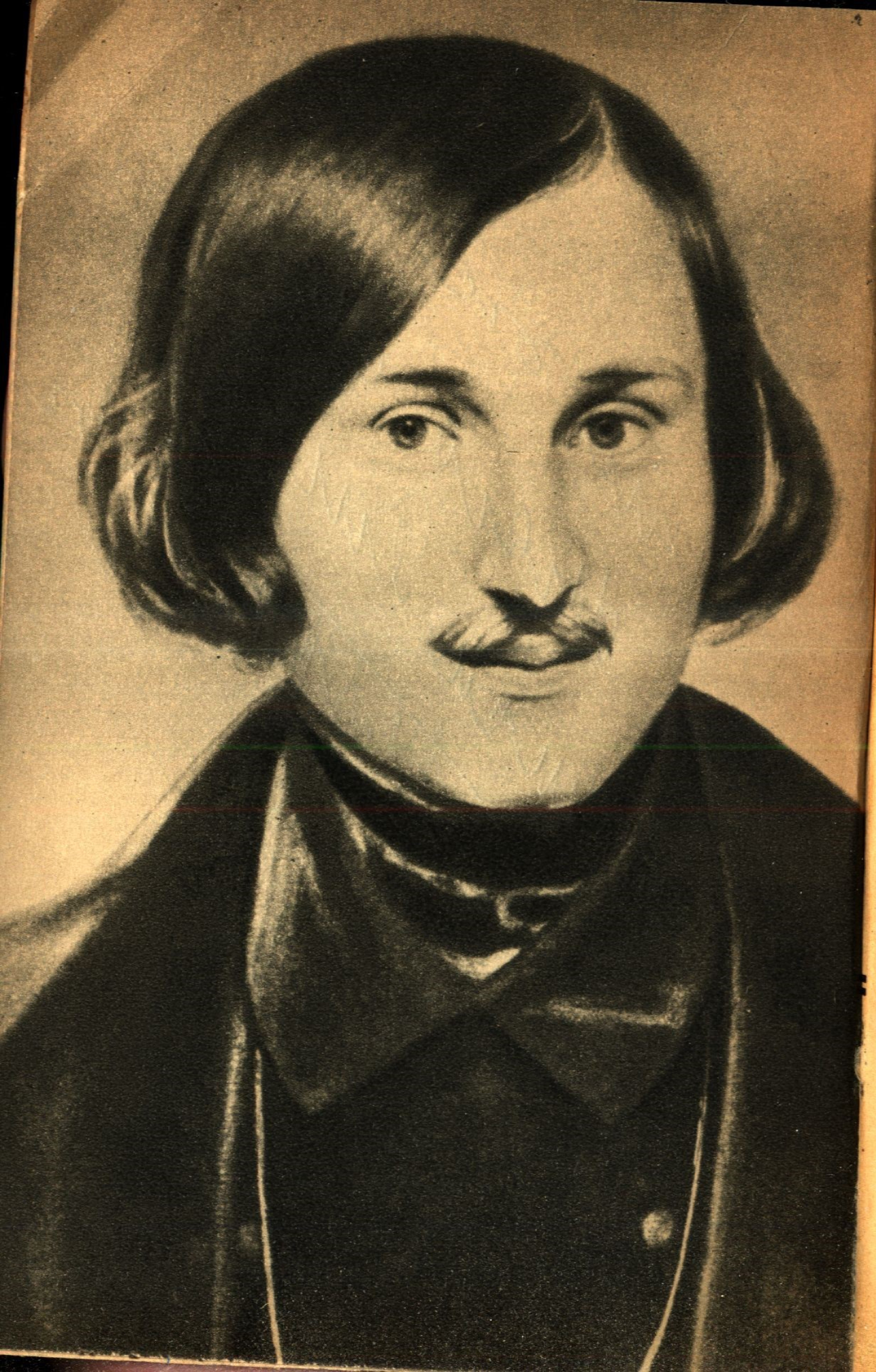

N. V. GOGOL

Mantaua

POVESTIRI DIN PETERSBURG

1962

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Cărţi din literatura rusă clasică
apărute în
Colecţia BIBLIOTECA PENTRU TOŢI

A. P. CEHOV
Doamna cu căţelul
nuvele
nr. 62 — XVI+410 pag. — 5 lei

N. V. GOGOL
Serile în cătunul de lîngă Dikanka
povestiri
nr. 79 — XVIII+242 pag. — 5 lei

M. I. LERMONTOV
Un erou al timpului nostru
roman
nr. 73 — XIV+218 pag. — 4 lei

A. S. PUŞKIN
Poezii
nr. 109 — XXXI+296 pag. — 5 lei

L. N. TOLSTOI
După bal
nuvele
nr. 65 — VI+344 pag. — 5 lei

I. S. TURGHENIEV
În ajun
roman
nr. 28 — VIII+184 pag. — 3 lei

Lei 5

GOGOL
149
BPT

GOGOL
Mantaua

149

BIBLIOTECA
PENTRU TOŢI

Traducere de
Eusebiu Camilar, Ada Steinberg şi R. Donici

Prefaţa de Tatiana Nicolescu

Н. В. ГОГОЛЬ
собрание сочинений
в шести томах
том третий
ПОВЕСТИ
государственное издательство
художественной литературы
Москва 1952

PREFAȚĂ

Activitatea lui Nikolai Vasilievici Gogol (1809—1852), bogată și variată, se situează, de fapt, în răstimp de un deceniu. Căci poemul *Hans Kűhelgarten* care a premers *Serilor în cătunul de lîngă Dikanka* (1831—1832) poate fi considerat doar ca un fapt accesoriu din biografia scriitorului, fără ecouri și repercusiuni asupra creației literare ce l-a făcut renumit. Iar scrierile care au apărut după publicarea *Sufletelor moarte* (1842) nu ilustrează, în fond, semnificația majoră și clasică a moștenirii gogoliene. Astfel că operele de căpetenie ale lui N. V. Gogol, cele datorită cărora gloria lui a rămas neștirbită de un veac și mai bine, au fost scrise în răstimpul ce desparte *Serile* de *Suflete moarte.* E vorba deci de o activitate literară susținută, intensă, totodată de mare vigoare și strălucire poetică, în care autorul a realizat aproape concomitent sau la scurte intervale de timp opere atît de diferite ca gen și individualitate artistică precum : *Taras Bulba* și *Revizorul, Vii* și *Mantaua, Moșierii de altădată* și *Căsătoria,* fără a mai aminti de numeroasele articole de critică literară. Nu numai culegerile *Mirgorod* și *Arabescuri* (deci nuvelele *Nevski Prospekt, Portretul)* au apărut în același an (1835), precedînd cu puțin prima reprezentație a *Re-*

vizorului, dar și *Mantaua* datează din aceeași epocă cu *Suflete moarte.*

În felul acesta creațiile fundamentale ale scriitorului aparțin aceleiași epoci ale cărei hotare cronologice ar fi cu aproximație 1831 și 1842. E o epocă grea, întunecată din istoria Rusiei. Sînt anii imediat următori executării decembriștilor, anii de început ai „veacului crîncen" care s-au ilustrat printr-o serie întreagă de măsuri îndreptate spre înăbușirea libertății. Sînt ani în care reacțiunea își desfășoară politica de strivire a tot ce-i gîndire independentă, fie pe calea diversiunii, derutînd spiritele cu așa-numita teorie a „poporaneității oficiale", fie prigonind cu vehemență orice manifestare de libertate. Restricții tot mai severe lovesc presa, mișcarea intelectuală, universitățile, gîndirea progresistă. Poetul Polejaev este crunt pedepsit, Herzen și Ogariov sînt arestați și surghiuniți, Bielinski este exclus din universitate. Pușkin este continuu suspectat, urmărit și în cele din urmă ucis. Un destin similar cunoaște Lermontov. Nu mai puțin tragică este soarta lui Ceaadaev. Presa cu simpatii democrate trăiește sub continuă amenințare. Unele reviste ca *Moskovskii Telegraf* și *Teleskop* își încetează existența.

În atare atmosferă trebuie prețuită cu atît mai mult creația realistă, viguros critică a lui Gogol, îndreptată prin toate mijloacele ei poetice spre demascarea vieții din Rusia țaristă, a aparatului funcționăresc, a moșierimii, deci a elementelor pe care se sprijinea în primul rînd autocrația în politica ei reacționară. Dezvăluirea arbitrarului, a corupției instaurate în aparatul de stat de toți acești Skvoznik-Dmuhanovski, Zemlianika, Liapkin-Tiapkin *(Revizorul),* demascarea găunoșeniei, a mărginirii Ivan Ivanovicilor, Ivan Nikiforovicilor *(Mirgorod),* Manilovilor *(Suflete moarte),* a tuturor acestor moșieri, apreciați pe bună dreptate

ca „suflete moarte", era cu atît mai îndrăzneață și mai nouă, cu cît lovea în clasa care deținea rolul conducător în statul autocrat rus. Creația gogoliană înseamnă o afirmare puternică a realismului critic rus, care se dezvoltă tocmai în lupta cu politica oficială reacționară, ca o manifestare de neadeziune față de rînduielile stabilite. Literatura rusă din acești ani se îndreaptă cu pași repezi de la romantism la realism. E un proces general marcat cu evidență în creația celor mai de seamă scriitori ai anilor 1830—1850 precum: Pușkin, Gogol, Lermontov, Herzen, Turgheniev, Nekrasov etc., și afirmat cu pregnanță în domeniul prozei, în primul rînd. Fără a însemna o renunțare instantanee și mecanică la procedee și mijloace de expresie romantice, care își mai găsesc destulă vreme ecou în operele acestor scriitori, abordarea și afirmarea realismului a reprezentat un moment de seamă în dezvoltarea literaturii ruse din secolul al XIX-lea, trecerea pe un făgaș ce se va dovedi deosebit de rodnic în evoluția ei.

Perioada aceasta de început din istoria realismului critic rus este indisolubil legată de numele lui Gogol. Reprezentant strălucit al „școli naturale" cum denumise Bielinski realismul rus în etapa sa inițială, Gogol a dat prin operele sale un impuls puternic noii orientări a literaturii ruse și a stimulat prin exemplul creației sale și talentul altor contemporani. Pe bună dreptate îi atribuia N. G. Cernîșevski meritul de a fi pus bazele unei școli literare, prima de acest fel în viața Rusiei. *„Gogol este important nu numai pentru că a fost un scriitor genial, dar și pentru că a fost căpetenia unei școli — singura școală cu care se poate mîndri literatura rusă"*, scria criticul democrat-revoluționar.

Împletindu-se încă cu destule elemente romantice în acel tablou pitoresc, luminos, al Ucrainei, plin de

rîs și voie bună, realizat în *Serile în cătunul de lîngă Dikanka,* orientarea realistă se manifestă cu mai multă putere în ciclul *Mirgorod,* în zugrăvirea existenței banale, cenușii a „moșierilor de altădată" și a celor doi vecini — Ivan Ivanovici și Ivan Nikiforovici. Imaginea veridică, îmbrățișarea cît mai complexă a realității rusești se realizează și mai profund și mai autentic în nuvelele *Nevski Prospekt, Însemnările unui nebun, Nasul, Mantaua* etc., cunoscute astăzi, nouă, sub titlul de *Povestiri din Petersburg.* Inițial *Povestirile din Petersburg* au apărut independent unele de altele. *Nevski Prospekt, Portretul, Însemnările unui nebun* au fost publicate în 1835 în volumul *Arabescuri; Nasul* și *Caleașca* au fost tipărite în 1836, în revista lui Pușkin *Sovremennik (Contemporanul).* Prin voința autorului ele au fost reunite într-un ciclu și publicate în volumul III al primei ediții ale *Operelor* lui N. V. Gogol, apărut în 1843 [1], adăugîndu-li-se și nuvela *Mantaua,* ce data din 1842 și nu văzuse pînă atunci lumina tiparului. Faptul vădește limpede dorința autorului de a le considera ca o unitate, ca un *ciclu* de nuvele legate între ele. Am putea spune că Gogol manifesta într-un fel o predilecție pentru asemenea cicluri de nuvele. Ne-o dovedesc *Serile în cătunul de lîngă Dikanka* și *Mirgorod.* Și, de altfel, în literatura rusă a vremii și de mai tîrziu întîlnim, nu arareori, asemenea cicluri de nuvele constituind o operă cu perfectă unitate. Să ne gîndim numai la *Povestirile răposatului Ivan Petrovici Belkin* de Pușkin, ce preced cu puțin *Serile în cătunul de lîngă Dikanka,* și care nu ar fi exclus — date fiind relațiile strînse dintre cei doi scriitori — să fi sugerat lui Gogol ideea compoziției în ciclu. Am putea cita pilda romanului lui Lermontov, *Un erou al timpu-*

[1] Volumul a apărut la începutul anului 1843 și purta pe el ca indicație anul 1842.

lui nostru, realizat ca un ciclu de nuvele, fiecare cu independența sa, dar și legate într-un tot unic. Iar dacă ar fi să căutăm pilde în literatura rusă de mai tîrziu, ar trebui să numim opere ca *Povestirile unui vînător,* de Turgheniev, *Moravurile străzii Rosteriaeva,* de Gleb Uspenski, *Însemnări din gubernie,* de Saltîkov-Șcedrin etc. Asemenea cicluri reprezintă pentru mulți scriitori etape premergătoare romanului, încercări de rezolvare compozițională parțială a sarcinilor pe care și le pune specia atît de complexă a romanului și de îmbrățișare cît mai bogată, mai multilaterală a realității, sub multiple aspecte, lucru îndeosebi valabil pentru literatura rusă, unde, precum se știe, romanul s-a afirmat mai ales ca frescă socială complexă. Și dacă această părere și-ar putea găsi confirmarea în creația lui Pușkin, unde *Povestirile lui Belkin* preced romanul *Fata căpitanului,* în creația lui Turgheniev, unde *Povestirile unui vînător* sînt curînd urmate de toată seria binecunoscutelor romane: *Rudin, Un cuib de nobili, În ajun, Părinți și copii* etc., ea ni se pare cu atît mai întemeiată cînd e vorba de Gogol.

În activitatea literară a lui N. V. Gogol, ciclurile *Serile în cătunul de lîngă Dikanka, Mirgorod, Povestiri din Petersburg* sînt etape ce premerg și pregătesc apariția acelei fresce cuprinzătoare a vieții rusești, pe care ne-a dat-o romanul *Suflete moarte.* Însuși Gogol mărturisea, într-o scrisoare din 28 noiembrie 1836, către Pogodin, că nuvelele lui de pînă atunci *„au fost palide fragmente ale acelor fenomene care-mi stăpînesc mintea și din care urmează să se realizeze un tablou complet... E timpul să mă apuc de lucru!"*

Urmărind succesiv diferitele aspecte ale vieții rusești de la *Seri* pînă la ciclul *Povestirilor din Petersburg,* lărgind continuu sfera de cuprindere a realității, Gogol ajunge să creeze în *Suflete moarte* un viguros tablou de sinteză.

Unitatea ciclurilor este realizată la Gogol prin procedee ce țin de structura intimă, de calitățile fundamentale ale nuvelelor, formînd o operă unică. Spre deosebire de ciclurile de schițe și nuvele de felul celor ale lui V. Irwing, Conan-Doyle sau Hauff, ciclurile gogoliene se întemeiază mai puțin pe similitudinea de specie și compozițională a nuvelelor, pe prezența unui povestitor unic, sau pe existența unor personaje comune. Fără a renunța la persoana povestitorului (Rudîi Panko în *Seri)*, sau la reunirea după indicii compoziționale și de specie, Gogol reușește să realizeze cicluri, pe baza ideii unice, afirmate în diferitele nuvele, a unității de poziții ideologice adoptate față de obiectul zugrăvit, a similitudinii de teme tratate. Aceste principii încep să se afirme încă în *Serile în cătunul de lîngă Dikanka,* și își găsesc deplina expresie în *Mirgorod* și mai ales în *Povestiri din Petersburg.* Structura acestui din urmă ciclu este, poate, cea mai complexă și mai interesantă. Ca temă, probleme, conținut de idei, datare, chiar personaje, acest ciclu este înrudit cu *Mirgorod.* Unii cercetători, ca G. A. Gukovski, sînt înclinați să considere că : „Mirgorodul *și* Povestirile din Petersburg *sînt reunite în complexitatea creației gogoliene, legate între ele, reprezentînd primul și al doilea act al marii drame (ce urmează prologului senin* — Serile în Cătunul de lîngă Dikanka)" [1].

Am putea extinde afirmația, spunînd că *Povestirile din Petersburg* prezintă anumite fire de legătură și cu *Revizorul.*

Dar, înainte de toate, *Povestirile din Petersburg* au o personalitate proprie bine definită, o independență bine conturată, ocupînd un loc de seamă în dezvoltarea creației gogoliene.

---

[1] G. A. Gukovski, *Realismul lui Gogol,* Moscova, 1959, p. 69.

Caracterul de ciclu — consacrat prin voința autorului — ne apare evident chiar de la prima vedere. Sînt într-adevăr un grup de nuvele despre Petersburg [1], despre viața marelui oraș, și imaginea capitalei stabilește legătura dintre diferitele întîmplări istorisite de autor, dintre viața diferitelor personaje ce apar.

Pe fundalul capitalei impozante se desfășoară drama nefericitului pictor Piskariov și existența searbădă, meschină a locotenentului Pirogov. Aici, la Petersburg, se zbate în sărăcie, cu sufletul plin de năzuințe și visuri mărețe tînărul pictor Ceartkov, care nu poate rezista ispitei banilor și-și distruge talentul. Pe străzile Petersburgului aleargă maiorul Kovaliov în căutarea propriului său nas, care i-a făcut o șotie nemaipomenită: a dispărut într-o bună dimineață și se plimbă acum, de sine stătător, în uniformă de consilier de stat. Într-unul din departamentele Petersburgului copiază de ani de zile hîrtiile micul și necăjitul funcționar Akaki Akakievici Bașmacikin. La Petersburg duce o existență mizeră colegul său, funcționarul Poprișcin. Această legătură, realizată prin unitatea de loc, prin acest fundal unic al Petersburgului, pe care se profilează acțiunea diferitelor nuvele, nu are, însă, un caracter pur exterior. Este vorba de o concepție nouă despre semnificația și rolul orașului-capitală a imperiului țarist, în perfectă concordanță cu poziția adoptată de Gogol în zugrăvirea realității, a rînduielilor Rusiei de atunci.

Tema Petersburgului în arta rusă dinaintea lui Gogol avea o tradiție bogată, reprezentată prin nume de seamă, pornind de la Lomonosov, în poezie, și Șcedrin, în pictură, și ajungînd pînă la Pușkin. În majo-

[1] Numai *Caleașca,* prin locul unde se desfășoară acțiunea, face excepție, dar legătura se menține prin conținutul de idei și prin poziția autorului față de realitatea rusească a vremii lui.

ritatea ei, această tradiție se afirmase prin proslăvirea frumuseților orașului, a măreției lui. Chiar și Pușkin care nu uitase de drama micului funcționar Evgheni, glorificase în primul rînd *„tînărul oraș, a nordului minunăție", „cu mari construcții-armonioase", „palate majestuoase și turnuri", „granitul țărmilor cu trepte/ și poduri prinse-n grei butuci/ și broderiile de tuci/ de pe grilajurile drepte".*

În povestirile lui Gogol, Petersburgul capătă alt aspect și altă coloratură. Capitalei strălucitoare, mărețe, impunătoare, cîntată de Pușkin în *Călărețul de aramă*, îi ia locul un oraș sumbru, lipsit de farmec, ursuz. Venit din provincie, din însorita Ucraină, în 1828, în capitală, viitorul scriitor a fost puternic decepționat de înfățișarea orașului, mohorît, cețos, ca și de felul de a trăi al locuitorilor lui. Într-o scrisoare el își va împărtăși primele impresii asupra Petersburgului în cuvintele: *„...pe chipul oamenilor nu se citește nici o preocupare spirituală... toți sînt închistați, toți sînt înfundați în preocupări meschine, fără rost, cu care își irosesc viața..."* Și tocmai această viață searbădă, meschină, a capitalei țariste o va înfățișa scriitorul peste cîțiva ani în ciclul său de nuvele. De aceea Gogol este mult mai puțin preocupat să descrie peisajul urban propriu-zis, atenția lui se îndreaptă spre oamenii care locuiesc la Petersburg, spre relațiile sociale care există între ei, spre felul cum evoluează destinele lor. Am putea spune că autorul realizează mai ales peisajul *social* al Petersburgului. Consacrîndu-și prima nuvelă, aparent, descrierii străzii principale a Petersburgului, expresia lui cea mai caracteristică, așa după cum orașul, în ansamblul său, reprezintă chintesența Rusiei autocrato-feudale, Gogol acordă minimă importanță amănuntelor topografice, arhitectonice, peisajului propriu-zis. În schimb el ne dă un succint și foarte interesant tablou

al societății rusești, evidențiind diferitele pături ce o alcătuiesc, fiecare cu specificul ei. Descriind succesiunea de vizitatori pe de Nevski Prospekt, autorul realizează o imagine pregnantă a locului și rolului pe care-l joacă în viața țării unele sau altele din păturile sociale. Astfel, dimineața întîlnești pe Nevski Prospekt numai oameni nevoiași, țărani, meseriași, funcționari, grăbiți să ajungă la slujbă, la muncă, preocupați de grijile zilnice. De la 12, Nevski devine locul de plimbare al odraslelor oamenilor bogați, însoțite de preceptorii lor străini. Pe la două, Nevski Prospekt capătă un aspect de lux, mondenitate, eleganță : ies la plimbare nobilii, bogătașii, oameni ce duc o viață de trîndăvie și huzur.

La aceeași concluzie ne duce și cercetarea nuvelelor *Portretul, Nasul, Mantaua.* De fiecare dată, pe primul plan sînt oamenii, relațiile dintre ei, preocupările lor.

Această atitudine a scriitorului face ca elementul de legătură dintre diferitele nuvele — Petersburgul ca loc unde se desfășoară acțiunea — să nu rămînă un factor exterior, mecanic, ci să devină o trăsătură intimă de unire, care să contribuie la sudarea părților într-un unic tablou social plin de vigoare. Aci rezidă una din caracteristicile *Povestirilor din Petersburg* și importanța lor ca operă realistă. Ciclul realizează o imagine puternică, veridică, a societății rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Talentul lui Gogol era, la data cînd scria povestirile din ciclul petersburghez, în plină înflorire. Și chiar dacă spiritul atît de ager al lui Bielinski a manifestat unele îndoieli asupra nuvelei *Portretul,* nimic nu părea să prevestească criza spirituală pe care urma s-o străbată scriitorul peste un deceniu, cu nefaste repercusiuni asupra dezvoltării talentului și a operei sale.

În perfectă concordanță cu adevărul istoric, cu realitățile vremii, Gogol așază față în față cele două lumi ale Rusiei de atunci: pe de o parte „persoanele marcante", iar pe de alta cei înjosiți, oropsiți. Antiteza este principiul compozițional pe care se întemeiază întregul ciclu și care contribuie și el la legarea diferitelor nuvele într-un tot unic. Această antiteză funcționează și înlăuntrul nuvelelor *(Nevski Prospekt, Portretul, Însemnările unui nebun, Mantaua)* și înăuntrul ciclului în ansamblul său.

Gogol ne arată ce relații sociale pot exista între diferiții oameni, pe care viața din Rusia îi face să vină în contact unii cu alții.

El caută să arate condițiile la care este supusă persoana umană în Rusia țaristă, asuprirea, desconsiderarea, strivirea celor mici, slabi și săraci de către cei mari, puternici și bogați. Gogol nu dezbate în acest ciclu problema atît de adesea tratată de literatura rusă contemporană lui și anume cea a relațiilor dintre moșieri și iobagi, dintre stăpîni și servi. *Povestirile din Petersburg* zugrăvesc în primul rînd viața funcționărimii din capitală, și de fapt din întreaga Rusie, a slujbașilor imperiului țarist, fie ei mai importanți sau mai puțin importanți, situați mai sus sau mai jos pe scara ierarhică. În această înfățișare critică necruțătoare a lumii funcționarilor rezidă unul din meritele creației gogoliene remarcat încă de contemporanii scriitorului: *„Gogol lasă deoparte poporul* — scria Herzen — *și-și concentrează atenția asupra a doi dușmani, cei mai înrăiți: funcționarul și moșierul. Nimeni pînă la el n-a realizat un curs atît de complet de anatomie patologică a funcționărimii ruse."*

Gogol şi-a îndreptat cu toată vehemenţa satira împotriva „persoanelor marcante", a diferiţilor Kammerjunkeri, a celor de felul maiorului Kovaliov sau a locotenentului Pirogov. El a arătat toată micimea şi găunoşenia acestor personaje care reprezentau Rusia dominantă, Rusia conducătoare a acelei vremi. Viaţa acestor oameni mărginiţi, meschini, găunoşi, e trivială, cenuşie, lipsită de orice aspiraţii, de orice idealuri. Superficialul locotenent Pirogov, lipsit de orice preocupări serioase îşi petrece vremea în căutare de aventuri. Frate bun cu Hlestakov, el socoteşte ca şi acesta că viaţa are un singur rost, acela de „a culege florile plăcerilor". Lipsit de orice demnitate umană, de orice mîndrie, în fond de orice principii serioase în viaţă, Pirogov poate mînca în linişte piroşti şi dansa mazurca după ce a fost insultat şi bătut. În multe privinţe asemănător cu el este Certokuţki (din nuvela *Caleaşca),* expresie a aceleiaşi superficialităţi şi nimicnicii. Un om de nimic, dar plin de sine, de importanţa persoanei sale este şi maiorul Kovaliov, care a venit la Petersburg să-şi aranjeze o slujbuliţă la vreun departament de seamă şi, eventual, să se însoare cu o zestre de 200.000 ruble. „Persoana însemnată" din nuvela *Mantaua,* care pînă de curînd fusese „neînsemnată" este şi ea o nulitate cocoţată acum într-un post important, deşi nu se ştie prea bine care sînt îndatoririle ce-i revin în această calitate. Aceeaşi găunoşenie caracterizează şi pe superiorul lui Poprişcin, directorul „în ai cărui ochi străluceşte atîta importanţă", care „nu spune niciodată nici un cuvînt de prisos", mulţumindu-se cu laconice întrebări asupra vremii.

Toată această lume este o lume a aparenţelor strălucite, ce maschează cea mai înfricoşătoare găunoşenie. Gogol subliniază din prima nuvelă, *Nevski Prospekt,* discrepanţa dintre aparenţă şi realitate, contras-

tul dintre ceea ce caută să pară acești oameni și ceea ce sînt în realitate. Totul e numai miraj, ademenire, minciună. „*Să nu vă încredeți în Nevski Prospekt!* își avertizează autorul cititorii. *Totdeauna cînd trec pe acolo, mă înfășor mai bine în manta și mă silesc să nu mă uit la ceea ce întîlnesc în cale. Totul e înșelăciune, totul e vis, nimic din ceea ce pare a fi!... totul miroase a înșelăciune! Tot timpul Nevski Prospekt minte...*"

Să nu vă încredeți în acest oraș al minciunii, în această capitală a mirajelor, spune Gogol cititorilor. Căci soarta ce vă așteaptă va fi aceeași cu a nefericitului pictor Piskariov. Suflet pur, gingaș, însetat de ideal el a crezut în realitatea acelui miraj al frumuseții și al purității ce i-a apărut pe Nevski Prospekt. Dar această frumusețe și puritate erau numai aparente, adevărul s-a dovedit a fi de o josnicie brutală. Piskariov nu a putut suporta „pierderea iluziilor". Firea lui cinstită, sufletul lui cristalin nu au putut înțelege și admite minciuna. El a refuzat să se adapteze realității, a preferat să moară.

Lumea aceasta este stăpînită de egoism, de pasiuni mărunte, meschine, josnice. Singurul ei ideal este goana după bani. Banul este idolul căruia i se jertfește orice și care stăpînește destinele oamenilor. Victime ale acestui idol sînt deopotrivă — deși fiecare în felul său — frumoasa fată pe care o îndrăgește Piskariov și pictorul Ceartkov. Profund deosebit de soarta lui Piskariov este destinul pictorului Ceartkov, dar nu mai puțin tragic. Ceartkov s-a acomodat la mediu, s-a adaptat la moravurile generale, și-a jertfit talentul banilor, aurului. Dar banul este vrăjmaș artei, o distruge, o desființează. Și pictorul Ceartkov a cunoscut toată drama talentului distrus, irosit.

Gogol a reușit să înfățișeze figuri caracteristice, tipuri reprezentative, de neuitat prin viața pe care le-a insuflat-o. Bielinski subliniase semnificația largă, valoarea de generalizare a unui tip ca locotenentul Pirogov care reprezintă *„o castă întreagă, un popor întreg, o națiune întreagă!"* sau ca maiorul Kovaliov *„care nu este numai un maior Kovaliov, ci înfățișează mulți maiori Kovaliovi, în așa fel încît, după ce l-ați cunoscut, chiar de ați întîlni pe loc o sută de Kovaliovi veți ști să-i recunoașteți, să-i distingeți din o mie de oameni"*.

Tipurile create de Gogol sînt viguros conturate pe plan social, ei sînt în primul rînd reprezentanții unei anume pături, clase sociale. De aceea autorul descrie cu atenție mediul social, condițiile care i-au format, atitudinea lor, principiile lor de viață, moravurile lor. Gogol subliniază îndeosebi trăsăturile care-i unesc în aceeași categorie și-i fac figuri reprezentative pentru o anume pătură.

Pentru a dezvălui banalitatea, meschinăria, găunoșenia, viața searbădă, trîndăvia, parazitismul ce caracterizează lumea „persoanelor marcante", a Kovaliovilor și Pirogovilor, Gogol a recurs la procedee variate. Contrastul dintre aparență și esență și-a găsit expresia în *Nevski Prospekt*, în înlocuirea oamenilor prin veștminte. Întrucît oamenii care se plimbă pe Nevski Prospekt la ora două sînt niște nulități care etalează haine strălucitoare, scriitorul a descris miile de feluri de pălăriuțe, rochii, surtucuri, pantaloni, care se perindă ca la expoziție. Despre posesorii acestor toalete n-a spus nimic, pentru că nu avea ce spune.

Nu arareori recurge Gogol în *Povestirile din Petersburg* la fantastic. Pățania maiorului Kovaliov, dispariția nasului, apariția lui în chip de consilier de stat și apoi revenirea lui la vechiul său stăpîn au un caracter fantastic. Fantasticul este prezent în *Însemnările*

unui nebun, în *Mantaua,* în *Portretul* și, într-o măsură ceva mai mică și mai puțin subliniată, chiar și în *Nevski Prospekt.* Rolul fantasticului este de a dezvălui și mai puternic absurditatea rînduielilor existente, strîmba organizare a societății. De pildă un nas devenit consilier de stat se plimbă și-și dă aere, este considerat de toți ceilalți cu respectul cuvenit rangului respectiv. Ce profundă ironie la adresa valorii reale pe care o reprezentau diferiții consilieri de stat și în genere titlurile și gradele în Rusia țaristă ! Întocmai ca și Saltîkov-Șcedrin mai tîrziu în *Istoria unui oraș,* Gogol biciuiește cu sarcasm rînduielile de stat ale Rusiei contemporane lui. Și totodată avatarurile nasului subliniază și mai puternic găunoșenia, nimicnicia lui Kovaliov, înfumurarea, pretențiile lui cu totul nefundate. Dispariția nasului îl face pe maiorul Kovaliov să spună : *„...cum să rămîn fără această parte vizibilă a feței ? Nu-i degetul cel mic de la picior, pe care-l bag în cizmă și nu vede nimeni dacă este sau ba."* Reflecția scoate încă o dată în evidență aceeași atotdominare a aparențelor, de care am vorbit mai înainte. În *Însemnările unui nebun* elementul fantastic (corespondența dintre căței) slujește la parodierea cu succes a relațiilor reale dintre oameni.

Aventura fantastică cu care se încheie *Mantaua* este puternic ancorată în faptele vieții. Bietul Akaki Akakievici protestează după moarte, în chip de fantomă și se răzbună asupra „persoanei însemnate", făcîndu-și astfel, în cele din urmă, singur dreptate. În *Nevski Prospekt* visul lui Piskariov, ca și unele note oarecum halucinante, ce se împletesc în narațiune, nu sînt decît continuări ale năzuințelor și gîndurilor reale ale autorului.

După cum vedem, deci, spre deosebire de fantasticul folosit de Hoffmann sau Jukovski, închis în sine,

detașat de realitate și adesea cu nuanțe mistice, fantasticul *Povestirilor din Petersburg* este un mijloc de dezvăluire mai adîncă, de conturare mai pregnantă a realității. Autorul îi acordă în primul rînd o funcție satirică, folosindu-l pentru demascarea trivialității, a găunoșeniei, a nimicniciei celor ce se pretind „persoane marcante" și-și revendică un loc de seamă în viața țării.

O rezervă s-ar putea face doar pentru partea a doua a nuvelei *Portretul* unde fantasticul apare nuanțat de oarecare elemente mistice. Putem întrezări aici simptome ale viitoarei crize sufletești a scriitorului, care se va declanșa cu mai multă ascuțime după apariția primului volum din *Suflete moarte* și va determina confuziile ideologice ce și-au găsit expresia în *Fragmente alese din corespondența cu prietenii.*

Gogol mînuiește cu multă putere satira, biciuind fără cruțare moravurile și rînduielile Rusiei autocrato-feudale. El a concentrat o gamă întreagă de procedee variate, ceea ce a dat o deosebită vioiciune nuvelelor sale, recurgînd la ironie, uneori la sarcasm, la comicul de situație, folosind grotescul, hiperbola, comparațiile dezvoltate, înlocuind imaginea omului prin imaginea obiectului, și a reușit să lase posterității de multe generații tabloul veridic, autentic, necruțător în realismul lui al „trivialității omului trivial", după propria lui expresie.

Petersburgul înfățișat de Gogol este un oraș al contrastelor. Pe de o parte prosperă Pirogov, maiorul Kovaliov își duce existența fericită, „persoana însemnată" se bucură de viață, ca și atîția Kammerjunkeri, generali, directori, iar pe de alta se zbat în mizerie, în suferințe morale, trăiesc în asuprire, sînt batjocoriți, prigoniți mii și mii de oameni „mici", „neînsemnați" care nu au nici bani, nici putere, nici ranguri.

Această imagine contrastantă a celor două Petersburguri, realizată pentru prima oară de Gogol, a pus bazele unei tradiții trainice în literatura rusă realistă, care și-a găsit expresie în nuvelele lui Grigorovici, în poezia lui Nekrasov, în romanele satirice ale lui Saltîkov-Șcedrin etc.

Și, totodată, povestirile despre Petersburg au pus cu ascuțime în literatura rusă problema „omului mic", care a fost abordată în urma lui Gogol aproape de toți scriitorii realismului critic rus (Dostoievski, Ostrovski, Tolstoi, Cehov, Kuprin, Bunin etc). Continuînd tradiția inaugurată de Pușkin prin *Căpitanul de poștă*, Gogol a arătat soarta nenorocită pe care o au în societatea rusă a vremii sale oamenii lipsiți de avere, de ranguri, de titluri.

Problema „omului mic" a fost abordată, într-o măsură, în nuvela *Nevski Prospekt* prin zugrăvirea dramei pictorului Piskariov și continuată apoi în *Însemnările unui nebun*. Ea și-a găsit o tratare amplă și complexă, o rezolvare devenită de atunci clasică în nuvela *Mantaua*. Eroii lui Gogol, Akaki Akakievici Bașmacikin și Poprișcin, sînt niște funcționari mărunți, lipsiți de orice importanță, de orice strălucire, de talente, ranguri și titluri, care duc o existență anonimă, luptînd cu sărăcia undeva într-un cartier al Petersburgului. Gogol a înfățișat nu numai viața sărăcăcioasă a lui Bașmacikin și Poprișcin, penuria materială în care ei se zbat, în așa măsură încît cumpărarea unei mantale, absolut necesare pentru iarnă, devine o uriașă problemă, ce nu se poate realiza decît cu mari eforturi și sacrificii, cu renunțări la cele absolut trebuincioase unui trai normal. Alături de sărăcie, „omul mic" este apăsat și moralmente. Cei din jur îl desconsideră, îl tratează cu dispreț, aproape că nu-l socotesc om.

Viața lui Akaki Akakievici, ca și a lui Poprișcin de altfel, e lipsită de cele mai elementare bucurii, de cele mai firești satisfacții pentru un om. E un lanț de jigniri, nedreptăți, suferințe morale. De fapt acestor oameni viața le-a fost răpită de cei puternici și bogați, de „persoanele marcante". Așa cum scrie Poprișcin într-una din însemnările sale : *„Tot ce-i mai bun pe lume cade în mîna Kammerjunkerilor sau a generalilor"*. Pretextul mantalei — cumpărate și apoi furate — capătă în nuvela lui Gogol o semnificație adîncă. Toate idealurile, aspirațiile, bucuriile pe care nu le-a trăit și nu le-a cunoscut bietul Akaki Akakievici se concentrează în această manta. O rază de soare îi luminează existența. Mantaua devine unica rațiune a vieții lui Akaki, și pierderea ei echivalează cu sfîrșitul existenței. O viață care se identifică cu o manta căpătată cu multe greutăți ! La ce condiții mizere, neumane, este redus „omul neînsemnat" de „persoanele marcante" ale Rusiei țariste.

Furtul mantalei îl pune pe Akaki Akakievici în situația de a sorbi și mai mult din cupa suferințelor : el constată că un om ca dînsul, fără relații, fără situație, nu poate cere și nici nu poate căpăta dreptate. De aceea Akaki Akakievici își va face singur dreptate, dar de-abia după moarte și în chip de fantomă. Iar bietul Poprișcin după ce va înnebuni se va răzbuna pe nedreptățile vieții, imaginînd că este regele Spaniei.

Abordînd această temă democratică a „omului mic" Gogol i-a dat o rezolvare profund umanistă.

Scriitorul rus pledează cu înflăcărare pentru respectarea omului, pentru apărarea lui de jigniri și suferințe. El își alege intenționat ca eroi persoane șterse, fără calități remarcabile. Akaki Akakievici este cu totul mediocru, abrutizat de muncă, devenit un fel de robot care transcrie fără încetare hîrtii, un

om fără orizont, fără personalitate. Dar Gogol cere respectarea lui, în virtutea simplului fapt că este *om.* Omul nu trebuie batjocorit, asuprit, omul trebuie să fie preţuit pentru faptul că este om. Nimeni n-are dreptul să-l jignească, să-l dispreţuiască. Acest profund umanism a rodit puternic în literatura rusă. Pe bună dreptate spunea Dostoievski : *„Noi am ieşit cu toţii din* Mantaua *lui Gogol".* Şi deşi o distanţă mare ne desparte de înflăcăratul monolog al lui Satin : *„Omul, iată un cuvînt care sună mîndru !" (Azilul de noapte),* izvoarele umanismului gorkian pot fi căutate — măcar în parte — în compasiunea caldă, în pledoaria gogoliană pentru „omul mic", „neînsemnat".

★

Povestirile din Petersburg au marcat un moment de seamă în dezvoltarea creaţiei gogoliene şi mai ales în mersul scriitorului rus spre realism. Ciclul petersburghez poate fi socotit ca o apariţie importantă a „şcolii naturale", o operă care a dezvăluit profundul talent satiric al lui Gogol şi a oferit pilda unei creaţii de o mare veridicitate şi de o autentică artă.

Aceste calităţi au asigurat *Povestirilor din Petersburg* un loc însemnat în mişcarea literară rusă din vremea lui Gogol şi de după moartea lui. Primele nuvele ale ciclului s-au bucurat de preţuirea caldă a lui Puşkin. Poetul apreciase *Nevski Prospekt* ca fiind „opera cea mai completă" a lui Gogol şi mărturisise că lectura nuvelei a fost o plăcere.

Analizînd unele dintre nuvelele ciclului *(Nevski Prospekt, Nasul),* V. G. Bielinski a acordat multă preţuire realismului lor şi talentului satiric atît de original al lui Gogol. Reprezentanţii cei mai de seamă ai generaţiilor următoare de scriitori ruşi (Herzen, Dostoievski, Turgheniev, Tolstoi, Gorki) şi-au expri-

mat nu o dată admirația față de pana iscusită a lui Gogol, și, în speță, față de arta dovedită în ciclul petersburghez. *„Ce spontan, ce puternic e Gogol și ce artist mare este !"* a spus Cehov, după lectura nuvelei *Caleașca.*

Aceste calități intrinsece au asigurat nuvelelor petersburgheze și succesul în fața cititorului străin.

În genere trebuie observat că Gogol a devenit cunoscut în străinătate mai întîi ca nuvelist, mai apoi ca dramaturg și romancier. Și îndeosebi nuvelele din ciclul *Mirgorod* și cel al *Petersburgului* au inaugurat această cunoștință.

Astfel în Franța și Germania, unde creația marelui scriitor rus a devenit cunoscută încă în timpul vieții sale, atenția tălmăcitorilor s-a îndreptat în primul rînd spre nuvelistica gogoliană. Încă în 1839 s-a tradus în limba germană nuvela *Însemnările unui nebun,* urmată, în 1840, de *Moșierii de altădată.* În 1845, în Franța, apare o culegere de nuvele de Gogol în tălmăcirea lui Louis Viardot. După cum se știe, această traducere a fost făcută cu colaborarea substanțială a lui I. S. Turgheniev. În acest volum care s-a bucurat de o largă răspîndire în Apus, fiind în repetate rînduri reeditat și chiar retradus în alte limbi au fost incluse în afară de *Taras Bulba, Moșierii de altădată* și două din *Povestirile din Petersburg : Însemnările unui nebun, Caleașca.* Apariția acestor cîteva nuvele ale lui Gogol în limba franceză a fost salutată cu căldură de presa literară a vremii. Între alții cunoscutul critic Sainte-Beuve a publicat un articol închinat lui Gogol, în care relata și cum l-a cunoscut pe scriitorul rus în 1838, în timpul unei călătorii cu vaporul din Italia spre Marsilia. În opera lui N. V. Gogol criticul francez sublinia „veridicitatea în înfățișarea moravurilor", „zugrăvirea adevărului vieții" și arăta că pe scriitorul rus „îl preocupă în

gradul cel mai înalt spiritul popular și oriunde și-ar îndrepta privirea descoperă cu bucurie și studiază acest caracter popular".

Nu mai puțină înțelegere și prețuire a găsit nuvelistica gogoliană din partea scriitorului francez Prosper Merimée.

În anii următori cercul de popularizare a nuvelelor lui Gogol și îndeosebi a celor din ciclul petersburghez se lărgește. În 1846 se traduce în limba germană volumul de nuvele publicat în Franța, în tălmăcirea lui Louis Viardot, în 1851 apare versiunea germană a nuvelei *Mantaua,* iar în 1856 cea franceză, datorată lui Xavier Marmier.

O largă și timpurie circulație a avut opera lui Gogol în țările slave, unde ea a fost citită cu mult interes și a exercitat o înrîurire destul de puternică asupra literaturilor naționale. Îndeosebi mare a fost popularitatea lui Gogol în Cehoslovacia. Aci s-a tradus, încă în 1839, *Taras Bulba,* iar în 1845, *Nasul,* în 1846 *Însemnările unui nebun, Portretul.* Printre traducătorii cei mai asidui din creația gogoliană se numără scriitorii Havlicek Barovsky și Karel Vladislav Zap.

Și în țara noastră cititorul romîn a luat cunoștință de talentul lui Gogol prin intermediul nuvelisticii și îndeosebi al ciclului petersburghez. Prima tălmăcire romînească din opera scriitorului rus, rămasă din păcate neterminată, a fost cea a *Însemnărilor unui nebun,* apărută în 1860, în *Foița de istorie și literatură din Iași* (redactor B. P. Hasdeu). Acesteia i-a urmat, la un interval destul de mare, traducerea, în 1876, a nuvelei *Mantaua,* în ziarul *Timpul.* Binecunoscuta nuvelă a lui Gogol se vede că a atras în mod deosebit luarea aminte a cititorilor romîni, întrucît a fost retipărită în 1882, în coloanele ziarului *Steaua Dunării.* Acestor prime tălmăciri le-au urmat curînd altele. Astfel în 1887 *Mantaua* apare în ziarul *Romînul,* în

1892 *Caleașca* este tradusă de *Gazeta Transilvaniei*. În 1899 apare în volum nuvela *Însemnările unui nebun*, iar în 1901 se publică în traducerea lui St. Basarabeanu nuvela *Caleașca*.

Cu prilejul aniversării a 100 de ani de la nașterea scriitorului rus (1909) au apărut o serie de tălmăciri din opera lui Gogol, acordîndu-se multă atenție ciclului petersburghez din care s-au tradus *Caleașca, Portretul, Nevski Prospekt, Nasul.*

După cum vedem, deci, la începutul secolului al XX-lea exista în versiune romînească întregul ciclu al *Povestirilor din Petersburg* (cu excepția fragmentului *Roma)*. Din păcate în majoritatea lor aceste tălmăciri erau incomplete, cu numeroase omisiuni, scurtări, neglijențe și de o ținută literară ce lăsa mult de dorit. Totuși ele și-au putut îndeplini măcar în parte misiunea, popularizînd în țara noastră cîteva din operele cele mai de seamă ale lui Gogol și transmițînd cititorului romîn, fie și parțial, mesajul umanist și progresist al marelui scriitor rus.

După perioada grea a anilor dintre cele două războaie mondiale, cînd popularizarea literaturii ruse — și lucrul este valabil îndeosebi pentru opera lui Gogol — s-a făcut cu o intensitate scăzută, dată fiind atitudinea dușmănoasă a cercurilor conducătoare reacționare, înregistrăm un moment nou în difuzarea creației scriitorului o dată cu 23 august 1944.

Printre primele tălmăciri din literatura rusă, care s-au făcut imediat după eliberarea țării, numărăm : *Însemnările unui nebun* și *Portretul,* apărute, ambele, în cursul anului 1945. Volumul de nuvele purtînd titlul *Însemnările unui nebun* reunea cîteva din scrierile cele mai caracteristice ale marelui satiric rus și anume : *Nevski Prospekt, Nasul, Însemnările unui nebun* și *Mantaua.*

După cum vedem, popularizarea creației gogoliene după eliberarea țării începea cu ciclul petersburghez. În anii ce au urmat, nuvele ca *Nevski Prospekt, Mantaua, Însemnările unui nebun* etc. au fost reluate în repetate rînduri și îndeosebi cu prilejul unor date comemorative (în 1952 și 1959), încît putem spune că ele au devenit cu adevărat familiare cititorilor romîni. Demnă de remarcat este nu numai difuzarea intensă a acestor scrieri, dar și calitatea artistică a tălmăcirilor, îndeosebi a celor semnate de scriitorul Eusebiu Camilar. Cititorul romîn de astăzi poate gusta cu adevărat farmecul și inegalabila artă a marelui scriitor rus.

Talentul lui N. V. Gogol și-a găsit încă de mult numeroși prețuitori și în rîndul scriitorilor noștri. Eminescu a admirat realismul viguros al lui Gogol care *„și-a înrădăcinat în minte viața reală a poporului rusesc, tipurile sale sînt copiate după natură, sînt oamenii aievea și îi găsești în tîrgușoarele pierdute în mijlocul stepelor rusești..."* Elogii au adus artei gogoliene, mărturisind puternica impresie ce le-a produs-o comuniunea cu creația scriitorului rus : Alex. Odobescu, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu și alții. Răsunetul de care s-a bucurat și se bucură, mai ales după 1944, creația lui Gogol în țara noastră este o dovadă a importanței mondiale pe care ea a cucerit-o, a locului pe care ea îl deține în conștiința întregii omeniri progresiste.

Așa cum arăta scriitorul V. Em. Galan : *„Nemuritor, uriaș și plin de adîncă omenie, Gogol, prin operele lui trăiește și va trăi mereu în conștiința poporului nostru și a tuturor popoarelor lumii ca un aliat scump în lupta pentru pace și progres"*.

TATIANA NICOLESCU

NEVSKI PROSPEKT

Nimic nu-i mai frumos, la Petersburg cel puţin, decît Nevski Prospekt ; pentru Petersburg, el înseamnă totul. Prin cîte oare nu străluceşte frumuseţea asta de stradă a capitalei noastre ! Ştiu că nici pentru toate bogăţiile din lume nu l-ar da nici unul dintre palizii ei funcţionari. Şi Nevski Prospekt nu-l încîntă numai pe cel ce are douăzeci şi cinci de ani, mustăţi frumoase şi surtuc minunat cusut, dar şi pe cel în a cărui barbă încep să iasă fire albe şi are craniul lucios ca o tavă de argint. Dar cucoanele ! O, cucoanelor le place Nevski Prospekt încă şi mai mult ! Dar cui nu-i place ? E de ajuns să ieşi pe Nevski Prospekt, şi-ţi şi vine să te plimbi. Chiar dacă ai vreun interes ori vreo treabă urgentă, odată ajuns aici, uiţi de toate. E unicul loc unde oamenii vin numai aşa, fără să-i mîie interesul sau mercantilismul de care e cuprins Petersburgul. Omul întîlnit pe Nevski Prospekt pare mai puţin egoist decît cel întîlnit pe Morskaia, Gorohovaia, Liteinaia,

Meşcianskaia ori pe alte străzi, şi care fie că umblă pe jos, fie că aleargă cu birja ori cu careta, are zugrăvită pe faţă lăcomia, zgîrcenia sau interesul. Nevski Prospekt este locul de întîlnire al întregii societăţi din Petersburg. Unul care stă în cartierul Petersburg sau Vîborg, şi nu şi-a văzut de cîţiva ani prietenul din Peski ori de la bariera Moscovei, poate fi sigur că-l va întîlni aici. Nici un anuar de adrese, nici un birou de informaţii nu-ţi va da lămuriri mai exacte ca Nevski Prospekt. Atotputernicul Nevski Prospekt ! Singura distracţie a Petersburgului atît de sărac în petreceri ! Ce curat i s-au măturat trotuarele, şi, Doamne ! cîte picioare şi-au lăsat urmele pe ele ! Şi ciubota grosolană şi murdară a soldatului rezervist, sub a cărei greutate parcă şi granitul crapă şi ghetuţa-miniatură, uşoară ca fumul, a cuconiţei tinere care-şi întoarce căpşorul spre vitrinele strălucitoare, cum se întoarce floarea-soarelui spre soare ; şi sabia zăngănitoare a sublocotenentului plin de nădejdi, care lasă pe trotuar o zgîrietură adîncă, tot ce e pe Nevski Prospekt exprimă cînd puterea forţei, cînd puterea slăbiciunii. Cu ce iuţeală se desfăşoară într-o singură zi fantastica panoramă ! Cîte schimbări nu suferă în douăzeci şi patru de ore ! Să începem cu dimineaţa, cînd tot Petersburgul miroase a pîine caldă abia scoasă din cuptor şi-i plin de bătrînele în rochii şi pelerine zdrenţu-

roase, care aţin calea trecătorilor milostivi sau năvălesc în biserică.

La ora aceea Nevski Prospekt e pustiu : proprietarii trupeşi ai magazinelor şi vînzătorii dorm încă în cămăşile lor de olandă, sau îşi săpunesc nobilul obraz ori îşi beau cafeaua. Cerşetorii se adună la uşile cofetăriilor şi Ganymede, care ieri zbura ca o muscă, împărţind ceşti de ciocolată, iese acum somnoros fără cravată, şi cu mătura în mînă, aruncîndu-le pateuri vechi şi alte resturi. Norodul truditor umblă forfota pe străzi şi vezi cîteodată mujici mergînd zoriţi la lucru, cu ciubotele aşa de murdare de var, încît nu le-ar putea spăla nici apa canalului Ekaterininski, vestită prin curăţenia ei. La ora aceasta, cucoanele ar face bine să nu se plimbe, pentru că oamenilor din popor le place să spună cuvinte tari, pe care de bună seamă cucoanele nu le aud nici la teatru ! Vezi cîteodată un funcţionar somnoros cu geanta la subţioară, dacă drumul spre instituţia lui trece prin Nevski Prospekt. Se poate afirma cu toată hotărîrea că în timpul acesta, adică pînă la ora douăsprezece, Nevski Prospekt nu reprezintă pentru nimeni un scop, ci un mijloc : treptat, se umple de o lume cu grijile, ocupaţiile şi necazurile ei, de o lume care nu se gîndeşte deloc la el. Mujicul vorbeşte despre zece copeici sau şapte groşi [1], bătrînele şi bătrînii dau din mîini sau vorbesc singuri, uneori cu gesturi foarte elocvente,

[1] Monedă austriacă de argint.

dar nimeni nu-i ascultă şi nimeni nu rîde de ei, afară de băieţii în halate pestriţe, care trec ca fulgerul pe Nevski Prospekt, ducînd în mîini clondire goale sau cizme noi. În timpul acesta, nu te ia nimeni în seamă cum eşti îmbrăcat : poţi purta şi şapcă în loc de pălărie, şi gulerul poate să ţi se vadă cît de tare peste cravată.

La orele douăsprezece, Nevski Prospekt începe să fie invadat de preceptori de toate naţiile, însoţind copii cu gulerașe de batist. *Jones*-ii englezi şi *Cocq*-ii francezi, mergînd la braţ cu copiii încredinţaţi grijii lor părinteşti, le explică, cu o cuviincioasă seriozitate, că magazinele au firme, ca să putem şti ce anume articole se găsesc de vînzare înăuntru. Guvernantele, *miss*-ele palide şi slavele roze, calcă impunător în urma fetişcanelor subţirele şi vioaie, poruncindu-le ba să-şi ridice umărul, ba să se ţină mai drept. Într-un cuvînt, la vremea asta, Nevski Prospekt e un Nevski Prospekt pedagogic.

Cu cît ne apropiem de ora două, cu atît scade şi numărul preceptorilor, al pedagogilor şi al copiilor, în sfîrşit, locul copiilor este luat de distinşii lor taţi care îşi duc la braţ consoartele nervoase, în rochii pestriţe. Treptat-treptat, la societatea lor se adaugă toţi cei ce şi-au sfîrşit importantele ocupaţii casnice, adică au discutat cu medicul despre vreme, despre un mic coş apărut pe nas, s-au interesat de sănătatea cailor şi a copiilor,

care de altfel sînt plini de talente ; au citit anunțurile din gazete sau vreun articol important cu privire la cei sosiți sau plecați ; în sfîrșit, au băut cîte o ceașcă de cafea sau ceai. La aceștia se adaugă apoi cei ce au o soartă demnă de invidiat, fiind posesori ai binecuvîntatului titlu de funcționari cu însărcinări speciale și cei cu slujbă la Ministerul de Externe, care se disting prin manierele și îndeletnicirile lor nobile. Doamne, ce slujbe și ocupații minunate sînt pe lume ! Cum înalță ele sufletul și cum îl desfată ! Dar, vai ! Eu n-am slujbă și mă aflu lipsit de plăcerea de a cunoaște purtarea fină a șefilor. Tot ce întîlnești pe Nevski Prospekt e plin de bună-cuviință ; bărbați cu mîinile în buzunarele redingotelor lungi, femei cu pălării și în jachete de atlaz roz, alb și bleu-pal. Veți întîlni aici favoriți unici în felul lor, aranjați sub cravate cu o artă neînchipuită, favoriți ca mătasea sau catifeaua, negri ca zibelina sau cărbunele — dar, vai, favoriții aceștia aparțin numai Ministerului de Externe ! Pe slujitorii de la celelalte ministere, providența i-a lipsit de favoriți negri, așa că sînt obligați, spre marea lor neplăcere, să-i poarte așa roșcați cum sînt. Veți întîlni aici mustăți minunate, pe care nu le-ar putea zugrăvi nici o pană, nici un penel ; mustăți cărora li s-au închinat anii cei mai frumoși din viață, mustăți care zi și noapte sînt obiectul unor atenții îndelungate ; mustăți pe care s-au turnat cele mai sublime parfumuri ; mustăți unse cu pomezile cele

mai scumpe şi mai rare; mustăţi răsucite în timpul nopţii pe hîrtie velină; mustăţi de care purtătorii lor sînt legaţi sufleteşte în modul cel mai duios şi pentru care toţi trecătorii îi invidiază. Mii de pălării de toate felurile, mii de rochii, mii de fişiuri multicolore şi fine, de care posesoarele lor se simt strîns legate, uneori chiar timp de două zile întregi, orbesc pe oricine trece pe Nevski Prospekt. S-ar părea că o mare întreagă de fluturi, ridicaţi deodată de pe lujere, se revarsă, asemeni unui nor strălucitor, peste bondarii negri de sex masculin. Veţi întîlni aici talii pe care nici nu le-aţi visat vreodată: subţirele, înguste, cît un gît de sticlă, şi în faţa cărora vă veţi da la o parte cu respect, ca nu cumva, din nebăgare de seamă, să le atingeţi cu cotul dumneavoastră nepoliticos; inima vă va fi cuprinsă de teamă ca nu cumva să frîngeţi, fie şi cu o răsuflare, această minunată creaţie a naturii şi a artei. Dar ce mîneci veţi întîlni pe Nevski Prospekt! Ah, ce splendoare! Parcă-s nişte baloane, încît ai putea crede că doamna respectivă s-ar ridica deodată în aer, dacă bărbatul n-ar ţine-o de braţ, căci a ridica în aer o cucoană e tot aşa de plăcut şi de uşor cum ai ridica o cupă de şampanie la gură. Nicăieri nu se salută aşa de politicos şi de natural ca pe Nevski Prospekt! Veţi întîlni pe aici zîmbete unice, adevărate culmi ale artei; uneori veţi întîlni un astfel de zîmbet, încît vă veţi topi de plăcere, nu altceva; alteori,

un zîmbet în fața căruia vă veți simți mic de tot și vă veți pleca fruntea, iar alteori, în schimb, un zîmbet în fața căruia vă veți simți mai sus decît fleșa de pe clădirea amiralității — și vă veți înălța capul... Veți auzi aici discutîndu-se despre concerte, despre vreme, în limba cea mai aleasă și cu sentimentul demnității. Veți întîlni caractere și fenomene de nepătruns. Creatorule ! Ce firi ciudate întîlnești pe Nevski Prospekt ! Există un soi de oameni care, dacă te întîlnesc, trebuie să ți se uite numaidecît la cizme, iar după ce ai trecut, întorc capul să-ți vadă croiala hainelor. Nu pot înțelege nici pînă azi de ce fac acest lucru. La început, credeam că-s cizmari dar nu, căci cea mai mare parte dintre ei au slujbe la diferite instituții, mulți pot scrie rapoarte admirabile de la o instituție de stat la alta, sau se ocupă cu plimbările, cu cititul gazetelor prin cofetării ; într-un cuvînt, cea mai mare parte din ei sînt oameni onorabili.

În binecuvîntatul răstimp dintre două și trei după amiază, cînd pe Nevski Prospekt umblă capitala toată, se desfășoară cea mai de seamă expoziție a tot ce produce mai bun ființa omenească. Unul își arată haina luxoasă, cu cea mai bună blană de castor, altul un minunat nas grecesc, al treilea, niște favoriți neîntrecuți, a patra, o frumoasă pereche de ochișori și o pălărie minunată, al cincilea, un inel cu talisman pe degetu-i mic și elegant, a șasea, un picioruș cu o

ghetuţă fermecătoare, al şaptelea, o cravată care stîrneşte uimirea, al optulea, nişte mustăţi uluitoare. Cum bate ora trei, expoziţia ia sfîrşit, şi lumea începe să se rărească.

De la ora trei încolo, o nouă schimbare. Pe Nevski Prospekt apare deodată primăvara şi întregul Nevski Prospekt se umple de funcţionarii în uniforme verzi ; consilierii titulari, flămînzi, consilierii de curte şi consilierii de toate celelalte categorii [1], se silesc din răsputeri să-şi iuţească pasul. Tinerii registratori de colegiu şi secretarii guberniali şi de colegiu [2] se grăbesc să folosească timpul, spre a se plimba pe Nevski Prospekt ca şi cum ar vrea să arate că n-au stat la slujbă şase ceasuri, fără întrerupere. Numai bătrînii secretari de colegiu şi consilierii titulari şi de curte merg repede, cu capul în pămînt, căci lor nu le arde să se uite la trecători ; grijile nu i-au părăsit încă, iar în capul lor e o babilonie şi o arhivă întreagă de lucrări începute şi neterminate. Multă vreme, în loc de firme ei văd dosarul cu hîrtii, sau faţa bucălată a şefului de cabinet.

La ora patru, Nevski Prospekt e pustiu, şi e foarte puţin probabil că vei mai întîlni măcar un singur funcţionar ; tot ce mai poţi întîlni e cîte o

---

[1] În Rusia ţaristă, funcţionarii administraţiei civile erau împărţiţi, pe baza unei tabele de ranguri, promulgată de Petru I încă din 1722, în 14 clase. *Consilier titular :* rang de clasa a 9-a ; *consilier de curte :* rang de clasa a 7-a. Mai existau : *consilieri de colegii,* de clasa a 6-a, *consilieri de stat,* de clasa a 5-a etc.

[2] Ranguri inferioare. *Registrator de colegiu :* rang de clasa a 14-a ; *secretari de gubernie şi de colegiu :* ranguri de clasa a 12-a şi a 10-a.

croitoreasă trecînd strada în grabă, în mînă cu o cutie — o biată victimă, a vreunui grefier filantrop care i-a făcut vînt, lăsînd-o numai într-un palton de dimie, sau vei mai întîlni vreun original sosit de curînd, pentru care toate ceasurile sînt la fel, sau vreo englezoaică lungă și deșirată, cu poșetă și cu carte, sau vei întîlni un rus cu barba rară într-un surtuc de bumbac cu talia înaltă și trăind de azi pe mîine și-l vei vedea cum calcă respectuos pe trotuar, bălăbănindu-și tot trupul, și mîinile și picioarele, și capul, și uneori vei întîlni vreun meseriaș mărunt — încolo nu mai întîlnești pe Nevski Prospekt pe nimeni.

Nevski Prospekt învie și se însuflețește o dată ce întunericul se așterne peste clădiri și străzi, cînd caraula, acoperindu-se cu rogojina, se urcă pe scară ca s-aprindă felinarul, și cînd la ferestruicile joase ale magazinelor apar gravuri care nu îndrăznesc să se arate în plină zi. E ora misterelor, sub lumina ademenitoare și minunată a felinarelor. Întîlnești atunci foarte mulți tineri, cea mai mare parte neînsurați, în haine și mantale călduroase. La vremea asta toți parcă au un țel, sau mai curînd ceva ce amintește un țel, ceva extrem de nedefinit, și pașii tuturor devin mai grăbiți și foarte neregulați. Pe caldarîm și pe ziduri apar umbre lungi, ale căror capete aproape că ating podul Polițeiski. Tinerii registratori și secretari guberniali și de colegiu se plimbă mult timp, dar majoritatea bătrînilor registratori de

colegiu, a consilierilor titulari, şi de curte, stau acasă, fie pentru că sînt căsătoriţi, fie din cauza meselor foarte bune pe care le pregătesc bucătăresele lor nemţoaice. Pe Nevski Prospekt îi veţi întîlni pe bătrînii respectabili, care la ora două se plimbau tot aici cu un aer atît de grav şi cu o extraordinară nobleţe, îi veţi vedea pe bătrînii aceştia, ca şi pe tinerii împiegaţi, alergînd să se uite pe sub pălăria vreunei doamne zărite încă de departe, ai cărei obraji şi buze groase, sulemenite zdravăn, trezesc admiraţia multora ; dar mai mult decît la toţi le plac vînzătorilor, breslaşilor şi negustorilor, care se plimbă în surtucuri nemţeşti, în grupuri mari şi de obicei la braţ.

— Stai ! a rostit într-o seară la această oră locotenentul Pirogov, trăgîndu-l de mînecă pe tînărul în frac şi pelerină, care mergea cu dînsul. Ai văzut-o ?

— Am văzut-o ! E minunată, leit Bianca lui Perugino [1]...

— Despre cine vorbeşti ?

— Despre ea ! Despre aceea cu părul negru. Doamne, ce ochi ! Ce ochi ! Totul e minunat la dînsa : ţinuta, conturul, ovalul feţei...

— Eu mă gîndeam la blonda din urma ei... De ce nu te duci după brunetă, dacă ţi-a plăcut aşa de tare ?

---

[1] Pictor italian (1446-1524), la care a învăţat Rafael. Tablourile lui se disting prin sinceritatea sentimentelor şi prin expresia inspirată a figurilor feminine.

— O, cum se poate... a strigat tînărul în frac, înroşindu-se ; crezi că e dintre cele ce umblă seara pe Nevski Prospekt ? Trebuie să fie o doamnă din înalta societate, a adăugat oftînd. Numai pelerina de pe ea face vreo optzeci de ruble !...

— Prostule ! i-a răspuns Pirogov, împingîndu-l cu de-a sila încotro se vedea fluturînd pelerina ţipătoare. Du-te, prostănacule ! Nu pierde ocazia ! Eu mă iau după blonda !

Şi cei doi prieteni s-au despărţit.

„Vă ştim noi pe toate !" îşi spunea Pirogov, cu un zîmbet de mulţumire şi încredere în sine, convins că nu există frumuseţe să-i poată rezista.

Tînărul cu pelerină şi frac, cu pas sfios şi nesigur, a trecut de partea cealaltă, unde flutura în depărtare pelerina pestriţă, aruncînd reflexe vii pe măsură ce se apropia de lumina felinarului, şi întunecîndu-se îndată ce se îndepărta de el. Tînărului îi bătea inima şi grăbea pasul fără să vrea şi nici nu îndrăznea să creadă că ar avea vreun drept la atenţia frumoasei care parcă plutea în depărtare, şi cu atît mai puţin putea admite gîndul murdar la care făcuse aluzie locotenentul Pirogov. Nu voia altceva decît să vadă casa unde locuia făptura aceea frumoasă, căzută parcă de-a dreptul din cer pe Nevski Prospekt şi care, desigur, îşi va lua iarăşi zborul cine ştie unde... Şi tînărul mergea acum aşa de repede, încît mereu

se izbea de cîte un domn grav, cu favoriţi că-
runţi, silindu-l să coboare de pe trotuar.

Acest tînăr făcea parte din categoria de oameni care la noi constituie un fenomen destul de ciudat, oameni care pot fi socotiţi cetăţeni ai Petersburgului în măsura în care un chip văzut în vis ţine de realitate. E o tagmă cu totul aparte, neobişnuită în oraşul acesta, unde toţi locuitorii sînt sau funcţionari, sau negustori, sau meşteşugari nemţi. Tînărul acesta era pictor ! O apariţie ciudată, nu ? Un pictor în Petersburg ! Un pictor pe pămîntul zăpezilor, un pictor în ţara pinilor, unde totul e umed, drept, neted, palid, cenuşiu şi ceţos.

Pictorii aceştia nu seamănă de loc cu pictorii italieni, mîndri şi înflăcăraţi ca Italia şi cerul ei, ci, contrar acestora, cea mai mare parte sînt buni, blînzi, ruşinoşi, fără griji, şi-şi iubesc arta în tăcere, beau ceaiul cu vreo doi prieteni într-o odăiţă şi discută cu simplitate despre obiectul admiraţiei lor, fără a năzui la mai mult ; ei cheamă mereu la dînşii cîte o bătrînă cerşetoare şi o pun să pozeze cîte şase ceasuri la rînd, pentru a-i transpune figura jalnică şi inexpresivă pe pînză ; pictează perspectiva odăii unde se găsesc tot felul de nimicuri de-ale pictorilor : mîini şi picioare de ghips devenite cafenii din pricina colbului şi vremii, şevalete rupte, palete răsturnate, un amic cîntînd din ghitară, pereţii mînjiţi cu vopsele, o fereastră deschisă prin care se vede Neva palidă, cu nişte bieţi pescari în cămăşi roşii. Toate picturile lor

au un colorit tulbure, cenuşiu, pecetea de neşters a Nordului. Cu toate acestea, ei lucrează cu o adevărată patimă, şi deseori aceşti oameni ascund reale talente, iar dacă i-ar învălui numai o dată aerul proaspăt al Italiei, s-ar dezvolta în voie, viguros, strălucitor, asemeni unor plante scoase din odaie la aer curat. Mai toţi sînt timizi, şi la vederea unei decoraţii sau a unui epolet impunător îşi pierd aşa de tare firea, încît scad preţurile tablourilor fără să vrea. Uneori le place să se îmbrace elegant. Dar eleganţa pare aşa de nepotrivită cu ei, ca un petec pe o haină nouă. Veţi vedea cîteodată la ei un frac superb şi pe deasupra o pelerină murdară, o vestă scumpă de catifea şi un surtuc pătat de vopsele. Şi tot aşa veţi vedea cîteodată pe un peisaj neterminat, o nimfă desenată cu capul în jos, pe care pictorul negăsind alt loc, a schiţat-o pe fondul mînjit al unei opere mai vechi pictată cîndva cu plăcere. Niciodată n-o să vi se uite drept în ochi, iar dacă au să vă privească, o vor face cu o căutătură tulbure şi nedeslușită, nu vă vor străpunge cu privirea de uliu a unui cercetător sau cu privirea mîndră de şoim a ofiţerului de cavalerie, şi asta din pricină că, în timp ce se uită la trăsăturile tale, se gîndesc de fapt la trăsăturile vreunui Hercule de ghips din camera lor de-acasă, ori îşi închipuie vreun tablou pe care au de gînd să-l lucreze de aci înainte, şi aşa, adesea răspund confuz, iar alteori

răspund aiurea, şi cu cît lucrurile li se amestecă mai mult în cap, cu atît devin mai timizi.

Din această categorie de oameni făcea parte şi tînărul pictor Piskariov, eroul povestirii noastre : ruşinos şi timid, dar purtînd în suflet scînteia sentimentului, gata să devină, în condiţii prielnice, flacără. Iată-l grăbindu-se, cuprins de un fior tainic, către ţinta care l-a impresionat atît de mult, încît se miră el singur de îndrăzneala lui. Fiinţa necunoscută, care i se întipărise în ochi, în gînd şi în simţuri, a întors deodată capul şi s-a uitat la dînsul. Doamne, ce trăsături dumnezeieşti ! Ce orbitor de albă şi de minunată frunte, umbrită de un păr frumos ca piatra de agată ! Părul acesta, unduind în bucle fermecătoare îi atingea obrajii proaspeţi şi gingaş rumeniţi de frigul serii. Ţinea buzele strînse, parcă ferecase cu ele cele mai minunate visuri. Tot ce rămîne din amintirile copilăriei, toate visările şi închipuirile inspirate de lumina candelei, toate păreau a se fi contopit şi se răsfrîngeau acum pe buzele ei armonioase ! Ea l-a privit — şi lui i-a tresăltat inima, dar l-a privit aspru, indignată parcă, pentru că a urmărit-o atît de obraznic, dar pînă şi mînia era fermecătoare pe faţa ei nespus de frumoasă. El s-a oprit, cuprins de timiditate şi ruşine, şi se uita în pămînt, dar cum să piardă o făptură atît de dumnezeiască şi să nu ştie măcar locul sfînt unde a pogorît acest divin oaspe ? Cu aceste gînduri, visătorul tînăr s-a hotărît s-o

urmărească mai departe. A lăsat între ei o oarecare distanţă ca să nu-l observe, dar, în timp ce privea nepăsător în toate părţile şi cerceta firmele, n-o slăbea din ochi.

Trecătorii au început să se rărească, strada se liniştea şi frumoasa a întors capul, şi lui i s-a părut că desluşeşte pe buzele ei un zîmbet. S-a cutremurat şi nu-şi credea ochilor. Nu ! Poate că lumina înşelătoare a felinarului dăduse feţei ei acea părere de zîmbet, sau poate îşi băteau joc de dînsul propriile visuri ! Suflarea i s-a înecat în piept, trupul întreg i s-a cutremurat, simţurile i s-au aprins, şi un fel de negură îi plutea pe dinaintea ochilor, trotuarul îi fugea de sub picioare, cupeurile cu cai în goană stăteau pe loc, podul părea că se lungeşte şi se frînge drept la mijlocul bolţii, casele parcă erau cu acoperişurile în jos, chioşcul parcă venea spre el, alebarda [1] sentinelei întocmai ca literele cele aurite şi foarfeca de pe una din firme, îi frigeau parcă genele cu scînteierile lor. Toate acestea fuseseră produse de o singură privire şi de o întoarcere a unui căpşor frumos. Mergea în neştire pe urmele uşoare ale frumoaselor picioruşe, fără s-audă, fără să vadă, fără să simtă ceva, silindu-se să-şi modereze iuţeala pasului, potrivindu-i ritmul după bătăile inimii. Cîteodată îl cuprindea îndoiala : ară-

[1] Armă medievală în formă de suliţă, cu mîner lung de lemn şi cu vîrful de fier prevăzut într-o parte cu un tăiş în formă de bardă, iar în cealaltă cu unul în formă de cîrlig.

tase fața ei într-adevăr bunăvoință? Se oprea o clipă, dar îl împingeau înainte bătăile inimii, o putere de neînfrînt, o neliniște a tuturor simțurilor. Nici nu și-a dat seama cînd i s-a ivit în față o casă cu trei caturi, și toate cele patru rînduri de geamuri luminate le-a privit deodată, iar balustrada de fier de la intrare i s-a împotrivit cu o izbitură puternică. A văzut cum necunoscuta întoarce capul spre dînsul din plin zbor pe scară, și, punîndu-și un deget pe buze, îi face semn s-o urmeze. Lui îi tremurau genunchii, i se înflăcăraseră gîndurile și simțămintele, fulgerul bucuriei i-a străpuns inima cu tăișul lui dureros. Nu! Nu mai era o iluzie! Doamne, cîtă fericire într-o singură clipă! Ce minunată viață trăia în două minute!

„Dar oare nu sînt toate astea un vis? Oare într-adevăr m-am apropiat de locuința aceleia pe care o credeam o fericire de neatins și pentru a cărei privire eram gata să-mi dau viața? Ea e aceea care-mi arată atîta bunăvoință și atenție?" Piskariov zbura pe scară, fără nici un gînd pămîntesc, nu cuprins de flacăra unei patimi trupești, ci curat și nevinovat, ca un tînăr neprihănit, care mai vibrează cu gîndul la o iubire nedefinită și spirituală. Și ceea ce ar fi provocat într-un om desfrînat gînduri îndrăznețe, acest lucru, dimpotrivă, înălța și mai mult gîndurile lui Piskariov și le făcea și mai curate. Încrederea arătată de frumoasa și plăpînda făptură îl îndemnă să-și im-

pună un aspru jurămînt de cavaler medieval, jurămîntul de a-i îndeplini toate poruncile, asemeni unui rob. Voia ca aceste porunci să fie cît mai grele pentru ca îndeplinirea lor să-i ceară o şi mai mare sforţare. Nu se îndoia de fel că o întîmplare tainică şi totodată importantă o hotărîse pe necunoscută să aibă încredere în el şi de bună seamă că i se vor cere servicii importante, şi simţea în el putere şi hotărîre pentru orice. Gîndurile lui repezi urcau în spirală, ca scara.

— Fiţi atent ! s-a auzit glasul ei ca o harpă şi el a simţit un fior prin tot trupul.

Sus, în întuneric, la al treilea cat, necunoscuta a bătut într-o uşă şi au intrat amîndoi. I-a întîmpinat, cu o lumînare în mînă, o femeie destul de plăcută la înfăţişare, însă l-a privit pe Piskariov aşa de ciudat şi de obraznic încît el şi-a plecat ochii fără să vrea. Au intrat.

În încăpere, trei femei stăteau în diferite locuri, una făcea pasenţe, alta cînta cu două degete la pian o biată parodie a unei vechi poloneze, iar a treia sta la oglindă şi-şi pieptăna părul lung, fără a se gîndi măcar că trebuie să-şi întrerupă toaleta la intrarea unei persoane necunoscute. Peste tot domnea o dezordine neplăcută, cum se poate întîlni numai în camera unui celibatar neglijent. Mobila, destul de bună, era plină de praf, prin colţurile tavanului păianjenii îşi ţesuseră pînza, prin uşa întredeschisă ce dădea în altă cameră se zărea lustrul unei cizme cu pinteni şi vipuşca

roşie a unei uniforme; un glas puternic de bărbat şi un rîs de femeie răsunau acolo fără nici o jenă.

Doamne, unde nimerise Piskariov! La început, nu-şi putea crede ochilor şi a prins a privi mai cu atenţie lucrurile din cameră, dar pereţii goi şi ferestrele fără perdele nu arătau de loc că s-ar fi aflat acolo o gospodină harnică, iar femeile acelea erau nişte creaturi respingătoare, cu feţele trecute şi istovite. Una i s-a aşezat drept în faţă şi l-a examinat calm, cum examinezi pata de pe haina altuia, şi toate l-au convins îndată că nimerise într-un loc dezgustător, unde se cuibărise desfrîul jalnic, produs de falsa cultură şi de îngrozitoarea aglomeraţie a capitalei, loc unde omul batjocoreşte, profanează şi sugrumă tot ce înfrumuseţează viaţa, tot ce are ea mai sfînt şi mai curat, unde femeia — această podoabă a lumii şi coroană a creaţiei — se schimbă într-o fiinţă ciudată, ambiguă, îşi pierde, o dată cu curăţenia sufletească, toată feminitatea, îşi însuşeşte în chip respingător apucăturile şi obrăznicia bărbatului şi încetează de a mai fi făptura slabă, minunată şi atît de deosebită de noi, bărbaţii. Cu ochii mari de uimire, Piskariov a măsurat fata din cap pînă-n picioare, vrînd parcă să se convingă dacă e aceeaşi care-l fermecase pe Nevski Prospekt şi-l atrăsese în mreajă. Dar ea îi sta în faţă tot atît de frumoasă, cu părul tot atît de minunat, cu aceiaşi ochi atît de cereşti. Era fragedă, n-avea decît şaptesprezece

ani ; se vedea că groaznicul desfrîu n-o copleşise de mult, nu îndrăznise să atingă obrajii proaspeţi, uşor îmbujoraţi — era minunată !

Piskariov sta nemişcat în faţa ei şi era gata, în naivitatea lui sufletească, să uite de sine ca şi mai înainte, dar ea, plictisită de prea lunga lui tăcere, i-a zîmbit cu înţeles şi l-a privit drept în ochi. Zîmbetul acesta, de o obrăznicie vrednică de milă, se potrivea pe faţa ei, tot aşa de ciudat ca şi surîsul pietăţii pe faţa unuia care ia mită, sau aşa cum se potriveşte un registru de contabilitate cu un poet. Piskariov s-a cutremurat. Ea şi-a deschis frumoasa-i gură şi a început să vorbească ceva, dar ceva atît de prostesc şi vulgar... Ca şi cum o dată cu nevinovăţia omul şi-ar pierde şi mintea ! El n-a vrut s-asculte nimic, era peste măsură de ridicol şi naiv ca un copil. Şi astfel, în loc să profite de bunăvoinţa ei, în loc să se bucure de întîmplarea asta, cum s-ar fi bucurat oricare altul, s-a repezit afară ca o capră sălbatică şi a fugit în stradă.

Mai apoi acasă, în camera lui, a rămas nemişcat cu capul în jos, cu mîinile căzute în lungul trupului, ca un sărac care a găsit o perlă nepreţuită şi a pierdut-o în aceeaşi clipă, scăpînd-o în mare. „Ce frumuseţe ! Ce trăsături dumnezeieşti ! Şi unde, în ce loc !..." Iată tot ce-a putut spune.

Într-adevăr, mila nu ne copleşeşte nicicînd mai tare decît la vederea frumuseţii atinse de suflarea otrăvitoare a desfrîului. Urîciunea se mai poate

însoţi cu desfrîul! Dar frumuseţea, frumuseţea gingaşă, se asociază în mintea noastră numai cu puritatea şi cu nevinovăţia! Frumoasa care-l vrăjise pe nenorocitul Piskariov era într-adevăr o apariţie minunată, neobişnuită. Iar prezenţa ei în cercul acela demn de dispreţ era şi mai neobişnuită încă. Toate trăsăturile ei erau aşa de pure, atîta nobleţe îi era întipărită pe faţa frumoasă, încît nu-ţi putea trece prin minte că desfrîul îşi întinsese asupra-i ghearele grozave. Ar fi putut fi pentru un soţ pasionat un mărgăritar nepreţuit, universul, paradisul, toată averea. Ar fi putut fi într-un modest cerc familial un astru încîntător şi care să dea dulcile porunci mişcînd doar uşor frumoasele ei buze. Ar fi putut fi într-un salon cu lume multă, cu parchet strălucitor, în lumina lumînărilor, o zeitate la picioarele căreia să cadă, în tăcere şi cu pietate, mulţimea de adoratori; dar vai! Ea fusese azvîrlită în prăpastie cu un hohot de rîs, prin voinţa grozavă a unui spirit diabolic care cu o sete nestinsă urmăreşte distrugerea armoniei vieţii.

Piskariov sta în faţa lumînării pe sfîrşite, cuprins de o milă sfîşietoare. Miezul nopţii trecuse de mult; clopotul din turn bătuse douăsprezece şi jumătate, şi el tot mai sta nemişcat, fără să doarmă sau să facă altceva. Profitînd de imobilitatea lui, somnul a început să-l fure încet-încet, odaia i s-a topit din faţa ochilor, şi prin visarea care-l învăluia treptat, numai flacăra lumînării

mai licărea. O bătaie în uşă l-a făcut să tresară şi să se trezească. Uşa s-a deschis şi a intrat un lacheu într-o livrea scumpă. Niciodată încă nu intrase în odăiţa lui retrasă o livrea atît de scumpă — şi la o oră atît de neobişnuită. Piskariov a privit lacheul cu o curiozitate plină de nedumerire şi nerăbdare.

— Doamna aceea... a început lacheul, înclinîndu-se cu respect, doamna la care dumneavoastră aţi binevoit să veniţi acum cîteva ceasuri, mi-a poruncit să vă poftesc acasă la dumneaei şi v-a trimis şi cupeul...

Piskariov tăcea uimit. „Cupeul ! Lacheul în livrea ! O greşeală desigur !"

— Ascultă, dragul meu... a rostit el timid, poate că nu aici trebuia să vii. De bună seamă că doamna te-a trimis după altcineva, nu după mine...

— Nu, n-am greşit, domnule ! Nu sînteţi dumneavoastră cel ce aţi binevoit s-o însoţiţi pe doamna la casa din strada Piteinaia, în camera de la catul al treilea ?

— Eu.

— Vă rog, deci, să vă grăbiţi ! Doamna doreşte să vă vadă numaidecît şi de data asta vă pofteşte acasă la dumneaei...

Piskariov s-a repezit în jos pe scări. Într-adevăr, afară îl aştepta cupeul. S-a urcat şi portierele s-au închis cu zgomot, iar pietrele caldarîmului răsunau sub copite şi sub roţi. Prin faţa geamuri-

lor de la cupeu se perinda perspectiva luminoasă a caselor cu firme viu colorate. Piskariov își bătea capul tot drumul și nu știa cum să-și lămurească aventura asta. Casă proprie, lacheu în livrea scumpă, toate, nu se potriveau de loc cu încăperea aceea de la catul al treilea, cu ferestrele prăfuite și cu clavirul dezacordat.

Cupeul s-a oprit în fața unei intrări viu luminate, și Piskariov a fost peste măsură de surprins văzînd șiruri de trăsuri, ferestre puternic luminate și auzind glasuri de vizitii și muzică. Lacheul cu livrea scumpă, după ce l-a ajutat să coboare din cupeu, l-a condus respectuos într-un antret cu coloane de marmoră, unde o lampă lumina puternic paltoane și șube aruncate care încotro, și un portar cu multe fireturi de aur. O scară ușoară, aeriană, cu balustradă strălucitoare, pe care adiau diferite parfumuri, ducea sus. Piskariov s-a și avîntat pe scară și a intrat în primul salon.

S-a tras însă înapoi, de la cel dintîi pas, speriat de atîta lume. Îl zăpăcise pur și simplu mulțimea aceea nespus de pestriță, de parcă diavolul fărîmase lumea bucăți și le adunase apoi la loc, fără nici un sens, fără nici un rost. Umerii sclipitori ai cucoanelor, fracurile negre, candelabrele, lămpile, voalurile aeriene care fluturau în jur, panglicile diafane și uriașul contrabas care se zărea de după balustrada splendidului balcon — totul era pentru el feeric. A văzut dintr-o dată atîția bărbați respectabili, bătrîni sau aproape

bătrîni, cu stele pe fracuri, și atîtea femei, mișcîndu-se ușor, mîndru și grațios pe parchet, sau șezînd pe scaune, una lîngă alta, a auzit cîteva cuvinte franțuzești și englezești, a zărit atîția tineri în fracuri negre, deosebit de nobili la înfățișare, care vorbeau sau tăceau cu atîta gravitate, nu spuneau nimic de prisos, glumeau așa de demn, zîmbeau cu atîta respect, purtau favoriți atît de frumoși și știau atît de bine să-și arate mîinile distinse atunci cînd își îndreptau cravata ; femeile erau atît de fine, pline de-o atît de desăvîrșită mulțumire de sine și satisfacție, și atît de fermecător își coborau privirile încît... dar înfățișarea umilă a lui Piskariov, care se rezemase cu teamă de o coloană, arăta că se zăpăcise cu desăvîrșire.

Între timp, lumea făcuse cerc în jurul celor ce dansau. Dansatoarele pluteau ușor, învăluite în tot ce a creat Parisul mai fin, în rochii țesute parcă din aer, și abia atingeau parchetul cu picioarele lor minunate ; erau mai eterice decît dacă nu l-ar fi atins de loc. Una dintre ele, îmbrăcată mai strălucitor și mai scump decît toate, era și cea mai frumoasă. Toaleta ei vădea cea mai fină îmbinare, și totuși părea că aceste lucruri n-o preocupă de loc — totul la ea era spontan, firesc. Privea, și parcă nu privea mulțimea de spectatori care o înconjuraseră ; frumoasele ei gene lungi se aplecau cu indiferență, albul strălucitor al obrazului îți lua și mai mult ochii, cînd, înclinînd

capul, o umbră uşoară i se aşternea pe fruntea fermecătoare.

Piskariov s-a silit să-şi facă loc prin mulţime şi s-o privească numai pe ea, dar spre marele lui necaz, un cap enorm, cu părul negru şi creţ i se tot aşeza în faţă, şi, afară de asta, lumea se înghesuise aşa de tare, încît nu îndrăznea să se mişte nici înainte, nici înapoi, de teamă să nu atingă cumva vreun consilier intim. A izbutit totuşi să răzbată pînă în faţă şi şi-a privit haina, vrînd să şi-o îndrepte. Doamne ! ce înseamnă asta ? Era într-un surtuc murdărit de vopsele !... În grabă, uitase să se îmbrace cum se cuvenea. A roşit pînă-n vîrful urechilor, şi-a lăsat capul în jos şi ar fi vrut să intre în pămînt, dar n-avea unde, căci în spatele său făceau zid Kammerjunker [1]-ii în costume strălucitoare. Ar fi vrut să se afle cît mai departe de frumoasa cu frunte şi gene minunate. Şi-a ridicat ochii, cu spaimă, să vadă dacă nu cumva ea se uită la dînsul. Dar ea sta chiar în faţa lui... Doamne, ce înseamnă asta ? „Ea este !" a strigat Piskariov, aproape cu glas tare.

De bună seamă că ea este, aceea pe care o întîlnise pe Nevski Prospekt şi o condusese pînă acasă.

Între timp, ea îşi ridicase genele, învăluindu-i pe toţi în privirea-i limpede.

---

[1] Titlu inferior de curte, conferit tinerilor aristocraţi.

— Vai, vai, cît e de frumoasă ! a mai putut să spună Piskariov şi răsuflarea i s-a oprit.

Fata îşi rotea privirile de jur împrejur, asupra celor ce doreau să-i atragă atenţia, dar deodată şi-a întors ochii, obosită şi indiferentă, şi privirea ei a întîlnit privirea lui Piskariov. „Ce minune ! Ce rai ! Ajută-mă, creatorule, să nu mă copleşească ! Viaţa nu va putea cuprinde acest paradis care-mi captivează şi îmi mistuie sufletul !"

Ea a făcut un semn, dar nu cu mîna, nici cu capul. L-a schiţat cu ochii fermecători, şi atît de fin şi de imperceptibil, încît nimeni în afară de Piskariov nu l-a văzut ; el însă l-a văzut şi l-a înţeles. Dansul a ţinut mult şi muzica părea că se stinge obosită, părea că piere, dar izbucnea iar, bubuind şi vuind, şi, în sfîrşit, s-a terminat. Ea s-a aşezat pe scaun şi sînul i se ridica sub rochia vaporoasă, iar mîna (ce mînă minunată, Dumnezeule !) i-a căzut pe genunchi, a mototolit rochia — şi rochia însăşi părea că respiră muzică, iar culoarea ei liliachie şi delicată îi scotea şi mai mult în evidenţă albeaţa minunată a mîinii.

„Numai să ating această mînă şi nu mai vreau nimic. Nici o dorinţă n-am să mai am după aceea ! Căci toate celelalte dorinţe ar fi prea cutezătoare !"

El sta în spatele scaunului ei, neîndrăznind nici să vorbească, nici să respire...

— V-aţi plictisit ? l-a întrebat ea. Şi eu m-am plictisit ! Văd că mă urîţi... a adăugat apoi, plecîndu-şi genele lungi.

— Pe dumneavoastră ? Eu ? Eu... a încercat să vorbească Piskariov, zăpăcit cu totul, şi poate că ar mai fi rostit o mulţime de cuvinte fără şir, dacă nu s-ar fi apropiat un înalt demnitar cu păr des şi ondulat, care a făcut cîteva reflecţii plăcute şi spirituale, şi, în timp ce vorbeau, îşi arăta dinţii destul de frumoşi — şi fiecare cuvînt de spirit înfigea în inima lui Piskariov cîte un cui.

În sfîrşit, spre fericirea lui, cineva a pus demnitarului o întrebare.

— Cît e de nesuferit ! a rostit atunci ea, înălţîndu-şi ochii divini. Mă duc să mă aşez în celălalt capăt al salonului. Să fiţi acolo.

Şi a dispărut prin mulţime parcă alunecînd. Piskariov a pornit ca un nebun, făcîndu-şi loc cu coatele pînă la locul indicat.

Iat-o !... Stă ca o regină, e cea mai frumoasă, şi-l caută cu ochii.

— Sînteţi aici, a rostit ea încet. Am să fiu sinceră : probabil că vi s-au părut ciudate împrejurările în care ne-am întîlnit. Cum vă închipuiţi că aş putea aparţine categoriei de făpturi demne de dispreţ, printre care m-aţi văzut ? Vi s-o fi părut ciudată purtarea mea... Dar am să vă spun o taină... Veţi fi, oare, în stare... a continuat ea privindu-l drept în ochi, veţi fi în stare să nu divulgaţi niciodată... taina aceasta ?

— O, voi fi ! Voi fi ! Voi fi...

Dar în vremea asta s-a apropiat de ea un domn destul de bătrîn şi i-a oferit braţul, vorbindu-i într-o limbă neînţeleasă. Ea l-a privit pe Piskariov rugător, cerîndu-i parcă din ochi să rămînă acolo, s-o aştepte, dar el nu mai avea putere să asculte nici un fel de poruncă, nici chiar rostită de buzele ei. A pornit după dînsa, dar mulţimea i-a despărţit. Şi rochia de culoarea liliacului i-a dispărut dinaintea ochilor, şi el a început să străbată încăpere după încăpere, tulburat, îmbrîncindu-i pe toţi din cale, în timp ce în jurul meselor de joc stăteau numai bărbaţi simandicoşi cufundaţi într-o tăcere adîncă ; într-un colţ, cîţiva bărbaţi în vîrstă discutau despre superioritatea carierei militare faţă de cea civilă ; în alt colţ, domni în fracuri impecabile făceau reflecţii superficiale asupra unei lucrări în mai multe volume a unui poet foarte productiv. Piskariov a simţit cum un domn în vîrstă, cu înfăţişarea respectabilă, îl înhaţă de nasturele hainei cerîndu-i să-şi dea părerea asupra unei observaţii a lui foarte juste, dar Piskariov l-a împins cu brutalitate, fără măcar să remarce că avea la gît o decoraţie a unui ordin destul de însemnat. A fugit în altă încăpere, dar n-a găsit-o nici acolo, şi nici în a treia. „Unde-o fi ? Daţi-mi-o ! Nu mai pot trăi fără s-o văd ! Vreau s-o ascult, să aflu ce voia să-mi spună.“ Însă toate cercetările au rămas fără rezultat. Se retrase într-un colţ, cuprins de neli-

nişte, privind mulţimea, dar lucrurile din jur au început să se întunece pe dinaintea ochilor lui obosiţi. În sfîrşit, a prins a desluşi pereţii odăii lui. Şi-a ridicat privirea : în faţă se afla sfeşnicul, cu o flacără mică, gata să se stingă ; lumînarea se topise toată, iar seul se scursese pe masă.

Va să zică dormise ! Ce vis, Dumnezeule ! Ce vis ! De ce a trebuit să se trezească ? Dacă somnul ar mai fi durat măcar un minut, fără îndoială că ea i s-ar fi arătat iar ! Prin fereastră pătrundea o lumină ştearsă şi tulbure şi el a privit-o cu ciudă. Ce dezordine cenuşie era la el în cameră ! Cît de respingătoare era realitatea în comparaţie cu visul ! S-a dezbrăcat repede, s-a culcat în pat, s-a înfăşurat cu plapuma, vrînd să-şi recheme măcar pentru o clipă visul dus. Somnul nu a întîrziat. Dar în loc să vină în vis ceea ce dorea el, i s-a arătat cu totul altceva, ba locotenentul Pirogov cu pipa lui, ba paznicul Academiei, ba vreun consilier de stat, ba capul unei finlandeze pictată cîndva, şi multe alte bazaconii.

A stat culcat pînă la amiazi, vrînd să doarmă, dar făptura ei nu i-a mai apărut. Măcar o clipă să-şi mai fi arătat trăsăturile fermecătoare, măcar o clipă să-i mai fi auzit mersul uşor, să i se fi arătat măcar mîna ei goală, orbitor de albă, ca omătul de pe piscurile munţilor.

A lăsat totul, a uitat de toate, şi stătea zdrobit, cu disperarea zugrăvită pe faţă, sub stăpînirea visului spulberat. Nu-i venea să se apuce de ni-

mic. Se uita absent pe fereastră, afară, unde se vedea un sacagiu murdar, turnînd apă care îngheța în timp ce o turna și s-auzea glasul tremurător, ca un behăit de capră, al unui telal :

— Haine... Haine vechi cumpăr !

Viața de toate zilele, realitatea, îi izbeau auzul în chip ciudat. A stat așa pînă seara și iar s-a aruncat în pat, cu nesaț. S-a luptat mult timp cu insomnia dar, pînă la urmă, a biruit-o. A visat iar, dar tot un vis urît, banal. „Doamne, îndură-te ! Mai arată-mi-o măcar o clipă, o singură clipă !" Și iarăși aștepta altă seară, și adormind a visat un funcționar care era totodată și fagot. O, groaznic ! În sfîrșit, s-a arătat ea ! Iată-i căpșorul și buclele... L-a privit. Dar așa de puțin... Și apoi din nou negură, din nou un vis oarecare, un vis idiot...

În sfîrșit, visurile i-au devenit unicul scop în viață, și de atunci înainte viața lui a luat o întorsătură ciudată, s-ar putea spune că dormea cînd era treaz și era treaz cînd dormea...

Dacă l-ar fi văzut cineva cînd stătea tăcut înaintea mesei lui goale, sau cînd mergea pe stradă, de bună seamă că l-ar fi luat drept un lunatic sau un ins distrus de băuturi tari, căci avea privirea ștearsă și, fiind distrat din fire, însușirea asta i se accentuase, pusese stăpînire pe el și făcuse ca fața lui să nu mai arate nici un sentiment. Se înviora numai la căderea nopții.

Starea aceasta i-a ruinat puterile, iar cînd și somnul l-a părăsit, a trecut prin cele mai groaz-

nice suferințe. Vrînd să-și salveze unica avuție, a recurs la toate mijloacele pentru a și-o redobîndi. Auzise că pentru a putea recăpăta somnul trebuie să iei opium. Dar unde să găsească ? Și-a amintit de un persan, proprietar al unui magazin de șaluri, care de cîte ori îl întîlnea, îl ruga să-i picteze o femeie frumoasă. S-a hotărît să se ducă la dînsul, bănuind că trebuie să aibă opium.

Persanul l-a primit stînd pe divan, cu picioarele încrucișate sub el.

— La ce-ți trebuie opium ?

Piskariov i-a povestit că nu mai are somn.

— Bine. Am să-ți dau opium, dar să-mi pictezi o femeie frumoasă... Să fie o adevărată frumusețe, să aibă sprîncenele negre, ochii mari ca măslinele, iar eu să stau culcat lîngă ea și să fumez ciubuc... Auzi ? Să fie o adevărată frumusețe !

Piskariov i-a făgăduit totul. Persanul a ieșit pentru o clipă și s-a întors cu un flaconaș plin cu un lichid de culoare închisă, a turnat cu atenție o parte din el în alt flaconaș și i l-a dat lui Piskariov, sfătuindu-l să nu ia mai mult de șapte picături în apă. Piskariov a apucat lacom neprețuitul flacon, pe care nu l-ar fi dat nici pentru o grămadă de aur și a pornit în goană spre casă. Îndată și-a turnat cîteva picături într-un pahar cu apă și după ce a băut s-a trîntit în pat.

Ce bucurie, Doamne ! Ea i s-a arătat din nou ! Dar de data asta sub altă înfățișare ! O, ce frumos stătea lîngă fereastra luminoasă a unei căsuțe

de țară : găteala ei iradia atîta simplitate, cum numai un poet și-ar putea-o închipui. Iar pieptănătura... Doamne... ce simplă era pieptănătura și ce bine o prindea ! Tulpănașul din jurul gîtului zvelt... totul era simplu la ea și plin de un gust discret, peste putință de exprimat. Ce mers grațios și gingaș avea ! Foșnetul pașilor și al rochiței ei simple părea o muzică. Și ce frumoasă îi era mîna strînsă într-o brățară împletită.

— Nu mă disprețui, îi spunea ea, cu lacrimi în ochi ! Nu sînt de loc ceea ce mă crezi. Uită-te la mine, uită-te bine, și spune-mi : sînt în stare să fac ceea ce crezi dumneata ?

— O, nu ! O, nu ! Fie ca omul ce ar îndrăzni să creadă așa ceva, să...

Dar Piskariov s-a trezit înduioșat, zdrobit, cu ochii înlăcrimați. „Mai bine nu te-ai fi arătat de loc ! Mai bine n-ai fi existat, ci ai fi fost o creație a unui pictor inspirat. Nu m-aș fi dezlipit de pînză, ci mereu te-aș fi privit și te-aș fi sărutat. Aș fi trăit și aș fi respirat numai pentru tine, așa cum trăiești un vis minunat, și atunci aș fi fost fericit ! N-aș mai fi avut o altă dorință, ci, ca pe un înger de pază, te-aș fi chemat înaintea somnului și a veghei, iar cînd ar fi fost să pictez ceva dumnezeiesc și sfînt, te-aș fi așteptat ! Dar așa... ce viață groaznică ! Ce folos că ea trăiește ? Plăcută-i oare viața nebunului, pentru rudele și prietenii care l-au iubit ? Doamne, ce mai e și viața noastră ! Veșnică dezbinare între vis și realitate.“

Cam astfel de gînduri îl stăpîneau necontenit. Nu se gîndea la nimic altceva, aproape că nu mînca ; aştepta seara şi vedenia dorită, cu nerăbdarea şi patima unui amant. Gîndurile, îndreptate numai asupra unuia şi aceluiaşi lucru, au căpătat o putere atît de mare asupra întregii lui existenţe şi închipuiri, încît chipul rîvnit îi apărea aproape în fiecare zi în situaţii opuse realităţii, pentru că gîndurile lui erau pure, ca gîndurile unui copil. Datorită acestor vise, chiar obiectul lor devenea din ce în ce mai pur, se transfigura cu totul.

Opiumul îi înfierbînta şi mai mult gîndurile, şi dacă a existat vreodată un îndrăgostit pînă în ultima limită a nebuniei, în chip violent, îngrozitor, distrugător, zbuciumat, apoi nenorocitul acela a fost Piskariov.

Cel mai plăcut dintre toate visurile a fost cel în care i s-a arătat atelierul, şi el era aşa de vesel şi ţinea paleta în mînă cu atîta bucurie... Ea sta lîngă dînsul. Îi era soţie. Sta alături de el, rezemată cu frumosul ei cot de speteaza scaunului şi-i privea opera... I se citea în ochii duioşi şi osteniţi ce copleşită era de fericire ; odaia lui era ca un rai... Atîta lumină era acolo, atîta ordine... Doamne ! Iat-o că îşi culcă pe pieptul lui căpşorul încîntător... Niciodată n-avusese un vis mai frumos ! După somnul acesta s-a sculat înviorat şi mai puţin distrat. Gînduri ciudate îi roiau prin cap ; cugeta : „Poate că vreo întîmplare îngrozitoare a atras-o în acest desfrîu, fără voia ei !

Poate că sufletul ei înclină spre pocăință ! Poate că vrea chiar ea să se smulgă din situația îngrozitoare în care se află. Pot eu oare să stau nepăsător și s-o las să piară, cînd ar fi de ajuns să întind mîna și s-o scap de la înec ?" Și gîndurile îi mergeau departe. „Nu mă cunoaște nimeni, își spunea în sinea lui, și la urma urmei, nu-mi pasă de nimeni, cum nimănui nu-i pasă de mine. Dacă ea va arăta pocăință curată și-și va schimba felul de viață, mă voi însura cu ea ! Trebuie să mă însor cu ea, și fără îndoială că voi face cu mult mai bine decît cei ce se însoară cu menajerele lor și adesea chiar cu creaturile cele mai demne de dispreț ! Fapta mea va fi dezinteresată și poate chiar măreață. Voi reda lumii cea mai desăvîrșită podoabă a ei !"

Îndată ce și-a întocmit acest plan fantastic, simțea că se înroșește ; s-a apropiat de oglindă și s-a înspăimîntat de chipul lui supt și palid. A început să se gătească cu îngrijire, s-a spălat, și-a netezit părul, și-a pus fracul cel nou și o vestă cochetă, și-a aruncat pelerina pe umeri și a ieșit în stradă. A tras în piept aerul proaspăt și și-a simțit inima înviorată, ca un convalescent ieșit pentru prima dată după o boală lungă. Cînd s-a apropiat de strada unde nu-i mai călcase piciorul de la întîlnirea fatală, inima a început să-i bată tare.

A căutat mult casa, căci se părea că l-a trădat memoria. A străbătut strada de două ori și nu

ştia în faţa cărei case să se oprească. În sfîrşit i s-a părut că una din ele seamănă cu aceea unde fusese, a urcat în fugă scările şi, după ce a bătut, uşa s-a deschis, şi cine i-a apărut în faţă ? Idealul lui, chipul misterios, originalul tablourilor visate, aceea prin care trăia... atît de îngrozitor, atît de dureros, atît de dulce. În faţa lui sta chiar ea. Piskariov a fost cuprins de tremur şi abia se mai putea ţine pe picioare de slăbiciune, cuprins de un val de bucurie ; ea sta în faţa lui tot aşa de frumoasă, deşi ochii îi erau somnoroşi, şi pe faţa care nu mai era atît de fragedă i se furişase paloarea ; era totuşi foarte frumoasă.

— A... a strigat ea cînd l-a văzut şi s-a frecat la ochi. Era ora două după amiază. De ce ai fugit de la noi atunci ?

El s-a aşezat sfîrşit pe scaun şi a privit-o.

— Abia m-am trezit... m-au adus acasă la şapte dimineaţa ; am fost grozav de beată... a adăugat ea cu un zîmbet.

Mai bine ar fi fost mută şi lipsită de darul vorbirii decît să rostească asemenea cuvinte ! Ea îi înfăţişase pe dată, ca într-un caleidoscop, toată viaţa ce-o duce. Totuşi, neţinînd seama de ce auzise, şi luîndu-şi inima în dinţi, el s-a hotărît să încerce dacă sfaturile lui au vreo putere asupra ei. Şi-a făcut curaj şi a început cu glasul tremurător, înflăcărat, să-i arate grozăvia vieţii ei. Părea că-l ascultă atentă, ca şi cum s-ar fi aflat în faţa unui lucru ciudat şi neaşteptat. Zîmbind uşor,

ea a aruncat o privire spre prietena ei care sta la o parte şi curăţa un pieptene. Aceasta a lăsat treaba şi a început şi ea să-l asculte atentă pe acest nou predicator.

— Într-adevăr sînt sărac... a rostit în sfîrşit Piskariov după lunga lui cuvîntare mobilizatoare, dar vom munci, ne vom strădui să ne întrecem unul pe altul, să ne facem viaţa mai bună. Nimic nu-i mai plăcut decît să ştii că-ţi datorezi totul ţie însuţi ; voi lucra la tablourile mele, iar tu vei sta lîngă mine, mă vei inspira, vei broda, sau vei face alt lucru de mînă, şi astfel nu vom duce lipsă de nimic.

— Cum se poate? a întrerupt ea cuvîntarea, cu dispreţ, nu sînt nici spălătoreasă, nici croitoreasă, ca să lucrez.

Oh, Doamne! În vorbele acestea se arăta întreaga ei viaţă josnică, o viaţă trîndavă, goală, rod de totdeauna al desfrîului.

— Însoară-te cu mine!... a intrat în vorbă cu obrăznicie prietena ei, care stătuse pînă atunci tăcută într-un colţ; cînd am să fiu nevastă, am să stau iac-aşa...

Şi a făcut o mutră aşa de tîmpită şi nenorocită, încît a înveselit-o grozav pe frumoasa ei prietenă.

Asta era prea mult! De nesuportat! Piskariov s-a repezit afară, incapabil să mai simtă şi să mai gîndească. Mintea i se turburase şi a rătăcit prosteşte toată ziua aceea, fără nici o ţintă, fără să vadă nimic, fără să simtă nimic. Nimeni nu ştie

dacă a dormit undeva, sau nu ; abia a doua zi, condus doar de un instinct, a nimerit în odăiţa lui, palid, cu o înfăţişare îngrozitoare, cu părul zburlit, pe faţă cu semne de nebunie. S-a zăvorît în odaie, n-a lăsat pe nimeni să intre şi n-a cerut nimănui nimic. Au trecut patru zile fără ca uşa lui să se fi deschis măcar o singură dată, a trecut o săptămînă şi camera lui a rămas tot închisă. Oamenii s-au repezit la uşă, au început să-l strige dar din lăuntru nu venea nici un răspuns. În sfîrşit au spart uşa şi au găsit trupul lui Piskariov fără viaţă, cu gîtul tăiat. Jos se afla un brici plin de sînge. După mîinile crispate şi întinse înlături, după expresia îngrozitoare a feţei, se putea vedea că mîna lui n-a lucrat sigur, că se chinuise mult pînă ce sufletul păcătos să-i părăsească trupul.

Astfel s-a prăpădit nefericitul Piskariov, victimă a unei patimi nebune, el, omul liniştit, timid, modest şi naiv ca un copil, purtînd într-însul scînteia talentului, care poate că s-ar fi aprins, cu timpul, luminoasă şi mare. Nimeni nu i-a plîns la căpătîi, nimeni n-a fost văzut lîngă trupul lui neînsufleţit, în afară de mutra obişnuită a comisarului de poliţie şi de faţa indiferentă a medicului de circumscripţie. Sicriul i-a fost dus la Ohta [1] în tăcere, chiar şi fără slujbă religioasă, iar în urma lui mergea plîngînd numai un paznic, fost soldat, şi acela plîngea numai pentru că băuse o sticlă de votcă mai mult. Nici chiar locotenentul

---

[1] Suburbie a Petersburgului în care se află un cimitir al sărăcimii.

Pirogov n-a venit să vadă trupul bietului nenorocit, căruia, cînd trăia, îi acordase înalta sa protecţie. De altfel, lui nu-i ardea de aşa ceva, fiind preocupat de o întîmplare extraordinară. Să ne întoarcem la el.

Nu-mi plac cadavrele şi morţii. Mi-i foarte neplăcut cînd îmi taie drumul o lungă procesiune de înmormîntare şi văd cum un soldat invalid, îmbrăcat ca un capucin, trage tabac cu mîna stîngă, iar în dreapta ţine torţa. Mi-e grozav de ciudă cînd văd un catafalc bogat şi un sicriu îmbrăcat în catifea, iar cînd văd vreun căruţaş cărînd sicriul roşiatic, cu nimic acoperit, al vreunui sărac, în urma căruia merge doar o cerşetoare, care se ia după ei la vreo răspîntie, numai pentru că n-are altceva mai bun de făcut — mă cuprinde şi ciuda şi tristeţea.

Mi se pare că l-am lăsat pe locotenentul Pirogov cînd s-a despărţit de sărmanul Piskariov şi a pornit după blondina. Blondina era o creatură uşuratică, destul de interesantă. Se oprea la toate prăvăliile şi se uita la lucrurile expuse : cordoane, basmale, cercei, mănuşi şi alte nimicuri ; se întorcea în toate părţile şi se uita mereu în urmă.

— A mea eşti, porumbiţă ! îşi spunea Pirogov, plin de încredere şi urmărind-o mai departe cu faţa ascunsă în gulerul mantalei ca să nu-l vadă vreun cunoscut.

Dar n-ar strica să-l informăm pe cititor cine era locotenentul Pirogov.

Înainte însă de a spune cine era locotenentul Pirogov, ar fi bine să vorbim despre societatea în care trăia. Sînt ofiţeri care formează un fel de clasă mijlocie a societăţii din Petersburg. Îi veţi întîlni întotdeauna pe la serate, la mesele de la consilierii de stat şi consilierii definitivi, care dobîndesc titlul acesta după o muncă sîrguincioasă de patruzeci de ani. Feţe palide şi şterse ca Petersburgul însuşi, unele ceva mai trecute ; măsuţa cu ceai, pianul, dansurile în familie — toate acestea sînt nedespărţite de epoleţii care strălucesc sub lumina lămpii, între o blondă cuviincioasă şi fracul negru al unui frăţior sau al vreunui amic al casei. E foarte greu să le înviorezi, să le faci să rîdă pe fetele astea reci, e foarte greu, şi pentru asta trebuie să ai un mare talent, mai bine zis să n-ai absolut nici un fel de talent. Conversaţia nu trebuie să cuprindă nici lucruri prea inteligente, nici prea comice, ci numai nimicurile atît de plăcute femeilor. În privinţa asta, trebuie să dăm domnilor de care am vorbit mai sus ce este al lor, căci au într-adevăr darul deosebit de a le face pe aceste frumuseţi incolore să rîdă şi să-i asculte. Cînd rîd, ele spun cam aşa : „Ah, sfîrşiţi ! Nu vi-i ruşine să ne faceţi să rîdem atît ?"

Acest lucru e pentru ei adesea cea mai mare răsplată. În lumea cea mai înaltă îi întîlneşti foarte rar, sau, mai bine zis, niciodată. De acolo sînt cu desăvîrşire înlăturaţi de către cei cărora

li se spune în această societate aristocraţi. Totuşi sînt socotiţi drept oameni învăţaţi şi cu educaţie. Le place să discute literatură, îl laudă pe Bulgarin, pe Puşkin, pe Greci [1], vorbesc cu dispreţ şi fac ironii pe seama lui A. A. Orlov [2]. Nu scapă nici o conferinţă, fie chiar despre contabilitate sau silvicultură. La teatru, îi veţi găsi la orice piesă, exceptînd doar *Filatkii* [3], care le jignesc mai ales gustul. Totuşi la teatru îi găseşti totdeauna. Sînt oamenii care convin cel mai mult directorilor de teatru, pentru că au cîştig bun de pe urma lor. Ceea ce le place mai ales la o piesă sînt versiunile reuşite; le place de asemeni să-i aclame zgomotos pe actori; mulţi dintre ei, predînd la institute de învăţămînt de stat sau pregătind elevi pentru asemenea institute, reuşesc pînă la urmă să-şi cumpere o cabrioletă cu doi cai, şi atunci cercul cunoştinţelor li se lărgeşte, ajung, în sfîrşit, pînă acolo încît se însoară cu fete de negustori, care ştiu să cînte la pian, au suta de mii — sau aproape o sută — bani gheaţă, şi o

[1] *N. I. Greci* şi *F. V. Bulgarin* au fost doi jurnalişti şi scriitori corupţi ai lagărului reacţionar-guvernamental, care au editat gazeta răspîndită pe atunci, *Severnaia pcela (Albina Nordului)*. Legăturile cu poliţia politică secretă (secţia a III-a) şi denunţurile lor împotriva scriitorilor progresişti le-au creat, în societate, o meritată reputaţie de spioni şi reacţionari notorii. Romanele lor au avut, pe la 1840, popularitate în mediul cititorilor lipsiţi de gust.

[2] Autor de cărţulii „moralizatoare".

[3] *Filatka şi Miroska—Rivalii, sau Patru logodnici şi o logodnică,* vodevil de P. Grigoriev-junior; s-a bucurat de succes, cu toată atitudinea negativă a criticii aristocrate, care i-a reproşat prezentarea de tablouri din „viaţa oamenilor simpli".

sumedenie de neamuri bărboase. Totuşi, nu pot ajunge la cinstea asta decît cînd capătă cel puţin gradul de colonel, căci barbişoanele ruseşti, cu toate că-şi mai păstrează mirosul de varză, nu vor să-şi mărite fetele decît cu generali, sau cel puţin cu colonei. Astea sînt trăsăturile mai de seamă ale acestui soi de tineri.

Locotenentul Pirogov avea însă o mulţime de talente pe care nu le întîlneai la alţii. Recita admirabil versuri din *Dimitri Donskoi*[1] şi din *Prea multă minte strică*[2]. Avea arta deosebită de a scoate rotocoale de fum şi era atît de iscusit, încît dintr-un fum putea înşira pînă la zece inele. Ştia să povestească plăcut anecdota care arată că una e tunul şi alta rinocerul. E cam greu să înşiri toate talentele cu care-l înzestrase soarta. Îi plăcea să vorbească despre actriţe, despre dansatoare, dar nu aşa de liber cum vorbeşte despre acest subiect un sublocotenent tinerel. Era foarte mulţumit de gradul la care fusese înaintat de curînd, cu toate că uneori, după ce se întindea pe divan, ofta : „Oh ! Oh ! Deşertăciunea deşertăciunilor ! Şi ce-i dacă sînt locotenent ?"

În sinea lui însă era foarte măgulit de noul grad, şi în conversaţii căuta întotdeauna să aducă pe departe vorba despre gradul lui... Şi aşa, odată,

---

[1] Tragedie a scriitorului V. A. Ozerov (1769—1816), scrisă în 1807 ; s-a bucurat de succes datorită conţinutului său patriotic.

[2] Comedie în versuri scrisă între 1822-24 de Alexandr Sergheevici Griboedov ; satiră usturătoare la adresa societăţii nobiliaro-birocratice din Rusia iobăgistă.

ciocnindu-se pe stradă cu un conţopist care i s-a părut că nu-i destul de cuviincios, s-a oprit numaidecît şi l-a făcut să înţeleagă în cuvinte puţine, dar tari, că are în faţa lui un locotenent şi nu un ofiţer oarecare, şi a ţinut s-o spună în vorbe cît mai pompoase, pentru că tocmai atunci treceau pe lîngă ei două doamne drăguţe. În general, Pirogov se arăta pasionat pentru tot ce-i frumos, şi iată de ce-l încurajase pe Piskariov; se prea poate că făcea aşa şi fiindcă dorea grozav să-şi vadă fixată într-un portret fizionomia virilă. Dar destul despre calităţile lui Pirogov! Omul e o fiinţă aşa de minunată, încît nici cînd nu-i poţi arăta toate calităţile deodată, şi cu cît îl priveşti mai mult, cu atît descoperi alte noi însuşiri a căror descriere n-ar avea sfîrşit.

Şi după cum spuneam, Pirogov n-o slăbea de fel pe necunoscută; din cînd în cînd o întreba cîte ceva şi ea răspundea tăios, scurt; ce? — nu se ştie. Au intrat pe poarta întunecoasă a Kazanului, în Meşcianskaia, uliţa tutungeriilor, a prăvăliilor cu mărunţişuri, a meseriaşilor nemţi şi a nimfelor finlandeze. Blonda a început să meargă mai repede şi s-a furişat pe poarta unei case destul de murdare. Pirogov, după ea. Cînd ea a urcat în fugă o scară îngustă şi întunecată şi cînd a intrat pe uşă, Pirogov a urmat-o cu îndrăzneală. S-a trezit într-o încăpere mare, cu pereţi negri, cu tavan afumat. Pe masă se găseau o mulţime de şuruburi, scule de lăcătuşerie, ibrice străluci-

toare şi sfeşnice, pe duşumea era împrăştiată pilitură de aramă şi fier, şi Pirogov a înţeles îndată că se afla în locuinţa unui meseriaş. Necunoscuta a zburat mai departe, pe o uşă laterală. Pirogov a rămas încurcat o clipă, dar, după obiceiul rusesc, s-a hotărît să meargă înainte. A intrat într-o cameră cu totul altfel decît cea dintîi, de o curăţenie deosebită, ceea ce arăta că stăpînul casei era neamţ. A văzut acolo ceva neobişnuit de ciudat. În faţa lui se afla Schiller, dar nu Schiller cel care a scris *Wilhelm Tell* şi *Istoria războiului de 30 de ani*, ci cunoscutul tinichigiu Schiller, de pe Meşcianskaia. Lîngă Schiller stătea Hoffmann, dar nu scriitorul Hoffmann, ci un cizmar destul de priceput de pe Ofiţerskaia, bun prieten al lui Schiller. Schiller era beat, sta pe scaun, bătea din picior şi spunea ceva cu mare înflăcărare. Poate că aceste amănunte nu l-ar fi mirat pe Pirogov, dacă n-ar fi văzut poziţia cu totul ciudată a celor doi oameni : Schiller îşi tot întindea în sus nasul destul de mare, Hoffmann i-l apucase cu două degete şi tot învîrtea pe deasupra lui un cuţit de cizmărie. Amîndoi vorbeau nemţeşte şi de aceea locotenentul Pirogov, care nu ştia a spune decît *gut morgen* [1], nu putea înţelege nimic din toată istoria. Schiller da din mîini şi spunea cam aşa :

— N-am nevoie de nas, nu-mi trebuie ! Numai cu el cheltuiesc trei funturi de tabac pe lună ! Plătesc într-un nenorocit de magazin rusesc —

---

[1] Corect : *Guten Morgen* — bună dimineaţa (germ.).

patruzeci de copeici funtul... pentru că prăvăliile nemţeşti n-au tabac rusesc! Plătesc, care va să zică, o rublă şi douăzeci de copeici, care va să zică, paisprezece ruble şi patruzeci de copeici... Auzi, prietene Hoffmann, paisprezece ruble şi patruzeci de copeici numai pentru nas. În zilele de sărbătoare trag Rapé, pentru că atunci nu vreau să trag tabac puturos rusesc! Care va să zică, într-un an trag două funturi de Rapé, a două ruble funtul : şase şi cu paisprezece — douăzeci de ruble şi patruzeci de copeici, numai pentru tabac! Nu-i aceasta un jaf curat, prietene Hoffmann? Te întreb eu...

Ca şi el de beat, Hoffmann tot da din cap, răspunzînd că e aşa.

— Douăzeci de ruble şi patruzeci de copeici! Eu sînt şvab! Regele meu e în Germania! Nu-mi trebuie nas! Taie-mi-l! Poftim nasul, taie-mi-l!

Dacă locotenentul Pirogov nu s-ar fi ivit atunci, de bună seamă că Hoffmann ar fi tăiat nasul lui Schiller, de florile mărului, căci ţinea cuţitul gata pregătit, ca şi cum ar fi avut de croit o talpă.

Schiller s-a supărat că l-a împiedicat de la treabă un necunoscut nepoftit. Cu toate că era ameţit de aburii vinului şi berei şi-a dat seama că nu-i tocmai potrivit ca o persoană străină să asiste la o astfel de scenă. Pirogov s-a înclinat uşor şi a spus cu obişnuita-i amabilitate :

— Scuzaţi, vă rog...

— Ieşi afară! i-a răspuns tărăgănat Schiller.

Vorba asta l-a tulburat pe locotenentul Pirogov. O asemenea purtare era cu totul neaşteptată pentru el. Zîmbetul uşor i-a dispărut deodată de pe faţă.

— Ciudat, stimate domn !... Probabil că n-aţi observat !... Sînt ofiţer !... a rostit atins în demnitatea lui.

— Ce-i aceea ofiţer ? Eu şvab ! Şi eu pot fi ofiţer poate !... (La aceste cuvinte, Schiller a bătut cu pumnul în masă.) Un an jumătate iuncher ! Doi ani locotenent ! Şi eu mîine ofiţer imediat ! Dar nu vreau. Eu cu ofiţer fac aşa : pfu !... şi Schiller a întins palma şi a suflat pe ea.

Locotenentul Pirogov şi-a dat seama că nu-i rămînea altceva de făcut decît să se retragă ; îi era totuşi neplăcută această comportare, cu totul necuviincioasă faţă de gradul lui. S-a oprit de cîteva ori pe scară, parcă spre a-şi veni în fire, şi se întreba cum să-l facă pe Schiller să plătească pentru obrăznicie. La urmă şi-a dat seama că Schiller poate fi scuzat, deoarece i se urcase berea la cap ; afară de asta, frumoasa blondă i-a apărut dinaintea ochilor şi el s-a hotărît să dea uitării toată întîmplarea.

A doua zi de dimineaţă şi-a făcut din nou apariţia la atelierul de tinichigerie. Grăsuţa blondină i-a ieşit înainte în prima încăpere şi l-a întrebat cu glas destul de aspru, care i se potrivea foarte bine la faţa drăgălaşă :

— Ce doriţi ?

— A... bună ziua, drăguţo ! Nu mă mai cunoşti ? Şireato ! Ce ochi dulci ai !

Şi spunînd aşa, a vrut să-i ridice gingaş bărbia cu un deget. Dar blondina a ţipat speriată şi l-a întrebat din nou, cu aceeaşi asprime :

— Ce doriţi ?

— Nimic decît să te văd, i-a răspuns Pirogov, zîmbindu-i dulce şi apropiindu-se şi mai mult de ea, dar văzînd că sperioasa blondină voia s-o şteargă pe uşă, a adăugat : Vreau să-mi comand o pereche de pinteni. Mi-i puteţi face ? Cu toate că pentru a te putea iubi, n-ar fi nevoie de pinteni, ci mai degrabă de un frîuşor. Ce mîini drăguţe ai !

Locotenentul Pirogov era totdeauna foarte galant cînd făcea declaraţii de acest gen.

— Îl chem pe soţul meu imediat, a strigat nemţoaica plecînd, şi peste cîteva minute Pirogov l-a zărit pe Schiller intrînd cu ochii umflaţi, abia trezit după beţia din seara trecută.

Văzîndu-l pe ofiţer şi-a amintit întîmplarea din ajun ca prin vis. De fapt nu-şi amintea nimic precis. Simţea doar că făcuse o prostie şi de aceea la întîmpinat cu asprime.

— Nu pot lua mai puţin de cincisprezece ruble pentru o pereche de pinteni ! i-a spus spre a scăpa de el.

Ca neamţ ce se respecta, îi era ruşine să se uite în ochii unuia care-l văzuse într-o stare aşa de

nepotrivită. Îi plăcea să bea cu doi-trei prieteni, fără martori, şi se ferea chiar de lucrătorii lui.

— De ce aşa scump? l-a întrebat Pirogov afabil.

— Lucru nemţesc! a rostit Schiller rece, mîngîindu-şi bărbia. Un rus vi-i face cu două ruble.

— Bine! Ca să vă dovedesc că ţin la dumneavoastră şi că vreau să ne cunoaştem mai bine, vă dau cincisprezece ruble.

Schiller a rămas o clipă pe gînduri, căci fiind un neamţ cinstit, se simţea prost! A vrut să-l facă să lase baltă comanda şi îi spuse că nu-i poate lucra pintenii decît peste două săptămîni. Dar Pirogov s-a învoit şi la asta, fără nici o vorbă de împotrivire.

Neamţul a căzut pe gînduri, chibzuind cum trebuie să facă lucrarea pentru ca să valoreze într-adevăr cele cincisprezece ruble. Între timp, blondina intrase în atelier şi începuse să trebăluiască pe masa plină de ibrice. Folosindu-se de faptul că Schiller căzuse pe gînduri, locotenentul s-a apropiat de ea, a strîns-o de braţul gol pînă-n umăr, ceea ce lui Schiller nu i-a plăcut deloc.

— *Mein frau!* [1] a strigat el.

— *Vas volen zi doch?* [2] i-a răspuns blondina.

— *Genzi na cuhna!* [3]

Blondina a ieşit.

---

[1] Corect: *Meine Frau!* — în sens de: Nevastă! (Germ.)

[2] Corect: *Was wollen Sie doch?* — în sens de: Ce mai vrei? (Germ.)

[3] Corect: *Gehen Sie in die kuche* — Du-te în bucătărie! (Germ.)

— Aşadar, peste două săptămîni ?... a întrebat Pirogov.

— Da, peste două săptămîni, a răspuns Schiller, dus pe gînduri, căci acum am foarte mult de lucru.

— La revedere ! Am să mai trec pe la dumneavoastră.

— La revedere ! i-a răspuns Schiller, încuind uşa după dînsul.

Pirogov s-a hotărît să nu renunţe la planul ce-l avea, cu toate că nemţoaica îl respinsese făţiş. Nu înţelegea cum poate cineva să-i reziste, cu atît mai mult cu cît amabilitatea şi strălucitorul grad ce-l purta îi dădeau tot dreptul la atenţie. Dar trebuie să spunem că nevasta lui Schiller, cu toată drăgălăşenia ei, era foarte proastă. De altfel prostia constituie un farmec deosebit la o nevastă frumoasă. Eu, cel puţin, cunosc atîţia bărbaţi încîntaţi de prostia nevestelor lor, iar ei văd în această prostie o dovadă de candoare copilărească. Frumuseţea face adevărate minuni. La o femeie frumoasă, toate scăderile spiritului în loc să te dezguste, te atrag nespus, viciul devine drăgălăşenie, dar odată trecută frumuseţea, femeia trebuie să fie de douăzeci de ori mai deşteaptă decît bărbatul, pentru ca să inspire, dacă nu dragoste, cel puţin respect. Cu toată prostia, nevasta lui Schiller îi era foarte credincioasă, de aceea lui Pirogov îi era destul de greu să reuşească în îndrăzneţul plan, dar înfrîngerea greutăţilor îţi dă

totdeauna satisfacţie, aşa încît blondina începu să prezinte pentru el, pe zi ce trecea, tot mai mult interes. Venea acum din ce în ce mai des să întrebe de pinteni, pînă cînd Schiller s-a plictisit şi a dat zor să-i isprăvească mai repede. În sfîrşit pintenii au fost gata.

— Ah, ce lucrare admirabilă ! a strigat Pirogov, cum i-a văzut, ce bine-s făcuţi. Doamne ! Nici generalul n-are aşa pinteni.

Lui Schiller i-a crescut inima de mulţumire, ochii i s-au înveselit şi toată supărarea împotriva lui Pirogov i-a trecut.

„Ofiţerul rus este om deştept !“ şi-a zis în gînd.

— Desigur că vă pricepeţi să faceţi şi teci, de pildă pentru pumnale sau alte obiecte...

— O, desigur ! Desigur ! a zîmbit Schiller.

— Atunci, să-mi faceţi o teacă de pumnal. Am să vi-l aduc. Am un pumnal turcesc foarte frumos, dar aş vrea să-i fac altă teacă.

La aceste cuvinte, Schiller a simţit ca o lovitură de măciucă. Fruntea i s-a încreţit deodată. „Na ! asta mi-a trebuit“, şi-a spus, mustrîndu-se că se băgase singur în bucluc. Socotea că acum ar fi fost necinstit să-l refuze, şi unde mai pui că acest ofiţer îi lăudase opera. După ce a clătinat puţin din cap a primit, însă sărutarea obraznică pe care Pirogov a pus-o drăgălaşei blondine la plecare, chiar pe buze, l-a umplut de nedumerire.

Socot că n-ar strica să-i fac cititorului cunoş-

tinţă mai deaproape cu Schiller. Era un neamţ adevărat, neamţ în toată puterea cuvîntului. Încă de la vîrsta de douăzeci de ani, vîrstă fericită, la care un rus mai trăieşte fluşturatic, îşi trasase precis drumul vieţii şi nu s-ar fi abătut de la el pentru nimic în lume. Hotărîse să se scoale la şapte, să ia masa la două, să fie punctual în toate şi să se îmbete în fiecare duminică ; hotărîse ca în zece ani să-şi facă un capital de cincizeci de mii de ruble, şi lucrul era tot atît de sigur şi de implacabil ca şi destinul, căci mai curînd ar putea să uite un funcţionar să-şi prezinte omagiile la zile mari şefului său, decît ar putea un neamţ să se hotărască să-şi calce cuvîntul ! Nu şi-ar fi mărit cheltuielile sub nici un motiv, şi dacă preţul la cartofi creştea prea mult, el, în loc să mai adauge o copeică, îşi scădea porţia, rămînea uneori cam flămînd, dar şi cu asta s-a învăţat !

Era aşa de chibzuit în toate, încît a hotărît să nu-şi sărute nevasta decît de două ori în douăzeci şi patru de ore şi, pentru ca nu cumva s-o sărute în plus, nu punea niciodată în supă mai mult de o linguriţă de piper, dar regula asta n-o respecta în zilele de duminică cu atîta asprime, căci duminicile bea două sticle de bere şi o sticlă de votcă cu chimion, băutură despre care vorbea de altfel, întotdeauna cu dispreţ. Nu bea ca englezul care, îndată după masă, pune cîrligul la uşă şi se face praf de unul singur. Dimpotrivă ; ca un neamţ ce se respectă, Schiller bea tot-

deauna plin de entuziasm, fie cu Hoffmann cizmarul, fie cu tîmplarul Kunz, neamţ şi el, şi totodată beţivan mare. Aceasta era firea nobilului Schiller, ajuns în cele din urmă într-o situaţie dificilă. Cu toate că era flegmatic şi neamţ, purtarea lui Pirogov a trezit în el ceva asemănător cu gelozia. Îşi bătea capul şi nu putea găsi cum să scape de acest ofiţer rus. În vremea asta, Pirogov îşi fuma pipa într-un cerc de amici, căci aşa a lăsat providenţa, că unde sînt ofiţeri să fie şi pipe, zîmbea mulţumit, şi făcea aluzii pline de subînţeles la aventura lui amoroasă cu o nemţoaică drăgălaşă, se lăuda că era în relaţii foarte intime cu ea, dar în realitate aproape pierduse nădejdea că o va îndupleca.

Într-o zi, pe cînd se plimba pe Meşcianskaia şi se uita la firma lui Schiller, împodobită cu ibrice şi samovare, a văzut, spre marea lui bucurie, că blondina sta aplecată la fereastră şi se uită la trecători. Pirogov s-a oprit, i-a făcut semn cu mîna şi cînd i-a spus *gut morgen,* blondina îi răspunse ca unui cunoscut.

— Soţul dumneavoastră e acasă ?

— Acasă.

— Dar cînd nu-i acasă ?

— Duminicile, a răspuns prostuţa blondină.

„Asta-i bine, şi-a spus Pirogov în gînd, trebuie să folosesc această împrejurare."

În duminica următoare s-a înfăţişat la ea pe neaşteptate. Într-adevăr Schiller nu era acasă.

Drăgălaşa gazdă s-a speriat, dar el procedă de astă dată destul de prudent, purtîndu-se cu ea foarte respectuos, îi făcu o reverenţă, spre a-şi arăta toată frumuseţea trupului mlădios şi zvelt. Glumea prietenos şi cuviincios, dar prostuţa nemţoaică răspundea la toate monosilabic. În sfîrşit, după ce-a încercat în toate felurile şi a văzut că n-o distrează nimic, Pirogov i-a propus să danseze cu el. Nemţoaica a primit îndată, cunoscut fiind că nemţoaicele sînt oricînd gata să danseze. Pirogov îşi punea mari speranţe în acest fapt, căci, în primul rînd, îi făcea plăcere şi, în al doilea rînd, îşi putea arăta toată măiestria şi toată mlădierea trupului, iar în al treilea rînd, în timpul dansului, apropiindu-se mult de dînsa, putea s-o îmbrăţişeze, şi asta ar fi însemnat începutul apropierii dintre ei ; pe scurt, bazîndu-se pe toate acestea, Pirogov era sigur de o reuşită deplină. Ştiind că nemţoaicele trebuiesc luate cu încetul, el a început cu gavota [1]. Drăgălaşa nemţoaică a venit în mijlocul odăii şi şi-a ridicat minunatul piciorus. Poziţia asta l-a încîntat aşa de tare pe Pirogov încît s-a repezit s-o sărute. Nemţoaica a început să strige şi Pirogov a văzut că atunci cînd strigă e şi mai frumoasă. A acoperit-o de sărutări.

Dar deodată uşa s-a deschis şi a intrat Schiller, şi Hoffmann, şi tîmplarul Kunz. Toţi aceşti meseriaşi respectabili erau beţi turtă.

[1] Dans vechi, în doi timpi.

Las să judece cititorul revolta şi mînia lui Schiller.

— Mojicule! a răcnit el cu cea mai mare indignare, cum îndrăzneşti să-mi săruţi nevasta? Eşti un ticălos, nu un ofiţer rus! La naiba, prietene Hoffmann! Eu sînt neamţ şi nu un porc de rus.

Hoffmann a încuviinţat că e aşa.

— Nu vreau să port coarne! Înşfacă-l, prietene Hoffmann! Ia-l de guler! Nu vreau, a continuat el, dînd din mîini şi făcîndu-se roşu la faţă ca postavul jiletcii lui. Stau la Petersburg de opt ani, mama mea e în Suabia, unchiul meu la Nürnberg. Eu sînt neamţ, nu încornorat! Să-l dezbrăcăm pînă la piele, prietene Hoffmann! Ţine-l de mîini şi de picioare, *Kamerad* Kunz! Şi nemţii l-au înşfăcat pe Pirogov de mîini şi de picioare.

În zadar se zbătea el, căci aceşti trei vrednici meşteşugari erau cei mai zdraveni dintre toţi nemţii Petersburgului, şi l-au tratat atît de grosolan şi nepoliticos, încît, mărturisesc, nu găsesc cuvinte să vă înfăţişez această tristă întîmplare.

Sînt sigur că a doua zi Schiller a fost grozav de tulburat, că tremura ca frunza, aşteptîndu-se din minut în minut să vină poliţia, şi Dumnezeu ştie ce n-ar fi dat ca întîmplarea de ieri să fi fost vis. Dar ce s-a întîmplat nu se poate schimba.

Pe de altă parte furia şi indignarea lui Pirogov nu aveau seamăn. Numai gîndul că fusese atît de

amarnic ofensat îl făcea să turbe. Socotea Siberia şi cnutul pedepse prea mici pentru Schiller. A alergat acasă să-şi schimbe hainele, şi de-acolo de-a dreptul la general, spre a-i descrie în culorile cele mai vii sălbătăcia meseriaşilor nemţi ; voia să înainteze totodată şi un memoriu scris statului-major, iar în caz că pedeapsa dată nemţilor nu l-ar mulţumi, va merge mai departe.

Dar totul s-a sfîrşit foarte ciudat. În drum spre casă a intrat într-o cofetărie şi, după ce a mîncat două pateuri, şi după ce a citit ceva din *Severnaia Pcela,* a ieşit de acolo mai puţin mînios şi, afară de asta, seara plăcută şi răcoroasă l-a ispitit să se plimbe un pic pe Nevski Prospekt. Pe la 9 s-a liniştit şi s-a gîndit că nu-i bine să-l deranjeze pe general duminica, şi apoi, fără îndoială că trebuie să fie invitat undeva ; de aceea Pirogov s-a dus la serata directorului colegiului de control, unde se afla o foarte plăcută societate de funcţionari şi ofiţeri, a petrecut atît de bine şi s-a distins aşa de mult la mazurcă încît s-au minunat nu numai doamnele, dar şi bărbaţii.

„Cît de ciudată e viaţa ! mă gîndeam acum trei zile, trecînd pe Nevski Prospekt şi amintindu-mi de cele două întîmplări. Cît de ciudat şi de neînţeles se joacă cu noi soarta ! Căpătăm oare vreodată ceea ce dorim ? Izbutim să ne atingem ţelul pentru care ne încordăm puterile ? Totul se petrece cum nu trebuie. Unuia soarta i-a dat nişte

cai minunaţi, dar se plimbă cu dînşii nepăsător, fără să le ia în seamă frumuseţea, în timp ce altul, a cărui inimă tînjeşte de dragul cailor, merge pe jos şi trebuie să se mulţumească doar să plesnească din limbă cînd vede cum e plimbat pe lîngă el un trăpaş. Unul are un bucătar straşnic, dar, din păcate, are gura aşa de mică, încît nu poate înghiţi mai mult de două bucăţele ; altul are o gură mare cît Arcul statului-major, dar, vai ! trebuie să se mulţumească cu un prînz nemţesc de cartofi ! Cît de straniu se joacă soarta cu noi !“

Dar mai straniu decît toate lucrurile sînt întîmplările de pe Nevski Prospekt ! O, să nu vă încredeţi în Nevski Prospekt ! Totdeauna cînd trec pe acolo, mă înfăşor mai bine în manta şi mă silesc să nu mă uit la ceea ce întîlnesc în cale. Totul e înşelăciune, totul e vis, nimic din ceea ce pare a fi ! Credeţi, bunăoară, că domnul care se plimbă într-o redingotă minunat cusută e bogat ? Nici pomeneală ! Toată averea lui e această redingotă. Vă închipuiţi că aceşti doi grăsuni din faţa bisericii ce se clădeşte vorbesc despre arhitectură ? Da de unde ! Se minunează ce ciudat s-au aşezat cele două ciori faţă în faţă. Credeţi că omul care gesticulează cu înflăcărare povesteşte cum nevasta lui a aruncat pe fereastră un cocoloş într-un ofiţer necunoscut ? Vă înşe-

laţi ! El vorbeşte despre Lafayette[1] ! Credeţi că doamnele astea... Ei ! dar pe doamne să le credeţi mai puţin decît pe oricine ! Nu vă uitaţi prea mult la vitrinele magazinelor ; e adevărat că fleacurile expuse sînt frumoase, dar miroase a bani mulţi. Păzească-vă Dumnezeu să vă uitaţi la doamne pe sub pălărie ! Oricît de atrăgător ar flutura în depărtare pelerina unei femei frumoase, eu pentru nimic în lume n-am s-o urmăresc ! Feriţi-vă, pentru Dumnezeu, cît puteţi de felinar ! Mai repede ! Treceţi pe lîngă felinar ! Mai repede ! Treceţi pe lîngă el cît mai repede ! Trebuie să ai mare noroc ca să scapi numai cu cîteva pete de unsoare puturoasă pe redingota elegantă ! Dar şi fără felinar, totul miroase a înşelăciune ! Tot timpul Nevski Prospekt minte, dar minte mai cu seamă cînd se lasă asupra lui noaptea neagră şi zidurile caselor albe şi gălbui ies la iveală, cînd tot oraşul e numai strălucire şi zgomot, cînd şiruri nesfîrşite de cupeuri coboară de pe poduri cu foraiterii care strigă şi saltă în şea, şi cînd parcă dracul aprinde cu mîna lui felinarele pentru a face ca totul să arate altfel decît în realitate.

[1] Marchiz, om politic şi general francez (1757-1834) ; a luptat pentru independenţa Statelor Unite ale Americii şi a luat parte la mişcarea revoluţionară din Franţa, trecînd, totuşi, mai tîrziu de partea reacţiunii. În 1830 a comandat garda naţională şi a susţinut urcarea pe tron a lui Ludovic-Filip.

NASUL

I

În ziua de 25 martie s-a petrecut la Petersburg o întîmplare peste măsură de ciudată. Bărbierul Ivan Iakovlevici, care stă pe bulevardul Voznesenski (nu i se cunoaște numele de familie, nici chiar pe firmă, unde e înfățișat un domn cu obrazul săpunit și cu inscripția „se ia și sînge", nu se spune altceva nimic), trezindu-se în ziua aceea destul de devreme, a simțit un miros de pîine caldă. S-a ridicat un pic în capul oaselor și a văzut că nevasta lui, cucoană destul de respectabilă și mare amatoare de cafea, scotea pîinea caldă din cuptor.

— Praskovia Osipovna, i-a spus el, azi n-am să beau cafea, dar aș mînca pîine caldă cu ceapă.

(De fapt Ivan Iakovlevici ar fi vrut și cafea și pîine caldă cu ceapă, dar știa că nu putea cere două lucruri deodată, căci Praskoviei Osipovna nu-i plăceau de loc astfel de pofte.)

„Las' să mănînce pîine, prostul... și-a zis ea în gînd ; cu atît mai bine pentru mine, are să-mi

rămînă încă o porție de cafea"... Și a aruncat o pîine pe masă.

Ivan Iakovlevici și-a îmbrăcat fracul peste cămașă, să nu iasă din buna-cuviință, și s-a așezat la masă, și-a turnat sare, și-a pregătit două cepe, a luat cuțitul ca și cum ar fi săvîrșit cine știe ce lucru mare, și a prins să taie pîinea.

Cum a tăiat-o în două, a văzut, spre marea lui mirare, în mijlocul ei, ceva albicios. A scobit cu cuțitul încetișor și a pipăit cu degetul. „E ceva tare ! și-a zis ; ce-ar putea fi ?"

A vîrît degetul în miez și a scos un... nas ! I s-au înmuiat mîinile, a început să se frece la ochi și să pipăie nasul : era nas într-adevăr și încă unul cunoscut ! Groaza i s-a întipărit pe față. Dar groaza asta nu era nimic pe lîngă indignarea consoartei lui.

— Cui i-ai tăiat nasul, bestie ? a țipat ea, mînioasă. Șnapanule, bețivule ! Am să te denunț poliției ! Tîlharule ! Am auzit pînă acuma de la trei oameni, că în timpul bărbieritului, le zgîlții așa de tare nasurile, că de-abia se mai țin !

Ivan Iakovlevici era mai mult mort decît viu. Și-a dat seama că nasul era tocmai al asesorului de colegiu, Kovaliov, pe care-l bărbierea în fiecare miercuri și duminică.

— Stai, Praskovia Osipovna ! Îl învelesc într-o cîrpă și-l las puțin într-un colț, apoi îl duc afară.

— Nici să n-aud ! Să las să-mi stea în odaie un nas tăiat ? Prăpăditule ! Atîta știi : să tragi bri-

ciul pe curea, şi în curînd n-ai să mai fii în stare nici să-ţi faci meseria, derbedeule ! Nemernicule ! Vrei să răspund eu pentru tine la poliţie ? Vai de capul tău, cîrpaciule ! Nătîngule ! Afară ! Afară cu el ! du-l unde ştii ! Să nu mai rămînă nici urmă de el !

Ivan Iakovlevici stătea împietrit, cu desăvîrşire nenorocit. Se gîndea, se tot gîndea, şi nu ştia ce să creadă.

— Dracu ştie cum s-a întîmplat ? a rostit el în cele din urmă, scărpinîndu-se după ureche. N-aş putea spune dacă aseară m-am întors beat sau nu. Dar după toate semnele, întîmplarea e cu totul de neînţeles, căci pîinea e ceva copt, pe cînd nasul e cu totul altceva. Nu pricep nimic !...

A tăcut. Simţea că înnebuneşte la gîndul că poliţiştii vor găsi nasul la dînsul şi că-l vor învinui. A început chiar să i se năzare un guler roşu, frumos cusut cu argint, o sabie... şi tremura din tot trupul. În cele din urmă şi-a luat haina, rufele de corp şi cizmele şi, după ce a pus toate boarfele astea pe el, a învelit nasul într-o batistă şi a ieşit din casă petrecut de mustrările grele ale Praskoviei Osipovna.

Avea de gînd să vîre nasul undeva, sub vreo poartă, sau să-l lepede, ca din nebăgare de seamă, şi apoi s-o ia pe după colţ. Dar, din nenorocire, mereu îi ieşea înainte cîte un cunoscut, care-l întreba : „Încotro ?“ sau : „Pe cine ai de gînd să bărbiereşti aşa de dimineaţă ?“ Aşa că Ivan Ia-

kovlevici nu putea găsi momentul potrivit. O dată i-a dat drumul jos, dar vardistul i-a făcut semn cu alebarda, încă de departe, spunîndu-i : „Hei !... uite, ridică ce ţi-a căzut !“... Ivan Iakovlevici a fost nevoit să ridice nasul și să-l pună la loc în buzunar. Deznădejdea îl cuprindea tot mai tare, cu cît numărul trecătorilor se mărea, pe măsură ce se deschideau prăvăliile şi dughenele.

A hotărît să se ducă la podul Isakievski, poate că va izbuti să-l arunce în Neva ? Mă simt însă întrucîtva vinovat, că pînă acum n-am spus nimic despre Ivan Iakovlevici, om respectabil în multe privinţe.

Ca orice meseriaş rus cumsecade, era şi el un beţiv straşnic, şi, cu toate că în fiecare zi rădea atîtea bărbi de-ale altora, barba lui era veşnic nerasă. Fracul lui (Ivan Iakovlevici nu umbla niciodată în surtuc) era tărcat, adică era el negru, dar peste tot cu pete rotunde, de culoare cafenie, gri și gălbuie ; gulerul îi era plin de slin, iar în locul celor trei nasturi spînzurau numai aţele. Ivan Iakovlevici era un mare nimic. Și cînd asesorul de colegiu Kovaliov îi spunea, de obicei, în timpul bărbieritului : „...Ivan Iakovlevici, mereu îţi put mîinile“... el răspundea întrebîndu-l : „De ce-or fi puţind oare ?“ „Nu știu, frate, spunea asesorul, dar put...“ Ca să se răzbune, Ivan Iakovlevici, după ce trăgea tabac, îl săpunea pe obraz, sub nas, după urechi, sub barbă, într-un cuvînt, oriunde avea el chef.

Şi iată-l acum pe acest respectabil cetăţean pe podul Isakievski. Întîi şi întîi s-a uitat împrejur, pe urmă s-a plecat peste balustradă, ca şi cum ar fi vrut să privească sub pod, să vadă dacă este peşte mult, şi a aruncat încetişor cîrpa cu nasul. După aceea s-a simţit uşurat, parcă i s-ar fi luat o povară de zece puduri, ba chiar a zîmbit... Apoi, în loc să se ducă să radă bărbile funcţionarilor, s-a îndreptat spre un local cu firma : *Mîncare şi ceai,* să comande un pahar de punci [1], cînd deodată l-a zărit la capătul podului pe poliţaiul cartierului, cu înfăţişarea lui impunătoare, cu favoriţi largi, cu tricorn şi sabie. Ivan Iakovlevici a încremenit, pe cînd poliţaiul îi făcea semn cu degetul, spunîndu-i : „Poftim încoa, stimabile !"

Cunoscînd uniforma, Ivan Iakovlevici şi-a scos şapca încă de departe :

— Să trăiţi, înălţimea-voastră ! i-a spus el, apropiindu-se repede.

— Nu, nu aşa, frate ! Nu mă lua cu „înălţimea voastră" ! Spune-mi, ce făceai pe pod ?

— Zău, domnule ! Mă duceam să bărbieresc pe cineva şi m-am uitat să văd cît de repede curge apa...

— Minţi ! Minţi ! Nu scapi cu asta ! Fă bine şi răspunde...

---

[1] Băutură făcută dintr-un amestec de rom şi de alte băuturi alcoolice, zahăr, lămîie, fructe şi diverse mirodenii.

— Înălţimea-voastră, sînt gata să vă rad de două sau chiar de trei ori pe săptămînă, fără nici o obligaţie din partea dumneavoastră...

— Nu, amice! Astea-s fleacuri! Pe mine mă rad trei bărbieri şi o socotesc drept cinste pentru ei! Ia spune-mi, te rog, ce făceai acolo?

Ivan Iakovlevici s-a îngălbenit. Aici însă întîmplarea se învăluie cu totul în ceaţă şi ce a urmat după aceea ne e cu totul necunoscut.

II

Asesorul de colegiu Kovaliov s-a trezit destul de dimineaţă şi a făcut brr! din buze, aşa cum făcea el totdeauna cînd se deştepta din somn, deşi n-ar fi ştiut să spună de ce.

După ce s-a întins, a poruncit să i se dea oglinda cea mică de pe masă. Voia să-şi vadă coşul ieşit ieri pe nas, dar, spre marea lui uimire, în locul nasului a văzut o suprafaţă cu totul netedă! Speriat, a poruncit să i se aducă apă, apoi şi-a şters ochii cu şervetul, dar într-adevăr nasul nu mai era! A început să se pipăie, ca să-şi dea seama dacă nu cumva mai doarme; dar nu, pe cît se pare, nu dormea. A sărit din pat şi s-a cutremurat: nasul nu mai era la locul lui! A poruncit să i se aducă hainele şi a fugit glonţ la şeful poliţiei.

Între timp, ar trebui să spunem ceva despre Kovaliov, pentru ca cititorul să-şi dea seama ce fel de om era acest asesor de colegiu. Asesorii de colegiu, care obţin acest titlu pe baza unor diplome de la şcoli înalte, nu trebuie în nici un caz comparaţi cu asesorii de colegiu fabricaţi în Caucaz [1]. Sînt două categorii cu totul deosebite. Asesorii de colegiu cu studii... Dar Rusia este o ţară aşa de curioasă, încît dacă spui ceva despre un asesor de colegiu, toţi ceilalţi asesori de colegiu, de la Riga pînă în Kamciatka, se simt numaidecît vizaţi ! Acelaşi lucru se întîmplă cu toate titlurile şi cu toate rangurile. Kovaliov era un asesor de colegiu din cei fabricaţi în Caucaz. Avea acest titlu numai de doi ani şi de aceea nu-l putea uita nici o clipă, şi, pentru a-şi da mai multă importanţă şi greutate, nu-şi zicea niciodată asesor de colegiu, ci maior. „Ascultă, porumbiţo, spunea el de obicei cînd întîlnea pe stradă vreo femeie care vindea plastroane de cămaşă, să vii acasă la mine, pe Sadovaia. Să întrebi : «Aici stă maiorul Kovaliov ?» Şi-ţi va arăta oricine." Dacă întîlnea vreuna mai curăţică, îi mai spunea, pe lîngă asta şi ceva secret, adăugînd : „Întreabă, drăguţă, de locuinţa maiorului Kovaliov".

Tocmai de aceea şi noi îl vom numi de aici înainte pe asesorul de colegiu Kovaliov — maior.

---

[1] Funcţionar de clasa a 8-a, corespunzător unui maior în tabela militară de ranguri. În Caucaz, dobîndirea acestui rang era înlesnită de abuzurile şi samavolniciile administraţiei locale.

Maiorul Kovaliov avea obiceiul să se plimbe în fiecare zi pe Nevski Prospekt. Gulerul îi era totdeauna deosebit de curat şi scrobit. Avea nişte favoriţi cum nu se mai văd astăzi decît la inginerii hotarnici de provincie, la arhitecţi şi la medici militari, precum şi la persoanele care îndeplinesc diverse funcţii poliţieneşti şi, în general, la toţi bărbaţii cu obrajii plini, rumeni şi care joacă bine boston, favoriţii aceştia trecînd prin mijlocul obrazului şi ajungînd pînă la nas. Maiorul Kovaliov purta pe lanţul ceasului o mulţime de brelocuri de agată, pe unele fiind gravate diferite steme, iar pe altele, cuvintele : miercuri, joi, luni etc... Venise la Petersburg cu treburi, şi anume pentru a-şi găsi un post corespunzător titlului, dacă s-ar putea de vice-guvernator, iar dacă nu, de administrator la vreun departament mai important. Nu s-ar fi dat în lături nici de la însurătoare, dar numai cu condiţia ca logodnica să aibă o zestre de două sute de mii ruble, bani gheaţă. De aceea, cititorul poate să judece singur în ce situaţie se afla maiorul cînd a văzut în locul nasului lui potrivit şi de loc urît, o suprafaţă dreaptă, netedă şi caraghioasă...

Din nenorocire nu era pe stradă nici un birjar, aşa că a trebuit să meargă pe jos, înfăşurat în pelerină cu faţa acoperită cu batista, ca şi cum i-ar fi curs sînge din nas. „Dar dacă mi s-a părut ? Imposibil ! Nu se poate să se prăpădească nasul aşa, prosteşte !“ şi-a spus el şi a intrat într-adins

la cofetărie, ca să se privească în oglindă ; din fericire, în cofetărie nu era nimeni, băieţii măturau odăile, aranjau scaunele, unii din ei, cu ochii somnoroşi, scoteau tăvi cu pateuri fierbinţi, iar pe mese şi pe scaune erau aruncate gazetele de ieri, stropite cu cafea. „Slavă Domnului ! nu-i nimeni ! a rostit maiorul, acum pot să mă uit... S-a apropiat cu sfială de oglindă şi s-a privit. La naiba, ce porcărie ! şi-a zis, scuipînd. De-ar fi măcar ceva în locul nasului... Dar aşa... nimic !"

Şi-a muşcat buzele de ciudă şi a ieşit din cofetărie, hotărît, împotriva obiceiului, să nu se uite şi să nu zîmbească nimănui. Deodată se opri încremenit în uşa unei case, căci în faţa lui se petrecea un fenomen inexplicabil, şi anume : la scară se oprise un cupeu, şi uşa cupeului s-a deschis, şi un domn, îmbrăcat în uniformă de paradă, a coborît aplecîndu-se şi a pornit în fugă pe scară în sus ; mare a fost spaima şi uimirea lui Kovaliov cînd şi-a recunoscut nasul ! I se părea că totul se învîrte în jurul lui în faţa acestei apariţii neobişnuite, simţea că abia se mai ţine pe picioare. S-a hotărît totuşi s-aştepte, cu orice preţ, tremurînd tot, ca apucat de friguri, pînă ce nasul se va întoarce la cupeu. Într-adevăr, peste două minute nasul a ieşit. Era într-o uniformă cusută în fir de aur, cu guler tare şi înalt, cu pantaloni din piele de căprioară şi cu sabie la şold. După pălăria cu pompon de pene, se putea vedea că avea gradul de consilier de stat. Totul

la el arăta că se duce undeva în vizită.

— Mînă !... a strigat el către vizitiu, după ce s-a uitat într-o parte şi-n alta.

Apoi s-a aşezat în trăsură şi a plecat.

Bietul Kovaliov numai că n-a înnebunit. Nu mai ştia ce să creadă despre această întîmplare atît de stranie. Cum se putea ca nasul lui, pe care încă ieri îl avea pe faţă, şi care nu putea merge nici cu trăsura, nici pe jos, să fie acum în uniformă ? A început să alerge după cupeu. Din fericire însă cupeul n-a mai mers mult şi s-a oprit în faţa Catedralei Maicii Domnului din Kazan.

Kovaliov s-a grăbit s-ajungă la catedrală şi a intrat în biserică, trecînd printre rîndurile de cerşetoare bătrîne, cu feţe îmbrobodite, avînd numai două deschizături pentru ochi, de care mai înainte el rîdea. Prea mulţi credincioşi nu erau acolo. Toţi stăteau lîngă uşa de la intrare. Kovaliov era aşa de tulburat, încît nu era în stare să se roage şi-l căuta cu ochii, în toate părţile, pe domnul acela. În sfîrşit, l-a văzut stînd la o parte. Nasul îşi ascunsese toată faţa în gulerul tare şi se ruga, cu aerul omului cuprins de o adîncă evlavie.

„Cum să m-apropii de el ! se gîndea Kovaliov. După uniformă, după pălărie, după toate, se vede că-i un consilier de stat. Dracu ştie cum am să fac !"...

A început să tușească în apropierea lui, dar nasul nu-și părăsea nici o clipă atitudinea cucernică și bătea mereu mătănii.

— Stimate domn... a rostit Kovaliov, silindu-se să-și facă curaj, stimate domn...

— Ce doriți ? a răspuns Nasul întorcîndu-se.

— Curios, stimate domn... Dumneavoastră... trebuie să știți, mi se pare, unde vi-i locul. Cînd colo, vă găsesc, unde ? În biserică... gîndiți-vă...

— Scuzați... Nu pricep despre ce voiți să vorbiți... Explicați-vă !

„Cum să-i explic ?" se întreba Kovaliov. Și, prinzînd curaj, a început :

— Desigur... eu... de altfel sînt maior. Să umblu fără nas, gîndiți-vă, nu-i frumos. O precupeață care vinde pe podul Voskresenski portocale curățate poate să stea și fără nas ! Dar pentru o persoană cu aspirații la un post în guvernămînt... Și apoi, printre numeroasele mele cunoștințe sînt și doamne : Cehtariova, soția consilierului de stat, și altele... Judecați singur... Nu știu, stimate domn... (rostind acestea, maiorul a strîns din umeri)... Iertați-mă... dacă am privi faptul acesta după toate regulile datoriei și onoarei... puteți înțelege singur...

— Nu înțeleg absolut nimic ! a răspuns Nasul. Vorbiți mai clar...

— Stimatul meu domn... a rostit Kovaliov, plin de demnitate, nu știu cum să iau cuvintele dumneavoastră... Se pare că totul e cît se poate

de limpede... Sau doriţi... Dumneavoastră sînteţi chiar nasul meu !

Nasul s-a uitat la maior şi sprîncenele i s-au încruntat întrucîtva :

— Vă înşelaţi, stimate domn ! Eu sînt independent ! Afară de asta, între noi nu poate fi nici o legătură mai strînsă. Judecînd după nasturii uniformei, dumneavoastră faceţi slujbă la o altă instituţie.

Spunînd acestea, Nasul s-a întors să se roage mai departe.

Buimăcit cu totul, Kovaliov nu ştia ce să mai facă şi ce să mai gîndească. În clipa aceea s-a auzit un foşnet plăcut de rochie. S-a apropiat o doamnă în vîrstă, gătită toată în dantele, însoţită de o tînără zveltă, într-o rochie albă, parcă turnată pe talia înaltă, şi cu o pălăriuţă galbenă-deschis, uşoară ca o bezea. La spatele lor s-a oprit, deschizînd tabachera, un lacheu înalt, cu favoriţi mari şi cu o duzină de gulere.

Kovaliov s-a apropiat, şi-a potrivit gulerul de batist, şi-a aranjat brelocurile pe lanţul de aur şi, zîmbind într-o parte şi într-alta, şi-a îndreptat toată atenţia către doamna zveltă care, asemenea unei flori de primăvară, se apleca uşor şi îşi ducea la frunte mîna albă cu degetele aproape străvezii. Zîmbetul de pe faţa lui Kovaliov s-a lărgit şi mai mult, cînd a văzut sub pălărie bărbia rotundă, de o albeaţă sclipitoare, şi o parte din obraz, de culoarea unui trandafir primăvăratic.

Dar a sărit ca ars, amintindu-şi că n-are nimic în locul nasului, şi lacrimile au început să-i curgă şiroaie. S-a întors cu gîndul să-i spună în faţă domnului în uniformă, că el de fapt nu e consilier de stat, că e un ticălos şi un şarlatan, şi că nu-i nimic alta decît nasul lui... Dar Nasul nu mai era, reuşise s-o şteargă, probabil iarăşi la cineva în vizită.

Asta l-a adus pe Kovaliov la disperare. Cum a ieşit afară, s-a oprit o clipă sub colonada catedralei şi s-a uitat cercetător în toate părţile, doar-doar va descoperi nasul undeva. Îşi amintea lămurit că Nasul avea pălărie cu pompon şi uniformă cusută cu fir de aur, dar nu-i observase mantaua, nici culoarea cupeului şi a cailor, şi nici măcar dacă avea vreun lacheu la spate şi în ce fel de livrea anume. Afară de asta, treceau aşa de multe cupeuri încoace şi încolo, şi cu iuţeală aşa de mare, încît îi era şi greu să le deosebească, şi chiar de şi-ar fi putut fixa ochii asupra vreuneia, i-ar fi fost peste putinţă să-l oprească. Ziua era frumoasă şi însorită. Pe Nevski Prospekt era o mare de oameni. Cascada multicoloră de doamne se revărsa pe tot trotuarul, începînd de la Podul Poliţiei şi pînă la Podul Anicikin. Iată-l şi pe cunoscutul lui, consilierul de curte, căruia îi spunea locotenent-colonel, mai ales cînd era şi vreun străin de faţă. Iată-l şi pe Iarîjkin, şef de birou la Senat, un bun prieten al său, care pierdea mereu la boston, cînd juca „opt". Iată şi un alt

maior cu titlul de asesor de colegiu obţinut în Caucaz care îi face semn cu mîna să vină la dînsul.

— A !... La dracul ! a spus Kovaliov. Ei, birjar ! Du-mă numaidecît la şeful poliţiei !...

S-a urcat în trăsură şi a strigat într-una către birjar : „Mînă, cît poţi !“

— E acasă şeful poliţiei ? a întrebat el, pătrunzînd în sală.

— Nu... i-a răspuns uşierul. Chiar acum a plecat.

— Na-ţi-o bună !

— Da... a adăugat uşierul. Nu aşa demult, dar a plecat. Dacă veneaţi cu un minut mai devreme, poate că-l găseaţi acasă...

Kovaliov s-a aruncat în trăsură cu batista la nas, strigînd deznădăjduit :

— Mînă...

— Încotro ? l-a întrebat birjarul.

— Drept înainte !

— Cum, drept înainte ? Aici e o răspîntie. Ori la dreapta, ori la stînga...

Întrebarea asta l-a făcut pe Kovaliov să se oprească şi să cadă din nou pe gînduri. În situaţia lui trebuia să meargă în primul rînd la Prefectura poliţiei, nu pentru că aceasta ar avea vreo legătură directă cu poliţia, dar pentru că ordinele ei puteau fi executate mai repede. Să se plîngă şefului instituţiei unde spusese Nasul că face slujbă, n-ar fi avut nici un rost, pentru că chiar din răs-

punsurile Nasului se vedea că pentru acest om nu există nimic sfînt și că putea să mintă și de data asta, cum minţise cînd l-a asigurat că nu s-au văzut niciodată. Şi astfel, Kovaliov era gata să dea poruncă să-l ducă la Prefectura poliţiei, dar i-a venit în gînd că şarlatanul care se purtase într-un chip aşa de neruşinat la prima întîlnire putea s-o şteargă din oraş, şi atunci toate cercetările ar fi fost zadarnice, sau s-ar fi putut prelungi, ferească Dumnezeu, o lună încheiată !

În sfîrşit, parcă însuşi cerul l-a luminat deodată. S-a hotărît să se ducă la serviciul de publicitate, să dea din timp un anunţ, cu descrierea amănunţită a tuturor semnalmentelor Nasului, aşa încît oricine l-ar întîlni să i-l poată aduce imediat, sau cel puţin să-l vestească unde se găseşte. Şi aşa, oprindu-se la această hotărîre a poruncit birjarului să-l ducă la serviciul de publicitate, iar pe drum îl tot ghiontea în spate, bodogănind :

— Mai repede, ticălosule ! Mai repede, şarlatanule !

— Hei, boierule, răspundea birjarul, scuturînd din cap şi lovindu-şi cu hăţurile calul cu păr lung, ca de cîine flocos.

În sfîrşit, birja s-a oprit. Kovaliov a intrat gîfîind într-o cameră de primire, nu tocmai mare, unde un funcţionar cărunt, cu ochelari şi îmbrăcat într-un frac vechi stătea la masă cu condeiul în gură şi număra nişte bani de aramă.

— Cine primeşte aici anunţurile ? a strigat Kovaliov. A... Bună ziua !

— Respectele mele ! a răspuns funcţionarul cărunt, ridicîndu-şi ochii pentru o clipă şi coborîndu-i din nou asupra grămăjoarelor de monede aşezate la rînd.

— Vreau să public...

— Daţi-mi voie un moment, a spus funcţionarul, scriind cu dreapta o cifră, în timp ce cu degetele mîinii stîngi muta două bile pe abac.

Un lacheu, a cărui livrea galonată şi întreaga înfăţişare dovedeau că serveşte la o casă mare, sta lîngă masă cu un anunţ în mînă, şi, socotind nimerit să-şi arate sociabilitatea, a spus :

— Să mă crezi, domnule ! Căţeluşul nu face nici opt grivne [1] ! Adică eu n-aş da pe el opt grivne ! Dar contesa îl iubeşte... Zău că-l iubeşte, şi de aceea, cui îl va găsi, îi dă o sută de ruble. Vorbind drept, aşa cum facem noi acum, gusturile oamenilor nu se potrivesc. Dacă eşti vînător, ţii un cîine de vînătoare, sau un pudel [2], şi nu-ţi pare rău să dai cinci sute sau chiar o mie de ruble : cel puţin ai un cîine bun !

Respectabilul funcţionar asculta cu o mutră gravă şi totodată făcea socoteala literelor de pe anunţul prezentat. De jur împrejur stăteau, cu anunţuri, o mulţime de bătrîne, băieţi de prăvălie şi oameni de serviciu.

---

[1] Monede de zece copeici, în Rusia ţaristă.

[2] Soi de cîine de mărime mijlocie, cu părul lung şi lăţos.

Într-un anunţ se putea citi : *„Vizitiu, totdeauna treaz, caută serviciu"* ; un altul : *„Trăsură puţin uzată, adusă de la Paris în anul 1814"* ; în altul se ceda o slujnică de nouăsprezece ani, *„pricepută la spălat, bună şi la alte treburi ; trăsură solidă, cu un arc lipsă ; cal tînăr şi iute, cu pete sure de şaptesprezece ani ; sămînţă de ridichi şi napi, primită de curînd de la Londra ; vilă cu toate dependinţele ; două boxe pentru cai şi loc de plantat grădină splendidă de mesteceni şi brazi"*. Se mai afla un anunţ pentru cei doritori să cumpere tălpi vechi, cu invitaţia de a se prezenta la licitaţie, zilnic, între orele opt-trei. Încăperea unde se găseau toţi oamenii aceştia era mică şi aerul grozav de îmbîcsit. Dar asesorul de colegiu Kovaliov nu-i simţea mirosul pentru că ţinea batista şi pentru că nasul lui se găsea Dumnezeu ştie pe unde...

— Stimate domn... permiteţi-mi să vă rog... a spus el, pierzîndu-şi răbdarea. Am mare nevoie...

— Îndată ! Îndată ! Două ruble patruzeci şi trei de copeici. Numaidecît ! O rublă şaizeci şi patru de copeici ! a adăugat domnul cu părul cărunt, aruncîndu-le bătrînelor şi oamenilor de serviciu anunţurile în faţă. Ce doriţi ? l-a întrebat, în sfîrşit, pe Kovaliov.

— Vă rog... a răspuns acesta, e vorba de o escrocherie sau înşelăciune... pînă în momentul de faţă nu pot şti ce anume... Vă rog să publicaţi

numai că persoana care mi-l va aduce pe ticălosul acela, va primi o bună recompensă...

— Daţi-mi voie... Cum vă numiţi ?

— Nu ! Nu se poate ! De ce să-mi spun numele ? Am multe cunoştinţe : Cehtariova, soţia consilierului de stat, Palagheia Grigorievna Podtocina, soţia unui ofiţer de stat-major... Dacă află, ferească Dumnezeu ! Puteţi scrie scurt : asesor de colegiu sau, şi mai bine, cineva cu gradul de maior...

— Cel care a fugit era o slugă a dumitale ?

— Ce slugă ! Asta n-ar fi o escrocherie aşa de mare ! Mi-a fugit... nasul !...

— Hm ! Ce nume de familie ciudat ! Şi v-a furat mult acest domn Nasu ?

— Nasu, asta... nu-i ceea ce crezi dumneata ! Nasul, chiar nasul meu ! A vrut dracul să rîdă de mine ! A pierit nu ştiu unde !

— Dar cum a pierit ? Nu prea înţeleg.

— Cum anume, nu vă pot spune nici eu ! Lucru principal e că se plimbă prin oraş şi-şi zice consilier de stat. De aceea, vă rog să anunţaţi că cine-l va prinde, să mi-l aducă de îndată ! Judecă şi dumneata : cum să rămîn fără această parte vizibilă a feţei ? Nu-i degetul cel mic de la picior, pe care-l bag în cizmă şi nu vede nimeni dacă este sau ba. În fiecare joi mă duc la nevasta consilierului de stat Cehtariov, iar Palagheia Grigorievna Podtocina, văduva unui ofiţer superior, care are o fată tare frumuşică, îmi sînt de ase-

menea cunoştinţe foarte bune... Judecă şi dumneata singur, cum... Nu mă mai pot arăta în faţa lor.

Din felul cum funcţionarul îşi ţinea buzele strînse, se vedea că stătea pe gînduri.

— Nu pot insera în ziar un astfel de anunţ ! a spus el, după o lungă tăcere.

— Cum ? De ce ?

— Aşa ! Gazeta poate să-şi piardă reputaţia... Dacă începe fiecare să publice că şi-a pierdut nasul, atunci... Şi aşa se vorbeşte că publică multe absurdităţi şi zvonuri mincinoase !

— Dar ce e absurd în afacerea asta ? Mi se pare că nu-i nimic deosebit aici.

— Vi se pare dumneavoastră. Săptămîna trecută, însă, am avut un caz asemănător. A venit un funcţionar, aşa cum aţi venit şi dumneavoastră acum, şi mi-a adus un anunţ care, după calcul, trebuia să fie plătit două ruble şi şaptezeci şi trei de copeici, şi tot anunţul arăta că s-a pierdut un pudel cu părul negru. Ţi se pare, nu-i aşa, că nu-i nimic ? Şi a ieşit un scandal ! Pudelul acela era casierul nu mai ştiu cărei instituţii !

— Dar eu nu dau nici un anunţ despre vreun pudel, ci despre propriul meu nas ! Asta-i ca şi cum aş da un anunţ despre mine însumi !

— Nu, în nici un caz nu pot insera un astfel de anunţ !

— Dar mi-a dispărut nasul cu adevărat !

— Dacă a pierit e treaba doctorului. Se spune că sînt oameni care-şi pot pune orice fel de nas vrei ! Dealtfel, observ că dumneata eşti om vesel, căruia îi place să glumească în societate !

— Jur... pe Dumnezeul meu ! Poftim ! Dacă am ajuns pînă aici, pot să vă arăt.

— De ce să vă deranjaţi ? a continuat funcţionarul, trăgînd tabac. Dacă totuşi nu vă deranjează, a adăugat el curios, aş dori să văd.

Asesorul de colegiu şi-a luat batista de pe faţă.

— Într-adevăr, extraordinar de ciudat ! a spus funcţionarul. Locul este perfect neted, ca o foaie de clătită coaptă. Da, e neverosimil de neted !

— Ei, mai aveţi acum ceva de spus ? Vedeţi singur că nu se poate să nu publicaţi anunţul. Vă voi fi cît se poate de recunoscător şi mă bucur sincer că această întîmplare mi-a prilejuit plăcerea de a vă cunoaşte !

După cum se vede, maiorul era hotărît să recurgă, de astădată, chiar la linguşire.

— De publicat, se înţelege că nu-i mare lucru, a spus funcţionarul, dar nu văd la ce v-ar folosi. Dacă vreţi, adresaţi-vă unui scriitor iscusit, care să vă descrie ca pe un fenomen rar al naturii şi să-şi tipărească articolul în *Severnaia Pcela* (aici funcţionarul a tras din nou tabac), spre folosul tineretului (aici şi-a şters nasul) sau, aşa, pentru curiozitatea publicului.

Asesorul era deznădăjduit de-a binelea. Şi-a îndreptat privirea spre partea de jos a gazetei,

unde erau anunţate spectacolele, şi faţa lui era gata să zîmbească dînd cu ochii peste numele unei frumoase actriţe, şi şi-a dus mîna la buzunar, să vadă dacă are la dînsul vreo bancnotă, căci, după părerea lui, ofiţerii superiori nu pot să stea la teatru decît în fotoliu — dar gîndul la nas i-a stricat toată dispoziţia.

Chiar şi funcţionarul părea mişcat de situaţia grea a lui Kovaliov. Dorind să-i uşureze cît de cît amărăciunea a găsit de cuviinţă să-şi exprime compătimirea prin cîteva cuvinte :

— Să vă spun drept, îmi pare foarte rău că vi s-a întîmplat istoria asta. Nu vreţi să trageţi tabac ? Asta linişteşte durerile de cap şi gîndurile triste şi ajută chiar şi la hemoroizi !

Spunînd acestea, i-a oferit tabachera, făcînd cu îndemînare să-i sară capacul, pe care se vedea portretul unei doamne cu pălărie. Gestul acesta, fără intenţie rea, l-a scos din răbdări pe Kovaliov :

— Nu pricep cum puteţi face asemenea glume fără rost ! a spus el furios. Dumneata nu vezi că mie-mi lipseşte tocmai ceea ce-mi trebuie ca să pot mirosi ? Să-l ia dracu de tabac ! Acum nu pot nici să mă uit la el, şi nu numai la nenorocitul ăsta de *Berezinski* al dumitale, dar nici dacă mi s-ar oferi chiar *Rapé.*

Spunînd aceasta, a ieşit foarte supărat din biroul de anunţuri şi s-a îndreptat spre casa comisarului de poliţie, mare amator de zahăr.

Antretul locuinţei acestuia, care servea şi de sufragerie, era plin de căpăţîni de zahăr, aduse de negustori, ca dovadă a prieteniei ce-i purtau. Tocmai atunci, bucătăreasa îi trăgea comisarului cizmele de serviciu, iar sabia și restul echipamentului militar atîrnau paşnic prin colţuri, în timp ce impunătorul lui tricorn și încăpuse pe mîinile băieţelului său de trei ani. El însuși, după atîta luptă şi zbucium, se pregătea să guste pacea în tihnă.

Kovaliov a intrat tocmai cînd acesta se întindea căscînd și spunea : „Ah ! Cum o să mai dorm vreo două ceasuri !" ceea ce arăta clar că asesorul de colegiu nu sosise de loc la timp potrivit. Și, chiar de i-ar fi adus atunci cîteva funturi de ceai sau postav, nu știu, zău, dacă ar fi fost primit cu prea multă bucurie.

Comisarul era om căruia îi plăcea să încurajeze toate artele și produsele meșteșugărești, dar bancnotele îi plăceau și mai mult. „Acestea, spunea el adesea, sînt lucrul cel mai bun ! Nu cer de mîncare, nu ocupă mult loc, încap întotdeauna în buzunar și nu se strică, chiar dacă le scapi jos."

L-a primit pe Kovaliov destul de rece, spunîndu-i că după masă nu-i timpul potrivit pentru cercetări, că însăși natura cere să te odihnești puţin după masă (din cuvintele acestea asesorul de colegiu a înţeles că nu-i erau necunoscute comisarului aforismele înţelepţilor antici), că unui

om cumsecade nu i se poate smulge nasul, şi că există în lume mulţi maiori de toate soiurile care n-au nici măcar o haină în bună stare şi care se vîră prin tot felul de locuri suspecte.

Cu alte cuvinte, îl lovise pe Kovaliov tocmai unde-l durea mai tare. Trebuie remarcat că acesta era un om foarte supărăcios. Putea ierta tot ce se vorbea despre el, dar nu ierta de loc ceea ce se referea la grad sau la titlu. Era chiar de părere că în piesele de teatru se poate îngădui orice se spune despre ofiţerii inferiori, în ce priveşte, însă, pe cei superiori, nu trebuia nici măcar să-i atingă.

Primirea comisarului l-a făcut să se simtă atît de stingherit încît a rostit cu demnitate, dînd din cap şi desfăcîndu-şi puţin braţele :

— După observaţiile dumitale aşa de jignitoare, drept să-ţi spun nu mai am nimic de adăugat.

Şi a plecat.

A ajuns acasă, abia mai simţindu-şi picioarele. Se întuneca. După cercetările acestea neizbutite, locuinţa i se părea tristă, ba chiar peste măsură de respingătoare.

Intrînd în antret, l-a văzut pe Ivan, lacheul lui, care sta culcat pe spate, pe un divan de piele, murdar, şi scuipa în tavan, nimerind destul de precis în acelaşi loc. Atîta nepăsare din partea unui om l-a revoltat pe Kovaliov aşa de tare, încît l-a lovit cu pălăria peste frunte, spunîndu-i :

— Porcule ! Numai de prostii te ţii !

Ivan a sărit ca ars, repezindu-se să ia pelerina. Intrînd în camera lui, obosit şi trist, maiorul Kovaliov s-a aruncat pe fotoliu, a oftat de cîteva ori şi a spus în cele din urmă :

— Pentru ce mi-a fost dat să trăiesc asemenea nenorocire ? Doamne ! Doamne !... Ar fi fost mai bine dacă n-aveam o mînă sau un picior. Şi rău e şi fără urechi, dar tot mai merge ! Dar un om fără nas... dracu ştie ce-i : nu-i nici pasăre, nici cetăţean. E bun doar de aruncat pe fereastră ! Cel puţin dacă mi l-ar fi tăiat în război sau în duel, sau dacă aş fi fost eu vinovat ! Dar aşa, s-a pierdut degeaba, pentru nimic, nici măcar pentru o para... Nu se poate ! a adăugat după o scurtă gîndire. Nu-i verosimil să se fi pierdut nasul, nu se poate, cu nici un chip ! E ori un vis, ori mi se năzare ! Poate, din greşeală, în loc de apă am băut din votca cu care mă dau pe faţă după bărbierit. Prostul de Ivan nu a pus-o bine şi pesemne am băut-o !

S-a pişcat aşa de tare spre a se convinge că nu-i beat, încît a scos un ţipăt. Durerea l-a convins că e treaz de-a binelea. S-a apropiat încetişor de oglindă, a întredeschis ochii, cu gîndul că poate nasul va apărea la locul lui, dar în aceeaşi clipă a sărit înapoi, spunînd :

— Ce mutră caraghioasă !

Într-adevăr era ceva de neînţeles ! Dacă s-ar fi pierdut un nasture, o lingură de argint, ceasul,

sau orice altceva de felul acesta, dar să se piardă... şi încă ce ? Şi chiar în casa ta !

După ce a analizat toate împrejurările, maiorul Kovaliov a ajuns aproape la convingerea că nu putea fi vinovat altcineva decît soţia ofiţerului de stat-major, Podtocina, care voia să-l însoare cu fiica ei. Lui îi plăcea să-i facă curte, dar se ferea să ajungă la o căsătorie. Cînd însă ofiţereasa îi spusese de-a dreptul că vrea să i-o dea de nevastă, el a rărit-o cu complimentele, dînd înapoi şi spunînd că e încă tînăr, că trebuie să mai facă măcar cinci ani de slujbă, aşa încît să aibă exact patruzeci şi doi de ani. Şi de aceea, pesemne, ca să se răzbune, ofiţereasa s-a hotărît să-l sluţească, tocmind nişte babe vrăjitoare, pentru că în nici un caz nu putea admite că nasul i-a fost tăiat ! Căci nimeni nu intrase în cameră ; bărbierul Ivan Iakovlevici îl bărbierise încă de miercuri, şi-n tot timpul zilei de miercuri şi chiar joi, nasul îi fusese întreg, lucru pe care-l ştie şi-l ţine foarte bine minte ! Afară de asta, l-ar fi durut, şi, fără îndoială că rana nu s-ar fi putut vindeca aşa de repede, iar pielea să devină netedă ca o foaie de clătită ! Îşi făcea tot felul de planuri : s-o dea pe ofiţereasă în judecată, după toate formele, ori să se ducă la ea s-o dea de gol ? Gîndurile i-au fost întrerupte de o lumină strecurată prin crăpătura uşii şi care vestea că Ivan aprinsese lumînarea în antret. Şi îndată a apărut Ivan, ţinînd lumînarea sus, luminînd din plin

toată încăperea. Primul gest al lui Kovaliov a fost să ia batista şi să acopere locul unde ieri mai era nasul, pentru ca sluga proastă să nu rămînă cu gura căscată, văzînd la boierul lui o astfel de ciudăţenie.

Nici n-a apucat Ivan să iasă din cameră, cînd s-a auzit în antret un glas necunoscut, întrebînd :

— Aici stă asesorul de colegiu Kovaliov ?

— Intră ! Maiorul Kovaliov e aici ! a spus el, sărind grăbit să deschidă uşa.

A intrat un poliţai, frumos ca înfăţişare, cu favoriţi nici prea închişi, nici prea deschişi, cu obrajii destul de plini, cel care la începutul povestirii să găsea la capătul podului Isakievski.

— Dumneavoastră v-aţi pierdut nasul ?

— Exact !

— S-a găsit !

— Ce spui ? a strigat maiorul Kovaliov şi bucuria i-a luat glasul.

Se uita mirat la comisarul de cartier cum sta înaintea lui, în timp ce pe faţa şi pe buzele pline îi juca lumina lumînării.

— În ce împrejurări ?

— Printr-o întîmplare ciudată ! A fost găsit aproape în drum. Se urca în diligenţă şi tocmai voia să plece la Riga. Paşaportul îi era făcut mai dinainte, pe numele unui funcţionar. Ciudat ! Chiar eu l-am luat la început drept un domn, dar, din fericire, aveam la mine ochelarii şi am văzut imediat că era nas. Sînt miop, şi dacă dumneata

stai înaintea mea, îţi văd numai faţa, dar nu-ţi pot distinge nici nasul, nici barba, nimic. Soacră-mea, adică mama nevestei mele, nu vede nici ea nimic.

Kovaliov nu mai putea de bucurie :

— Unde-i ? Unde-i ? Să fug după dînsul numaidecît !

— Nu vă deranjaţi. Ştiam că vă trebuie şi l-am adus cu mine ! E ciudat că principalul complice în afacerea asta e şarlatanul de bărbier de pe strada Voznesenski, aflat la comisariat... De mult îl bănuiesc eu de beţie şi furt, şi chiar acum trei zile a furat dintr-o prăvălie o duzină de nasturi. Nasul dumneavoastră e absolut aşa cum a fost !

Spunînd aceasta, poliţaiul şi-a băgat mîna în buzunar şi a scos nasul învelit într-o hîrtie.

— El e ! a strigat Kovaliov. Chiar el... Să luăm împreună o ceaşcă de ceai !

— Aş socoti-o drept o mare plăcere, dar nu pot ! De aici trebuie să mă duc la penitenciar... Preţurile s-au ridicat foarte mult la toate articolele ! La mine locuieşte soacră-mea, adică mama nevestei mele, şi am şi copii, şi mai ales cel mai mare dintre ei ne dă mare nădejde ; e deştept băiatul, dar n-am nici o posibilitate să-l învăţ carte căci...

Kovaliov a ghicit ce vrea, şi, luînd de pe masă o bancnotă roşie, i-a vîrît-o în mînă, apoi poliţaiul i-a făcut o plecăciune şi a ieşit, şi, aproape în

aceeaşi clipă, maiorul l-a auzit strigînd şi cărînd pumni în fălcile unui mujic tîmpit, care nimerise cu căruţa tocmai în grădina publică.

După plecarea lui, asesorul de colegiu a rămas buimac, şi numai după cîteva minute a fost în stare să vadă şi să simtă, aşa de tare îl zăpăcise neaşteptata bucurie şi, deci, şi-a luat nasul cu grijă în pumnii făcuţi căuş, şi l-a privit încă o dată cu atenţie.

— El e ! Chiar el ! Iată şi coşul din partea stîngă, ieşit mai ieri !

Şi maiorul Kovaliov aproape că rîdea de bucurie !

Dar nimic nu-i veşnic pe lume... Şi nici bucuria nu mai era aşa de vie în clipa următoare, iar în clipa a treia bucuria-i slăbi şi mai mult, pînă cînd, pe nesimţite, se contopi cu starea de spirit obişnuită, aşa cum, după ce arunci o pietricică în apă se formează cercuri, care pînă la urmă se contopesc cu o suprafaţă netedă...

Meditînd asupra faptului, Kovaliov şi-a dat seama că treaba nu-i terminată, căci nasul găsit trebuia pus la loc.

— Dar dacă nu se lipeşte ?

Maiorul s-a îngălbenit la întrebarea asta. S-a repezit la masă, cuprins de o frică inexplicabilă, a apropiat oglinda, să nu-şi aşeze strîmb nasul. Mîinile îi tremurau. L-a potrivit pe locul dinainte, cu mare băgare de seamă. Groaznic ! Nasul

nu se lipea ! L-a dus la gură, l-a încălzit puţin cu răsuflarea, apoi l-a apropiat din nou de locul neted dintre obraji, dar nasul nu se prindea cu nici un chip.

— Haide, haide, ţine-te, prostule ! îi spunea el.

Dar nasul era ca de lemn, cădea pe masă cu un sunet ciudat, parc-ar fi fost un dop. Faţa maiorului se schimonosise de spaimă. „Nu cumva n-o să se prindă ?" îşi spunea el îngrozit. Şi ori de cîte ori îl apropia de locul lui, osteneala i se dovedea, ca şi mai înainte, zadarnică.

L-a strigat pe Ivan şi l-a trimis după doctorul care locuia în aceeaşi casă, la parter, în apartamentul cel mai frumos. Doctorul era bărbat prezentabil, cu favoriţi minunaţi, negri ca smoala, avea o nevastă frumoasă şi sănătoasă, mînca dimineaţa mere proaspete, îşi ţinea gura neobişnuit de curată, clătind-o în fiecare dimineaţă aproape cîte trei sferturi de oră, iar dinţii şi-i lustruia cu cinci feluri de periuţe. A sosit numaidecît. Întrebîndu-l cum s-a petrecut nenorocirea, şi-a ridicat bărbia şi i-a dat un bobîrnac drept în locul unde se găsea mai înainte nasul, dar maiorul şi-a smucit capul cu atîta putere, încît şi-a lovit ceafa de perete.

Doctorul i-a spus că nu-i nimic grav, şi, sfătuindu-l să se îndepărteze de perete, i-a poruncit să întoarcă capul la dreapta, apoi, pipăind locul unde fusese mai înainte nasul, a mormăit :

— Hm !... Hm !... a mormăit iar, poruncindu-i să-şi întoarcă capul la stînga.

Şi i-a mai dat un bobîrnac cu degetul cel mare, drept concluzie, încît Kovaliov şi-a smuncit capul ca un cal cînd îl cauţi la dinţi.

— Nu, nu se poate ! a mormăit iar doctorul după acest examen. Mai bine să rămîneţi aşa, căci altfel poate fi mai rău ! Bineînţeles că nasul se poate pune, şi pot să vi-l pun imediat, dar vă asigur că asta va fi mai rău pentru dumneavoastră !

— Asta-i bună ! Cum să rămîn fără nas ? Mai rău ca acum nu poate fi ! Ei, drăcia dracului, cum să mă arăt în lume cu ruşinea asta ? Am cunoştinţe simandicoase şi chiar azi trebuie să mă duc la două serate. Cunosc multă lume, pe Cehtariova, soţia consilierului de stat, pe Podtocina, văduva unui ofiţer superior... măcar că, după întîmplarea aceasta nu mai vreau să am de-a face cu ea decît prin poliţie. Fiţi bun ! a reluat Kovaliov rugător. Nu există nici un remediu ? Prindeţi-l cum s-ar putea chiar dacă n-o să fie tocmai drept, dar cel puţin să se ţină... În caz de primejdie pot să-l ţin cu mîna. Afară de asta, nu dansez, aşa că nu-l pot vătăma cu vreo mişcare imprudentă. În ce priveşte onorariul pentru vizită, vă asigur că atît cît îmi permit mijloacele...

— Mă credeţi ? a rostit doctorul cu un glas nici tare, nici încet, dar foarte sugestiv şi persuasiv, niciodată nu tratez pacienţii din interes. Asta-i contra principiilor şi artei mele. E adevărat

că iau onorar pentru vizită, dar numai aşa pentru a nu jigni prin refuz. De bună seamă că v-aş pune nasul la loc, dar vă asigur, pe cuvîntul meu de onoare, dacă nu vă încredeţi în vorbele mele, că va fi mai rău ! Lăsaţi să lucreze natura. Spălaţi-vă mai des cu apă rece şi vă asigur că, neavînd nas, veţi fi tot aşa de sănătos ca şi cînd l-aţi avea! Iar nasul vă sfătuiesc să-l puneţi într-un borcan cu spirt, sau, şi mai bine, să turnaţi peste el două linguri de rachiu tare şi puţin oţet cald, şi veţi lua pe el bani buni ! Dacă nu veţi cere prea scump, pot să vi-l cumpăr chiar eu !

— Nu, nu ! Nu vi-l vînd pentru nimic în lume ! a strigat Kovaliov disperat. Mai bine să-l pierd !

— Scuzaţi ! a spus doctorul salutînd de plecare. Am vrut să vă fiu de folos. Ce să fac ? În orice caz, mi-aţi putut vedea strădVuinţa !

Spunînd aceasta a ieşit din odaie, demn. Kovaliov nici nu observase măcar cum arată la faţă şi îi zărise doar ca prin vis manşetele curate şi albe ca zăpada ieşindu-i din mînecile negre ale fracului. A hotărît chiar a doua zi ca, înainte de a adresa o plîngere, să scrie soţiei ofiţerului superior, dacă nu s-ar învoi să-i înapoieze, fără luptă, ceea ce i se cuvine.

Scrisoarea avea conţinutul următor :

„Stimată Doamnă Alexandra Grigorievna !

Nu vă pot înţelege comportarea ciudată. Fiţi sigură că procedînd în felul acesta, nu veţi cîştiga nimic, şi n-o să

mă puteți sili să mă căsătoresc cu fiica dumneavoastră. Credeți-mă că povestea cu nasul îmi este tot așa de bine cunoscută, precum cunoscut îmi este faptul că autorul principal sînteți dumneavoastră și nimeni altul. Deplasarea neașteptată de la locul lui, fuga și deghizarea lui, cînd sub înfățișarea unui funcționar, cînd, în sfîrșit, chiar sub forma lui proprie, nu sînt altceva decît rezultatul vrăjilor făcute de dumneavoastră sau de cei ce se îndeletnicesc cu astfel de nobile ocupații! Din partea mea, țin să vă anunț că dacă sus-amintitul nas nu va fi pus chiar azi la locul lui, voi fi silit a mă adresa legii, să mă apere și să mă ocrotească.

Cu desăvîrșită stimă, rămîn al dumneavoastră preasupus servitor,

Platon Kovaliov."

„Stimate Domnule Platon Kuzmici!

Scrisoarea dumneavoastră m-a mirat peste măsură. Să vă spun drept, nu mă așteptam la ea și mai ales la reproșurile dumneavoastră cu totul nejustificate. Vă atrag atenția că pe funcționarul despre care vorbiți nu l-am primit niciodată în casa mea, nici deghizat, nici cu înfățișarea lui reală! Într-adevăr, venea la mine Filipp Ivanovici Potancikov. Umbla, ce-i drept, după mîna fiicei mele; cu toate că avea o purtare bună și nu bea, cu toate că avea studii înalte, nu i-am dat nici o speranță. Amintiți și despre nas. Dacă înțelegeți prin aceasta că v-am dat cu tifla, că, adică, v-am refuzat categoric, mă surprinde faptul că tocmai dumneavoastră vorbiți despre asta, cînd eu, după cum vă este cunoscut, sînt de altă părere; și dacă veniți acum cu o propunere serioasă de căsătorie, sînt gata să

v-o satisfac imediat, căci aceasta a fost totdeauna obiectul celei mai vii dorințe ale mele.

În speranța aceasta, rămîn totdeauna la dispoziția dumneavoastră,

Alexandra Podtocina."

— Nu ! spunea Kovaliov, citind scrisoarea. Este absolut nevinovată ! Nu se poate ! O astfel de scrisoare nu poate fi scrisă de unul care a săvîrșit o crimă ! Asesorul de colegiu era priceput în materie, căci fusese trimis de cîteva ori pentru cercetări, pe cînd se afla în Caucaz. Atuncea cum, în ce mod s-au întîmplat toate acestea ? Dracu să mai înțeleagă ! a spus în cele din urmă, lăsînd mîinile în jos descurajat.

Între timp, zvonurile despre cazul acesta neobișnuit umpluseră capitala și, cum se întîmplă de obicei, nu fără diverse adaosuri. Mințile tuturor erau oarecum pregătite pentru lucruri extraordinare : nu demult, întreg orașul se pasionase pentru experiențele asupra acțiunii magnetismului, iar povestea cu scaunele dansatoare din strada Koniușennaia era încă proaspătă ; nici o mirare, deci, că n-a trecut mult și a început să umble zvonul că nasul asesorului Kovaliov se plimbă pe Nevski Prospekt, exact la ora trei. În fiecare zi, se strîngea o mulțime de curioși. Cineva a spus că nasul s-ar găsi în magazinul *Iuncher*, și s-a făcut o îmbulzeală așa de mare în fața magazinului *Iuncher*, încît a trebuit să intervină poliția. Un speculant cu înfățișare respectabilă și cu favoriți,

care vindea tot felul de pateuri de cofetărie la intrarea teatrului, a făcut anume nişte bănci de lemn frumoase şi solide, şi invita curioşii să se urce pe ele în picioare în schimbul a optzeci de copeici de căciulă. Un colonel demn de tot respectul a ieşit într-adins pentru asta mai devreme de acasă, şi şi-a făcut cu greu loc prin mulţime, dar, spre marea lui indignare, a văzut în vitrina magazinului, în loc de nas, o flanelă obişnuită de lînă şi o litografie cu o fată care-şi trăgea ciorapul şi pe care o privea, de după un copac, un fante cu vesta tare răscroită şi cu o barbă nu prea mare — litografie care sta atîrnată în acelaşi loc de peste zece ani.

— Cum se poate tulbura lumea cu astfel de zvonuri fantastice şi prosteşti !... a spus cu ciudă colonelul, îndepărtîndu-se.

După aceea s-a zvonit că nasul maiorului Kovaliov s-ar plimba nu pe Nevski Prospekt, ci în Tavriceski Sad [1], că s-ar fi găsind acolo de pe vremea lui Hozrev-Mirza [2], care s-ar fi minunat straşnic de acest joc ciudat al naturii. Cîţiva studenţi de la Academia de chirurgie s-au şi îndreptat într-acolo. O doamnă sus pusă şi foarte respectabilă îl ruga într-o scrisoare pe administratorul grădinii să arate copiilor şi fenomenul acesta rar, şi, dacă e cu putinţă, să li se dea tinerilor şi explicaţii îndrumătoare şi instructive.

---

[1] Grădina publică din Petersburg.

[2] Prinţ persan, venit în Rusia în 1829.

De toate aceste întîmplări erau foarte mulţumiţi toţi mondenii, nelipsiţii recepţiilor, care epuizaseră toate subiectele şi nu mai aveau cu ce distra cucoanele.

Un grup de oameni respectabili şi de bună credinţă erau foarte nemulţumiţi. Un domn spunea revoltat că nu înţelege cum, în veacul acesta de lumină, se pot răspîndi nişte născociri absurde, şi se mira că guvernul nu ia măsuri ! După cum se vede, domnul făcea parte din acel grup de domni care ar fi vrut ca guvernul să se vîre în toate, pînă şi în certurile zilnice cu nevasta.

După aceasta... dar aici toată întîmplarea se pierde din nou în ceaţă şi ce s-a mai întîmplat pe urmă ni-i cu desăvîrşire necunoscut.

III

Se petrec în lume lucruri cu totul absurde şi uneori absolut neverosimile : deodată, acelaşi nas, care se plimba în chip de consilier de stat şi făcuse atîta vîlvă în oraş, deodată ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, nasul acela a apărut din nou, la locul lui, adică între cei doi obraji ai maiorului Kovaliov.

Asta s-a întîmplat în ziua de 7 aprilie. Trezindu-se dimineaţa şi uitîndu-se în oglindă, şi-a vă-

zut nasul ! L-a pipăit cu mîna : da, era chiar nasul lui, la locul lui !

— E-he ! a spus Kovaliov şi, de bucurie, era gata să-i tragă un trepak [1] în picioarele goale prin toată odaia, cît era de mare, dar l-a oprit intrarea lui Ivan. A poruncit îndată să i se aducă apă de spălat şi, după ce s-a spălat, s-a uitat din nou în oglindă. Da, nasul era la locul lui ! S-a şters cu şervetul, s-a uitat în oglindă din nou şi nasul era la loc, ca toate nasurile !

— Ia te uită, Ivan ! Mi se pare că am un coş pe nas, a spus el, gîndind : „Ce-ar fi să spună Ivan acum : «Nu, domnule ! Nu numai că n-ai nici un coş, dar nici nas nu ai !»"

Dar Ivan a răspuns :

— Nu-i nimic, n-ai nici un coş. Nasul e curat !

„Bine ! Fire-ar să fie !" a spus maiorul în sinea lui, pocnind din degete.

Între timp, bărbierul Ivan Iakovlevici se ivise în uşă speriat ca o mîţă bătută un pic mai înainte pentru că ţi-a furat slănina.

— Spune-mi imediat... a strigat de la distanţă Kovaliov, ţi-s curate mîinile ?

— Curate !

— Minţi !

— Zău, domnule, că-s curate !

— Bagă de seamă !

---

[1] Dans popular asemănător cu „bătuta".

Kovaliov s-a aşezat pe scaun, iar Ivan Iakovlevici i-a pus şervetul şi, într-o clipă, cu pămătuful, i-a prefăcut barba şi o parte din obraji într-un fel de cremă, ca acelea ce se servesc la zilele onomastice ale negustorilor.

„Ia te uită... a spus Ivan Iakovlevici în gînd, văzîndu-i nasul şi, întorcînd capul, l-a privit dintr-o parte : Uite-l ! Uită-te la dînsul ! şi cînd te gîndeşti"... a continuat el, cercetîndu-i lung nasul. Uşor, cu cea mai mare băgare de seamă, bărbierul a ridicat două degete ca să-i apuce nasul de vîrf. Ce să-i faci, ăsta era sistemul lui Ivan Iakovlevici.

— Ia seama ! a strigat Kovaliov.

Buimăcit şi emoţionat ca niciodată, Ivan Iakovlevici şi-a scăpat mîinile în jos. În sfîrşit, a început să-l gîdile foarte atent, cu briciul, pe sub bărbie, şi măcar nu-i venea la îndemînă, ba-i era chiar greu să-l bărbierească fără să-l ţie de partea cu care omul miroase, totuşi, rezemîndu-şi degetul mare şi aspru de obraz şi falca de jos, a învins toate piedicile şi l-a terminat de bărbierit. Cînd era totul gata, Kovaliov s-a îmbrăcat repede, a luat o trăsură şi s-a dus de-a dreptul la cofetărie.

— Băiete, o ceaşcă de ciocolată ! a strigat el de departe, şi ducîndu-se drept la oglindă şi uitîndu-se, a exclamat : „Este !"

Apoi, întorcîndu-se cu o mutră batjocoritoare se uită cu ochii îngustaţi la doi militari, dintre

care unul avea un nas mai mic decît un nasture de la vestă...

După aceea s-a dus la cancelaria departamentului, unde umbla după postul de viceguvernator, sau, în caz de nereuşită, pentru unul de administrator.

Trecînd prin sala de aşteptare, şi privindu-se în oglindă iar a exclamat : „Este !"

Pe urmă s-a îndreptat spre casa unui alt asesor de colegiu, sau maior, un mare zeflemist, la observaţiile înţepătoare ale căruia răspundea de obicei, în felul următor : „Te ştiu eu, veninosule !"

Pe drum se gîndea : „Dacă maiorul n-o să crape de rîs văzîndu-mă, e un semn sigur că toate sînt la locul lor..." Dar maiorul nu i-a spus nimic. „E bine ! Fire-ar să fie !" şi-a spus Kovaliov. Şi-n timp ce mergea s-a întîlnit cu soţia ofiţerului superior, Podtocina, şi cu fiica ei, s-au salutat şi a fost întîmpinat cu strigăte de bucurie, ceea ce însemna că nu-i lipseşte nimic. După ce a vorbit mult cu ele, a scos anume tabachera şi a tras tabac, îndelung, pe amîndouă nările, chiar în faţa lor, gîndindu-se : „Iată-mă-s, muierilor ! Găini proaste ce sînteţi ! Dar cu fiica ta n-am să mă însor. Iată aşa, *par amour* — poftim !"

De atunci, maiorul Kovaliov se plimbă pe Nevski Prospekt, şi la teatru, şi peste tot, ca şi

cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Şi tot ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, nasul îi stă pe faţă şi nu dă nici măcar un semn că ar fi lipsit vreodată.

După întîmplarea asta, maiorul putea fi văzut mereu bine dispus, zîmbind şi urmărind stăruitor toate femeile drăguţe, ba s-a oprit odată chiar în faţa unei prăvălii din Gostinîi-Dvor [1] să cumpere o panglică de decoraţie, nu se ştie pentru ce, căci el personal n-a fost nici o dată cavaler al vreunui ordin.

Iată ce întîmplare a avut loc în capitala de nord a întinsei noastre ţări.

Abia acum, cînd le cîntărim bine, vedem că multe lucruri din întîmplarea aceasta sînt verosimile. Lăsînd la o parte faptul că e foarte ciudată desprinderea supranaturală a nasului şi apariţia lui în diferite locuri, în chip de consilier de stat — cum de nu înţelegea Kovaliov că nu se putea da un anunţ în ziare despre nasul lui ? Nu vreau să spun cu asta că anunţul ar fi costat prea scump ; ar fi o prostie, căci eu nu mă număr printre oamenii zgîrciţi ! Dar e necuviincios, nu stă bine şi nu-i frumos.

Şi iarăşi, cum a ajuns nasul în pîine şi tocmai la Ivan Iakovlevici ?...

Asta n-o înţeleg de loc ! Hotărît n-o înţeleg ! Dar ce-i mai ciudat şi ce-i mai de neînţeles, sînt autorii care-şi aleg astfel de subiecte. Recunosc că asta e cu totul de neînţeles, tocmai aşa... Nu,

---

[1] Cartierul comercial.

nu pricep de loc ! Mai întîi, patria nu are de aici nici un folos. În al doilea rînd... dar nici în al doilea rînd nu are vreun folos. Pur şi simplu, nu ştiu ce-i asta...

Şi totuşi, cu toate acestea, deşi, desigur, se poate admite şi una şi alta, ba şi a treia chiar... dar oare unde nu se întîmplă lucruri bizare ? Şi totuşi, cînd stai şi te gîndeşti bine, zău că e ceva în toate acestea ! Orice s-ar spune, astfel de istorii se întîmplă pe lume — rar, dar se întîmplă.

Partea întîia

Nicăieri nu se oprea lume mai multă ca în fața prăvălioarei de tablouri din bazarul Șciukin [1]. În adevăr, prăvălioara asta avea o colecție cu tot soiul de minunății. Tablourile, în rame de bronz, erau pictate mai mult în ulei, acoperite cu un strat de lac verde închis. O iarnă cu copacii albi, o seară purpurie ca vîlvătaia unui incendiu, un țăran flamand cu pipă și cu o mînă sucită — aducînd mai curînd a curcan cu manțete decît a om — iată motivele obișnuite. Afară de tablouri, se mai găseau în prăvălioară și cîteva gravuri : portretul lui Hozrev-Mirza — cu o căciulă de oaie — portrete de generali cu tricornuri și cu nasuri strîmbe, iar pe ușă, cum e obiceiul la astfel de prăvălioare, atîrnau legături de litografii grosolane, pe coale mari, dar care totuși vădeau talentul înnăscut al rusului. Unul dintre ele o înfățișa pe prințesa Miliktrisa Kirbitievna [2], alta arăta

[1] *Șciukin Dvor* — una dn piețele vechiului Petersburg.
[2] Personaj dintr-un basm popular rus.

orașul Ierusalim, peste ale cărui case și biserici se întindea nestingherită vopseaua roșie, acoperind o bucată de pămînt și doi pelerini mujici, purtînd mănuși cu cîte un singur deget.

De obicei, numărul cumpărătorilor acestor opere e mic, în schimb, există o mulțime de spectatori. Cîte un lacheu, pierde-vară, cască gura la ele, ținînd în mînă sufertașul cu mîncarea luată de la birt, pentru boierul lui care, fără îndoială, n-are să mănînce o supă prea fierbinte. Înaintea lacheului stă un soldat, acest „cavaler“ al tîrgului de vechituri, avînd de vînzare două bricege, iar alături o precupeață din Ohta cu un coș plin de ghete. Toți își arată admirația în felul lor : de obicei mujicii umblă cu degetele pe tablouri, „cavalerii“ se uită serios, lacheii tineri și ucenicii rîd și se tachinează, privind caricaturile, pe cînd lacheii bătrîni — în mantale de postav gros — se uită numai ca să caște gura la ceva, iar precupețele, rusoaice tinere, se grăbesc instinctiv să se apropie și ele, să audă ce trăncănește lumea și se uită, pentru că se uită alții.

Tînărul pictor Ceartkov a trecut într-o zi pe acolo și, fără să vrea, s-a oprit în fața prăvăliei. Mantaua veche, hainele sărăcăcioase arătau că se devotase cu totul muncii lui și că n-avea timp să se îngrijească de îmbrăcăminte, care întotdeauna are nu știu ce farmec tainic pentru tineret. El s-a oprit în fața prăvăliei și a rîs în sinea lui de tablourile acelea groaznice. Pe urmă a pus stăpî-

nire pe el un gînd. S-a întrebat cine are nevoie de astfel de lucruri.

Nu i se părea curios faptul că poporul rus se uită ca vrăjit la *Eruslan Lazarevici*, la *Flămînzilă* și *Setilă* sau la *Foma și Erioma*[1]. Poporul înțelege ușor astfel de subiecte.

Însă unde erau cumpărătorii acestor mîzgălituri pestrițe în ulei ? Cine are nevoie de acești țărani flamanzi, de aceste peisaje roșii și albastre, care pretind să se înalțe la un nivel mai ridicat de artă, dar în care, de fapt, se vede înjosirea ei profundă ?

După cît se pare, nu era opera unui copil autodidact, altfel — cu tot caracterul de caricatură fadă a ansamblului — ar fi trădat totuși un avînt. Aceste picturi dovedeau însă pur și simplu tîmpenia, neputința și o senilă lipsă de talent intrată în chip samavolnic în rîndul artelor, cînd de fapt locul i-ar fi fost printre meseriile vulgare, acea lipsă de talent care, credincioasă menirii sale, a introdus în artă meseria. În toate aceste mîzgălituri, stăruiau aceleași culori, aceeași manieră, aceeași mînă greoaie și rigidă, aparținînd mai degrabă unui automat construit în chip grosolan, decît unui om !...

Ceartkov a rămas vreme îndelungată în fața acestor tablouri murdare, de la un timp cu gîndul aiurea, departe de ele. În răstimp, negustorul —

---

[1] Povestiri și litografii ieftine, larg răspîndite la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

un omuleţ cu o înfăţişare ştearsă, nebărbierit de duminică, într-o manta de postav păros — îi vorbea într-una şi se tocmea cu el asupra preţului, fără să fi aflat întîi ce-i place sau ce-i trebuie.

— Pentru ţăranii aceştia şi pentru peisaj, să-mi dai douăzeci de ruble... Ce tablouri ! Îţi încîntă ochiul. Abia le-am primit... Nici nu s-a uscat încă lacul ! Dacă doriţi, luaţi *Iarna* aceasta ! Cincisprezece ruble... Numai rama cît face ! Uitaţi-vă ce iarnă !

Spunînd astfel, negustorul a pocnit uşor pînza, ca să arate — probabil — buna calitate a iernii.

— Doriţi să vi le împachetez şi să vi le trimit acasă ? Unde staţi ? Băiete, dă-mi o sfoară !

— Stai frate, nu mă lua aşa repede ! a spus pictorul, trezindu-se din gînduri şi văzînd că negustorul se şi apucase să lege tablourile.

Îi era ruşine să nu cumpere nimic după ce stătuse atîta vreme în prăvălie, de aceea a spus :

— Stai să văd, poate găsesc ceva care să mă intereseze.

S-a aplecat şi a început să ridice nişte mîzgălituri vechi, îngrămădite pe jos, şterse şi prăfuite, pesemne fără nici o căutare. Erau acolo portretele unor oameni ai căror urmaşi poate nici nu se mai aflau pe lume, figuri cu totul necunoscute, pe pînze rupte, în rame cu poleială ştearsă, într-un cuvînt, gunoi şi vechituri. „Poate găsesc ceva“, gîndea pictorul, cercetînd mai departe acele lucruri. Auzise de multe ori că la negustorii de

tablouri grosolane s-au găsit uneori picturi de-ale marilor maeştri.

Văzîndu-l ce fel de marfă caută, negustorul l-a lăsat în pace. El şi-a reluat obişnuitul aer important şi s-a dus din nou la uşă, unde a prins iar a chema trecătorii, arătînd cu mîna spre prăvălie :

— Pe-aici, taică... Avem tablouri ! Poftiţi, poftiţi, chiar acuma le-am primit.

A strigat mult şi aproape degeaba. Abia după ce s-a săturat de grăit cu negustorul de haine vechi, care sta şi el în uşa prăvălioarei de peste drum, şi-a amintit, în sfîrşit, că are un client în prăvălie.

— Ai ales ceva, drăguţule ? l-a întrebat pe Ceartkov, după ce s-a întors cu spatele la lume şi a intrat înăuntru.

Pictorul stătea de cîtva timp nemişcat în faţa unui portret într-o ramă mare, splendidă odinioară, dar pe care acum urmele de poleială abia mai luceau.

Era un bătrîn cu faţa slabă, de culoarea bronzului, şi cu umerii obrajilor ieşiţi. Trăsăturile feţei păreau să fi fost prinse într-o clipă de contractare nervoasă şi trădau o forţă neîntîlnită la miazănoapte : purtau pecetea unui sud înflăcărat. Bătrînul era înfăşurat într-un veşmînt larg, asiatic. Cu toate că portretul era prăfuit şi fusese prost păstrat, Ceartkov, după ce l-a şters de praf a descoperit numele unui pictor de seamă. Părea că portretul era neisprăvit, însă puterea penelului

era izbitoare. Te minunai mai ales de ochi : aveai impresia că pictorul îşi pusese în ei toată puterea penelului şi toată grija. Erau vii cu adevărat, priveau din portret, parcă stricîndu-i armonia prin ciudata lor putere de viaţă. Cînd Ceartkov a dus portretul la uşă, ochii au prins a privi cu o putere şi mai mare. Aproape aceeaşi impresie au avut-o şi oamenii aflaţi în faţa prăvăliei.

— Parcă se uită... parcă se uită ! a strigat deodată o femeie şi s-a dat înapoi.

Pictorul a pus portretul jos, cu un sentiment neplăcut, neînţeles.

— Nu-l luaţi ? l-a întrebat negustorul.

— Cît ceri pe el ?

— N-o să vă cer mult... Daţi-mi şaptezeci şi cinci de copeici !

— Nu !

— Dar cît ?

— Două grivne, a spus pictorul dînd să iasă.

— Ce preţ ! Cu două grivne nu iei nici măcar o ramă ! Se vede că aveţi de gînd să-l cumpăraţi mîine... Domnule, domnule, poftiţi înapoi ! Mai puneţi măcar o grivnă. Hai, luaţi-l cu două grivne... Numai ca să fac saftea, zău aşa ! Sînteţi primul client astăzi.

A făcut un gest, ca şi cum ar fi spus : „Fie, ducă-se !"

Astfel, într-un chip cu totul neaşteptat, Ceartkov a cumpărat vechiul portret.

„Pentru ce-l iau! Ce să fac cu el?!“ se întreba în acelaşi timp.

Dar nu mai avea încotro. A scos din buzunar o monedă de două grivne, a dat-o negustorului, a luat portretul la subţioară, şi a pornit spre casă. Pe drum, şi-a adus aminte că moneda dată pe portret era ultima. Gîndurile i s-au întunecat deodată, şi-i era ciudă şi-şi simţea sufletul pustiu.

— La naiba! Prost se mai trăieşte pe lume! a spus el, ca orice rus căruia treburile îi merg rău.

Călca aproape maşinal, cu paşi repezi fără să-i pese de nimic. În timp ce casele, aşezate cu faţa la apus, reflectau roşeaţa caldă a amurgului care mai stăruia la jumătatea cerului, tot mai tare creştea lucirea rece şi albăstrie a lunii. Se întindeau pe trotuare umbrele străvezii şi uşoare ale caselor şi umbrele de picioare al trecătorilor. Pictorul se uita tot mai lung la cerul scăldat într-o lumină nedesluşită, străvezie şi gingaşă, exclamînd: „Ce culori vaporoase!... Păcat de bani!“ a spus îndată după aceea. Şi-a iuţit pasul, îndreptînd portretul care-i tot aluneca de la subţioară.

A ajuns acasă, pe insula Vasilievski, în strada a 15-a, obosit şi asudat. Răsufla din greu, urcînd scara murdară de lături şi împodobită cu urme de pisici şi de cîini. Servitorul nu era acasă, aşa că nu i-a răspuns nimeni cînd a bătut la uşă. Pictorul s-a rezemat de fereastră şi s-a pus pe aşteptat. În sfîrşit, în spatele lui s-au auzit paşii flăcăului în cămaşă albastră, ajutorul lui, care îi servea şi

de model şi de preparator de culori, şi tot el îi spăla şi mătura podelele, murdărite îndată tot de el, cu cizmele. Se numea Nikita, şi cît îi lipsea boierul sta la poartă. Acum, din pricina întunericului, s-a străduit vreme îndelungată să nimerească gaura cheii. În cele din urmă, uşa s-a deschis. Ceartkov a intrat într-un antret, unde era un frig de neîndurat, ca la toţi pictorii, dar de altfel el nici nu l-a băgat în seamă. Fără să-şi scoată mantaua a intrat în atelier, o odaie mare, pătrată şi scundă, cu geamuri îngheţate, ticsită cu tot felul de boarfe, cum vezi de obicei la pictori : bucăţi de mîini de ghips, de rame, pînze, schiţe începute şi neisprăvite şi draperii atîrnate pe scaune. Era foarte obosit. Şi-a scos mantaua şi după ce a aşezat distrat portretul între două pînze mici, s-a trîntit pe canapeaua despre care nu se putea spune că e îmbrăcată în piele, deoarece şirul de cuişoare de aramă în care fusese prinsă pielea odată, nu mai avea nimic comun cu pielea sub care Nikita băga ciorapii murdari, cămăşile şi toate rufele de spălat. După ce s-a întins cît îi îngăduia îngustimea canapelei, pictorul a cerut o lumînare.

— N-avem lumînări, a spus Nikita.

— Cum n-avem ?

— Păi, nici aseară n-am avut.

Aducîndu-şi aminte că într-adevăr n-avusese lumînări nici cu o seară mai înainte, pictorul s-a

liniştit şi a tăcut, Nikita l-a dezbrăcat şi i-a pus un halat vechi.

— A fost proprietarul ! a spus el.

— Îmi închipui că iar a cerut bani, a răspuns pictorul, făcînd un semn cu mîna.

— N-a fost singur...

— Dar cu cine ?

— Nu ştiu... parcă era un comisar !

— Şi comisarul ce voia ?

— Nu ştiu ce voia... Spunea că n-aţi plătit chiria !

— Ei, şi ce-o să fie acum ?

— Ştiu eu ? A spus că dacă nu plătiţi, să vă mutaţi. Ziceau că mîine vin din nou.

— N-au decît ! a spus Ceartkov, cu o nepăsare plină de tristeţe, şi s-a simţit cuprins de o apăsare puternică.

Tînărul Ceartkov era un pictor talentat, promitea mult. Erau sclipiri şi momente cînd penelul lui trăda spirit de observaţie, inteligenţă şi năzuinţa fierbinte de a se apropia de natură.

— Bagă de seamă, frate ! îi spusese nu o dată profesorul. Ai talent şi ar fi păcat să-l prăpădeşti. Dar n-ai răbdare. Dacă te interesează ceva, dacă ţi-e drag un lucru, te ocupi numai de el şi de rest nici nu-ţi mai pasă şi crezi că nu-i bun de nimic. Vezi să nu ajungi pictor la modă. Culorile tale sînt ţipătoare de pe acum, nu-ţi îngrijeşti desenul şi cîteodată e chiar slab de tot, nu se distinge linia. Cauţi de pe acum culoarea la modă, cauţi

ceea ce sare în ochi. Vezi să nu cazi în maniera englezească. Bagă de seamă, văd că a început să te atragă lumea... Uneori te văd cu fular elegant şi cu pălărie cu lustru... Asta e foarte ispititor. Poţi să te apuci să faci pentru bani tot felul de picturi la modă şi portrete neînsemnate. Dar, în felul acesta, talentul nu se dezvoltă, se distruge. Ai răbdare... Chibzuieşte fiecare lucrare. Lasă luxul ! Lasă-i pe alţii să facă parale. Ce-i al tău, va rămîne al tău.

În oarecare măsură, profesorul avea dreptate. Într-adevăr pictorul nostru simţea cîte o dată dorinţa unui chef, îi venea să se îmbrace elegant. Într-un cuvînt, îi venea să facă tot ce fac tinerii de vîrsta lui. Se putea stăpîni, totuşi.

Uneori, cînd sta cu penelul în mînă, putea să uite de toată lumea. Cînd își întrerupea lucrul, i se părea că se trezeşte dintr-un vis frumos. Gustul i se dezvolta văzînd cu ochii. Nu putea încă pătrunde toată profunzimea lui Rafael [1], dar se entuziasma de penelul vioi și avîntat al lui Guido [2], se oprea înaintea portretelor lui Tizian [3] și-i admira pe maeştrii flamanzi [4]. Vălul de pe ve-

---

[1] *Rafael Sanzio* (1483—1520) — pictor italian din epoca Renaşterii.

[2] *Guido Reni* (1575—1642) — pictor italian din epoca Renaşterii tîrzii.

[3] *Tizian Vecelli* (1477—1576) — pictor italian (veneţian) din epoca Renaşterii.

[4] Reprezentanţii aşa-numitei şcoli flamande, care se distingea prin realismul picturilor „de gen" şi al scenelor din viaţă. Cei mai de seamă pictori ai acestei şcoli sînt : *Rubens* (1577—1640) şi *Van Dyck* (1599—1641).

chile pînze încă nu se ridicase pentru el de tot, întrezărea ceva în ele, și în sine nu era de părerea profesorului cum că maeștrii cei vechi sînt la o înălțime de neatins.

Credea chiar că veacul al XIX-lea i-a și întrecut simțitor în unele privințe și că natura e mai vie în arta modernă, e mai caldă și mai plină de sevă, într-un cuvînt gîndea așa cum gîndește un tînăr care a înțeles ceva și se mîndrește de asta. Uneori, îi era necaz cînd vedea cum vreun pictor străin, franțuz sau neamț — care cîteodată nici nu era artist din vocație, ci numai datorită rutinei, agerimii, penelului sau vioiciunii culorilor — făcea în scurt timp vîlvă grozavă și avere. Nu-i veneau aceste gînduri cînd, absorbit de vreo lucrare, uita de mîncare, de băutură și de toată lumea, ci îi veneau cînd era în mare lipsă, cînd n-avea cu ce să-și cumpere culori și uleiuri, și cînd proprietarul îl sîcîia de zece ori pe zi, cerîndu-i chiria. Atunci i se înfățișa în imaginația flămîndă soarta plină de ispite a unui pictor bogat, îl străfulgera gîndul care adesea le trece rușilor prin minte, să lase toate lucrurile baltă și să-și înece necazul într-un chef. Acum avea aceeași dorință.

„Da... răbdare ! a spus el cu ciudă. Dar orice răbdare are margini. Să ai răbdare ! Dar ce am să mănînc mîine ? Nimeni n-o să-mi împrumute bani. Dacă m-aș duce să-mi vînd toate tablourile

şi desenele, n-aş căpăta pe ele nici două grivne ! Fireşte, simt că tablourile şi desenele mi-au fost de folos. Nici unul nu l-am făcut degeaba. Cu fiecare am învăţat cîte ceva. Dar ce folos din asta : studii și încercări... încercări şi studii ! şi asta n-are să se isprăvească niciodată... Cine le cumpără, dacă nu-mi cunoaşte numele ? Şi apoi, cui îi trebuiesc nişte reproduceri după opere de artă din antichitate, nişte desene de student. *Dragostea Psychéei*[1] încă neisprăvită, perspectiva odăii mele, ori portretul lui Nikita, cu toate că e mai bun, zău, decît portretele unor pictori la modă ! Ce Dumnezeu ? De ce să mă chinuiesc tocind abecedarul ca un şcolar, cînd aş putea străluci şi eu ca ei, şi să mai am şi bani ?"

Spunînd acestea, pictorul s-a cutremurat şi a îngălbenit deodată. O faţă schimonosită convulsiv îl privea, parcă vrînd să se desprindă dintr-o pînză din faţa lui. Doi ochi înspăimîntători îl priveau ţintă, gata parcă să-l înghită... Gura ameninţătoare îi poruncea să tacă... Cuprins de spaimă, pictorul a vrut să-l strige pe Nikita, care sforăia voiniceşte în tindă, dar s-a oprit şi a început să rîdă, frica i s-a împrăştiat într-o clipă : în faţa lui se afla portretul cumpărat şi uitat cu desăvîrşire. Razele lunii luminînd odaia căzuseră şi pe portret şi-i dăduseră o ciudată putere de viaţă.

---

[1] Fată de o rară frumuseţe, de care, după mitologia greacă, s-a îndrăgostit Eros. Dragostea lor a servit ca temă multor poeţi şi artişti.

Pictorul a început să-l cerceteze şi să-l şteargă. A muiat buretele în apă, l-a trecut de cîteva ori pe pînză şi l-a curăţat aproape de tot praful şi murdăria de care se îmbîcsise şi l-a atîrnat pe perete dinaintea lui, minunîndu-se şi mai mult de extraordinara lui artă... Faţa parcă prinsese viaţă, ochii îl priveau în aşa fel, încît pictorul a tresărit şi s-a dat înapoi, spunînd uimit : „Se uită... se uită ca un om !"

I-a venit în minte povestea auzită odată de la profesor, despre un portret al vestitului Leonardo da Vinci, la care marele maestru lucrase cîţiva ani şi totuşi îl socotea tot neisprăvit, cu toate că — după cum spune Vasari — era socotit de toţi drept cea mai desăvîrşită şi mai cizelată operă de artă [1]. Cei mai desăvîrşiţi erau ochii care stîrneau uimirea contemporanilor. Erau redate pe pînză pînă şi cele mai mici vinişoare, cele abia văzute.

Dar portretul aflat înaintea lui Ceartkov avea ceva ciudat. Asta nu mai era artă : era ceva care strica armonia.

Ochii erau vii, omeneşti ! Parcă fuseseră scoşi de la un om viu şi puşi în portret. În timp ce se uita la tablou, Ceartkov nu simţea desfătarea înălţătoare care-ţi cuprinde sufletul cînd priveşti opera unui pictor, oricît de înspăimîntător ar fi

[1] E vorba de portretul lui Leonardo, *Monna Lisa (Gioconda)*, despre care Vasari spunea că pictorul „lucrînd patru ani la el, l-a lăsat neterminat". *Vasari* (1512—1574) — pictor, arhitect şi scriitor italian, autorul culegerii de biografii, în mai multe volume : *Vieţile celor mai de seamă pictori, sculptori şi arhitecţi.*

subiectul, ci avea un sentiment bolnăvicios, chinuitor.

„Ce-o fi asta ? s-a întrebat el. E doar natura... natura vie. Atuncea de unde vine acest sentiment ciudat şi neplăcut ? Sau imitarea servilă a naturii e o greşeală şi pare un strigăt strident şi spart, sau tratarea cu nepăsare a unui subiect, fără suflet, fără să te identifici cu el, îţi înfăţişează numai groaznica realitate, neluminată de scînteierea gîndirii de nepătruns, ascunsă în tot ceea ce există ? E ca şi cum ai vrea să înfăţişezi un om frumos, dar te înarmezi cu bisturiul, îi spinteci pîntecele şi arăţi o fiinţă dezgustătoare. De ce oare la unii pictori o natură obişnuită şi urîtă parcă are nimb şi nu numai că nu te impresionează urît, dar parcă te desfată, încît tot ce te înconjoară curge şi se mişcă într-un ritm mai calm, mai egal ? Şi de ce la alt pictor — aceeaşi natură îţi pare urîtă şi murdară, cu toate că şi el a lucrat cu fidelitate ? Acea natură pare urîtă şi murdară, pentru că-i lipseşte transfigurarea. Aşa şi cu peisajul : oricît de minunat ar fi, tot îi lipseşte ceva, dacă nu-i luminat de soare."

Ceartkov s-a apropiat de portret din nou, să vadă mai bine ochii aceia stranii şi a văzut cu groază cum se uită la dînsul. Asta nu mai era o copie fidelă a naturii, era expresia ciudată de pe faţa unui mort ieşit din mormînt. Fie datorită razelor lunii care aduc cu ele delirul visului şi îmbracă totul în alte forme, opuse zilei pozitive, fie

datorită altei cauze, dar pictorului i s-a făcut deodată frică să rămînă singur în odaie.

S-a îndepărtat de portret încet, şi s-a întors cu spatele la el, să nu-l mai privească. Totuşi, se uita pe furiş, împotriva voinţii lui. În cele din urmă i s-a făcut frică să mai umble prin odaie. Îşi tot întorcea capul cu teamă, ca şi cum l-ar fi urmărit cineva. Nu era fricos din fire, dar în seara aceea i se ascuţiseră nervii şi imaginaţia, şi nu-şi putea da seama de ce-l cuprinsese acel simţămînt de frică instinctivă. S-a aşezat într-un colţ, dar şi acolo i s-a părut că se uită cineva la el, peste umăr. Nu putea să-i înlăture frica nici sforăitul lui Nikita din antret. S-a ridicat, în sfîrşit, şi a mers cu ochii în pămînt pînă după paravan şi s-a culcat. A văzut întîi, printre crăpăturile paravanului, odaia luminată de lună şi portretul atîrnat pe perete drept înaintea lui. Ochii aceia se aţintiseră spre el, mai îngrozitori, mai misterioşi. Parcă numai pe el voiau să-l privească. Ceartkov s-a sculat, cu un sentiment apăsător şi a acoperit portretul de sus pînă jos cu un cearceaf. S-a culcat la loc, liniştit, gîndindu-se la sărăcie, la trista soartă a pictorilor şi la spinoasa cale pe care urma s-o străbată pe lumea asta... Dar fără voia lui ochii i s-au îndreptat, printre crăpăturile paravanului, spre portretul acoperit. Cearceaful părea şi mai alb sub strălucirea lunii. Ochii înspăimîntători parcă se uitau prin pînză. Ceartkov a privit portretul cu groază, cu o şi mai mare încordare,

să se convingă dacă nu cumva i se năzare. Deodată, a văzut aievea... că cearceaful nu mai era... Descoperit în întregime, portretul se uita drept la el, pătrunzîndu-l pînă în adîncul sufletului.

Inima i s-a oprit cu groază şi iată ce i-a fost dat să vadă : bătrînul din tablou s-a mişcat deodată, s-a sprijinit de ramă, s-a ridicat în mîini, şi-a scos picioarele afară şi a ieşit din cadră... Se vedea prin crăpăturile paravanului rama goală. S-a auzit în atelier un zgomot de paşi, apropiindu-se de paravan. Bietul pictor simţea cum îi zvîcneşte inima din ce în ce mai tare. Aştepta cu răsuflarea tăiată clipa cînd bătrînul se va uita după paravan. Şi s-a uitat în adevăr... Avea aceeaşi faţă ca de bronz, iar ochii mari i se roteau într-una. Ceartkov a vrut să strige, dar simţea că i s-a stins glasul. A încercat să se mişte, dar trupul îi era ţeapăn. Cu gura căscată şi cu răsuflarea tăiată, se uita la vedenia înaltă, învăluită în veşmîntu-i larg, asiatic, şi aştepta să vadă ce are să facă. Bătrînul i s-a aşezat aproape la picioare şi a scos ceva dintre cutele veşmîntului. Era un sac. L-a dezlegat, l-a luat de cele două colţuri şi l-a scuturat. Fişicuri lungi şi grele au căzut pe podele cu zgomot surd. Erau învelite în hîrtie albastră şi pe ele scria : *1000 cervoneţi* [1]. Apoi, după ce şi-a scos mîinile lungi şi osoase din mînecile largi ale veşmîntului, bătrînul a început a des-

---

[1] Monede de aur de cinci sau zece ruble, în Rusia ţaristă.

face fişicurile. S-au văzut sclipiri de aur. Cu tot sentimentul apăsător şi cu toată spaima nemărginită ce-l stăpînea, pictorul şi-a aţintit privirea asupra aurului. Privea nemişcat cum îl dezveleau mîinile osoase, cum strălucea, cum suna înfundat şi cum fişicurile se făceau la loc.

În aceeaşi clipă a văzut că un fişic care se rostogolise mai departe, se oprise chiar lîngă piciorul patului. Pictorul l-a înhăţat cu o mişcare aproape convulsivă şi s-a uitat cu spaimă, să-şi dea seama dacă bătrînul nu l-a văzut. Dar el părea foarte ocupat, şi-a adunat fişicurile, le-a pus din nou în sac, apoi fără să se uite la pictor, s-a dus după paravan. Inima lui Ceartkov zvîcnea puternic, auzind cum răsună în odaie zgomotul de paşi îndepărtîndu-se. Strîngea fişicul în mînă tot mai tare, tremurînd din tot trupul, cînd a auzit deodată paşii apropiindu-se din nou de paravan. Se vede că bătrînul îşi dăduse seama că-i lipseşte un fişic. Îl privea iar, de după paravan. Deznădăjduit, pictorul a strîns fişicul în mînă din răsputeri, şi-a adunat toată vlaga ca să facă o mişcare, a scos un strigăt şi s-a deşteptat.

Era scăldat de sudori reci. Inima îi zvîcnea cum nu se poate mai puternic. Simţea în piept o greutate atît de mare, încît parcă şi-ar fi dat ultima suflare.

„Am visat oare ?“ s-a întrebat el, cuprinzîndu-şi capul în mîini.

Dar impresia înspăimîntătoare a întîmplării nu era a unui vis. Aşa treaz, văzuse cum bătrînul intră la loc în ramă, şi chiar cum îi flutură poalele hainei largi prin faţa ochilor... În acelaşi timp, simţea limpede că, cu un minut înainte ţinuse în mînă o greutate.

Din ungherele întunecoase ale atelierului, razele lunii scoteau la iveală pînze, o mînă de ghips, o draperie uitată pe masă, o pereche de pantaloni şi nişte cizme murdare. Abia acum şi-a dat seama pictorul că nu stă în pat, ci în picioare în faţa portretului. Nu se putea dumiri cum a ajuns acolo. L-a surprins şi mai mult faptul că portretul era descoperit şi că nu mai era nici pomeneală de cearceaf. Îngrozit, privea ţintă portretul şi vedea ochii vii, de om, pironiţi asupra lui. O sudoare rece îi brobonise faţa. Vroia să se dea la o parte, dar parcă picioarele îi erau ţintuite de podele. Îşi dădea bine seama că nu visează, căci bătrînul îşi mişca trăsăturile feţei, buzele i se întinseseră spre pictor, ca şi cum ar fi vrut să sugă toată vlaga din el... Ceartkov a scos un ţipăt deznădăjduit şi... s-a deşteptat.

„Oare şi asta a fost vis ?"

Pipăia lucrurile din jurul lui, cu inima gata să-i spargă pieptul. Da, era culcat în pat, în poziţia în care adormise. Paravanul îi sta în faţă, iar razele lunii umpleau atelierul. Întocmai aşa cum îl acoperise cu cearceaful, portretul se vedea la locul lui prin crăpăturile paravanului. Va să zică

şi asta fusese un vis. Şi totuşi mai simte şi acum că mîna lui încleştată a ţinut ceva. Inima îi bătea atît de repede, încît îl înspăimînta şi simţea în piept o greutate de nesuportat. S-a uitat ţintă la cearceaf, prin crăpătura paravanului. Şi deodată cearceaful a prins să se desfacă, parcă sub el s-ar fi zbătut nişte mîini, spre a-l da la o parte.

„Doamne, Dumnezeule, ce-o mai fi şi asta?" a strigat Ceartkov, făcîndu-şi cruce deznădăjduit şi s-a deşteptat.

Şi acum visase! A sărit din pat ca ieşit din minţi... Nu-şi da seama dacă e coşmar, nălucire ori aiureală din pricina frigurilor, sau o arătare vie. S-a dus la fereastră şi a deschis un geam, căutînd să-şi potolească tulburarea sufletului şi sîngele răscolit, care îi zvîcnea năvalnic prin toate vinele. L-a înviorat un val de vînt rece şi înmiresmat. Razele lunii mai scăldau acoperişurile şi zidurile albe ale caselor, cu toate că nori mici treceau pe cer tot mai deşi. Era linişte. Din cînd în cînd îi ajungea la ureche, din depărtare, scîrţîitul unei birje, al cărei vizitiu — legănat de leneşa lui mîrţoagă — dormea în vreo ulicioară întunecoasă, în aşteptarea unui muşteriu întîrziat. Pictorul s-a uitat mult afară scoţîndu-şi capul prin ochiul ferestrei. Apoi, cînd au prins a se arăta pe cer semnele zorilor, simţea cum începe să moţăie şi a închis fereastra, s-a culcat, şi, după puţin, a căzut într-un somn greu.

S-a deşteptat tîrziu cu senzaţia neplăcută că parcă ar fi respirat aer încărcat cu bioxid de carbon. Îl durea capul. O lumină slabă se revărsase prin odaie şi o umezeală neplăcută plutea în aer, pătrunzînd prin crăpăturile ferestrelor cu pervazuri, unde se aflau îngrămădite cartoane şi pînze pregătite pentru pictat. Întunecat la faţă şi abătut ca o curcă plouată, Ceartkov s-a aşezat pe canapeaua cu pielea ruptă, neştiind ce să mai facă. În cele din urmă, şi-a amintit de vis. Pe măsură ce-i revenea în memorie, visul era aşa de apăsător şi de viu, încît el a început a se îndoi că visase, sau că fusese doar un delir ; nu cumva era vorba de altceva, şi nu văzuse aievea acel chip ?

A tras cearceaful cercetînd ciudatul portret la lumina zilei. Ochii l-au izbit, într-adevăr, prin vioiciunea lor neobişnuită, dar Ceartkov n-a mai descoperit în ei nimic înspăimîntător, doar că-i lăsau în suflet un sentiment neplăcut şi nelămurit. Cu toate acestea, nu era deplin convins că visase. Şi chiar de ar fi fost aşa, visul avusese o frîntură de înspăimîntătoare realitate. Bătrînul parcă îi spunea cu privirea şi cu toată faţa lui că fusese la el în noaptea aceea, iar pictorul simţea că ţinuse în mînă, cu cîteva clipe mai înainte, o greutate pe care i-ar fi smuls-o cineva. Simţea că dacă ar fi ţinut fişicul mai bine, i-ar fi rămas în mînă şi după ce s-a trezit din vis.

„Dacă aş avea măcar o parte din acei bani ! Dumnezeule !“ şi-a spus Ceartkov, oftînd greu.

Își închipuia fișicurile pe care le văzuse vărsîndu-se din sac, cu ademenitoarea însemnare : *1000 cervoneți*. Fișicurile se desfăceau, aurul strălucea, și fișicurile se strîngeau la loc. Pictorul sta buimac, se uita țintă în gol, și nu-și putea lua ochii de la vedenia aceea, ca un copil care stă înaintea unei tăvi cu dulciuri și înghite în sec, văzînd cum mănîncă alții.

O bătaie în ușă l-a făcut să se trezească din gînduri în chip neplăcut. Au intrat proprietarul și comisarul cartierului, a cărui vedere — după cum se știe — e mai neplăcută pentru oamenii simpli, decît mutra unui solicitant pentru bogați. Proprietarul micii case unde locuia Ceartkov era o creatură cum sînt de obicei proprietarii de case din strada a 15-a de pe insula Vasilievski din Petersburgul vechi, sau din fundul Kolomnei, făpturi cum sînt multe în Rusia și al căror caracter e tot atît de greu de definit, ca și culoarea unei redingote mult purtate. În tinerețe fusese căpitan și îi plăcuse să zbiere, fusese întrebuințat și în treburi civile, era bătăuș, scandalagiu, un om descurcăreț, fercheș, de altfel, însă prost. Toate aceste particularități i se contopiseră la bătrînețe într-un tot neprecis și șters. Acum era văduv, fusese pus în retragere, și nu mai era fercheș, nu se mai lăuda, și nici nu mai căuta să stîrnească zîzanii, nu-i mai plăcea decît să bea ceai, discutînd fel de fel de nimicuri, sau să se plimbe prin casă, îndreptînd mucul luminării, și, punctual, la

sfîrşitul fiecărei luni îşi vizita chiriaşii, să-şi încaseze chiriile, ieşea în stradă cu cheia în mînă, ca să se uite la acoperişul casei, alunga portarul din maghernița unde se ascundea să doarmă — într-un cuvînt, era un pensionar, care, după o viață zbuciumată şi dezmățată, nu mai păstrează decît apucături meschine.

— Vezi şi dumneata, Varuh Kuzmici, a spus el comisarului, făcînd cu mîinile un gest de deznădejde, nu-mi plăteşte chiria ! Nu-mi plăteşte şi pace !

— Ce să fac dacă n-am bani ? Mai aşteaptă puțin, şi-ți plătesc !

— Nu pot să mai aştept, omule ! a spus proprietarul, mînios, făcînd o mişcare cu cheia în mînă. Uită-te, locotenentul-colonel Potogonkin stă la mine de şapte ani... Anna Petrovna Buhmisterova ține cu chirie şi magazia şi grajdul cu iesle pentru doi cai, şi are trei slugi. Vezi ce chiriaşi am ! Ca să fiu sincer, la mine nu s-a mai pomenit aşa ceva : să nu plăteşti chirie... Fă bine şi dă-mi banii ce mi se cuvin şi cară-te de aici !

— Da, dacă te-ai obligat, plăteşte ! a spus comisarul clătinînd uşor din cap şi după ce-şi vîrîse un deget după un nasture al uniformei.

— Cu ce să plătesc, vă întreb ? N-am nici un ban !

— Atunci, plăteşte-i cu produse ale meseriei dumitale ! a spus comisarul. Poate dumnealui ar primi tablouri.

— Nu, taică, n-am nevoie de tablouri! Măcar dacă ar avea subiecte cuviincioase, să le pot atîrna în casă... Dacă ar fi, să zicem, un general cu stea, sau portretul prinţului Kutuzov [1]! Dar aşa, uite ce-a zugrăvit: un mujic în rubaşcă... pe servitorul care-i freacă culorile. Auzi, dumneata! Să-i facă porcului ăstuia portretul! Am să-l iau într-o zi la bătaie, că mi-a scos toate cuiele de la broască, ticălosul! Uită-te ce pictează tînărul acesta: odaia în care locuieşte... S-o fi pictat barem cînd era orînduită şi curată! Însă a înfăţişat-o cu toată murdăria şi gunoiul dintr-însa. Uită-te şi dumneata, cum mi-a murdărit odaia! Am chiriaşi care stau la mine de şapte ani... colonei, pe Anna Petrovna Buhmisterova... Să ştii că nu există chiriaş mai rău decît un pictor! Trăieşte mai rău decît un porc... Să te ferească Dumnezeu!

Bietul pictor era silit să asculte toate acestea cu răbdare. Între timp, comisarul începuse să examineze tablourile şi studiile, dovedind îndată că sufletul lui e mai viu decît al proprietarului şi nu e străin de impresiile artistice.

— Hm! a spus el, arătînd cu degetul o pînză care înfăţişa o femeie goală. Uite un subiect... cum să spun... cu tîlc. Dar ăsta de ce are negreaţă sub nas? S-a mînjit cu tabac?

---

[1] Comandantul oştilor ruseşti în războiul din anul 1812, împotriva lui Napoleon I. A trăit între anii 1745—1813.

— Aceea e umbra ! a răspuns aspru Ceartkov, fără să se uite la comisar.

— Puteai s-o pui în alt loc ! Sub nas, prea bate la ochi. Dar portretul ăsta al cui e ? urma comisarul, apropiindu-se de portretul bătrînului. Prea e înspăimîntător. Oare a fost în adevăr atît de înfricoșător ? Aoleu, se uită cu adevărat, nu altceva !... Parcă ar fi Gromoboi [1]. Cine ți-a pozat pentru tabloul ăsta ?

— Un... a început Ceartkov, dar nu și-a sfîrșit cuvîntul.

Se auzise un trosnet... Comisarul apăsase pesemne prea tare rama portretului cu mîinile lui vînjoase și grosolane de polițist și scîndurile laterale intraseră înăuntru, una din ele a căzut și, o dată cu ea, a căzut cu un zgomot surd și un fișic albastru. Ceartkov a văzut îndată însemnarea : *1000 cervoneți.* S-a aplecat să-l ridice și ca un nebun l-a apucat, l-a strîns convulsiv, și mîna i s-a lăsat în jos sub greutate.

— Parcă ar fi zornăit bani ! a spus comisarul, auzind numai zgomotul lucrului căzut, căci de văzut n-avusese timp să-l vadă, așa de repede se plecase pictorul să-l ridice.

— Ce te privește pe dumneata ?

— Mă privește pentru că trebuie să plătești imediat chiria. Pentru că ai bani și nu vrei să plătești !

---

[1] Eroul baladei poetului rus Jukovski, *Douăsprezece fecioare adormite,* care și-a vîndut sufletul diavolului.

— Bine, am să-i plătesc astăzi !

— Atunci de ce n-ai vrut să plătești mai înainte, de ce necăjești proprietarul și mai pui și poliția pe drumuri ?

— Pentru că n-am vrut să mă ating de banii aceștia ! Dar diseară îi plătesc tot și mîine mă mut. Nu vreau să mai stau la un proprietar ca dumneata.

— Ei bine, Ivan Ivanovici, are să-ți plătească ! a spus comisarul proprietarului. În cazul cînd n-ai să fii mulțumit pînă diseară... să nu se supere domnul pictor !

După aceste cuvinte comisarul și-a pus tricornul și a ieșit în tindă. A ieșit și proprietarul după el cu capul plecat și parcă pe gînduri.

— Slavă Domnului că s-au cărat ! a spus Ceartkov auzind că s-a închis ușa de afară.

Apoi, scoțîndu-și capul în tindă ca să-l expedieze și pe Nikita și să rămînă singur, a încuiat ușa în urma lui, s-a întors în atelier cu inima zvîcnind și a desfăcut fișicul. Erau acolo cervoneți noi, sclipitori ca focul. „Oare nu-i un vis ?“ se tot întreba stînd aproape nebun lîngă grămada de galbeni. Fișicul avea 1000 de cervoneți în cap. Arătau întocmai ca acei văzuți în vis. Timp de cîteva minute, îi tot lua în mînă, îi tot examina și nu-și putea veni în fire. Și-a amintit deodată toate poveștile cu comori și casete cu sertare secrete, lăsate de unii strămoși nepoților lor, cu

toată ferma lor convingere că aceştia îşi vor risipi în viitor averea.

„Nu cumva s-o fi gîndit vreun bunic să lase un dar vreunui nepot în rama unui portret de familie ?" gîndea Ceartkov. Cuprins ca de un delir romantic se întreba dacă nu există vreo legătură misterioasă între întîmplarea asta şi soarta sa. Oare n-o fi fost legată existenţa portretului de existenţa lui, iar cumpărarea n-o fi fost cumva un lucru dinainte hotărît ? A început să cerceteze rama, curios. Într-o parte se afla o mică scobitură, acoperită cu o scîndurică într-un chip atît de meşteşugit şi de discret, încît dacă n-ar fi rupt-o mîna grea a comisarului, cervoneţii ar fi rămas acolo în pace pînă la sfîrşitul lumii. Examinînd portretul, Ceartkov se minuna din nou de execuţia minunată şi de modul extraordinar în care erau executaţi ochii. Nu i se mai păreau înspăimîntători acum, dar privindu-i, încerca totuşi fără voie un sentiment neplăcut. „Bunicul oricui vei fi fost, a spus el, dar pentru asta am să-ţi fac o ramă de aur cu geam."

Gîndind astfel, a acoperit grămada de aur din faţa lui cu mîna. Atingerea i-a grăbit bătăile inimii. „Ce să fac cu banii ? gîndea el, privind ţintă cervoneţii. Acum existenţa mi-e asigurată pe cel puţin trei ani. Pot să mă închid în casă şi să lucrez. Am bani pentru uleiuri, pentru masă, pentru ceai, pentru cheltuială şi pentru chirie. De acum înainte nimeni n-o să mă mai tulbure şi

nimeni n-o să mă mai sîcîie ! Îmi cumpăr un manechin bun, comand un tors de ghips, modelez niște picioare și o voi avea astfel pe Venus, îmi iau còpii de pe cele mai bune tablouri... Dacă muncesc vreo trei ani pentru mine, fără grabă, și nu numai spre a-mi vinde lucrările, îi întrec pe toți, pot să ajung un pictor vestit."

Astfel își spunea, astfel gîndea, dar auzea din lăuntrul lui alt glas mai puternic, mai răsunător. A privit încă odată aurul, iar cei 22 de ani ai lui și tinerețea înflăcărată au vorbit altfel !... Tot ce privise mai înainte cu invidie, tot ce admirase de departe, înghițind în sec, era acum în puterea lui. Ah, cum începuse a-i zvîcni inima, numai gîndindu-se la toate acestea ! Să-și pună un frac modern, să se poată înfrupta după un post îndelungat, să-și închirieze o locuință bună, să se ducă la teatru, la o cofetărie... și așa mai departe. A luat banii și a fugit în stradă.

Mai întîi s-a dus la un croitor, și s-a îmbrăcat din cap pînă în picioare privindu-se într-una în oglindă ca un copil, și-a cumpărat parfum și pomadă și și-a închiriat pe Nevski Prospekt, fără să se tocmească, o locuință luxoasă, cu oglinzi și ferestre dintr-un singur geam. Fără să stea la gînduri și-a cumpărat un lornion scump, și-a luat o mulțime de cravate, mai multe decît a trebuit, apoi s-a dus la coafor și și-a ondulat zulufii, s-a plimbat de două ori cu cupeul prin oraș, a mîncat fără măsură bomboane la o cofetărie și a intrat

într-un restaurant francez, despre care auzise pînă atunci lucruri tot atît de vagi ca și despre statul chinezesc. A mîncat cu ifose, aruncînd publicului priviri destul de arogante, sau îndreptîndu-și într-una zulufii în fața oglinzii. A băut o sticlă de șampanie de a cărei existență, de asemenea, știuse pînă atuncea numai din auzite. Băutura l-a amețit puțin și a ieșit din restaurant înviorat, sprinten, ca și cum toată lumea ar fi fost a lui. S-a plimbat pe stradă îngîmfat, privind lumea prin lornion. Pe un pod a întîlnit un fost profesor de al lui și i-a trecut prin față semeț, ca și cum nici nu l-ar fi văzut, încît dascălul s-a oprit și a rămas nemișcat pe pod, vreme îndelungată, cu fața plină de mirare.

Tot calabalîcul lui, șevalet, pînze, picturi și lucruri au fost duse la locuința luxoasă în aceeași seară. Ceea ce era mai bun a fost pus la loc de cinste, iar ce era mai prost într-un colț. Ceartkov se plimba prin odăile splendide, tot privindu-se în oglindă. În suflet i s-a născut dorința de neînvins de a cîștiga gloria imediat și de a deveni cunoscut. Parcă auzea lumea spunînd : „Ceartkov! Ați văzut lucrările lui Ceartkov ? Ce penel minunat are Ceartkov ! Ce talent viguros are Ceartkov !“ Umbla prin odaie entuziasmat și gîndurile îi zburau aiurea. A doua zi a luat 10 cervoneți și s-a prezentat la directorul unui ziar de tiraj, să-i ceară un sprijin generos. A fost primit de către ziarist în chip cordial, acesta i-a spus numaidecît

„prea venerabile", i-a strîns amîndouă mîinile şi l-a întrebat de numele lui, de al tatălui şi de adresă. A doua zi a apărut în ziar, sub un anunţ despre un nou fel de lumînări de seu, un articol cu următorul cuprins :

„Despre neobişnuitul talent al domnului Ceartkov : Ne grăbim să facem o bucurie locuitorilor culţi ai capitalei, anunţîndu-le o achiziţie despre care se poate spune că e minunată din toate punctele de vedere. Toată lumea e de acord în ce priveşte afirmaţia că avem multe figuri şi chipuri strălucite, dar pînă acum n-am avut mijloace de a le transpune pe pînza miraculoasă, spre a fi transmise posterităţii. Acum, această lipsă a fost împlinită. Există un pictor care întruneşte toate condiţiile trebuincioase. O femeie frumoasă poate fi acum sigură că va fi redată cu toată graţia şi cu tot farmecul ei vaporos, fin, încîntător, plăcut şi minunat, ca un fluture care trece primăvara de la o floare la alta. Un tată de familie respectabil se va vedea înconjurat de toată familia. Un negustor, un ostaş, un cetăţean, un bărbat de stat, oricine îşi va continua drumul cu un nou zel. Grăbiţi-vă ! Grăbiţi-vă ! De la o plimbare, de la o petrecere la un prieten, sau de la verişoara dumneavoastră, de la o prăvălie luxoasă, oriunde v-aţi afla, grăbiţi-vă ! Atelierul minunat al pictorului (Nevski Prospect, nr. cutare) e plin de portrete datorită penelului său demn de mîna unui Van Dyck, sau a unui Tizian. Nu ştii de care lucru să te minunezi mai întîi : de exactitatea desenului şi de asemănarea cu modelul, sau de extraordinara strălucire şi frăgezime a coloritului. Fii lăudat, pictore ! Ai tras un loz norocos. Vivat, Andrei Petrovici ! (Precum se vede, ziaristului îi plăcea să fie familiar.) *Preamăreşte-te pe dumneata şi preamăreşte-ne pe noi. Vom şti să te preţuim. Afluenţa publicului şi împreună cu aceasta şi banii — cu*

toate că unii dintre confrații noștri, ziariștii, se ridică împotriva lor — îți vor fi răsplata."

Pictorul a citit acest anunț cu o tainică mulțumire și s-a înseninat la față. Faptul că vorbea despre el presa era ceva nou. A recitit articolul de cîteva ori. Comparația cu Van Dyck și cu Tizian l-a măgulit. De asemenea i-a plăcut mult expresia : *„Vivat, Andrei Petrovici !"* În coloanele unui ziar i se spunea pe numele mic și pe numele tatălui său : o cinste necunoscută de el pînă atuncea. Începuse să se plimbe repede prin odaie, zburlindu-și părul... Ba se așeza în fotoliu, ba se scula și se așeza pe divan — închipuindu-și mereu cum are să-și primească vizitatorii și vizitatoarele — sau se apropia de cîte o pînză și făcea înaintea ei o mișcare repede cu penelul, căutînd să-și deprindă mîna cu gesturi grațioase.

A doua zi, clopoțelul de la ușă a început să zbîrnîie. Pictorul a fugit să deschidă. A intrat o doamnă, însoțită de fata ei, de optsprezece ani, și de un lacheu în livrea îmblănită.

— Dumneata ești *monsieur* Ceartkov ? a întrebat doamna.

Pictorul s-a înclinat.

— Despre dumneata se scrie atît ? Se spune că portretele dumitale sînt culmea perfecțiunii.

După ce a rostit aceste cuvinte, doamna și-a pus lornionul la ochi și a început să cerceteze pereții goi.

— Unde-ți sînt portretele ?

— Le-am scos ! a spus pictorul, puţin fîstîcit... Abia m-am mutat aici şi picturile sînt încă pe drum... n-au ajuns încă.

— Ai fost în Italia ? l-a întrebat doamna, fixîndu-l cu lornionul, pentru că nu găsise altceva de privit.

— Nu, n-am fost, dar am vrut să mă duc... De fapt, mi-am amînat deocamdată călătoria... Şedeţi, vă rog ! Sînteţi obosite ?

— Mulţumesc, am stat destul în cupeu. Ah, în sfîrşit, văd lucrări de-ale dumitale, a spus doamna şi s-a îndreptat repede spre peretele din faţă, privind prin lornion nişte studii, schiţe, perspective şi portrete, aflate pe jos. *C'est charmant, Lise ! Lise, venez ici.* [1] O odaie pe gustul lui Teniers [2]. Vezi ! Neorînduială... neorînduială... o masă, pe ea un bust, o mînă, o paletă... Iată praf... Vezi cum e pictat ? *C'est charmant !* Iar pe pînza asta, o femeie care se spală pe faţă... *Quelle jolie figure !* [3] Ah, iată un mujic ! *Lise, Lise !* Un mujic în rubaşcă ! Uită-te, un mujic. Va să zică dumneata nu faci numai portrete ?

— Oh, astea sînt nimicuri... sînt studii. M-am amuzat numai.

— Spune-mi, ce părere ai despre portretiştii de azi ? Nu-i aşa că azi nu mai sînt pictori de talia

[1] E încîntător, Liza ! Liza, vino aici (fr.).

[2] *David Teniers-junior* (1610—1692) — pictor flamand, care picta mai ales scene de viaţă şi „de gen".

[3] Ce figură drăguţă (fr.).

lui Tizian ? Le lipseşte vigoarea coloritului, le lipseşte acea... îmi pare rău că nu pot să-ţi spun în ruseşte. (Doamna era amatoare de pictură şi colindase cu lornionul toate galeriile din Italia). Totuşi, *monsieur* Nol... ah, cum pictează el ! Ce penel extraordinar ! Cred că picturile pictate de el au mai multă expresie decît ale lui Tizian. Dumneata nu-l cunoşti pe *monsieur* Nol ?

— Cine-i acest Nol ?

— *Monsieur* Nol ? Vai, ce talent ! I-a făcut portretul Lizei cînd n-avea decît doisprezece ani. Trebuie să vii neapărat la noi. *Lise,* să-i arăţi albumul ! Ştiţi, am venit să-i începi imediat portretul.

— Cu plăcere... Sînt gata numaidecît !

Într-o clipă, Ceartkov a tras spre el şevaletul cu pînza pregătită pentru pictat, a luat paleta în mînă şi şi-a aţintit privirea pe chipul palid al fetei. Dacă ar fi fost cunoscător al firii omeneşti i-ar fi citit numaidecît începutul unei pasiuni copilăreşti pentru baluri, un început de melancolie şi de părere de rău că orele de dinainte şi de după masă sînt atît de lungi, dorinţa de a-şi arăta rochia nouă la plimbare, şi urmele grele ale unei sîrguinţe reci pentru studierea diferitelor arte, impuse de către mama ei, pentru înălţarea sufletului şi simţămintelor.

Dar pictorul nu vedea pe acest chip fraged decît străvezimea cărnii — amintind aproape porţelanul — atît de ademenitoare pentru penel, uşoara şi atrăgătoarea ei paliditate, un gît alb şi subţire şi

o aristocratică subţirime a taliei. Se şi pregătea să triumfe, să-şi arate uşurinţa şi strălucirea penelului, care pînă atunci avusese de-a face numai cu trăsăturile aspre ale unor modele grosolane, sau cu severele opere de artă antice şi cu còpii de pe operele unor maeştri clasici. Îşi şi închipuia cum are să arate acest chip vaporos.

— Ştii, a spus doamna, cu o expresie oarecum mişcătoare pe faţă, aş vrea... e îmbrăcată cu o rochie... N-aş vrea s-o pictezi într-o rochie cu care ne-am obişnuit atît. Aş vrea ca fata mea să fie îmbrăcată simplu şi să stea la umbra unui copac, pe fondul unui cîmp... iar în depărtări să fie o cireadă sau un crîng... Să nu se vadă că s-a pregătit să meargă la un bal sau la o serată. Îţi spun sincer că balurile noastre ne omoară sufletul, ne atrofiază şi cele din urmă rămăşiţe ale sentimentelor... Înţelegi ? Aş vrea să fie mai multă simplitate... Cît mai multă simplitate !

Dar vai ! Pe faţa mamei şi a fetei era scris că dansaseră atît de mult la baluri, încît amîndouă aveau figurile aproape ca de ceară.

Ceartkov s-a apucat de lucru, şi-a aşezat modelul, apoi chibzuind cîteva clipe a tras cu penelul în aer cîteva linii, s-a dat puţin înapoi, s-a mai uitat o dată de la distanţă şi a făcut schiţa într-un ceas. A început să picteze mulţumit. Lucrul l-a absorbit. Uită de toată lumea, pînă şi că se află în prezenţa unor doamne din aristocraţie, şi chiar începuse să-şi arate unele apucături specifice pic-

torilor, mormăind şi fredonînd din cînd în cînd, cum face un artist adîncit cu tot sufletul în munca lui. Fără să se sinchisească, silea modelul să ridice capul, printr-o mişcare a penelului. În cele din urmă, fata a început să se sucească şi să arate o oboseală grozavă.

— Ajunge ! Pentru prima oară, ajunge ! spuse mama.

— Încă puţin, a rugat pictorul, absorbit cu totul în muncă.

— Nu se poate, e timpul să plecăm ! *Lise,* e ora trei ! a spus doamna, uitîndu-se la un ceasornic mic cu lanţ de aur, prins de cordon, şi adăugînd puţin speriată : Vai, ce tîrziu e !

— Numai un minut ! a spus Ceartkov cu un glas nevinovat şi rugător ca de copil.

Dar pesemne că doamna nu era de loc dispusă să-i îndeplinească dorinţele artistice, însă i-a făgăduit, în schimb, să stea mai mult data viitoare.

„Păcat, se gîndea Ceartkov, tocmai cînd începea să mi se dezmorţească mîna."

Şi-a adus aminte că în atelierul de pe insula Vasilievski nu-l întrerupea nimeni cînd lucra. Nikita şedea nemişcat pe acelaşi loc şi putea să-l picteze cît voia. Adormea chiar în poziţia în care sta.

A pus penelul şi paleta pe scaun, nemulţumit, şi s-a oprit tulburat înaintea pînzei.

L-a readus la realitate un compliment al doamnei din societate. Porni repede spre uşă, să-şi

conducă vizitatoarele. Pe scară a primit invitaţia să vină săptămîna viitoare să mănînce la ele, şi s-a întors în odaie vesel! Îl fermecase această aristocrată. Pînă atunci privise asemenea ființe ca pe ceva de care nu te poţi apropia, crezînd că sînt născute numai ca să treacă în goana cailor într-o trăsură splendidă, cu lachei în livrele, cu vizitiu ferches, şi să arunce doar priviri nepăsătoare omului care merge pe jos, îmbrăcat într-o manta sărăcăcioasă. Şi iată că acum una din aceste ființe îi intră în casă, el îi face portretul, şi e poftit la o masă aristocratică. Îl cuprinse un sentiment de adîncă mulţumire. Încîntat s-a cinstit cu o masă bună, cu un spectacol de seară, şi a făcut din nou o plimbare cu cupeul prin oraş, fără să fi avut nevoie de aşa ceva.

În zilele următoare nu se mai putea gîndi la lucrările obişnuite. Se pregătea şi aştepta zbîrnîitul clopoţelului. În sfîrşit, aristocrata veni împreună cu fata ei palidă. Pictorul le-a poftit să şadă, a tras pînza spre el — de data aceasta cu mişcări precise şi cu pretenţii de maniere mondene — şi a început să picteze. Ziua însorită şi lumina vie îl ajutau mult. Descoperise la acest gingaş model o mulţime de detalii care odată prinse pe pînză, puteau da portretului calităţi înalte. Îşi da seama că ar putea face ceva deosebit, dacă ar executa portretul în întreaga desăvîrşire în care i se înfăţişa modelul acum. Inima a început să-i tresalte, simţind că va exprima ceea ce alţii nu bă-

gaseră încă de seamă. Pictura l-a absorbit în întregime. Uitase cu totul de obîrșia aristocratică a modelului. I se tăia răsuflarea, cînd se vedea reînviind pe pînză trăsăturile fine și carnea fragedă, aproape străvezie, a tinerei fete. Prindea fiecare nuanță, ușoara paloare a feței, albastrul abia perceptibil de sub ochi, și se pregătise să fixeze chiar și un mic coș ieșit pe frunte, cînd a auzit, pe deasupra umărului, glasul mamei :

— Vai, pentru ce faci asta ? Nu-i nevoie ! Poftim, aici, în cîteva locuri... parcă e prea mult galben... iar aici sînt mici pete de culoare închisă !

Pictorul a început să dea lămuriri, că tocmai aceste pete și această paloare dau farmec chipului, că fac ca tonurile feței să fie plăcute și vaporoase. I s-a răspuns însă că ele nu dau nici un farmec, că nu fac ca tonurile să fie plăcute și că numai lui i se pare...

— Dați-mi voie să pun puțin galben aici, într-un singur punct ! a spus pictorul, cu naivitate.

Însă nu i s-a îngăduit nici acest lucru. I s-a spus că *Lise* e astăzi cam bolnavă și că, de obicei, nu e cîtuși de puțin palidă... Dimpotrivă, fața ei te uimește prin deosebita prospețime a culorilor.

Dezamăgit și întristat, Ceartkov s-a apucat să retușeze ceea ce pictase pînă atunci. Astfel au dispărut multe trăsături, aproape imperceptibile, și o dată cu ele a dispărut în parte și asemănarea. Nepăsător a început să dea figurii de pe portret

acel colorit general care se poate da şi din memorie şi care transformă pînă şi feţele pictate după natură, în chipuri ideale şi reci, ca acelea ce se văd pe modelele şcolare de desen.

Doamna era însă mulţumită că acel colorit jignitor fusese îndepărtat. Şi-a arătat însă mirarea că lucrul durează atît de mult, adaugînd că — după cît auzise — Ceartkov ar fi putut face un portret în două şedinţe. Pictorul n-a ştiut ce să răspundă. Doamnele s-au ridicat şi s-au îndreptat spre ieşire. El a pus penelul deoparte şi le-a petrecut pînă la uşă. Apoi, tulburat a rămas vreme lungă în faţa portretului pe care-l picta. Îl privea prosteşte, şi-i zburau prin cap trăsăturile feminine fine şi toate tonurile şi nuanţele vaporoase pe care el le simţise, dar le nimicise fără milă cu penelul. Cu gîndul la acele trăsături a dat portretul la o parte şi a început să caute capul Psychéei, schiţat odinioară pe pînză şi lăsat să zacă într-un ungher. Era un chip pictat cu îndemînare, dar ideal, rece, în trăsături generale, lipsite de viaţă. Neavînd altceva de făcut a început să-l reîmprospăteze, fixînd pe el tot ce remarcase în figura vizitatoarei aristocrate. Trăsăturile, nuanţele şi tonurile prinse se fixau acolo purificate, căci aşa se întîmplă de obicei pictorilor după ce contemplă natura îndeajuns : se îndepărtează de ea şi înfăptuiesc o creaţie egală ei. Încet, încet, Psyché a prins viaţă, iar ideea abia întrezărită

înainte se întruchipa într-un trup vizibil. Fără voia pictorului, trăsăturile tinerei fete din societate au trecut la Psyché, dîndu-i astfel o expresie deosebită, încît putea fi socotită drept o operă cu adevărat originală. Se părea că pictorul izbutise să prindă şi amănuntele şi caracterul de ansamblu al modelului.

Ceartkov s-a cufundat în muncă cu toată fiinţa lui. A stăruit numai la această lucrare cîteva zile. Cînd a venit doamna împreună cu fata ei, l-au găsit lucrînd la Psyché. N-avusese timp să ia pînza de pe şevalet. Doamna şi fata au scos strigăte de bucurie şi uimire şi băteau din palme.

— *Lise, Lise,* cîtă asemănare! *Superbe, superbe!* [1] Ce idee fericită ţi-a venit, s-o îmbraci în costum elen! Vai, ce surpriză!

Pictorul nu ştia cum să le arate că sînt victimele unei plăcute erori.

— E Psyché, a spus încet, ruşinat, cu capul plecat.

— Ai făcut-o în chip de Psyché. *C'est charmant,* a spus mama, zîmbind. (Fata a zîmbit şi ea.) *Lise,* nu-i aşa că-ţi stă minunat de bine să fii înfăţişată în chip de Psyché? *Quelle idée délicieuse!* [2] Dar ce manieră! Asta e Corregio [3]! Am citit şi am auzit mult despre dumneata, dar îţi

---

[1] Minunat, minunat! (Fr.)

[2] Ce idee fericită! (Fr.)

[3] Pictor italian din epoca Renaşterii (cca. 1494—1534), cunoscut pentru coloritul tablourilor sale.

mărturisesc că nu mi-am închipuit să ai asemenea talent! Trebuie să-mi faci neapărat portretul şi mie.

După cum se vede, doamna voia să fie pictată şi ea în chip de Psyché!

„Ce să le fac? gîndea pictorul. Dacă le place, las' să treacă Psyché drept ceea ce vor ele..."

— Vă rog să mai staţi puţin, că mai am de retuşat cîte ceva, a spus cu glas tare.

— Vai, mi-e teamă să nu-l strici... Seamănă atît de bine!

Pictorul şi-a dat seama că vizitatoarelor le era frică de galben. De aceea le linişti, spunîndu-le că nu vrea decît să dea ochilor mai multă strălucire şi expresie. În realitate, îi era ruşine şi voia să dea chipului de pe pînză o asemănare măcar ceva mai mare cu modelul, să nu i se spună că e lipsit de scrupule. Într-adevăr, trăsăturile fetei palide au început să se distingă mai limpede pe chipul Psychéei.

— Ajunge! a spus mama, fiindu-i teamă ca asemănarea să nu devină în cele din urmă prea mare.

Pictorul a fost recompensat cu de toate: şi cu zîmbete, şi cu bani, şi cu complimente, şi cu o sinceră strîngere de mînă, şi cu o invitaţie la masă — într-un cuvînt a primit o răsplată măgulitoare. Portretul a făcut vîlvă în oraş. Doamna l-a arătat prietenelor. Toată lumea se minuna

cum izbutise pictorul să păstreze asemănarea, înfrumusețînd totodată și modelul. Firește că acest din urmă lucru era notat nu fără ușoara rumeneală a invidiei pe obraz. Deodată, pictorul a fost asaltat cu lucrări. Părea că tot orașul voia să fie pictat de el. Clopoțelul de la ușă suna într-una... Lucrul acesta, pe de o parte putea să-l bucure, pentru că îi îngăduia o practică nesfîrșită, prin mulțimea și varietatea figurilor. Din nenorocire însă, toți clienții lui erau oameni cu care greu te puteai înțelege, erau sau grăbiți, sau ocupați, sau aparțineau înaltei societăți, deci erau încă și mai ocupați decît alții, și de aceea din cale afară de nerăbdători. Toată lumea cerea ca portretele să fie făcute frumos și repede. Pictorul își da seama că nu putea să dea lucrări desăvîrșite, și că arta trebuia înlocuită prin dibăcie și grabă în mînuirea penelului. Trebuia să prindă doar liniile generale ale modelului, fără să-i adîncească amănuntele mai fine. Într-un cuvînt îi era cu neputință să redea natura în toată perfecțiunea. Trebuie adăugat că aproape toți cei ce voiau să li se facă portretul aveau gusturi diferite. De pildă, cucoanele cereau să li se înfățișeze în portrete numai sufletul și caracterul, iar dacă se poate, de rest să nu țină seama, toate colțurile să se rotunjească, iar lipsurile nu numai să le fie atenuate, ci, pe cît era cu putință, să fie înlăturate în întregime... Într-un cuvînt, să fie înfățișate în așa fel, încît

să nu-ţi mai iei ochii de la ele, ba chiar să le şi îndrăgeşti. De aceea, uneori, cînd începeau a poza, luau atitudini atît de nefireşti, încît pictorul rămînea uimit... Una încerca să pară melancolică, alta visătoare, alta — vrînd cu tot dinadinsul să-i iasă gura mai mică — îşi strîngea buzele aşa de tare, încît în cele din urmă gura i se prefăcea într-un punct nu mai mare decît gămălia unui ac. Cu toate acestea, fiecare cerea asemănare, naturaleţă şi atitudine degajată. Nici bărbaţii nu se deosebeau de femei în această privinţă, căci unul cerea să fie înfăţişat într-o atitudine energică a capului, altul cu o privire inspirată, îndreptată în sus. Un locotenent din gardă cerea ca privirea lui să-l reamintească neapărat pe Marte, pe cînd un slujbaş civil voia ca faţa lui să arate cît mai multă sinceritate şi nobleţe, iar mîna să-i fie rezemată pe o carte, pe care să fie scris, cu litere citeţe: *„A apărat totdeauna adevărul"*.

La început, cînd auzea asemenea pretenţii, Ceartkov simţea cum îl trec toate sudorile. Toate acestea trebuiau chibzuite, iar termenele erau aşa de scurte. Cînd în cele din urmă şi-a dat seama cum stau lucrurile, nu se mai frămînta şi nu se mai ostenea. Ghicea cîteodată de la primele vorbe ce voia o persoană. Celor ce voiau să semene cu Marte, le aşternea pe figură trăsăturile lui Marte, cui voia să semene cu Byron, i se da o atitudine byroniană. Dacă vreo doamnă dorea să fie Co-

rinna[1], Ondina[2] sau Aspasia[3], Ceartkov primea orice, cu multă plăcere, punînd pentru fiecare din belşug frumuseţe şi distincţiune, daruri care niciodată, cum se ştie, nu strică şi pentru care pictorului i se iartă uneori pînă şi lipsa de asemănare. În scurt timp a început să se mire singur de minunata repeziciune şi vioiciune a penelului. Cît priveşte modelele, se înţelege de la sine că erau extaziate şi-l proclamau geniu.

Cum s-ar zice, Ceartkov ajunsese pictor la modă. Era invitat la masă, însoţea doamnele prin galeriile de pictură şi chiar la plimbare, se îmbrăca elegant şi susţinea cu glas tare că un pictor trebuie să aparţină societăţii şi să se poarte după starea lui socială, şi nu ca unii care se îmbracă adesea ca nişte cizmari, nu ştiu să se poarte cuviincios, nu respectă manierele mondene şi sînt lipsiţi de orice cultură. Introdusese în atelier o rînduială şi o curăţenie deosebită, tocmise doi lachei impozanţi, primise elevi fercheşi, îşi schimba hainele de cîteva ori pe zi, îşi ondula părul, se apucase să studieze felul cum să-şi primească vizitatorii, cum să-şi înfrumuseţeze înfăţişarea prin toate mijloacele cu putinţă, spre a

---

[1] Tablou al pictorului francez Gérard, inspirat după romanul cu acelaşi titlu de *Madame* de Staël.

[2] Eroina poemului cu acelaşi nume al poetului La Motte-Fouquet. În mitologie, Ondinele erau zeităţi ale apelor care ademeneau păstorii şi cavalerii în palatul lor de cristal.

[3] *Aspasia din Milet* a fost celebră în Grecia antică pentru inteligenţa, frumuseţea şi cultura ei ; a fost soţia lui Pericle şi a trăit în a doua jumătate a secolului V î.e.n.

face doamnelor o impresie plăcută. Într-un cuvînt, în scurt timp nu mai puteai recunoaşte în el pe pictorul modest care lucrase odinioară nebăgat în seamă, în maghernița din insula Vasilievski...

Despre pictori și despre artă se exprima acum pe un ton categoric, susținea că artiştilor vechi li se atribuiau prea multe calități, și că toți, pînă la Rafael, făceau scrumbii, nu trupuri omenești, iar ideea că ar exista în operele lor ceva divin era numai rodul închipuirii admiratorilor. Susținea că nici lui Rafael nu i-au reușit toate operele, şi că multe din ele și-au păstrat faima numai în virtutea tradiției, că Michel Angelo era un lăudăros, că se fălea cu cunoașterea anatomiei, dar era cu totul lipsit de grație, iar strălucirea, vigoarea penelului și coloritul adevărat, trebuie căutate numai acum, în veacul nostru. Aici, fără să vrea, firește, aducea vorba și despre el...

— Nu pot pricepe, spunea Ceartkov, nu pot pricepe încordarea cu care stau și migălesc unii oameni la un tablou ! După mine, unul care robotește luni de zile la un tablou, e meșteșugar, nu artist... Nu cred ca un astfel de om să aibă talent ! Un geniu creează repede şi cu îndrăzneală. Eu, de pildă, spunea de obicei vizitatorilor, am pictat portretul acesta în două zile, capul acesta într-o zi, asta în cîteva ceasuri, asta într-o oră și ceva... Nu ! În ce mă privește, nu pot socoti artă ceea ce se face cu migală sau încet, încet. Acesta e meşteşug, nu artă !

Aşa vorbea vizitatorilor. Ei se minunau de vigoarea şi agerimea penelului său, ba chiar se uimeau, auzind cît de repede lucra.

— E un talent, un adevărat talent! spuneau între ei, pe urmă. Uitaţi-vă cum vorbeşte, cum îi strălucesc ochii! *Il y a quelque chose d'extraordinaire dans toute sa figure!* [1]

Pictorul se simţea măgulit, auzind asemenea vorbe despre el. Se bucura ca un copil cînd era lăudat în presă, cu toate că laudele acelea erau cumpărate cu banii lui. Se ducea peste tot locul cu revista, o arăta ca din întîmplare prietenilor şi cunoscuţilor, şi se bucura ca un copil de lucrul acesta. Cu cît îi creştea faima, i se înmulţea-şi numărul lucrărilor şi ale comenzilor. Cu timpul, s-a plictisit să facă tot aceleaşi portrete şi figuri, cu atitudini şi expresii învăţate acum pe dinafară. Picta fără prea multă plăcere, schiţa doar chipul la repezeală, lăsînd restul în grija elevilor. Înainte, căuta să dea modelului o atitudine nouă, să uimească prin vigoare şi printr-un efect neaşteptat. Cu timpul însă, s-a plictisit şi de asta. Creierul îi obosise tot născocind şi chibzuind lucruri noi. Nu mai era în stare de aşa ceva, şi de altfel nici nu mai avea timp, căci viaţa de distracţii şi societatea, unde căuta să joace un rol de om monden, îl ţineau departe de muncă şi gîndire. Penelul îşi pierdea căldura şi agerimea. S-a închis pe nesimţite în forme monotone, rigide, de mult învechite.

---

[1] În toată figura lui e ceva extraordinar! (Fr.)

Figurile de slujbaşi, militari şi civili, uniforme şi reci — înţepate şi artificiale — nu erau pentru penel un cîmp prea larg de activitate şi aceste figuri l-au făcut să prindă a uita podoabele superbe, mişcările pline de vigoare şi pasiunile. Nici nu putea fi vorba de grupuri, de zugrăvirea unei acţiuni dramatice, sau de gîndul sublimului. N-avea înaintea lui decît uniforme, corsete şi fracuri, care te lasă rece şi ucid avîntul imaginaţiei. Lucrările lui nu mai aveau acum nici cele mai obişnuite calităţi — se mai bucurau totuşi de faimă, cu toate că adevăraţii cunoscători şi artişti, privindu-le, ridicau din umeri. Cei ce-l cunoscuseră mai înainte, nu puteau pricepe cum de i-a dispărut talentul, atît de viu la început şi degeaba încercau să ghicească cum s-a putut stinge harul la acest om abia ajuns la cel mai înalt grad de dezvoltare a tuturor puterilor.

Dar pictorul, ameţit, n-auzea aceste vorbe. Ajunsese la vîrsta cînd, după cum se spune, omul e mai aşezat la minte, şi începuse să se îngraşe. Acum citea prin ziare şi reviste epitete ca: *„Venerabilul nostru Andrei Petrovici“* sau *„emeritul nostru Andrei Petrovici“*. Ajunsese să i se propună posturi de onoare, să fie poftit la examene şi în comitete. Începuse — aşa cum se întîmplă întotdeauna la o vîrstă respectabilă — să ia apărarea lui Rafael şi a pictorilor vechi, nu pentru că s-ar fi convins de marile lor calităţi, ci spre a-i face pe pictorii mai tineri de ocară.

începuse — potrivit vîrstei — să reproşeze tuturor tinerilor, fără deosebire, că sînt imorali şi că au pornit pe un drum greşit. Începuse să creadă că totul trebuie supus unei ordine unice, aspre, unei exactităţi şi unei uniformităţi absolute. Într-un cuvînt, ajunsese la vîrsta cînd scade tot ce se cheamă elan, cînd arcuşul inspirat nu mai găseşte în inimă răsunetul adînc de odinioară şi cînd contactul cu frumosul nu mai transformă forţele proaspete în foc şi flacără — la vîrsta cînd simţurile tocite sînt mai sensibile la sunetele aurului, îi ascultă ispititoarea muzică cu mai multă luare-aminte, şi, încet, încet, pe nesimţite, se lasă adormite de ea. Gloria nu-l poate desfăta pe cel ce o cîştigă prin furt şi nu prin vrednicie, căci gloria palpită neîntrerupt numai în haina celui ce o merită. De aceea, toate sentimentele şi elanurile pictorului s-au îndreptat spre aur. Aurul îi era patima, idealul, spaima, desfătarea şi rostul vieţii. Îi creşteau în lăzi teancurile de bancnote. Ca toţi cei cuprinşi de acest dar îngrozitor, plictisit, a devenit nepăsător la tot ceea ce nu era aur, un zgîrcit şi un absurd strîngător de bani. Era gata să devină una din acele făpturi pe care omul de omenie şi plin de viaţă, le priveşte cu groază, ca pe nişte sicrie ambulante, care au în ele morţi, nu inimi. Însă un eveniment l-a zguduit şi i-a deşteptat toată făptura.

Într-o zi a găsit pe masă un bilet, prin care Academia de arte frumoase îl ruga — ca pe un

demn membru al ei — să vină să-şi dea părerea despre o lucrare nouă, trimisă din Italia de un pictor rus, care îşi desăvîrşise studiile acolo. Acest pictor era unul din foştii lui colegi, pasionat de artă încă din copilărie, adîncit în ea cu toată ființa, muncind cu rîvnă, şi care renunțase la rude, la prieteni, la obiceiurile dragi, şi trăia acolo, unde, sub cerul fermecător, înfloreşte o măreață pepinieră de artă, în Roma minunată, la al cărei nume inimile înflăcărate ale tuturor pictorilor bat mai tare... Acolo, ca un pustnic, se adîncise în muncă şi în studiu, şi nimic nu-l putea abate de la artă. Puțin îi păsa ce credea lumea despre firea lui, despre felul de a se purta cu oamenii, despre faptul că nu respectă convenienţele mondene şi că-şi înjosea tagma prin îmbrăcămintea lui sărăcăcioasă şi lipsită de eleganță.

Nu-i păsa dacă se supără pe el ceilalţi pictori sau nu. Neglijase şi jertfise totul pentru artă. Vizita neobosit galeriile de pictură, stătea ceasuri întregi în fața operelor marilor artişti, spre a le pătrunde taina minunatelor peneluri. Nu sfîrşea nici o lucrare, fără să o confrunte cu creațiile marilor maeştri şi fără să citească în ele un sfat tăcut şi grăitor. Nu se băga în discuţii zgomotoase, nu ţinea cu puriştii, dar nici nu se ridica împotriva lor. Da fiecăruia ce i se cuvenea şi nu lua de nicăieri decît ce era frumos. În cele din urmă, şi-l luase ca maestru numai pe dumnezeiescul Rafael, după pilda unui mare poet care,

după ce citise multe şi felurite opere pline de măreţie şi frumuseţe, îşi luase în sfîrşit, drept carte de căpătîi, numai *Iliada* a lui Homer, pentru că descoperise că are în ea tot ce şi-ar putea dori omul, şi că nu există nici un lucru care să nu fie răsfrînt în ea într-o perfecţiune adîncă şi sublimă. Aşa îşi însuşise acel pictor din studiul lui Rafael măreaţa idee a creaţiunii, viguroasa frumuseţe a gîndirii şi sublima splendoare a unui penel divin.

Intrînd în sală, Ceartkov a găsit o mulţime imensă adunată în faţa tabloului. O adîncă tăcere, cum rareori se întîmplă să fie în mijlocul unui număr mare de amatori, domnea de data aceasta în sală. Ceartkov s-a grăbit să-şi ia un aer grav de cunoscător şi s-a apropiat de pictură. Ce-a văzut, Doamne !

Opera i-a apărut în faţă, curată, imaculată şi frumoasă ca o mireasă. Se înălţa deasupra tuturor, într-un chip modest, dumnezeiesc, nevinovat şi simplu, ca un geniu. Părea că figurile cereşti, copleşite de atîtea priviri aţintite spre ele, îşi plecaseră, ruşinate, minunatele lor gene. Cunoscătorii priveau cu un sentiment de involuntară uimire acest fel de pictură, nou şi neîntîlnit pînă atunci. Parcă îmbinase în el şcoala lui Rafael, prin deosebita distincţie a atitudinilor, cu aceea a lui Corregio, vădită prin neîntrecuta perfecţiune a penelului. Dar mai covîrşitoare ca orice era puterea de creaţie a autorului. Se vedea că studiase şi cele mai mici amănunte ale picturii, simţise legea şi

puterea lăuntrică a fiecărui lucru, și peste tot era redată vaporoasa rotunjime a liniilor, așa cum se află ea în natură și cum numai ochiul unui artist creator o vede, dar pe care un pictor copist o face colțuroasă. Se vedea că toate lucrurile luate din afară fuseseră mai întîi închise în sufletul lui și numai după aceea porniseră ca un șuvoi, ca un cîntec unic, armonios și solemn. Atunci, pînă și cei neinițiați și-au dat seama limpede de prăpastia grozavă dintre o creație și o simplă copie după natură. E aproape cu neputință de redat liniștea neobișnuită a privitorilor căci nu se auzea nici un zgomot, nici un foșnet și, în răstimp, tabloul părea tot mai depărtat, tot mai înalt. Tot mai luminos și mai minunat se desprindea de ceea ce-l înconjura, pînă cînd s-a transformat, în sfîrșit, într-o străfulgerare — rod al unei inspirații divine — străfulgerare pentru care omul se pregătește toată viața. Lacrimile erau gata-gata să lunece pe fețele privitorilor. Părea că toate gusturile cu toate devierile lor cele mai îndrăznețe, se contopiseră într-un singur imn mut, închinat unei opere dumnezeiești.

Ceartkov a rămas în fața picturii nemișcat și cu gura căscată. Și-a revenit abia într-un tîrziu, cînd vizitatorii și cunoscătorii au prins să vorbească și să discute despre calitățile tabloului și cînd, în sfîrșit, i s-au adresat, rugîndu-l să-și spună părerea. Și-a venit în fire și voia să-și ia un aer nepăsător, obișnuit, să-și spună o părere

banală de pictor blazat, cam în felul acesta : „Da, firește, e adevărat că pictorului nu i se poate contesta talentul... Tabloul are calități, se vede bine că artistul a vrut să exprime ceva, totuși, în ceea ce privește esențialul..." Apoi, să adauge cîteva dintre laudele care-l pot distruge pe orice pictor. Voise să se exprime astfel, dar vorbele i-au înghețat pe buze, lacrimile au prins să-i curgă, a izbucnit în hohote de plîns și a ieșit în goană, din sală, ca un nebun.

Acasă a rămas un timp nemișcat și buimăcit în mijlocul splendidului său atelier. I se trezise într-o singură clipă toată făptura, toată viața, parcă ar fi întinerit la loc, parcă i s-ar fi aprins la loc scînteile stinse ale talentului. Vălul de pe ochi îi căzuse deodată. Dumnezeule ! Cum de și-a distrus atît de nemilos cei mai buni ani ai tinereții ? Cum de a lăsat să i se stingă focul ce-i pîlpîise poate în piept ? Oare dacă nu l-ar fi lăsat să se stingă, nu s-ar fi dezvoltat în toată frumusețea și măreția și ar fi stors lacrimi de uimire și recunoștință ? Cum de a distrus totul fără îndurare ? Deodată, i s-a părut că renasc în el toate avînturile, toate aspirațiile de altădată.

Și-a luat penelul și s-a apropiat de o pînză. Simțea cum îl trec sudorile de încordare. N-avea decît o singură dorință și un singur gînd, să zugrăvească un înger căzut. Ideea asta era cea mai potrivită cu starea lui sufletească.

Dar, vai ! Toate figurile, toate atitudinile, toate grupurile se aşterneau nefiresc, fără nici o armonie, ca şi gîndurile. Prea i se închiseseră ca într-un tipar şi penelul şi imaginaţia, iar avîntul nu mai putea trece limitele ce şi le impusese, nu mai putea sfărîma cătuşele ce şi le făurise şi ieşeau doar incorectitudini şi greşeli. Nesocotise scara lungă şi obositoare a cunoştinţelor însuşite încet, încet, şi a legilor fundamentale ale cîştigării gloriei. L-a apucat ciuda. A poruncit să-i fie scoase din atelier ultimele lucrări, toate tablourile acestea lipsite de viaţă, făcute după cerinţele modei, şi toate portretele de husari, de doamne şi consilieri de stat. S-a închis singur în atelier, a poruncit să nu-l tulbure nimeni, şi s-a adîncit în lucru cu toată făptura lui. Lucra ca un tînăr răbdător, ca un elev. Dar ce lucruri neîndurător de jalnice îi ieşeau de sub penel ! Se oprea într-una, căci nu cunoştea nici cele mai elementare principii, iar mecanismul simplu, neînsemnat, pe care nu-l stăpînea, îi răcea tot avîntul şi era o piedică de netrecut pentru imaginaţie. Fără voia lui, penelul se întorcea la formele învăţate, mîinile se împreunau în acelaşi fel, ca de obicei, capul nu îndrăznea să ia o atitudine nouă. Pînă şi faldurile hainelor erau redate după vechiul tipic şi nu voiau să se drapeze pe noua poziţie a trupului. O simţea, îşi dădea el bine seama singur de acest lucru...

„Oare am avut într-adevăr talent? Nu m-am înşelat cumva?“ se întreba în cele din urmă. S-a apropiat de vechile lui lucrări, făcute cu gîndul curat şi dezinteresat în sărăcăcioasa maghernită din insula Vasilievski, departe de oameni, de belşug şi de capricii. S-a apropiat de ele şi a început să le examineze cu luare aminte. Înaintea ochilor i se înfăţişa toată viaţa lui mizeră de altădată.

„Da, am avut talent! a spus deznădăjduit. I se văd pretutindeni urmele şi semnele“...

S-a oprit şi s-a cutremurat. Ochii i s-au întîlnit cu alţi ochi care îl priveau ţintă. Era portretul acela neobişnuit, cumpărat odinioară în pasajul Şciukin. Rămăsese tot timpul în spatele altor tablouri şi-l uitase cu totul. Acum, însă, după ce fuseseră scoase toate picturile şi portretele la modă, de care era plin atelierul, ieşise din nou la iveală — parcă anume — împreună cu toate lucrările din tinereţe. L-a cuprins furia cînd şi-a adus aminte întîmplarea curioasă şi faptul că în oarecare măsură straniul portret fusese pricina transformării lui, şi că averea descoperită într-un chip atît de miraculos, deşteptase în el toate pornirile deşarte, care îi nimiciseră talentul. A poruncit numaidecît ca odiosul portret să fie scos din atelier. Însă nici după aceea tulburarea nu i s-a potolit, toată fiinţa şi toate simţurile i se zguduiseră pînă în temelie.

A cunoscut un chin îngrozitor, deosebit de rar, care ca o excepţie surprinzătoare apare uneori în

viaţă — chinul unui talent slab care vrea să creeze ceva peste puteri, chinul care la un tînăr se preface în lucruri mari, dar la un om trecut de hotarul visurilor se transformă într-o sete stearpă, chinul care îl face să fie în stare de nelegiuiri înfiorătoare. L-a cuprins o invidie groaznică, plină de furie. Îi plesnea fierea cînd vedea vreo lucrare cu pecetea talentului. Scrîşnea, o devora cu ochi de vasilisc. I se născuse în suflet cea mai infernală dorinţă ivită vreodată la un om şi s-a apucat s-o îndeplinească cu o energie plină de furie. A început să cumpere tot ce producea plastica mai frumos. După ce cumpăra tabloul pe un preţ mare, îl aducea acasă cu băgare de seamă şi începea să-l sfîşiie ca un tigru înfuriat, să-l taie în bucăţi, să-l calce în picioare, rîzînd cu adîncă satisfacţie. Averea lui nemăsurată îi îngăduia să-şi îndeplinească dorinţa asta satanică. Şi-a dezlegat toţi sacii cu aur, şi-a deschis toate cuferele. Nici un monstru ignorant n-a distrus vreodată atîtea obiecte de artă minunată, ca acest răzbunător sălbatic. Cînd îl vedeau venind la licitaţii, concurenţii pierdeau nădejdea de a mai putea cumpăra vreo operă de artă. Era ca şi cum cerul încărcat de furie ar fi trimis anume acest îngrozitor bici pe pămînt, spre a-i lua tot ce are mai armonios. Patima aceasta îngrozitoare îl făcea înfricoşător şi era mereu supărat, şi veşnic îi sta zugrăvită pe faţă răutatea. Trăsăturile chipului arătau blestem şi hulă, ca şi cum s-ar fi întruchipat în el demo-

nul înspăimîntător descris într-un chip măestru de Puşkin [1]. Gura lui nu spunea decît cuvinte pline de venin şi de dezaprobare. Cînd era văzut pe stradă, toată lumea, pînă şi cunoscuţii lui, căutau să-l ocolească încă de departe, ca pe o harpie [2], spunînd că le strică tot restul zilei.

Din fericire pentru lume şi pentru artă, asemenea viaţă încordată şi violentă n-a putut dura mult, căci prea era anormală patima şi prea tare faţă de slabele puteri ale făpturii lui Ceartkov. Crizele de furie şi de nebunie îl cuprindeau tot mai des, pînă ce s-au transformat în cele din urmă într-o boală îngrozitoare. Frigurile crîncene, însoţite de o oftică galopantă, l-au cuprins cu atîta putere, încît în trei zile Ceartkov era o umbră. S-au mai adăugat la boală şi toate simptomele unei nebunii fără leac. Uneori nici cîţiva inşi nu erau în stare să-l ţină. Cîteodată i se năzăreau ochii vii şi de mult uitaţi ai ciudatului portret. Atunci, nebunia îi era îngrozitoare. I se părea că toţi oamenii aflaţi lîngă patul lui sînt portrete înspăimîntătoare. Portretul bătrînului asiatic se dubla o dată şi încă o dată, încît parcă pereţii se căptuşeau în întregime cu portrete, şi toate îl priveau ţintă pe Ceartkov cu ochii lor vii, împietriţi. Alte portrete la fel de înfricoşătoare îl priveau din tavan, în jos. Odaia se lărgea, se prelungea la infinit, şi era plină toată de ochi împietriţi. Medicul

---

[1] E vorba de poezia lui Puşkin : *Demonul.*

[2] Fiinţă mitologică înaripată, personificarea răului.

care-l trata auzise ceva despre viaţa lui ciudată şi se străduia din toate puterile să descopere misterioasa legătură dintre vedenii şi viaţa lui, dar n-a putut afla nimic. Bolnavul nu-şi mai dădea seama de nimic şi nu mai simţea nimic afară de chinuri. Se văita îngrozitor, înşira vorbe neînţelese.

În cele din urmă firul vieţii i s-a rupt, într-o ultimă crispare de suferinţă, de data asta mută. Cadavrul îi era înspăimîntător. Nu s-a mai găsit nimic din bogăţiile strînse. Abia după ce a văzut rămăşiţele operelor de artă cumpărate pe preţ de milioane, lumea a priceput groaznica întrebuinţare dată averii lui.

Partea a doua

În faţa casei unde avea loc licitaţia, s-au oprit nenumărate trăsuri, cupeuri şi caleşti. Averea care se vindea fusese a unui iubitor de artă, bogat, unul din cei ce-şi duc viaţa într-o somnolenţă dulce, pasionaţi după amoraşi şi zefiri, cu faimă de Mecena [1] şi care cheltuiesc cu nevinovăţie milioanele adunate de părinţi chibzuiţi, şi cîteodată chiar şi milioanele cîştigate prin munca lor. După cum se ştie, astfel de Mecena nu mai există azi,

[1] Om politic şi scriitor roman (secolul I î.e.n.). Sfetnic al împăratului August, protector al poeziei şi al ştiinţei ; numele său a devenit sinonim cu protector al artelor.

iar veacul nostru, al nouăsprezecelea, are mai mult chipul trist al unui bancher care se desfată cu milioane înşirate pe hîrtie.

Sala lungă era plină de o mulţime pestriţă de vizitatori ce se năpustiseră ca păsările de pradă asupra unui hoit încă neridicat. Erau acolo mulţi negustori ruşi din Gostinîi-Dvor şi de la hala de vechituri, îmbrăcaţi toţi în redingote albastre, de croială nemţească. Arătau energici, liberi în mişcări, nu mai aveau serviabilitatea dulceagă a negustorului rus, aflat în prăvălia lui, în faţa clientului. Aici nu făceau fasoane, cu toate că în sală se aflau o mulţime de aristocraţi, înaintea cărora — în alt loc — ar fi fost în stare să facă plecăciuni atît de adînci, încît ar fi măturat pînă şi praful de pe jos adus de cizmele lor. Erau cu totul nestingheriţi, puneau mîna pe cărţi sau pe tablouri, fără să se jeneze, căutau să afle valoarea lucrurilor, concurîndu-i cu îndrăzneală chiar şi pe conţii pricepuţi în materie.

Erau aici mulţi vizitatori nelipsiţi, care aveau obiceiul ca în loc să ia micul dejun, să viziteze în fiecare zi sălile de licitaţii. Aristocraţii pricepuţi aflaţi acolo socoteau de datoria lor să nu scape nici un prilej de a-şi îmbogăţi colecţiile şi veneau de altfel şi pentru că n-aveau ce face între orele douăsprezece şi unu. Mai erau, în sfîrşit, şi unii domni nobili, stînd prost cu hainele şi cu buzunarul, dar care vin totuşi la licitaţie în fiecare

zi, fără nici un scop, ci numai să vadă cum se sfîrşeşte licitaţia, cine dă mai mult, cine mai puţin, cine pe cine se concurează, şi cine cumpără pînă la urmă.

O mulţime de tablouri erau împrăştiate fără nici un rost printre mobile şi printre teancuri de cărţi cu monograma fostului proprietar, care poate nici n-avusese lăudabila curiozitate de a le răsfoi. Vase chinezeşti, plăci de marmoră pentru mese, mobile noi şi vechi cu linii curbe, cu grifoni, cu sfincşi [1] şi cu picioare de leu, lămpi cu poleială de aur ştearsă, candelabre îngrămădite unele peste altele, fără ordinea obişnuită în prăvălii. Sala înfăţişa o dezordine artistică.

De obicei, ne îngrozim cînd vedem o licitaţie, pentru că totul seamănă a înmormîntare. O sală de licitaţie e totdeauna întunecoasă. Ferestrele astupate cu mobilă şi tablouri, abia lasă lumina să pătrundă. Tăcerea de pe feţele oamenilor, cu glasul de îngropăciune al celui ce conduce licitaţia, bătaia lui în masă cu ciocanul, parcă slujind parastasul bietelor obiecte de artă întîlnite acolo unele cu altele, într-un chip atît de ciudat, te impresionează şi mai neplăcut, îţi întăresc şi mai mult impresia stranie de la început.

După cît se părea, licitaţia era în toi. Oameni mulţi, cu înfăţişare respectabilă, se frămîntau care mai de care. Sunînd din toate părţile cuvîntul

---

[1] Monştri din mitologia antică ; *grifonii* aveau trup de leu, aripi, cap şi gheare de vultur, iar *sfincşii* : trup de leu şi cap de om.

„ruble“, nici nu dădeau portărelului răgaz să repete preţul sporit, căci într-o clipă se împătrea. Mulţimea se frămînta mai ales pentru un portret, care nu putea să nu atragă atenţia oricui ar fi avut o cît de mică idee despre pictură. Arăta clar penelul unui pictor de seamă. Se vedea că fusese restaurat de mai multe ori. Înfăţişa un asiatic îmbrăcat într-un veştmînt larg, cu un chip neobişnuit de ciudat. Pe toţi cei adunaţi în jurul lui îi izbea mai ales vioiciunea neobişnuită a ochilor. Cu cît îi cercetai mai mult, cu atît se părea că te vor străpunge. Ciudăţenia asta şi iscusinţa extraordinară a artistului atrăsese atenţia tuturor. Mulţi au părăsit licitaţia, pentru că se ajunsese la un preţ fantastic. Rămăseseră numai doi aristocraţi, cunoscuţi iubitori de pictură, şi nu voiau cu nici un preţ să renunţe la achiziţie. Se înfierbîntaseră amîndoi, şi ar fi urcat preţul mai grozav, dacă cineva dintre cei de faţă n-ar fi spus :

— Daţi-mi voie să întrerup licitaţia pentru o clipă... Cred că eu am dreptul la acest portret mai mult decît oricine.

Vorbele au atras într-o clipă atenţia tuturor. Fuseseră rostite de un bărbat zvelt, de vreo treizeci şi cinci de ani, cu lungi zulufi negri. O faţă plăcută de o senină nepăsare trăda un suflet străin de chinuitoarele zguduiri lumeşti. Hainele lui nu cereau să fie socotite moderne, şi toată înfăţişarea lui trăda artistul. Era, într-adevăr, pic-

torul B., cunoscut personal de către mulţi dintre cei de faţă.

— Oricît de ciudate vi s-ar părea vorbele mele, a continuat el, văzînd că toţi îl priveau cu luare-aminte, dacă aţi fi dispuşi să-mi ascultaţi scurta istorisire, v-aţi da seama că eram îndreptăţit să le rostesc. Totul mă face să cred că acesta e portretul pe care-l caut !

O curiozitate firească s-a întipărit aproape pe toate feţele. Pînă şi portărelul s-a oprit cu ciocanul ridicat şi s-a pregătit să asculte, cu gura căscată. La început cei mai mulţi se uitau, fără voie la portret, dar, pe măsură ce povestirea îi prindea mai tare, se uitau ţintă spre povestitor.

— Cunoaşteţi cartierul numit Kolomna, a început pictorul. Acolo totul e altfel decît în alte cartiere ale Petersburgului : partea asta a oraşului nu-i nici capitală, nici provincie. Cînd intri într-o stradă a Kolomnei, simţi cum toate dorinţele şi toate pornirile tinereşti ţi se spulberă. Viitorul nu are acolo nici un orizont, totul e liniştit, retras, departe de zbuciumul capitalei. Acolo se stabilesc slujbaşi în retragere, văduve sau oameni săraci, care au de-a face cu senatul [1] şi care, de aceea, s-au condamnat să locuiască acolo aproape toată viaţa ; acolo, bucătăresele care şi-au făcut suma se învîrtesc toată ziua prin piaţă, trăncănesc cu vreun mujic prin dugheni, cumpărînd de cinci copeici cafea şi de patru copeici zahăr, în

---

[1] Instituţie superioară juridico-administrativă, în Rusia ţaristă.

sfîrşit, zăreşti acolo oameni pe care i-ai putea numi cu un singur cuvînt : oameni cenuşii. Hainele lor, chipul, părul, ochii, le sînt tulburi şi cenuşii, ca o zi fără furtună, dar şi fără soare, cînd ceaţa întunecă conturul tuturor lucrurilor. În această categorie intră plasatorii de la teatru pensionari, consilierii titulari în retragere şi slujitorii lui Marte, pensionaţi cu cîte un ochi scos şi cu cîte o buză umflată. Tuturor acestor oameni nu le mai pasă de nimic. Cînd merg pe stradă se uită în jos, fără să ia nimic în seamă şi tac, fără să se gîndească la nimic. Avutul lor e o nimica toată, uneori averea li-i doar o sticlă de votcă, din care trag pe îndelete toată ziua, şi încetineala asta îi fereşte de beţiile tari, cu băutură multă, ca acelea pe care le fac duminica tinerii meseriaşi nemţi, aceşti eroi ai străzii Meşcianskaia, singurii stăpînii ai trotuarului, după miezul nopţii.

Viaţa e peste măsură de liniştită în Kolomna. Rar trece pe acolo cîte un cupeu al vreunui actor şi tulbură liniştea prin zgomotul, scîrţîitul şi uruitul roţilor. Acolo, toată lumea umblă pe jos. Birjarul trece fără muşteriu de cele mai multe ori, ducînd doar fîn pentru mîrţoagă. Acolo poţi găsi casă cu cinci ruble pe lună şi chiar şi cu cafea dimineaţa. Văduvele care primesc pensie sînt aristocraţia cartierului. Au o purtare cuviincioasă, îşi mătură cu grijă odaia, discută cu prietenele despre scumpetea cărnii şi a verzei, unele au cîte o fată tînără, tăcută, de parcă n-ar avea glas, une-

ori drăguță, cîte un cățel scîrbos și cîte o pendulă cu bătaie tristă. Vin la rînd actorii, cărora nu le îngăduie leafa să se mute din Kolomna ; sînt oameni liberi — ca toți artiștii — și trăiesc numai pentru plăcerea lor. Stau în halat, își repară pistolul, fac din carton diferite lucruri folositoare pentru casă, joacă dame sau cărți cu cîte un prieten venit în vizită. Așa își petrec toată dimineața, iar seara, au cam aceleași îndeletniciri, doar că uneori s-adaugă *punci*-ul. După acești ași și aristocrați ai Kolomnei, urmează puzderia oamenilor mărunți. Ca să stai și să-i amintești pe toți, ar fi ca și cum te-ai apuca să numeri mulțimea de musculițe dintr-un oțet învechit. În Kolomna stau bătrîne evlavioase, bătrîne care o duc într-o beție, bătrîne care se închină lui Dumnezeu și beau de sting, bătrîne care își cîștigă bucata de pîine prin mijloace cu neputință de înțeles sau care, ca niște furnici, cară boarfe și albituri vechi de la podul Kalinkin pînă la hala de vechituri, ca să le vîndă cu cincisprezece copeici. Într-un cuvînt, ultima drojdie a societății, pentru care nici cel mai virtuos economist n-ar găsi mijlocul să-i îmbunătățească situația.

V-am vorbit despre acești oameni, spre a vă arăta cît de des sînt siliți să caute un ajutor urgent sau să recurgă la împrumuturi. De aceea, printre ei se stabilesc cămatari de un soi deosebit, care le dau cu împrumut, pe amanet, sume mici, cu dobîndă mare. Toți acești cămătari mici sînt

mult mai neomenoşi decît cei mari, pentru că ei apar în mijlocul sărăcimii şi al zdrenţelor expuse în văzul tuturor, pe care un cămătar bogat nu le vede, căci el are de-a face cu oameni care umblă în cupeu. De aceea, omenia le moare prea de timpuriu în suflete.

Printre aceşti cămătari era unul... Trebuie să vă spun, însă, că întîmplarea începută s-a petrecut în veacul trecut, anume sub domnia împărătesei Ecaterina a II-a. Puteţi să vă închipuiţi cît de mult s-a schimbat Kolomna, de atunci, ca înfăţişare şi ca viaţă. Aşadar, unul dintre cămătarii de acolo era o făptură extraordinară din toate punctele de vedere şi se stabilise în Kolomna de mult. Purta un veştmînt asiatic, larg. Culoarea închisă a feţii îi trăda obîrşia sudică, dar nimeni nu putea spune exact ce naţie era : indian, grec sau persan. Statura lui aproape neobişnuit de înaltă, faţa slabă şi negricioasă, de o culoare îngrozitoare, indescriptibilă, ochii lui cu un foc neobişnuit, sprîncenele stufoase, îl deosebeau izbitor de locuitorii cenuşii ai capitalei. Nici casa lui nu se asemăna cu micile căsuţe de lemn din jurul ei. Era o clădire de piatră de felul celor clădite odinioară de către negustorii genovezi — cu ferestrele de formă neregulată, cu obloane de fier şi cu zăvoare.

Acest cămătar se deosebea de alţii şi prin aceea că putea împrumuta pe oricine cu orice sumă, de la cerşetoarea bătrînă şi pînă la risipitorul

demnitar de la curte. În fața casei lui se opreau adeseori cupeuri luxoase, pe fereastra cărora privea uneori capul unei femei din înalta societate, îmbrăcată în vestminte bogate. Se zvonea, cum e de altfel obiceiul, că lăzile lui de fier erau pline de bani fără număr, de giuvaeruri, de briliante și de alte lucruri lăsate zălog, însă — în ciuda acestui fapt — n-avea lăcomia de cîștig obișnuită la cămătari. Dădea bani cu plăcere și, pe cît se pare, eșalona plata într-un mod foarte avantajos. Însă prin operația aritmeticei ciudate, făcea ca dobînda să ajungă la sume grozav de mari. Cel puțin așa spunea lumea. Însă, ceea ce părea mai ciudat și mai izbitor, era faptul că toți acei ce luau bani cu împrumut de la el, aveau o soartă stranie : toți își încheiau viața într-un chip nenorocit. Nu știu dacă acestea erau simple presupuneri sau pălăvrăgeli superstițioase și absurde, sau, dimpotrivă, erau zvonuri anume împrăștiate. Dar cîteva cazuri, petrecute într-un timp scurt, sub ochii tuturor, sînt exemple vii și izbitoare.

Pe vremea aceea, se remarca un tînăr aristocrat care, în ciuda vîrstei, se evidențiase în serviciul statului. Iubea cu înflăcărare tot ceea ce era adevărat și înalt, apăra tot ceea ce crease arta și mintea omului și făgăduia să fie un Mecena. În scurt timp fusese distins după merit chiar de către împărăteasă, care îi încredințase un post important, potrivit în totul cu cerințele lui, un post unde putea să facă mult pentru știință și pentru binele

omenirii. Tînărul dregător se înconjurase de pictori, poeţi şi învăţaţi. Voia să le dea tuturor de lucru şi să-i încurajeze pe toţi. Scosese pe cheltuială proprie o mulţime de publicaţii folositoare, comandase numeroase lucrări de artă, instituise premii de încurajare, dar, cheltuind sume mari de bani, îşi prăpădise în cele din urmă toată averea. Însă avîntul generos nu-l lăsa să renunţe la îndeletnicirile lui şi a început să caute peste tot bani cu împrumut, iar în cele din urmă s-a adresat cămătarului pomenit.

După ce a făcut un împrumut mare, omul acesta s-a schimbat cu totul, încît, în scurt timp, a început să prigonească tot ce era inteligenţă şi talent în dezvoltare. Vedea în toate scrierile numai părţile slabe şi răstălmăcea fiecare cuvînt. Pe vremea aceea a izbucnit, din nefericire, revoluţia franceză. Acest eveniment i-a servit de armă pentru toate mîrşăviile posibile. În orice acţiune vedea o orientare revoluţionară şi aluzii suspecte. Devenise atît de bănuitor, încît, în cele din urmă, a început să se bănuiască pînă şi pe el însuşi şi s-a apucat să facă denunţuri neîntemeiate, nenorocind multă lume. Se înţelege că asemenea fapte nu puteau să nu ajungă la cunoştinţa tronului. Mărinimoasa împărăteasă s-a îngrozit, şi, plină de nobleţea sufletească ce împodobeşte capetele încoronate, a rostit nişte cuvinte, al căror înţeles adînc, deşi n-a ajuns la noi cu toată exactitatea, s-a întipărit în multe inimi. A spus anume, că sub

un regim monarhic nu se prigonesc pornirile înalte şi nobile ale sufletului şi că sub un astfel de regim nu se dispreţuiesc şi nu se împilează creaţiile minţii, ale poeziei și ale artei. Dimpotrivă, monarhii le-au ocrotit totdeauna. Un Shakespeare, un Molière au strălucit sub protecţia lor generoasă, pe cînd un Dante n-a putut să-şi găsească adăpost în patria lui republicană. Adevăratele genii se nasc sub strălucirea și puterea suveranilor, nu pe timpul unor fenomene politice monstruoase, sau pe timpul teroarei, care n-au dăruit pînă acum lumii nici un poet. Poeţii şi artiştii trebuie răsplătiţi, pentru că dau sufletului o pace şi o linişte minunată, nu tulburare şi nemulţumire. Învăţaţii, poeţii şi toţi promotorii artelor sînt perlele şi briliantele unei coroane imperiale, şi ele măresc frumuseţea şi strălucirea epocii unui mare suveran. Împărăteasa era de o frumuseţe dumnezeiască în clipa cînd a rostit acele cuvinte. Mi-aduc aminte că bătrînii nu puteau vorbi despre asta, fără să plîngă. Toată lumea urmărea cu interes desfăşurarea acelei acţiuni. Spre cinstea mîndriei noastre naţionale, trebuie să subliniem că, într-o inimă de rus, sălăşluieşte totdeauna dorinţa nobilă de a lua apărarea asupritului. Demnitarul care înşelase încrederea ce se pusese în el a fost pedepsit în chip exemplar şi îndepărtat din slujbă. Însă o pedeapsă mult mai grozavă se citea pe feţele compatrioţilor : un dispreţ hotărît şi general. Mi-i cu neputinţă să vă descriu cît a suferit

sufletul lui vanitos! Mîndria, ambiția înșelată, speranțele spulberate, toate s-au strîns laolaltă, și viața lui s-a stins în accese de nebunie și de grozavă furie.

Acum, să vă povestesc alt caz izbitor, petrecut la fel, sub ochii tuturor. Era o fată, mai frumoasă decît toate fetele de pe atunci ale capitalei noastre. Se îmbina în ea minunat, frumusețea noastră nordică, cu frumusețea sudului... Un briliant cum rar se întîlnește pe lume. Tatăl meu spunea că nu văzuse ceva asemănător în toată viața lui. Părea să întrunească bogăția, inteligența și frumusețea sufletească. Avea o mulțime de pretendenți, dintre care cel mai de seamă era prințul R., un tînăr nobil, frumos, cu porniri generoase și cavalerești, idealul sublim al romanelor și al femeilor, un adevărat Grandison[1]. Prințul R. o iubea cu patimă, nebunește... Frumoasa fată îi răspundea cu o dragoste tot atît de înflăcărată. Dar rudele ei socoteau că partida nu-i egală. Moșiile moștenite de prinț de la părinți nu mai erau ale lui de mult. Familia îi căzuse în dizgrație, iar situația proastă era cunoscută de toți.

Deodată, el a părăsit capitala pentru un timp, sub cuvînt că se duce să-și aranjeze afacerile și s-a înapoiat după scurtă vreme, înconjurat de un lux și de o strălucire de nedescris. Balurile strălucitoare și petrecerile date l-au făcut cunoscut

[1] Erou virtuos, mic-burghez, din romanul epistolar cu același nume al scriitorului englez Samuel Richardson (1689—1761).

la curte. Tatăl frumoasei fete s-a îmbunat şi în oraş s-a făcut o nuntă dintre cele mai interesante. Nimeni nu ştia precis cauza acestei schimbări şi de unde avea mirele o bogăţie aşa de nemaiauzită. S-a zvonit că ar fi încheiat o înţelegere cu ciudatul cămătar şi ar fi împrumutat de la el bani. Oricum, nunta a pasionat tot oraşul. Mirii erau invidiaţi de toată lumea. Dragostea lor pasionată şi statornică, suferinţele îndurate de atîta timp şi calităţile lor deosebite erau îndeobşte cunoscute. Femeile înflăcărate îşi şi închipuiau fericirea de paradis în care vor trăi tinerii căsătoriţi...

Alta însă a fost realitatea. Numai într-un an, soţul s-a schimbat îngrozitor. Caracterul lui, pînă atunci nobil şi frumos, s-a otrăvit de gelozie, de intoleranţă şi de nesfîrşite toane. A început să-şi tiranizeze şi să-şi chinuiască soţia şi — ceea ce n-ar fi putut nimeni să prevadă — a trecut la fapte lipsite de omenie şi chiar o şi bătea. După un an, nimeni n-ar mai fi putut recunoaşte în ea pe femeia strălucitoare de mai înainte, care atrăsese o mulţime de admiratori supuşi. În cele din urmă, nemaiputînd să-şi rabde soarta grea, ea a pomenit de despărţire. Bărbatul s-a mîniat grozav. Nebun de furie a intrat în camera ei cu un cuţit şi fără îndoială ar fi omorît-o, dacă n-ar fi fost împiedicat. Într-o izbucnire furioasă a nebuniei şi a deznădejdei şi-a îndreptat cuţitul asupra lui şi şi-a încheiat viaţa în chinuri groaznice...

Afară de aceste două cazuri, petrecute sub ochii întregii societăţi, lumea povestea numeroase alte întîmplări din viaţa oamenilor simpli, aproape toate cu un sfîrşit îngrozitor. Un om cinstit şi cumpătat s-a dedat la beţie, un vînzător de prăvălie şi-a prădat stăpînul, un birjar — care ani de-a rîndul lucrase cinstit — şi-a omorît un muşteriu ca să-i fure cîţiva gologani... Nu se putea ca asemenea întîmplări — uneori exagerate de către povestitori — să nu-i fi îngrozit pe modeştii locuitori ai Kolomnei. Nimeni nu se mai îndoia că acest cămătar era în puterea diavolului. Se spunea că punea debitorilor asemenea condiţii, încît li se zbîrlea părul, şi nenorociţii nu îndrăzneau să le mărturisească nimănui ; că banii lui au o însuşire ciudată, că se înfierbîntă de la sine şi te ard, sau că poartă semne ciudate... Într-un cuvînt, circulau multe zvonuri absurde. Ceea ce era mai interesant însă, era faptul că toată populaţia Kolomnei, toată acea lume a bătrînelor sărace, a micilor slujbaşi şi artişti, pe scurt, toată puzderia de oameni mărunţi, pomenită mai sus, prefera să îndure cea mai grozavă lipsă decît să se ducă la înspăimîntătorul cămătar. Au fost aflate bătrîne moarte de foame, care găsiseră că era mai bine să-şi ucidă trupul, decît să-şi piardă sufletul. Cine-l întîlnea pe stradă, simţea cum îl cuprinde spaima. Trecătorii se dădeau la o parte şi încă multă vreme după aceea îşi întorceau ochii cu teamă, urmărind silueta de o neobişnuită înăl-

ţime, pierzîndu-se în depărtare. Chiar şi chipul lui, tot atît de neobişnuit, te făcea să crezi, fără să vrei, că avea în el ceva supranatural. Trăsăturile puternice, ca nişte brazde adînci, nemaiîntîlnite la nimeni — culoarea de bronz topit a obrazului, sprîncenele nemaipomenit de stufoase, ochii înspăimîntători, a căror privire nu o putea suporta nimeni, pînă şi cutele largi ale veşmîntului său asiatic — toate parcă îţi spuneau că pe lîngă patimile puternice ce frămîntau acest trup, toate patimile celorlalţi oameni erau nimic. Tatăl meu, de cîte ori îl întîlnea pe stradă se oprea locului şi de fiecare dată nu se putea abţine să nu rostească : „E un diavol, un adevărat diavol !“ Trebuie să mă grăbesc însă să vi-l prezint pe tatăl meu, căci, de altfel, el e eroul principal al povestirii.

Tata era un om remarcabil din multe puncte de vedere. Era un pictor cum puţini sînt, una din acele minuni ce zămisleşte în sînul ei Rusia cea nemăsurat de bogată în talente, un autodidact care, fără maeştri şi fără şcoală, îşi găsise singur reguli şi legi în sufletul său. Nu era mînat decît de setea perfecţionării şi îşi urma numai drumul sufletului, din motive necunoscute bine nici de el. Era una dintre acele minuni, calificată adeseori de contemporani cu vorba jignitoare de „ignorant“ şi pe care injuriile şi insuccesele nu-i descurajează, ci, dimpotrivă, îi ambiţionează şi le dau forţe noi şi rîvnă, şi care, prin puterea sufletului

lor, se ridică tot mai mult deasupra operelor pentru care fuseseră calificați cu titlul de ignoranți. În orice lucru, simțea instinctiv prezența gîndirii. A pătruns singur adevăratul înțeles al cuvîntului „pictură istorică". A înțeles de ce un simplu cap sau un simplu portret de Rafael, de Leonardo da Vinci, de Tizian sau de Corregio, poate fi numit pictură istorică și de ce, cîteodată, un tablou imens, cu subiect istoric e un simplu *tableau de genre,* cu toate că autorul are pretenția de a spune că e tablou istoric. Un sentiment lăuntric, convingerile, i-au îndreptat penelul spre subiecte creștine, treapta cea mai înaltă a sublimului. Nu era ambițios, nu se enerva, ca mulți pictori. Avea o fire hotărîtă, era cinstit, drept, puțin cam necioplit, era parcă închis într-o carapace și era totodată mîndru, trata oamenii cu indulgență și în același timp cu asprime. „Ce-mi pasă mie de oameni ? spunea el de obicei. Doar nu muncesc pentru ei... Nu fac picturi pentru saloane. Ele vor fi așezate în biserică. Cine mă va înțelege, are să-mi mulțumească ; cine nu — tot are să se roage. Pe omul de societate nu-l putem învinui că nu se pricepe la pictură ; se pricepe în schimb la jocul de cărți, la vin, la cai. Ce-i mai trebuie unui boier ? Te pomenești că dacă va gusta și din una și din cealaltă, se va apuca s-o facă pe deșteptul și n-ai să mai poți trăi din cauza lui... Fiecare trebuie să-și vadă de treabă. În ce mă privește, cred că e mai cinstit omul care spune

pe față că nu se pricepe la un lucru, decît cel ce se preface că știe ceea ce nu știe și strică lucrul de care se apucă." Se mulțumea cu onorarii mici, adică lua atît cît îi trebuia ca să-și întrețină familia și să poată munci. În afară de asta, nu refuza niciodată să-i ajute pe alții și întindea totdeauna o mînă de ajutor pictorilor săraci. Credea în Dumnezeu, cu credința simplă și cucernicia strămoșilor. Poate că de aceea chipurile pictate de el căpătau o expresie înălțătoare neîntîlnită nici în lucrările celor mai strălucite talente. Urmîndu-și drumul croit prin muncă stăruitoare, a cîștigat cu vremea pînă și stima celor ce-l cinstiseră cu titlul de ignorant și necioplit. Avea mereu comenzi pentru biserici și nu ducea lipsă de lucru.

Una dintre lucrări l-a pasionat mult... Nu-mi aduc aminte ce subiect avea. Știu doar că trebuia să înfățișeze și un duh al întunericului. Tata s-a gîndit mult ce întrupare să-i dea ; ar fi vrut ca fața aceea să exprime tot ceea ce oprimă ființa omenească. De cîteva ori s-a gîndit la chipul misteriosului cămătar, spunînd fără voia lui : „Iată cine ar trebui să-mi pozeze în diavol !"

Închipuiți-vă cît a rămas de uimit, într-o zi, cînd în vreme ce lucra în atelier, a auzit un ciocănit la ușă și îndată l-a văzut intrînd pe groaznicul cămătar. Tata nu și-a putut stăpîni un fior.

— Ești pictor ? l-a întrebat cămătarul fără prea multe fasoane.

— Pictor ! a răspuns tata, nedumerit şi neştiind ce are să se mai întîmple.

— Bine ! Atunci fă-mi portretul. Poate că am să mor în curînd şi n-am copii. Dar n-aş vrea să mor cu totul, vreau să mai trăiesc. Poţi să-mi faci un portret, viu în toată puterea cuvîntului ?

„Ce mi-aş mai putea dori ? gîndea tata. Vrea el singur să-mi pozeze în diavol, pentru tablou." I-a făgăduit să-i facă portretul. S-au înţeles asupra timpului şi preţului, şi a doua zi tata s-a dus la el cu paleta şi penelurile.

Curtea împrejmuită cu zid înalt, cîinii, uşile de fier şi zăvoarele, ferestrele arcuite, cuferele acoperite cu covoare ciudate şi, în sfîrşit, chiar ciudata gazdă, stînd nemişcat înaintea lui, toate i-au făcut o impresie stranie. În faţa ferestrelor erau îngrămădite parcă anume atîtea lucruri, încît numai prin partea de sus putea intra puţină lumină în odaie. „Drace ! Cît de frumos îi e luminată faţa ! şi-a spus tata în gînd, şi a început să lucreze cu patimă, ca şi cum s-ar fi temut să nu dispară lumina aceea atît de potrivită. Ce forţă ! gîndea el. Dacă l-aş face măcar pe jumătate cum e, mi-ar omorî toţi sfinţii şi îngerii, căci ar păli în faţa lui. Ce forţă diabolică ! Dacă am să fiu cît de cît credincios naturii, are să sară în jos de pe pînză. Ce trăsături extraordinare !"

Tata îşi spunea mereu aceste cuvinte şi îşi sporea rîvna. După cîtva timp a băgat de seamă că unele trăsături ale cămătarului se şi întipăriseră

pe pînză. Dar pe măsură ce lucrarea înainta, îl cuprindea o apăsare şi o nelinişte nelămurită. Totuşi, s-a hotărît să urmărească şi să redea întru totul orice trăsătură, cît de neînsemnată. Întîi a început să redea ochii. Aveau în ei atîta forţă, încît nici nu te-ai fi putut gîndi că-i vei putea reda aşa cum sînt. Totuşi, tata s-a hotărît să le descopere cu orice preţ cele mai mici amănunte şi nuanţe, să le pătrundă taina... Dar cînd a început să picteze, adîncind aceste amănunte a simţit un dezgust atît de ciudat, o stare sufletească atît de apăsătoare, încît a fost silit să lase penelul din mînă pentru cîtva timp. În cele din urmă şi-a dat seama că nu mai poate răbda. Simţea că ochii aceia i se înfigeau în suflet şi năşteau în el o nelinişte nelămurită. A doua şi a treia zi acest sentiment a crescut. Simţi că-l prinde frica ! A lăsat penelul şi a spus hotărît că nu mai poate lucra. Să fi văzut dumneavoastră cum s-a schimbat înspăimîntătorul cămătar la aceste vorbe ! I-a căzut tatei la picioare şi-l implora să-i sfîrşească portretul, spunînd că de el depinde soarta şi existenţa lui, că îi prinsese cu penelul trăsăturile vii, că dacă le va reda întocmai cum sînt, va trăi şi mai departe, în portret, printr-o putere supranaturală, că nu va muri de tot, că trebuie să fie prezent în lume. Tata s-a îngrozit la asemenea vorbe, părîndu-i-se atît de ciudate şi de îngrozitoare, încît a aruncat penelurile şi paleta şi s-a repezit afară din odaie, ca un nebun.

Gîndul la toate acestea nu i-a dat pace toată ziua şi toată noaptea. A doua zi de dimineaţă a primit portretul de la cămătar printr-o femeie, singura fiinţă aflată în slujba lui şi care i-a spus că stăpînul ei nu mai vrea portretul, nu i-l plăteşte şi-l trimite înapoi aşa. În aceeaşi seară a aflat că ciudatul cămătar murise şi că va fi înmormîntat după ritualul religiei lui. Toate acestea i s-au părut tatei din cale afară de stranii. Trebuie să vă spun că din acest moment firea lui s-a schimbat simţitor. Era neliniştit, tulburat, fără să ştie din ce pricină. Peste puţin a făcut o faptă de necrezut. De cîtăva vreme lucrările unuia dintre elevii lui atrăseseră atenţia unui cerc restrîns de cunoscători şi amatori. Tata văzuse că are talent, de aceea îi arăta o bunăvoinţă deosebită. Deodată a început să-l invidieze. Nu mai putea să audă lumea vorbind despre el, să-i vadă pe toţi înconjurîndu-l cu simpatie.

În sfîrşit, ca o culme a ciudei, a aflat într-o zi că acest elev fusese însărcinat să facă o pictură pentru o biserică bogată, de curînd clădită. Acest fapt l-a scos din sărite. „N-am să admit să triumfe un mucos! spunea tata. Încă n-a sosit timpul să se nesocotească bătrînii. Slavă Domnului, încă mai am putere. Să vedem care pe care..." Şi acest om, odinioară atît de drept şi curat la suflet, a început să se dedea la intrigi şi uneltiri, lucruri privite totdeauna de el cu scîrbă. În cele din urmă a obţinut instituirea unui concurs, la care

puteau lua parte şi alţi pictori. Apoi s-a închis în atelier şi a început să lucreze cu patimă. Părea că vrea să-şi pună în lucrarea asta toate forţele şi toată făptura. A făcut într-adevăr una dintre cele mai bune lucrări ale sale. Nimeni nu se îndoia că va avea întîietatea. Picturile au fost prezentate la concurs şi toate erau, pe lîngă pictura tatei, ca noaptea pe lîngă zi. Deodată, unul dintre membrii comisiunii, dacă nu mă înşel o faţă bisericească, a făcut o observaţie care i-a izbit pe toţi.

— Pictura asta arată mult talent, a spus el, dar chipurile nu arată sfinţenie. Dimpotrivă, ochii lor au ceva demonic, ca şi cum mîna pictorului ar fi fost condusă de un sentiment necurat.

Toată lumea a privit lucrarea şi n-a putut să nu recunoască adevărul vorbelor. Tata s-a repezit la tablou, parcă spre a controla observaţia atît de jignitoare, dar şi-a dat seama, cu groază, că făcuse ochii cămătarului pe aproape toate chipurile. Aveau, toţi ochii aceia, o expresie atît de satanică şi de ucigătoare, încît tata a tresărit fără să vrea. Pictura i-a fost respinsă şi, spre marea ciudă a tatălui meu, a trebuit să audă că întîietatea a rămas de partea elevului său. Mi-e cu neputinţă să vă descriu cît de înfuriat s-a întors acasă. Era gata-gata s-o bată pe mama, a gonit copiii din casă, şi-a rupt penelurile şi şevaletul, a smuls portretul cămătarului de pe perete, a cerut un cuţit şi a poruncit să se facă foc în cămin, vrînd

să taie tabloul în bucăţi şi să-l ardă. În clipa aceea a venit un prieten al său, pictor şi el, om vesel, totdeauna mulţumit de sine, fără năzuinţe îndepărtate, fără pretenţii, care se apuca vesel de orice lucrare îi cădea în mînă şi era şi mai vesel cînd era vorba să se pună pe mîncare sau pe chef.

— Ce faci ? Ce vrei să arzi ? l-a întrebat el pe tata, apropiindu-se de portret. Asta e una din cele mai bune opere ale tale... E cămătarul mort de curînd ! Da, e o lucrare desăvîrşită ! L-ai prins minunat, parcă e viu ! Ba, ceva mai mult. Pe cînd era în viaţă, ochii lui nu s-au uitat niciodată aşa cum se uită acum, în tabloul tău.

— Să vedem cum au să se uite din foc ! a spus tata şi a făcut o mişcare, vrînd să arunce portretul în cămin.

— Stai, pentru numele lui Dumnezeu ! a spus prietenul apucîndu-l de mînă. Mai bine dă-mi-l mie, dacă te stinghereşte atît !

Tata s-a opus la început, pe urmă i l-a dat. Prietenul, vesel şi mulţumit din cale afară de achiziţie, a luat portretul şi a plecat.

După aceea, tata s-a simţit deodată mai liniştit, ca şi cum o dată cu portretul i s-ar fi luat şi povara de pe suflet. Se minuna de răutatea şi de invidia lui, ca şi de schimbarea vădită a întregii lui firi. După ce şi-a analizat fapta, s-a întristat şi a spus cu sufletul îndurerat :

— M-a pedepsit Dumnezeu ! Mi s-a cuvenit să mi se respingă tabloul... Îl concepusem cu gîndul

de a-mi distruge aproapele. Nu se putea ca sentimentul diabolic al invidiei, care mi-a condus penelul, să nu se răsfrîngă și asupra tabloului !

L-a căutat pe fostul lui elev, l-a îmbrățișat cu căldură, l-a rugat să-l ierte și a căutat, pe cît cu putință, să-și îndrepte greșala. A început să lucreze din nou, liniștit ca mai înainte, dar chipul îi era tot mai des gînditor. Se închina mai mult și mai des, tăcea mai mult decît înainte și nu mai judeca pe nimeni așa de aspru. Și treptat, trăsăturile aspre ale firii i s-au îndulcit. După puțină vreme, l-a zguduit și mai mult o întîmplare. Nu se văzuse de mult cu prietenul care-i luase portretul. Tocmai se pregătea să se ducă să-l vadă, cînd prietenul a intrat pe neașteptate. A spus, după ce au schimbat cîteva vorbe și întrebări :

— Dragul meu, nu degeaba ai vrut să arzi portretul. Are în el ceva ciudat, naiba să-l ia... Să știi că nu cred în vrăjitorii dar, crede-o sau nu, tabloul are în el pe diavolul !

— Ce spui ? a întrebat tata.

— Din clipa cînd l-am atîrnat în casa mea, am simțit o mîhnire și o neliniște grozavă. Îmi venea să strîng pe cineva de gît. Eu, care nu știusem ce-i insomnia, am cunoscut-o, am avut coșmaruri... Nu știu dacă erau visuri sau altceva : parcă voia să mă gîtuie un strigoi, și mi se tot năzărea afurisitul de bătrîn. Într-un cuvînt, nu pot să-ți descriu starea în care mă aflam. Nu mai pățisem niciodată ceva asemănător. Rătăceam ca un ne-

bun, mi-era frică, presimţeam o primejdie ! Simţeam că nu mai pot spune un cuvînt vesel şi sincer, ca şi cum s-ar fi aflat mereu lîngă mine un spion... Numai din clipa cînd am dat portretul nepotului meu, care mi-l ceruse cu insistenţă, am simţit că mi-a căzut o piatră de pe umeri. Am devenit din nou vesel precum vezi... Da, dragul meu, l-ai pictat pe diavolul !

După ce a ascultat povestirea cu deosebită atenţie, tata a întrebat :

— Acum portretul e la nepotul tău ?

— Da de unde ! N-a putut nici el să-l sufere în casă ! Poate că sufletul cămătarului trecuse în portret. Bătrînul iese din ramă, umblă prin odaie... Ceea ce povesteşte nepotul meu e pur şi simplu de necrezut pentru o minte omenească. L-aş fi socotit nebun, dacă n-aş fi încercat şi eu ceva asemănător. Nepotul meu a vîndut portretul unui colecţionar de tablouri, dar nici el nu l-a putut răbda şi l-a vîndut mai departe.

Această povestire l-a mişcat puternic pe tatăl meu. A devenit gînditor, a căzut în ipohondrie şi în cele din urmă a început să creadă că penelul lui fusese într-adevăr o armă a diavolului, că o parte din viaţa cămătarului trecuse în portret, cu adevărat, iar acum tulbură lumea, insuflă porniri drăceşti, iscă în suflete chinurile îngrozitoare ale invidiei şi abate pictorii din drumul lor... Îndată după aceea, i s-au întîmplat pe neaşteptate trei

nenorociri : i-au murit pe rînd soția, fata și un băiat, încît el le socoti moartea drept pedeapsă a cerului și s-a hotărît să se ducă la călugărie.

Cînd am împlinit nouă ani, tata m-a dat la Academia de arte frumoase și, după ce și-a achitat creditorii, s-a retras la un schit depărtat, și după cîtva timp a fost tuns și făcut călugăr. A minunat tot schitul prin viața de ascet și prin respectarea neclintită a tuturor legilor monahale. Stareţul a aflat despre penelul lui meșteșugit și i-a cerut să picteze o icoană mare pentru biserică. Însă călugărul a răspuns smerit dar hotărît, că nu-i vrednic să pună mîna pe penel pentru că-l profanase, iar spre a mai fi vrednic de el, trebuie să-și purifice întîi sufletul, prin muncă și mari jertfe. Stareţul nu l-a silit. Tata și-a înăsprit viața monahală cît a putut. Socotind în cele din urmă că traiul nu-i era destul de aspru a cerut binecuvîntarea stareţului și s-a retras într-un loc sălbatic să fie cu totul singur. Acolo și-a clădit un adăpost din crengi, se hrănea numai cu rădăcini crude, căra pietre sau sta de la răsăritul și pînă la asfințitul soarelui în același loc, cu mîinile ridicate spre cer, rostind mereu rugăciuni, într-un cuvînt, căuta prin toate mijloacele să atingă cele mai înalte culmi ale răbdării și lepădării de sine, lucru pe care-l întîlnești doar în viețile sfinților. Așa și-a istovit trupul cîțiva ani, dar întărindu-și-l totodată prin puterea dătătoare de viață a

rugăciunii. În sfîrşit într-o zi s-a întors la schit şi a spus hotărît stareţului :

— Acum, sînt gata ! Dacă vrea Dumnezeu, fac lucrarea.

Subiectul era naşterea lui Isus. A lucrat un an, fără să iasă din chilie, hrănindu-se atît cît să nu moară de foame şi rugîndu-se într-una. După un an, pictura era gata. Era o minune a penelului. Trebuie să vă spun că nici călugării, nici stareţul nu se prea pricepeau la pictură. Totuşi, toţi au fost mişcaţi de extraordinara sfinţenie a chipurilor. Smerenia şi blîndeţea dumnezeiască de pe chipul Maicii Domnului plecată asupra pruncului, adînca înţelepciune din ochii pruncului dumnezeiesc, care a şi început parcă să vadă ceva în depărtare, solemna tăcere a regilor căzuţi la picioarele lui Isus, pătrunşi de minunea sfîntă, în sfîrşit, adînca şi divina linişte din întreaga pictură, toate erau înfăţişate într-un tot atît de armonios şi într-o frumuseţe atît de covîrşitoare, încît impresia a fost magică. Toţi călugării au căzut în genunchi, iar stareţul a spus înduioşat :

— Un om nu poate face un tablou ca acesta, numai cu ajutorul artei omeneşti. Penelul ţi-a fost condus de o putere mai mare şi sfîntă, iar binecuvîntarea cerurilor s-a pogorît asupra lucrării tale.

Eu tocmai îmi terminasem studiile la Academia de arte frumoase şi căpătasem medalia de aur, ca

şi îmbucurătoarea nădejde a unei călătorii în Italia, cel mai frumos vis al unui pictor de douăzeci de ani. Nu mai aveam decît să-mi iau rămas bun de la tata, de care mă despărţisem cu doisprezece ani în urmă. Mărturisesc că uitasem cum arată la faţă. Auzisem cîte ceva despre viaţa lui sfîntă de ascet şi credeam că am să văd un chip aspru de pustnic, străin de tot ce se află pe lume, că nu mai ştie nimic afară de chilie şi rugăciuni, un om istovit şi uscat de post şi de veşnică veghe. Vă închipuiţi cît am rămas de uimit, cînd am văzut înaintea mea un bătrîn frumos, aproape sfînt. Chipul lui, fără nici un semn de istovire, răsfrîngea lumina unei bucurii cereşti. Barba albă ca zăpada şi pletele uşoare, aproape vaporoase, de culoarea argintului, i se împrăştiau frumos pe piept şi pe cutele rasei negre, ajungîndu-i pînă la funia care-i încingea sărăcăcioasa haină de călugăr. Ceea ce m-a mişcat însă mai mult au fost cuvintele şi ideile despre artă, auzite din gura lui, şi pe care mărturisesc că am să le păstrez totdeauna în sufletul meu, dorind sincer ca toţi confraţii mei să facă la fel.

— Te-am aşteptat, fiule ! mi-a spus el, cînd m-am apropiat să mă binecuvînteze. Ai înaintea ta o cale pe care de azi înainte ţi se deschide viaţa. E o cale curată, să nu te abaţi de la ea... Ai talent ! Talentul e cel mai preţios dar al lui Dumnezeu. Nu-l distruge ! Cercetează, studiază

tot ce vezi, supune totul penelului... Dar învaţă să găseşti în toate ideea lăuntrică şi mai ales caută să pătrunzi marea taină a creaţiunii. Fericit este alesul care a pătruns taina ! Pentru un asemenea om natura n-are subiecte vulgare sau neînsemnate. Un pictor creator e tot atît de mare într-un lucru neînsemnat, ca şi într-unul mare. Un lucru demn de dispreţ nu mai e demn de dispreţ în opera lui ; dacă-şi pune în el minunatul suflet, lucrul demn de dispreţ arată sublim, pentru că a fost trecut prin purgatoriul sufletului. Arta dă omului ideea de rai ceresc şi dumnezeiesc, şi asta e de-ajuns pentru a fi pusă mai presus de toate celelalte lucruri. Cît de superioară e solemna linişte faţă de frămîntările lumeşti, tot atît de superioară e creaţiunea faţă de distrugere. Cît de superior e un înger numai prin lumina şi curăţenia lui, faţă de nenumăratele forţe, patimi şi ambiţii ale diavolului, tot atît de superioară e o înaltă creaţiune artistică faţă de tot ce există pe lume... Sacrifică tot pentru artă şi iubeşte-o cu toată patima, dar nu cu o patimă plină de pofte pămînteşti, ci blîndă şi cerească. Fără ea, omul n-are putere să se înalţe deasupra pămîntului şi nici nu poate crea minunata muzică a împăcării, căci opera de artă superioară pogoară pe lume pentru liniştirea şi împăcarea tuturor oamenilor. Ea nu poate sădi revolta în suflet, ci se

înalţă pururea către Dumnezeu ca o rugăciune tremurătoare. Dar sînt clipe... clipe negre.

Tata s-a oprit. Am băgat de seamă că faţa lui luminoasă i se întunecă deodată, ca şi cum ar fi trecut peste ea un nour.

— Am avut în viaţa mea o întîmplare ! a continuat el. Nici azi nu-mi pot da seama al cui a fost chipul ciudat, pictat de mine. Parcă mi s-ar fi arătat diavolul... Ştiu că lumea nu crede în existenţa diavolului. De aceea n-am să-ţi vorbesc de el ! Am să-ţi spun doar că am pictat chipul acela cu dezgust şi că n-am simţit nici o dragoste pentru muncă. Degeaba încercam să-mi înving împotrivirea, să înăbuş tot ce simţeam şi să rămîn credincios naturii. Portretul pictat n-a fost operă de artă ! De aceea, toţi cei ce-l privesc sînt cuprinşi de nelinişte şi tulburare, nu de sentimentul artistului, căci artistul e plin de pace chiar şi în mijlocul neliniştii. Mi s-a spus că portretul acela trece din mînă în mînă şi lasă în urmă numai chinuri, sădeşte în inima pictorilor ură neagră împotriva semenilor, dorinţa răutăcioasă de prigoană şi hulă. Să te ferească Dumnezeu de astfel de patimi ! Nu există nimic mai îngrozitor ca ele. Mai bine îndură tu toată amărăciunea prigoanelor, decît să prigoneşti tu pe cineva măcar cît de puţin. Salvează-ţi curăţenia sufletului ! Cine are talent, trebuie să fie mai curat la suflet ca toţi ! Ceea ce se iartă altora, nu

se iartă celui ce are talent. Pe omul care iese de-acasă îmbrăcat în haine curate de sărbătoare e destul să cadă un singur strop de noroi, pentru ca toată lumea să se strîngă în jurul lui, să-l arate cu degetul și să spună că e neglijent. Dar lumea aceea nu vede cît de multe pete sînt pe hainele de fiecare zi ale altor trecători, pentru că pe o haină de toate zilele petele nu se văd.

După aceea, tata m-a binecuvîntat și m-a îmbrățișat. Niciodată n-am avut un sentiment atît de înălțător. M-am strîns de pieptul lui, mai curînd cu evlavie, decît cu dragoste de fiu, și i-am sărutat părul de argint revărsat pe rasă. În ochi îi luceau lacrimile.

— Fiule, îndeplinește-mi o singură rugăminte! mi-a spus el înainte de despărțire. Poate dai undeva de portretul acela... Ai să-l recunoști repede, după ochii neobișnuiți și după nefireasca lor expresie. Caută să-l distrugi cu orice preț...

Spuneți și dumneavoastră dacă puteam să nu jur că-i voi împlini rugămintea! De cincisprezece ani n-am văzut nici o lucrare care să semene măcar de departe cu aceea descrisă de tata. Și, deodată, aici, la licitație...

În clipa aceea, fără să-și sfîrșească fraza, pictorul și-a întors ochii spre perete, să mai vadă o dată portretul. Aceeași mișcare spre ciudatul portret a făcut-o în aceeași clipă și mulțimea ascultătorilor. Dar, spre marea uimire a tuturor,

portretul nu mai era pe perete. Un murmur tulbure a trecut prin mulţime, apoi s-a auzit limpede : „A fost furat !“ Într-adevăr, îl furase cineva, folosindu-se de lipsa de atenţie a publicului prins de povestire. Toţi au stat multă vreme nedumeriţi, neputînd să-şi dea seama dacă văzuseră într-adevăr ochii aceia extraordinari, sau totul fusese năzărire de-o clipă în ochii lor obosiţi de îndelunga cercetare a vechilor picturi.

La departamentul... dar mai bine nu spunem la care departament anume. Nimic mai susceptibil decît departamentele, regimentele, cancelariile de tot felul, într-un cuvînt, tot neamul funcționăresc. În zilele noastre, orice ins crede că dacă l-ai atins pe el, ai insultat întreaga societate. Se spune că zilele trecute s-ar fi primit din partea unui căpitan-ispravnic [1], nu țin minte din ce oraș, o plîngere prin care arăta clar că nimeni nu ține seamă de hotărîrile stăpînirii și că numele lui sacrosanct este luat cu desăvîrșire în deșert. În sprijinul afirmațiilor era anexat la plîngere un volum gros, un roman, în care la fiecare zece pagini, se pomenește de un căpitan-ispravnic arătat pe alocuri beat-turtă. De aceea, ca să preîntîmpine orice fel de neplăceri, vom spune departamentului cu pricina *un departament oarecare.* Așadar, *într-un departament oarecare* își făcea slujba *un funcționar oarecare* despre care nu s-ar

[1] Șef de poliție, în Rusia țaristă.

fi putut spune că se deosebește cu ceva neobișnuit de alții ca el. Era mic de statură, puțin ciupit de vărsat, cam roșcovan, arăta să fie cam scurt de vedere, cu un început de chelie la frunte, cu amîndoi obrajii brăzdați de zbîrcituri, iar culoarea feței era, cum s-ar zice, de om cu trînji... Ce să-i faci ! Vinovată e clima Petersburgului. Cît despre grad (se știe că la noi, cînd vorbești despre un om, trebuie înainte de toate să spui ce grad are), omul nostru era ceea ce se numește eternul consilier titular, personaj, după cum se știe, obiect al unor necontenite zeflemele și batjocuri din partea diferiților scriitori care au lăudabilul obicei de a se lega de cei ce nu pot mușca. Numele de familie al funcționarului era Bașmacikin. Chiar și după nume se vede că se trăgea de la bașmak. [1] Dar de unde, de cînd, și cum se întîmplase să i se tragă numele de la bașmak, nu se știe nimic. Și tatăl și bunicul, pînă și cumnatul lui Bașmacikin, și absolut toți Bașmacikinii, purtau cizme, mulțumindu-se să le pună pingele de vreo trei ori pe an. Îl chema Akaki Akakievici. Se prea poate ca numele acesta să pară cititorului cam ciudat și căutat cu tot dinadinsul, dar îl putem încredința că n-a fost căutat, ci împrejurările au fost așa fel încît nu i s-a putut da altul. Iată cum s-au întîmplat lucrurile : Dacă țin bine minte, Akaki Akakievici s-a născut în noaptea de 22 spre 23 martie. Răposata maică-sa, nevastă de func-

---

[1] Botină, gheată.

ţionar şi femeie foarte cumsecade, s-a gîndit, după cum se şi cuvine, să-şi boteze copilul. Ea mai stătea încă în patul din faţa uşii ; la dreapta stătea naşul, Ivan Ivanovici Eroşkin, un om minunat, şef de birou la senat, şi naşa, Arina Semionovna Belobruişkova, nevasta subcomisarului din cartier, femeie cu virtuţi rare. I s-au dat lehuzei să aleagă din trei nume : Mokki, Sossi, sau să-l cheme după Hozdazat, mucenicul.

— Nu, a răspuns răposata, numele acestea-s toate nu ştiu cum.

Ca să-i facă pe plac, au deschis calendarul în altă parte, şi au dat de alte trei nume : Trifili, Dula şi Varahaşi.

— Păi asta-i pedeapsa lui Dumnezeu, a spus femeia. Ce nume ! N-am auzit niciodată asemenea nume. Măcar de-ar fi Varadat sau Varuh, nu Trifili şi Varahasi.

Au mai întors o filă şi au dat peste Pavsikahi şi Vahtisi.

— Ei, a spus ea, văd că aşa-i e soarta. Dacă-i aşa, atunci mai bine să-l cheme ca pe tată-său. Pe taică-su îl chema Akaki, să-l cheme şi pe băiat tot Akaki.

Aşa a ajuns să-l cheme Akaki Akakievici. Au botezat pruncul. Cînd îl botezau, el a început să plîngă şi să se strîmbe, ca şi cum ar fi presimţit că avea să ajungă cîndva consilier titular. Aşa s-au petrecut lucrurile. Dacă le-am adus la cunoştinţa cititorului, am făcut-o pentru ca să vadă

și el că nu se putea altfel și că n-a fost chip să i se dea alt nume. Cînd anume a intrat Akaki Akakievici la departament și cine i-a făcut rost să intre acolo, nimeni nu-și aduce aminte. Se schimbaseră de atunci sumedenie de directori și șefi de tot soiul, dar el tot în același loc era văzut, în aceeași atitudine și cu același grad. Slujba pe care o îndeplinea era aceeași : să copieze, așa că, mai tîrziu, oamenii se încredințaseră că el a venit pesemne pe lume anume pentru slujba asta, cu chelie și gata îmbrăcat în mondir.

La departament nu se bucura de nici o considerație. Cînd intra pe dinaintea ușierilor, aceștia nu numai că nu se sculau în fața lui, dar nici nu-l băgau în seamă, ca și cum prin sala de așteptare ar fi zburat o muscă. Șefii se purtau cu el cu un fel de răceală despotică. Unii subșefi de birou îi vîrau hîrtiile sub nas, fără să-i spună măcar : „Copiază-le !" sau : „Uite ceva interesant și care are să-ți placă", sau mă rog să-i spună ceva plăcut, cum se obișnuiește între funcționarii bine crescuți. Akaki lua hîrtia, se uita la ea, fără să-i pese cine și cu ce drept i-o aducea la copiat. Cum o lua, se și apuca de lucru. Funcționarii tineri își băteau joc de el, făceau pe socoteala lui glume atît cît le îngăduia mintea de birocrați, povesteau chiar și de față cu el tot felul de istorii născocite pe seama lui și a gazdei lui, o bătrînă de șaptezeci de ani ; spuneau că-l bate, îl întrebau cînd se însoară cu ea, și presărîndu-i

pe cap hîrtiuţe rupte mărunt, ziceau că ninge. Dar Akaki Akakievici nu le răspundea nici măcar cu o vorbă, ca şi cum n-ar fi fost nimeni de faţă.

Aceste sîcîieli nu-l distrăgeau de loc de la treabă şi nu-l făceau niciodată să greşească. Doar cînd ceilalţi se întreceau cu gluma şi-i dădeau peste cot, stingherindu-l de la lucru, el le spunea :

— De ce mă necăjiţi ? Lăsaţi-mă în pace !

Atît din cuvintele cît şi din glasul lui, se desprindea ceva ciudat. În glasul lui era ceva care îţi făcea milă ; astfel un tînăr, nou intrat în slujbă, care-şi îngăduise, luîndu-se după ceilalţi, să-şi bată joc de dînsul, s-a oprit deodată, ca străpuns în inimă, şi de atunci a văzut totul sub altă lumină, parcă totul a căpătat altă înfăţişare. O putere supranaturală l-a făcut să se îndepărteze de colegii lui, pe care, la început, cînd abia îi cunoscuse, îi crezuse oameni cumsecade şi bine crescuţi. Şi multă vreme după asta, chiar în clipele cele mai vesele, îi apărea înaintea ochilor, funcţionarul scund, pleşuv şi cu vorbele lui care-ţi răscoleau sufletul :

— De ce mă necăjiţi ? Lăsaţi-mă în pace !

În aceste vorbe răscolitoare răsuna parcă ecoul altor vorbe : „Sînt doar fratele vostru !“ Şi bietul tînăr îşi acoperea faţa cu mîinile, iar mai tîrziu, în cursul vieţii, se cutremura adesea, văzînd cîtă neomenie se află în om şi cîtă grosolănie sălbatică se ascunde sub purtarea politicoasă a omului

subţire şi cultivat, şi chiar şi în omul socotit de lume, dragă-Doamne, nobil şi cinstit...

Rar ai fi putut găsi om care să trăiască numai pentru slujbă, cum trăia Akaki Akakievici. Dar asta-i prea puţin spus. El slujea cu rîvnă, ba nu, cu dragoste. Trăia printre copiile lui, într-o lume variată şi atrăgătoare. Plăcerea pe care i-o făcea copiatul i se oglindea pe faţă. Cînd îşi scria literele favorite, nu mai putea de bucurie, surîdea, clipea din ochi, silabisea textul cu buzele, încît parcă puteai să-i citeşti pe faţă literele care-i ieşeau de sub pană. Dacă i s-ar fi răsplătit rîvna, ar fi ajuns, poate, consilier de stat, ceea ce desigur l-ar fi uimit. Dar, după cum spuneau spiritualii lui colegi, el nu se alesese decît cu o cataramă la butonieră şi cu trînji mai jos de şale. Nu s-ar putea spune totuşi că nu i s-a dat niciodată atenţie. Un director, om bun la suflet, dorind să-l răsplătească pentru serviciile lui îndelungate, a poruncit să i se dea de lucru ceva mai de seamă decît copiile obişnuite, şi anume : să facă după un dosar gata rezolvat, un raport care urma să fie trimis la altă instituţie, toată treaba reducîndu-se la schimbarea titulaturii şi la trecerea pe alocuri a verbelor de la persoana întîia la a treia. I-a venit însă aşa de greu să facă acest lucru, încît a asudat leoarcă, şi-a frecat fruntea şi în cele din urmă a spus :

— Nu, daţi-mi mai bine ceva de copiat.

De atunci l-au lăsat să copieze mai departe. Părea că în afară de treaba asta pentru el nu mai exista nimic. Nu se mai îngrijea de loc de îmbrăcăminte, mundirul nu-i mai era verde, ci căpătase o culoare roşcată albicioasă, de parcă era mînjit cu făină. Gulerul îi era atît de îngust, atît de jos, încît gîtul lui scurt îi ieşea afară şi părea neobişnuit de lung, ca la pisoii de ghips care-şi bălăbănesc capul cînd îi poartă pe cap, cu zecile, negustorii străini care trăiesc în Rusia. Şi veşnic avea ceva pe mundir : ba un pai, ba o aţă. Şi mai avea deosebitul talent ca atunci cînd se strecura pe stradă să nimerească pe sub o fereastră, tocmai cînd se aruncau tot felul de gunoaie, şi din pricina asta avea pesemne totdeauna pe pălărie coji de harbuz sau de zemos şi altele. N-a ştiut niciodată în viaţă ce se petrece pe stradă unde, bunăoară, funcţionarul tînăr vede, cu ochii lui ageri şi pătrunzători, pînă şi amănuntul că unui oarecare ins de pe celălalt trotuar i s-a desfăcut bentiţa de sub talpă, lucru care stîrneşte totdeauna un zîmbet batjocoritor.

Dar chiar dacă se uita la ceva, Akaki Akakievici vedea peste tot numai rîndurile curate, perfect aliniate, ale scrisului său egal şi, numai atunci cînd din senin se trezea pe umăr cu botul unui cal, a cărui răsuflare îl bătea în faţă ca o adevărată vijelie, numai atunci îşi dădea seama că nu se află scriind un rînd, ci mai curînd în mijlocul străzii. Cum ajungea acasă se şi aşeza la

masă, își sorbea repede ciorba, mînca o bucată de carne de vacă cu ceapă, fără să simtă gustul mîncării, și o înghițea cu muște și cu tot ce mai da Dumnezeu să-i pice în farfurie. Cînd simțea că începe să i se umfle burta, se ridica de la masă, își scotea sticluța cu cerneală și se apuca să copieze hîrtiile luate acasă. Dacă întîmplător nu avea nimic de copiat, făcea copii pentru el, așa, pentru plăcerea lui, mai ales dacă i se părea că hîrtia se deosebește, nu prin frumusețea stilului, ci pentru că era adresată unei persoane noi sau sus-puse.

Chiar în ceasurile cînd cerul cenușiu al Petersburgului se întuneca de tot și întregul neam funcționăresc și-a luat cina și s-a săturat, fiecare după leafă și după poftă, cînd toți se odihnesc după scîrțîitul de peste zi al penelor în cancelariile departamentelor, după alergătură, după tot felul de treburi personale și ale altora, pe care este de datoria lor să le facă, și mai cu seamă pe ale altora, pe care, cel ce-și caută singur de lucru, și le ia pe cap — în sfîrșit, cînd funcționarii se grăbesc să se bucure de timpul liber, unii mai dezghețați ducîndu-se la teatru, alții ținîndu-se pe stradă după vreo pălăriuță, unii petrecîndu-și seara făcînd curte vreunei fete drăguțe, steaua unui mic cerc de funcționari, alții (și asta cel mai des) ducîndu-se pur și simplu la vreun coleg care șade în două odăițe cu antret sau cu bucătărie, la etajul al treilea sau al patrulea, unde găsești cîte

un lucru cu pretenţie de a fi la modă, o lampă sau altceva care a costat o mulţime de sacrificii, renunţări la mîncare şi la distracţii, într-un cuvînt chiar atunci cînd toţi funcţionarii se împrăştiau prin micile apartamente ale prietenilor ca să joace *whist*, să se certe, să soarbă un pahar cu ceai, să mănînce pesmeţi de o copeică, să pufăie din ciubuce şi să repete, în timp ce se împart cărţile, cancanuri aduse din lumea mare, lucru la care rusul nu poate renunţa niciodată, oricare i-ar fi situaţia, iar atunci cînd n-au despre ce vorbi, să povestească iarăşi şi iarăşi vechea anecdotă cu comandantul pieţii căruia i se raportase că s-a tăiat coada calului lui Falconet[1] — într-un cuvînt, chiar atunci cînd toată lumea căuta să se distreze, Akaki Akakievici nu simţea nevoia nici unei distracţii. Nimeni nu ar fi putut spune că l-a văzut vreodată la o serată. După ce copia cît îi poftea inima, se ducea să se culce, zîmbind de mai înainte la gîndul : oare ce documente avea să-i trimită Dumnezeu de copiat a doua zi ? Astfel curgea viaţa paşnică a acestui om care, cu o leafă de patru sute de ruble pe an, ştia să se mulţumească cu soarta lui, şi a cărui viaţă ar fi curs aşa pînă la adînci bătrîneţe, dacă tot felul de mizerii n-ar fi presărat viaţa consilierilor, şi nu numai a celor titulari, ci chiar şi

---

[1] E vorba de statuia ecvestră a lui Petru I, din Petersburg, executată, în timpul împărătesei Ecaterina a II-a, de sculptorul francez Falconet (1716—1791).

a celor secreţi, intimi şi de Curte, ba şi a celor ce nu numai că nu dau nimănui, dar nici nu cer cuiva sfaturi.

La Petersburg există un duşman aprig al tuturor celor cu o leafă de patru sute de ruble pe an sau cam atît. Acest duşman nu-i altul decît gerul nostru nordic, deşi se spune de altfel că ar fi foarte bun pentru sănătate. Cam pe la nouă dimineaţa, tocmai la ora cînd străzile se umplu de funcţionari în drum spre slujbă, gerul începe să înţepe, să înţepe atît de tare toate nasurile, fără deosebire, încît bieţii funcţionari hotărît că nu mai ştiu unde să şi le ascundă. La ora asta, cînd chiar şi celor cu funcţiuni înalte le îngheaţă fruntea şi le lăcrimează ochii, bieţii consilieri titulari se găsesc cîte o dată cu desăvîrşire lipsiţi de apărare. Singurul mijloc de apărare e să străbată în fugă, cît se poate mai repede, în măntăluţele lor subţirele, cinci-şase străzi, şi apoi să bată binişor din picioare la intrare, pînă li se dezgheaţă în felul acesta aptitudinile şi talentele îngheţate pe drum şi de care au atîta nevoie ca să-şi poată îndeplini slujba. Akaki Akakievici începuse de la o vreme să simtă că-l înjunghie tare de tot în spate şi în umăr, cu toate că se silea să străbată cît mai repede drumul reglementar. Pînă la urmă s-a gîndit că de vină era mantaua. Şi într-adevăr, cercetînd-o acasă, binişor, a văzut că se rărise ca sita în două-trei locuri, şi anume în spate şi la umeri. Postavul i se rosese în aşa hal, încît se

făcuse străveziu, iar căptușeala se destrămase de trecea vîntul prin ea. Trebuie știut că mantaua lui Akaki Akakievici era și ea ținta batjocurii tuturor funcționarilor. Aceștia îi luaseră pînă și nobilul nume de manta și-i ziceau „capot". Avea mantaua, ce-i drept, o croială ciudată, și cu fiecare an gulerul i se făcuse tot mai mic, căci servea la cîrpitul altor părți ale ei. Cîrpelile nu prea dovedeau meșteșugul croitorului, iar mantaua arăta ca un sac și era foarte urîtă. Văzînd cum stă treaba, Akaki Akakievici se hotărî s-o ducă la croitorul Petrovici, care locuia undeva la etajul al patrulea, într-o odaie la care suia o scară de serviciu întunecoasă. Croitorul acela, cu tot ochiul lui chior și cu toată fața lui ciupită de vărsat, cîrpea destul de iscusit fracurile de uniformă și pantalonii funcționarilor și ai altor persoane, asta, bineînțeles, cînd i se întîmpla să fie treaz și să nu aibă în cap alte planuri. Desigur că nu s-ar cuveni să vorbim prea mult despre acest croitor, dar, cum se obișnuiește ca într-o nuvelă caracterul fiecărui personaj să fie perfect de bine precizat, nu ne rămîne altceva de făcut decît să-l prezentăm și pe Petrovici.

La început îl chema simplu Grigori, și era iobag la un boier. După ce a fost dezrobit, a început să-și spună Petrovici, s-a apucat de băut și încă mult de tot, la orice sărbătoare, întîi numai la cele mari, apoi fără deosebire, la toate sărbătorile bisericești, cum dădea de o cruce în

calendar. Din acest punct de vedere era credincios obiceiului din bătrîni, şi cînd se certa cu nevastă-sa îi spunea : „Femeie fără frica lui Dumnezeu“ şi : „Nemţoaică“. Dar fiindcă am ajuns la nevastă-sa, trebuie să spunem vreo două vorbe şi despre dînsa. Însă, din păcate, nu se ştiu prea multe despre ea, doar atît că nu purta bariz, ci scufie, şi, pe cît se pare, nu se prea putea lăuda cu frumuseţea. Şi se mai ştia că atunci cînd o întîlneau sodaţii din gardă, i se uitau pe sub scufie, mormăind vorbe cu două înţelesuri.

Urcînd scara care ducea la locuinţa lui Petrovici — şi despre care, să fim drepţi, trebuie să spunem că era plină de zoaie şi de gunoaie şi mirosea a spirt de te usturau ochii, adică duhnea aşa cum duhnesc de obicei toate scările de serviciu ale caselor din Petersburg — urcînd scara, Akaki Akakievici se întreba cam cît avea să-i ceară Petrovici, şi şi-a pus în gînd să nu-i dea mai mult de două ruble. Sus, uşa era deschisă, pentru că gospodina prăjea peşte şi făcuse atîta fum în bucătărie, încît nu se mai vedeau nici gîndacii. Akaki Akakievici a trecut prin bucătărie, fără ca gospodina să-l fi zărit măcar şi a intrat în sfîrşit în odaie, unde l-a văzut pe Petrovici şezînd pe o masă lată de lemn nevopsit, cu picioarele sub el, ca un paşă. Picioarele îi erau goale, după obiceiul croitorilor, şi cel dintîi lucru care i-a sărit în ochi lui Akaki Akakievici a fost degetul mare de la un picior, piciorul pe care de

altfel îl cunoştea bine, cu unghia închircită, solzoasă şi tare, ca o carapace de broască ţestoasă. De gît, Petrovici avea atîrnată o jurubiţă de mătase şi una de aţă, iar pe genunchi avea un fel de vechitură. De vreo trei minute tot încerca să vîre aţa în ac, dar nu nimerea, şi de aceea era supărat pe întuneric şi chiar pe aţă, şi mormăia : „Nu vrei să intri, ticăloaso, m-ai oftigit, neastîmpărato !" Lui Akaki Akakievici nu-i era la îndemînă că nimerise tocmai într-o clipă cînd Petrovici era supărat. Îi plăcea să se tocmească cu el cînd era cam „cu coraj" sau, cum spunea nevastă-sa, cînd „diavolului chior i se urca votca la cap". În starea asta, Petrovici de obicei lăsa foarte uşor mai ieftin şi se înţelegea cu muşteriul, ploconindu-se chiar şi mulţumind la fiecare moment. E adevărat că pe urmă venea nevastă-sa să se plîngă că bărbatul-său fusese beat şi de aceea luase atît de ieftin, dar era destul să adaugi o grivnă şi tîrgul era făcut. Acum însă Petrovici părea treaz şi deci sucit, nu te puteai înţelege cu el şi era în stare să-ţi ceară dracu ştie cît. Akaki Akakievici şi-a dat seama de asta şi era cît pe-aci, cum se spune, să facă stînga-mprejur, dar apucase a intra în horă. Petrovici a clipit şi şi-a aţintit ochiul spre el, aşa că Akaki a îngăimat fără voie :

— Bună ziua, Petrovici !

— Bună ziua, domnule, i-a răspuns Petrovici, şi s-a uitat la mîna lui Akaki Akakievici, să vadă ce soi de pradă îi adusese.

— Iată, Petrovici, ţi-am adus asta...

Trebuie ştiut că Akaki Akakievici se exprima de cele mai multe ori prin propoziţii, adverbe, şi în sfîrşit prin tot felul de cuvinte, hotărît fără nici un înţeles. La lucrurile prea încurcate nici nu-şi sfîrşea frazele, aşa că foarte des începea cu cuvintele : asta, adevărat, aşa... este... şi nu mai adăuga nimic, fiind încredinţat că spusese tot.

— Ce-i ? l-a întrebat Petrovici şi a început să examineze, cu singurul său ochi, mundirul, de la guler pînă la mîneci, spatele, poalele şi cheutorile pe care de altminteri le cunoştea bine, căci doar i le lucrase chiar el ; doar aşa fac toţi croitorii cînd dau cu ochii de o haină.

— Iată, eu... asta, Petrovici... mantaua asta... stofa, iată, vezi, în celălalte locuri e încă tare, numai cam prăfuită, pare veche, da-i nouă, într-un loc e puţin, asta... aici la spate şi la umăr e puţin roasă... puţin iată şi la umărul ăstălalt — vezi, asta-i tot. Mult de lucru n-ai...

Petrovici a luat capotul, l-a întins mai întîi pe masă, l-a cercetat multă vreme, dînd din cap, a pipăit pe prichiciul ferestrei după o tabacheră rotundă cu portretul unui general, care anume nu se ştie, pentru că locul unde-i fusese faţa era găurit cu degetul şi lipit cu un petec de hîrtie. După ce a luat o priză de tabac, Petrovici a în-

tins halatul pe mîini, s-a uitat la el în zare și a dat iar din cap. Apoi l-a întors să vadă căptușeala, a dat iar din cap, a mai deschis o dată capacul cu generalul, și-a umplut bine nasul cu tabac, a ascuns tabachera și, în sfîrșit, a spus :

— Nu, nu se mai poate cîrpi. E o vechitură.

La aceste cuvinte, Akaki Akakievici a simțit o lovitură în inimă.

— De ce, Petrovici ? a întrebat el, cu glasul rugător de copil. Nu-i roasă decît la umăr, și, vezi, poate mai găsești pe la tine niște resturi.

— Bucăți s-ar putea găsi, a răspuns Petrovici, dar nu le pot coase, căci stofa-i putredă de tot și se destramă cum o atingi cu acul.

— Lasă să se destrame. Cum se destramă, pui îndată alt petic.

— Dar n-am de ce prinde peticele, n-am cum le întări, că mantaua e roasă de tot. Vorba vine că-i stofă, dar cum suflă vîntul în ea, se și destramă.

— Da fă-mi-o, te rog. Cum se poate ? Asta-i...

— Nu, a spus hotărît Petrovici, nu-i nimic de făcut. Haina asta nu mai e bună de nimic. Ar fi mai bine ca la iarnă, cînd va da frigul, să-ți faci din ea obiele, pentru că ciorapii nu țin cald. Ciorapii i-au născocit nemții, ca să cîștige bani mai mulți (îi plăcea lui Petrovici, la o adică, să-i înțepe pe nemți). Cît despre manta, după cît se vede, trebuie să-ți faci una nouă.

La cuvîntul „nouă“, lui Akaki Akakievici i s-a făcut negru înaintea ochilor, lucrurile din odaie au început să se învîrtească, şi nu vedea limpede decît generalul de pe capul tabacherei lui Petrovici, cu faţa acoperită de peticul de hîrtie lipit deasupra.

A întrebat ca prin vis :

— Cum aşa, nouă ? Dar nici n-am bani pentru aşa ceva.

— Da, nouă, a mai spus Petrovici, cu o nepăsare crudă...

— Şi dac-ar fi să-mi fac una nouă, atunci, asta ?

— Cum s-ar spune, cît are să coste ?

— Da !

— Au să-ţi trebuiască vreo sută cincizeci de ruble, dacă nu şi mai bine, i-a răspuns Petrovici, strîngînd din buze cu tîlc.

Îi plăceau foarte mult efectele tari, îi plăcea să buimăcească oamenii, pentru ca apoi să se uite pe sub gene, să vadă ce mutră fac.

— O sută cincizeci de ruble pentru o manta ! a strigat bietul Akaki Akakievici, şi a strigat poate, pentru prima oară în viaţa lui, căci el nu ridica niciodată glasul.

— Da, a adăugat Petrovici, şi depinde şi de manta. Dacă-i pui guler de jder şi glugă căptuşită cu mătase, se ridică şi la două sute.

— Mă rog ţie, Petrovici, a stăruit Akaki Akakievici, plîngător, fără să mai audă şi fără să mai

vrea să audă ce spune Petrovici, drege-o într-un fel, ca să mă pot sluji de ea cît de cît.

— Dacă nu se poate, asta înseamnă să muncesc degeaba, iar dumneata să plătești degeaba, a răspuns Petrovici.

La aceste vorbe, Akaki Akakievici a ieșit cu totul distrus.

După plecarea lui, Petrovici a rămas multă vreme cu buzele strînse, fără să se apuce de lucru, mulțumit că nu cedase și că nu făcuse arta croitoricească de rîs.

Akaki Akakievici mergea pe stradă și parcă visa. „Iată ce treabă ! și-a spus el. Na, una ca asta nu mi-ar fi dat prin gînd... Apoi, după un răstimp de tăcere, a adăugat : Na ! Uite ce-a ieșit ! Și mie nici prin cap nu mi-ar fi trăsnit să iasă așa ceva. A urmat iar o tăcere îndelungată, după care și-a zis din nou : Va să zică, așa-i ! Ce neașteptat... Nici că te puteai aștepta... Așa a fost să fie !" Spunîndu-și astfel, în loc să se întoarcă acasă a pornit fără să-și dea seama în cu totul altă direcție.

Pe drum l-a atins un hornar plin de funingine și i-a mînjit cu negru tot umărul, de pe schela unei case în construcție s-a răsturnat peste el un căuș întreg de var. Akaki n-a băgat în seamă nimic, și-a venit în fire puțin, doar cînd s-a ciocnit nas în nas cu o caraulă, care-și sprijinise ale-

barda alături, să-şi poată scutura dintr-un cornet puţin tabac în palma bătătorită.

— Ce dai peste oameni? N-ai trotuar?

Auzindu-l, Akaki Akakievici şi-a venit mai bine în fire, s-a uitat împrejur şi şi-a văzut de drum. Abia acasă a început să-şi adune gîndurile, să vadă situaţia limpede, în adevărata ei lumină şi vorbea singur, dar nu cu fraze trunchiate, ci chibzuit şi deschis, cum ai vorbi cu un prieten înţelept, cu care poţi discuta chiar despre o chestiune intimă şi delicată. „Nu, nu se poate vorbi acum cu Petrovici, căci acum e, asta... se vede că l-a cam scuturat nevasta. Iată, am să mă duc mai bine la el duminică dimineaţa, după beţia de sîmbătă, are să fie încă ameţit şi buimac de somn şi are să aibă nevoie de bani să mai bea ceva, ca să se trezească. Nevasta n-are să-i dea bani, eu am să-i bag repede o grivnă în mînă şi m-oi înţelege cu el, şi atunci mantaua... asta..." Aşa s-a socotit Akaki Akakievici şi a prins din nou curaj, a aşteptat pînă în prima duminică şi, văzînd de departe că nevasta lui Petrovici pleacă de acasă, a intrat glonţ la croitor. Într-adevăr, după cheful de sîmbătă Petrovici era mahmur rău, îşi ţinea capul aplecat şi se uita chiorîş de tot cu singurul său ochi. Cu toate acestea, îndată ce a aflat despre ce era vorba, parcă a dat în el strechea.

— Nu pot, faceţi bine şi comandaţi-vă una nouă.

Akaki Akakievici i-a vîrît pe loc o grivnă.

— Mulţumesc, domnule, am să-i trag o duşcă în sănătatea dumneavoastră, a spus Petrovici, însă, cît despre manta, vedeţi-vă de treabă, nu mai faceţi nimic cu ea. Vă cos eu una nouă, pe cinste. Lăsaţi pe mine !

Akaki Akakievici a vrut să spună ceva despre reparaţie, dar Petrovici nu l-a ascultat pînă la capăt, ci i-a spus :

— Neapărat vă cos o manta nouă. Vă rog să mă credeţi că am să-mi dau toată silinţa. Poate c-am să vă fac gulerul aşa cum e moda acum, să se încheie cu copci de argint aplicate.

De data asta, Akaki Akakievici şi-a dat seama că nu e chip fără manta nouă şi şi-a pierdut curajul. Într-adevăr, cum ? Cu ce bani s-o facă ? Desigur că în parte s-ar putea bizui pe viitoarea gratificaţie de sărbători. Dar cu banii aceştia trebuia să-şi facă pantaloni noi, să plătească cizmarului o datorie veche pentru căputele noi la turetcile vechi, trebuia apoi să-şi comande trei cămăşi la lingereasă, şi vreo două perechi din acea rufărie de dedesubt, căreia nu şade bine să-i spui pe nume într-o carte. Într-un cuvînt, absolut toţi banii pe care urma să-i ia îşi aveau rostul lor, şi chiar dacă directorul ar fi avut bunătatea ca în loc de patruzeci de ruble să-i dea patruzeci şi cinci sau chiar cincizeci, tot n-ar fi făcut nimic, căci suma aceea, pe lîngă bănetul ce-i trebuia pentru o manta, era ca o picătură în mare. Ştia, desigur, că lui Petrovici îi venea adesea să ceară aşa, de-

odată, dracu ştie ce preţ nemaipomenit, încît chiar nevastă-sa nu se putea stăpîni să nu strige la el : „Ce ? Ai înnebunit, prostule ? Altă dată lucrează pe degeaba, iar acum a intrat dracu-n-tr-însul şi cere cît nu face nici el." Ştia că Petrovici avea să-i facă desigur mantaua şi pentru optzeci de ruble. Dar, de unde să ia aceste optzeci de ruble ? Jumătate ar mai putea găsi : ar face el rost de jumătate, poate chiar de ceva mai mult. De unde să ia însă cealaltă jumătate ?

Dar întîi şi întîi să spunem cititorului de unde avea prima jumătate. Akaki Akakievici avea obiceiul să pună la o parte, într-o puşculiţă cu cheie şi cu o tăietură în capac prin care vîra banii, cîte o jumătate de copeică de fiecare rublă cheltuită. La jumătate de an o dată număra banii de aramă adunaţi şi-i schimba în bani mărunţi de argint. Asta o făcea de mult, şi astfel, în curs de cîţiva ani, strînsese peste patruzeci de ruble. Aşadar, avea în mînă jumătate din suma ce-i trebuia pentru manta.

Dar de unde să ia cealaltă jumătate ? De unde să ia celelalte patruzeci de ruble ? S-a gîndit cît s-a gîndit şi a hotărît că va trebui să-şi micşoreze, cel puţin un an, cheltuielile obişnuite pentru întreţinere, să nu mai bea ceai seara, să nu aprindă luminări ; dacă va avea cumva treabă, să se ducă în odaia gazdei şi să lucreze la luminarea ei, iar cînd va umbla pe stradă să calce cît se poate de uşor şi cu băgare de seamă pe pietre şi pe lespezi,

mergînd aproape în vîrful picioarelor, ca să nu rupă tălpile prea repede, să dea spălătoresei cît mai rar rufele la spălat, şi, pentru ca ele să nu se înnegrească prea repede, să le scoată cum se întoarce acasă şi să-şi pună un halat de bumbac, foarte vechi, pe care pînă şi vremea îl cruţase. Trebuie să spunem adevărul, că la început i-a venit cam greu să se obişnuiască cu asemenea lipsuri, dar încet-încet s-a deprins, de bine de rău, şi lucrurile au prins să meargă strună. S-a deprins chiar să nu mai mănînce seara de loc, în schimb îşi hrănea sufletul visînd la viitoarea lui manta. De atunci viaţa i-a devenit parcă şi mai plină, ca şi cum s-ar fi însurat, ca şi cum ar mai fi fost cineva lîngă el, ca şi cum o tovarăşă plăcută s-ar fi învoit să străbată alături de el calea vieţii, şi această prietenă nu era alta decît aceeaşi manta bine vătuită şi cu căptuşeală trainică. A devenit parcă mai vioi, mai hotărît, ca un om care şi-a găsit un scop în viaţă. Ca prin minune, îndoiala, nehotărîrea, într-un cuvînt tot ce era trăsătură nesigură şi neprecisă, i-a dispărut de pe faţă şi din fapte. Cîteodată ochii începeau să-i sclipească şi-i veneau în minte gîndurile cele mai năstruşnice : de ce nu şi-ar face, mai la urma urmei, un guler de jder ? Cînd se gîndea la asta, devenea foarte distrat. Aşa, copiind într-o zi o hîrtie, era cît p-aci să greşească, ceea ce l-a făcut să exclame aproape tare „Oh !“ şi să se crucească. Se ducea cel puţin o dată pe lună la Petrovici, să

stea de vorbă cu el despre manta : de unde ar fi mai bine să cumpere stofa ? Cît ar trebui să coste ? De ce culoare să fie ? Şi, cu toate că se întorcea acasă de fiecare dată oarecum îngrijorat, era totuşi mulţumit, gîndindu-se că va veni, în sfîrşit, timpul cînd toate vor fi cumpărate şi mantaua făcută.

Treaba a mers mai repede decît a crezut el. Împotriva oricărei aşteptări, directorul nu i-a dat nici patruzeci, nici patruzeci şi cinci de ruble, ci şaizeci în cap. A simţit oare că Akaki Akakievici are nevoie de o manta ? Sau a fost numai o întîmplare ? Fapt este că Akaki Akakievici s-a trezit astfel cu douăzeci de ruble mai mult. Asta a grăbit cursul afacerii. A făcut ce a făcut şi a îndurat încă vreo două-trei luni puţintică foame şi a ajuns să aibă aproape optzeci de ruble. Inima lui, de-obicei foarte liniştită, a început să-i bată cu putere. Chiar din prima zi a dat o raită cu Petrovici prin prăvălii. A cumpărat o stofă foarte bună, ceea ce nu-i de mirare, dat fiind că jumătate de an se gîndise necontenit la asta, şi rar trecea o lună fără să fi intrat în prăvăli să se intereseze de preţuri. De altfel chiar Petrovici i-a spus că stofă mai bună nici că se află. Pentru căptuşeală au ales un percal[1] atît de des şi de tare încît era, vorba lui Petrovici, mai bun, mai frumos la vedere şi mai lucios ca mătasea. N-au

[1] Pînză de bumbac deasă, subţire şi netedă.

mai cumpărat guler de jder, pentru că era prea scump, dar au ales în schimb o piele de mîţă, cea mai bună pe care au găsit-o în prăvălie şi pe care, de departe, puteai s-o iei drept jder. Petrovici a lucrat la manta vreo două săptămîni, din pricina multelor tigheluri, căci altfel ar fi isprăvit-o mai curînd. Pentru lucru a luat douăsprezece ruble, mai puţin nu s-a putut cu nici un chip, pentru că mantaua a fost cusută peste tot numai cu mătase, tivurile trase de două ori, cu picior mic, şi Petrovici îşi petrecuse dinţii pe fiecare tiv, întipărind tot felul de desene.

Asta a fost... e greu de spus cînd, dar ziua cînd Petrovici a adus, în sfîrşit, mantaua, a fost desigur cea mai solemnă zi din viaţa lui Akaki Akakievici. I-a adus-o dis-de-dimineaţă, înainte de ora cînd trebuia să plece la departament. Nici că s-ar fi putut ca mantaua să-i vie mai la timp, pentru că începuseră geruri destul de mari şi se arăta că iarna va fi şi mai aspră. Petrovici a venit cu mantaua, aşa cum îi şade bine unui adevărat croitor. Pe faţă avea o mîndrie pe care Akaki Akakievici nu i-o văzuse niciodată. Părea că îşi dă foarte bine seama de valoarea lucrului făcut şi că vrea să arate dintr-o dată ce prăpastie e între croitorii care repară şi cîrpesc şi între cei ce fac lucruri noi. A scos mantaua din basmaua în care o învelise şi pe care chiar atunci o adusese de la spălătoreasă, a împăturit apoi basmaua cu grijă şi a pus-o în buzunar, pentru trebuinţă. A

desfăcut după aceea mantaua, s-a uitat la ea foarte mîndru, a apucat-o cu amîndouă mîinile şi a aruncat-o plin de îndemînare pe umerii lui Akaki Akakievici, a tras-o apoi în jos, i-a îndreptat-o pe spate cu mîna, i-a aşezat faldurile să cadă cu eleganţă, şi i-a lăsat-o descheiată. Dar, ca om în vîrstă, Akaki Akakievici a vrut s-o încerce pe mîneci, şi Petrovici l-a ajutat s-o îmbrace şi s-a văzut că mantaua îi venea de minune şi pe mîneci. Într-un cuvînt, mantaua era perfectă şi era tocmai pe măsură. Petrovici n-a scăpat prilejul să spună că a luat aşa de ieftin, numai pentru că sta pe o stradă mai mică, n-avea firmă, şi apoi pentru că îl cunoştea demult pe Akaki Akakievici, şi că un croitor de pe Nevski Prospekt i-ar fi luat numai de lucru şaptezeci şi cinci de ruble. Akaki Akakievici nu voia să discute cu Petrovici despre asta, şi toate sumele acelea mari, cu care îi plăcea lui Petrovici să arunce praf în ochii clienţilor, îl înfricoşau. I-a plătit, i-a mulţumit şi a plecat îndată la departament cu mantaua cea nouă. Petrovici a ieşit în urma lui şi ajuns jos în stradă, s-a oprit şi s-a uitat multă vreme, de departe, la opera lui, apoi a ocolit în fugă printr-o ulicioară strîmbă, a ieşit din nou în stradă, şi s-a mai uitat o dată la manta, din cealălaltă parte, adică drept în faţă.

Între timp, Akaki Akakievici păşea vioi şi dîrz, în cea mai fericită dispoziţie sufletească. Simţea tot timpul că avea pe umeri o manta nouă şi plă-

cerea care-i umplea inima l-a făcut chiar să zîmbească de cîteva ori. Într-adevăr, avea un folos dublu : mai întîi îi ţinea cald şi, în al doilea rînd, îi venea bine. Nici n-a băgat de seamă cum a făcut drumul, că s-a şi trezit deodată la departament. La intrare, şi-a scos mantaua, a privit-o din toate părţile şi l-a rugat pe portar să aibă grijă de ea în mod deosebit. Nu se ştie cum se răspîndise în toate birourile departamentului vestea că are manta nouă şi că s-a isprăvit cu capotul. În aceeaşi clipă, toţi s-au repezit jos la portar să-i vadă mantaua. Akaki Akakievici a fost salutat cu urale şi felicitat, iar el la început a primit felicitările zîmbind, după aceea s-a cam ruşinat. Însă cînd toţi s-au pornit să-l bată la cap spunîndu-i că mantaua trebuie udată şi că trebuia cel puţin să le dea într-o seară un chef la toţi, Akaki Akakievici s-a pierdut cu firea şi nu mai ştia ce să facă, ce să răspundă şi cum să scape de ei. Peste cîteva clipe şi-a revenit şi a încercat, roşu de tulburare şi cu destulă naivitate, să-i încredinţeze că mantaua nu era de loc nouă, că arăta numai aşa, dar că era veche. În sfîrşit, un funcţionar, dacă nu mă înşel chiar subşeful de birou, voind pesemne să arate că nu era de loc fudul şi că avea relaţii pînă şi cu inferiorii săi, a spus :

— Dacă-i aşa, vă dau eu o serată în locul lui, şi vă rog să veniţi la mine la un ceai, că parcă anume s-a potrivit ca tocmai azi să fie ziua mea !

Bineînţeles că funcţionarii şi-au felicitat subşeful şi au primit cu plăcere invitaţia. Akaki Akakievici a vrut mai întîi să refuze, dar toţi au început să spună că nu e frumos, că nu şade bine, şi el n-a mai avut încotro. Dealtfel, mai tirziu, s-a gîndit cu plăcere că va avea astfel prilejul să se plimbe şi seara în mantaua lui nouă. Toată ziua aceea a fost pentru el cea mai mare şi frumoasă sărbătoare. S-a întors acasă nespus de fericit, şi-a scost mantaua, a atîrnat-o cu grijă în cui, i-a admirat încă o dată stofa şi căptuşeala, şi-a scos din dulap într-adins pentru comparaţie, capotul vechi şi cu totul destrămat. L-a privit şi a rîs singur, atît de mare era deosebirea. Şi multă vreme apoi, în timp ce sta la masă, zîmbea într-una, aducîndu-şi aminte de halul în care se afla capotul. A mîncat cu poftă, după masă n-a mai scris nimic, nici o hîrtie, ci a trîndăvit întins pe pat, pînă s-a întunecat. Apoi, fără a mai zăbovi, s-a îmbrăcat, şi-a pus mantaua şi a plecat de acasă.

Din păcate, nu putem spune unde anume stătea funcţionarul care-l poftise. Memoria începe să ne lase, şi tot ce se găseşte în Petersburg, toate străzile şi casele, aşa ni s-au amestecat şi contopit în cap, încît ne e foarte greu să dăm vreo lămurire. Oricum ar fi, un lucru e sigur, că funcţionarul locuia în unul din cartierele elegante ale oraşului, şi deci foarte departe de Akaki Akakievici. La început, acesta a trebuit să treacă prin nişte străzi

pustii şi prost luminate. Apăreau din ce în ce mai mulţi trecători, doamne frumos îmbrăcate şi domni cu guler de biber, şi întîlnea tot mai rar birjari de rînd cu sănii de lemn, cu coşul zăbrelit, bătut în ţinte aurite, şi tot mai des birjari de lux, cu căciuli de catifea vişinie, cu sănii lăcuite şi învelitori de blană de urs, şi treceau în zbor pe stradă trăsuri cu caprele împodobite, sub ale căror roţi scîrţîia zăpada. Akaki Akakievici vedea în toate părţile numai noutăţi. Nu mai ieşise seara pe stradă de cîţiva ani. S-a oprit şi s-a uitat curios la vitrina mică, luminată, a unui magazin, unde era expus un tablou reprezentînd o femeie frumoasă care-şi scotea botina şi lăsa astfel să i se vadă un picior foarte frumos, în timp ce la spatele ei, scotea capul pe uşă, din altă cameră, un bărbat cu favoriţi şi cu o mustăcioară frumuşică. Akaki Akakievici a dat din cap, zîmbind, şi şi-a văzut de drum. De ce zîmbise oare ? Fiindcă întîlnise un lucru cu totul necunoscut, pentru care însă există la oricine un fel de instinct, sau fiindcă gîndise cum gîndesc mulţi funcţionari : „Ei, franţujii aceştia... ce să mai vorbim ! Cînd se apucă să facă ceva, atunci sigur că-i... asta..." Dar poate că nici nu s-a gîndit aşa, că, de ! nu te poţi vîrî în sufletul omului, să afli tot ce gîndeşte.

În sfîrşit, a ajuns la casa unde locuia subşeful de birou. Acesta trăia pe picior mare. Scara era luminată de un felinar, iar apartamentul se găsea la etajul al doilea. În antret, Akaki Akakievici

a văzut o mulţime de galoşi înşiraţi rînduri-rînduri pe podea. În mijlocul odăii, între galoşi, stătea un samovar care zumzăia şi scotea rotocoale de aburi. De-a lungul peretelui atîrnau paltoane şi mantale, unele cu guler de biber, altele cu revere de catifea. Zgomotul înăbuşit de glasuri care răzbătea prin perete a devenit răsunător şi limpede cînd uşa s-a deschis şi a ieşit un lacheu cu o tavă încărcată cu pahare goale, cu o căniţă de frişcă şi un coşuleţ de pezmeţi. Pesemne că funcţionarii se adunaseră demult şi apucaseră să bea primul pahar de ceai. Akaki Akakievici şi-a atîrnat singur mantaua, a intrat în odaie, şi pe dinaintea ochilor au început să-i joace lumînările, funcţionarii, ciubucele, mesele de cărţi, iar vorbele răzleţe pornind din toate părţile, precum şi zgomotul de scaune mutate i-au lovit nedesluşit auzul. S-a oprit cît se poate de stîngaci, în mijlocul odăii, încurcat şi fără să ştie ce trebuie să facă. Ceilalţi însă l-au primit cu urale şi s-au repezit îndată în antret să-i vadă din nou mantaua. Deşi puţin jenat, Akaki Akakievici n-a putut, în naivitatea lui, să nu se bucure, văzînd cum îi laudă toţi mantaua. Mai tîrziu, bineînţeles, l-au lăsat în plata Domnului, cu manta cu tot şi s-au aşezat, cum era şi firesc, la mesele de *whist.*

Totul i se părea ciudat lui Akaki Akakievici, şi zgomotul, şi larma glasurilor, şi mulţimea de oameni. Într-adevăr, nu ştia ce să facă, cum să-şi ţină mîinile şi picioarele, şi nici chiar unde să

stea. În sfîrşit, s-a aşezat lîngă nişte jucători de *whist*, se uita cum joacă, urmărind cînd faţa unuia, cînd pe a altuia, şi, peste cîtva timp, a început să caşte şi să simtă că se plictiseşte, mai ales că trecuse de mult ora la care obişnuia să se culce. A vrut să-şi ia rămas bun de la gazdă, dar nu l-au lăsat să plece, spunînd că trebuie să bea o cupă de şampanie în cinstea mantalei noi. După un ceas s-a servit masa, alcătuită din vinegretă, rasol rece de viţel, pateu de ficat, prăjituri de cofetărie şi şampanie. L-au silit pe Akaki Akakievici să bea două cupe, după care simţea că parcă toate erau mai vesele.

Totuşi n-a uitat de loc că era ceasul douăsprezece şi că sosise de mult timpul să plece acasă. Ca nu cumva să i se năzărească gazdei să-l mai oprească, a ieşit încetişor, şi-a căutat în antret mantaua, şi-a zărit-o, cu mare părere de rău pe jos şi a scuturat-o, a suflat de pe ea cu grijă toate firicelele de praf, şi-a pus-o pe umeri, a coborît scara şi a ieşit în stradă.

Încă nu se stinseseră luminile. Mai erau deschise cîteva dughene, aceste cluburi permanente ale slugilor şi ale celor de o seamă cu ei. Altele, deşi închise, lăsau să se strecoare prin crăpătura uşii o fîşie lungă de lumină, ceea ce arăta că mai aveau muşterii şi că servitorimea nu-şi isprăvise, se vede, taifasul şi taclalele, lăsîndu-şi stăpînii să se întrebe nedumeriţi unde ar putea fi. Akaki Akakievici mergea bine dispus, ba, la un moment

dat, a început chiar să alerge, fără să știe de ce, după o doamnă care trecuse pe lîngă el ca fulgerul, executînd din fiecare părticică a trupului niște mișcări nemaipomenite. S-a oprit totuși din fugă și și-a continuat drumul încetișor ca înainte, mirîndu-se singur de unde îi venise gustul s-o ia la trap.

În scurt timp i s-au arătat în față străzile pustii care nici ziua nu sînt prea vesele, dar încă noaptea ! Păreau acum și mai singuratice, și mai pustii. Felinarele au început să clipească mai rar, pesemne că prin aceste părți se dădea mai puțin ulei de iluminat. Au început să se ivească zăplazuri și case de lemn. În jur, nici țipenie de om. Doar zăpada de pe străzi sclipea, iar bordeiele joase și adormite, cu obloanele închise, se iveau negre și triste. Se apropia acum de locul unde strada dădea într-o piață nesfîrșită. Casele de pe cealaltă parte abia se zăreau. Piața părea o pustietate îngrozitoare.

Undeva departe, Dumnezeu știe unde, clipea o luminiță într-o gheretă, aflată parcă la capătul lumii... Lui Akaki Akakievici i-a pierit bună parte din veselie. A intrat în piață cu o frică cu neputință de stăpînit, de parcă îi spunea inima că are să i se întîmple ceva rău. S-a uitat înapoi, pe urmă la dreapta, la stînga și parcă se afla în mijlocul unei mări. „Mai bine să nu mă uit“, și-a spus el și a început să meargă cu ochii închiși. Cînd și i-a deschis să vadă dacă mai era mult

pînă la capătul pieţii, a zărit deodată în faţă, aproape sub nasul lui, nişte oameni cu mustăţi. N-a putut nici măcar să vadă bine ce fel de oameni erau. I s-a făcut negru înaintea ochilor şi inima a început să-i bată.

— Mantaua asta-i a mea ! a răcnit unul cu glas tunător, apucîndu-l de guler.

Akaki Akakievici era gata să strige : „Ajutor“ ! cînd altul i-a vîrît în gură un pumn mare, cît un cap de funcţionar, şi i-a spus :

— Ţipă dacă mai poţi !

Akaki Akakievici simţea cum i se scoate mantaua, cum îl izbesc cu genunchiul, şi atîta tot. A căzut pe spate, în zăpadă, şi nu şi-a mai dat seama de nimic.

Peste cîteva clipe şi-a venit în fire. S-a ridicat, dar nu mai era nimeni. Simţea că era frig în cîmpul acela şi că nu mai avea mantaua. A început să strige, dar glasul lui parcă nici gînd n-avea să ajungă la marginile pieţii. Ţipa într-una, cu deznădejde, şi alerga de-a curmezişul pieţii, drept spre gheretă, lîngă care caraula, sprijinită în alebardă, se uita parcă mirat, curios să afle ce dracu îl făcea pe acest om să alerge spre el, ţipînd. Akaki Akakievici a ajuns în sfîrşit şi a început să strige la el, cu glasul întretăiat, că doarme, că nu bagă de seamă nimic şi nu vede cum sînt jefuiţi oamenii. Caraula i-a răspuns că n-a văzut nimic, decît doar că îl opriseră în mijlocul pieţei doi oameni, dar crezuse că erau nişte

prieteni ai lui, şi că, decît să înjure acum degeaba, mai bine să se ducă mîine la ispectorul de poliţie al cartierului, care va afla numaidecît cine i-a luat mantaua.

Akaki Akakievici a ajuns acasă într-un hal fără hal. Puţinul său păr de la tîmple şi de la ceafă i se zbîrlise de tot şi era plin de zăpadă pe piept, pe spate şi pe pantaloni. Bătrîna lui gazdă, auzind bătăi puternice în uşă, a sărit repede din pat, apoi, numai într-un papuc şi strîngîndu-şi pudic cămaşa pe piept a deschis, dar văzînd în ce hal era Akaki Akakievici s-a tras înapoi. După ce el i-a povestit tot ce i se întîmplase, şi-a împreunat mîinile a mirare, şi i-a spus că trebuie să se ducă întins la comisarul de poliţie, căci inspectorul de cartier are să-l amăgească cu făgăduieli, apoi cu vorba, că cel mai bun lucru e să se ducă de-a dreptul la comisarul de poliţie, pe care ea îl cunoaşte, fiindcă Anna finlandeza, pe care o avusese mai înainte bucătăreasă, e acum dădacă la el, că el trece adesea prin faţa casei ei, că se duce în fiecare duminică la biserică, se roagă şi în acelaşi timp se uită cu bunăvoinţă la toţi, aşa că trebuie, prin urmare, să fie un om bun. După ce i-a ascultat vorba, Akaki Akakievici s-a tîrît plin de tristeţe în odaia lui, şi cine e în stare să se pună cît de puţin în situaţia altuia, să judece cum şi-a petrecut noaptea.

Dis-de-dimineaţă s-a dus la comisarul de poliţie, dar i s-a spus că mai doarme, şi a venit pe

la zece și i s-a spus iar că doarme, și a venit la unsprezece și i s-a spus că nu era acasă, a venit la ora mesei, dar copiștii din anticameră n-au voit cu nici un chip să-l lase să intre, vrînd să știe numaidecît cu ce treabă venise, ce-l adusese și ce se întîmplase. Așa că, pînă la urmă, Akaki Akakievici s-a hotărît să dea și el măcar o dată în viață dovadă de tărie, și le-a declarat răspicat că trebuie să-l vadă personal pe comisarul de poliție, că n-aveau dreptul să-l împiedice să intre, că venise de la departament în interes de serviciu, că are să se plîngă, și atunci o să vadă ei! La aceste vorbe, copiștii n-au mai avut ce spune și unul din ei s-a dus să-l cheme pe comisar. Comisarul de poliție a primit plîngerea cu privire la furtul mantalei într-un fel nespus de ciudat. În loc să dea atenție punctului principal al afacerii, a început să-l descoase pe Akaki Akakievici de ce s-a întors așa de tîrziu, dacă nu trecuse și nu zăbovise cumva într-o casă de cele rău famate, încît Akaki Akakievici s-a zăpăcit cu desăvîrșire, nemaiștiind nici el dacă comisarul avea să dea curs sau ba, așa cum se cuvine, afacerii cu mantaua. Nu s-a dus la slujbă toată ziua, ceea ce nu i se mai întîmplase niciodată.

A doua zi s-a arătat la departament foarte palid, în vechiul lui capot, ajuns și mai de plîns. Întîmplarea cu furtul mantalei i-a mișcat pe mulți, deși s-au găsit și acum cîțiva funcționari să-și bată joc de el. Au hotărît pe loc să strîngă

bani, dar n-au izbutit să adune decît foarte puţin, fiindcă şi aşa funcţionarii cheltuiseră destul cu subscripţia pentru portretul directorului şi pentru o carte, în urma propunerii şefului de secţie, prieten cu autorul, aşa că suma strînsă era cu totul neînsemnată. Cineva, împins se vede de milă, s-a hotărît să-l ajute, măcar cu un sfat bun, şi i-a spus să nu se mai ducă la inspectorul de cartier, căci, chiar dacă s-ar întîmpla ca acesta, în dorinţa de a cîştiga bunăvoinţa superiorilor, să găsească un mijloc de a da de manta, ea va rămîne totuşi la poliţie, dacă el nu va putea aduce dovezi legale că-i a lui. Mai bine ar fi să se adreseze *unei persoane însemnate,* şi dacă această *persoană însemnată* va scrie şi se va pune în legătură cu cine trebuia, atunci afacerea se va rezolva cu mai mult succes.

Ce-i rămînea de făcut lui Akaki Akakievici ? S-a hotărît să se ducă la *persoana însemnată.* Cine era această *persoană însemnată* şi ce funcţie avea, nu se ştie nici pînă azi. Trebuie să vă spun că această *persoană însemnată* devenise *însemnată* nu demult şi că înainte fusese o persoană neînsemnată. De-altfel, postul pe care-l ocupa nu era socotit nici acum însemnat, în comparaţie cu altele mai însemnate. Dar veţi găsi oricînd un cerc de oameni pentru care e însemnat ceea ce pentru alţii e neînsemnat. De altminteri, această persoană căuta să-şi crească însemnătatea prin multe alte mijloace, şi anume : introdusese obiceiul ca

funcţionarii subalterni să-l întîmpine la scară, cînd venea la slujbă, ca nimeni să nu intre la el de-a dreptul, ci totul să meargă după o riguroasă rînduială, registratorul colegiului să refere secretarului de gubernie, secretarul de gubernie celui titular sau altuia, şi abia după aceea afacerea să ajungă la el. Aşa stau lucrurile în sfînta Rusie, contaminată de spiritul de imitaţie : toţi îşi imită şi-şi maimuţăresc şeful. Se spune chiar că un oarecare consilier titular, ajuns şeful unei mici cancelarii, s-a izolat imediat într-o cămăruţă separată, botezînd-o „cameră de consiliu". Nişte uşieri cu gulere roşii şi cu vipuşcă la pantaloni, puşi la uşă, apucau clanţa şi deschideau cui voia să intre, deşi în această „cameră de consiliu" abia încăpea o masă de scris obişnuită. Ceremonialul primirii şi obiceiurile *persoanei însemnate* erau grave şi solemne, dar de loc complicate. Temeiul cel mai de seamă al sistemului era severitatea. „Severitate, severitate şi iar severitate", spunea el de obicei, şi la ultimul „severitate", se uita foarte semnificativ în faţa celui venit la dînsul. De altfel nici nu era nevoie de privirea asta, pentru că cei zece funcţionari care alcătuiau tot mecanismul cancelariei lui erau şi aşa destul de înfricoşaţi. Cînd îl zăreau, încă de departe, lăsau baltă toată treaba şi aşteptau în poziţie de drepţi pînă ce şeful trecea prin odaie. Discuţia lui obişnuită cu subalternii era plină de severitate şi se rezuma aproape întotdeauna la trei fraze : „Cum

de îndrăzniţi? Ştiţi cu cine vorbiţi? Vă daţi seama în faţa cui staţi?" Totuşi, în fundul sufletului, era om bun, drăguţ şi serviabil cu colegii. Dar gradul de general [1] i se urcase cu totul la cap. De cînd avea acest grad, era năuc, nu-şi mai încăpea în piele şi nu mai ştia cum să se poarte. Cînd se afla cu egalii lui, rămînea om cumsecade, foarte de treabă în multe privinţe, ba chiar inteligent, dar îndată ce se întîmpla să se afle într-o societate de oameni, fie chiar numai cu un grad mai jos decît el, devenea de nesuferit. Tăcea, şi starea lui stîrnea milă, cu atît mai mult cu cît îşi dădea seama că ar fi putut petrece timpul mult mai bine. I se vedea cîteodată în ochi dorinţa arzătoare de a lua parte la discuţii, de a se alătura vreunui cerc interesant, dar îl oprea teama că ar fi prea mult din partea lui, că ar fi familiar şi că i-ar scădea din prestigiu. Din pricina acestor socoteli rămînea veşnic tăcut, scotea numai din cînd în cînd cîte un cuvînt monosilabic, şi căpăta astfel faima de om nespus de plictisitor.

La această *persoană însemnată* a venit Akaki Akakievici al nostru, şi a nimerit într-un moment foarte nepotrivit pentru dînsul, dar foarte potrivit pentru *persoana însemnată. Persoana însemnată* se găsea în cabinet şi vorbea, extrem de bine dispus, cu un vechi cunoscut, prieten din copilă-

---

[1] Gradele ierarhiei civile corespundeau celei militare. Corespondentul civil al gradului de general era acela de consilier de stat şi dădea dreptul la titulatura „excelenţă".

rie, sosit nu demult la Petersburg, şi pe care nu-l mai văzuse de cîţiva ani. În acest timp i s-a adus la cunoştinţă că a venit un oarecare Başmacikin. El a întrebat scurt :

— Cine-i ?

— Un funcţionar, i s-a răspuns.

— Da ? Să aştepte ! N-am timp acum.

Aici trebuie să spunem că *persoana însemnată* minţea cu desăvîrşire ; avea timp, căci de mult isprăvise de vorbit cu prietenul lui despre toate, şi de mult făceau pauze foarte mari în convorbire şi se băteau uşor pe coapse unul pe altul, spunîndu-şi mereu :

— Aşa-i, Ivan Abramovici !

— Ehei, Stepan Varlamovici !

Cu toate acestea, a poruncit ca funcţionarul să aştepte, spre a arăta prietenului său, om ieşit de mult din slujbă şi care trăia acum la ţară — cît timp trebuie să aştepte funcţionarii la el în anticameră. În sfîrşit, după ce au vorbit destul, după ce au tăcut şi mai mult, şi după ce au fumat ţigări de foi, adînciţi în fotolii foarte confortabile, cu spătarul mobil, el s-a prefăcut în cele din urmă că-şi aduce aminte de ceva, şi i-a spus secretarului oprit în uşă cu nişte hîrtii :

— Mi se pare că aşteaptă dincolo un funcţionar. Spune-i că poate să intre.

Văzînd înfăţişarea umilă a lui Akaki Akakievici şi văzîndu-i mondirul vechi, s-a întors către el brusc :

— Ce doreşti ? l-a întrebat cu glas sec şi hotărît, pe care şi-l studiase acasă, la el în odaie, în faţa oglinzii, cu o săptămînă înainte de a fi primit postul actual şi gradul de general.

Akaki Akakievici simţise încă dinainte cum îl cuprindea o sfială firească şi s-a cam fîstîcit, dar l-a desluşit pe cît a putut să-şi dezlege limba, adăugînd mai des chiar decît altădată cuvîntul „asta", că a avut o manta nouă-nouţă, de care a fost jefuit în chip neomenesc, şi că i se adresează lui să intervină într-un fel sau altul, să intre în corespondenţă cu domnul oberpoliţmeister [1] sau cu altcineva, ca să-i găsească mantaua. Nu se ştie din ce motive, purtarea lui Akaki Akakievici i s-a părut generalului prea familiară.

— Ce-i cu dumneata, stimate domn ? a urmat el, tăios. Ce, nu cunoşti rînduiala ? Nu ştii unde ai intrat ? Nu ştii ce cale urmează orice chestiune ? Întîi trebuia să dai la cancelarie o cerere, care ar fi mers la şeful de birou, apoi la şeful de secţie, acesta ar fi remis-o secretarului, care la rîndul lui mi-ar fi dat-o mie...

— Dar, excelenţă... i-a spus Akaki Akakievici, adunîndu-şi puţinul curaj ce-i mai rămăsese şi simţind cum îl treceau toate sudorile, mi-am permis să vă deranjez, excelenţa voastră, pentru că secretarii... asta... nu-s oameni de nădejde...

— Cum ? Ce face ? a răcnit persoana însemnată... De unde ai mai scos-o şi pe asta ? De unde

[1] Şeful poliţiei în oraşele mari, în Rusia ţaristă.

ai luat ideile astea? Ce-i răzvrătirea asta a tineretului împotriva şefilor şi superiorilor?

Se vede că *persoana însemnată* nu băgase de seamă că Akaki Akakievici era trecut de cincizeci de ani. Înseamnă că dacă el mai putea fi socotit om tînăr, era numai ceva relativ, adică în comparaţie cu unul de şaptezeci.

— Ştii cu cine vorbeşti? Îţi dai seama pe cine ai în faţa dumitale? Te întreb dacă pricepi...

Aici, generalul a bătut din picior şi a ridicat glasul într-atît, încît l-ar fi putut speria nu numai pe Akaki Akakievici, ci pe oricine. Akaki Akakievici a înmărmurit, s-a clătinat, a început să tremure din tot trupul şi nu a mai fost în stare să se ţină pe picioare. S-ar fi prăbuşit, dacă nu se repezeau îndată uşierii să-l susţină. L-au scos afară aproape fără cunoştinţă.

Între timp, persoana însemnată, mulţumit că efectul produs întrecuse toate aşteptările, şi nespus de încîntat că chiar numai cu vorba îl poate face pe un om să-şi piardă cunoştinţa, se uita cu coada ochiului la prietenul său, să vadă cum priveşte el lucrurile, şi a constatat cu mare satisfacţie că prietenul se găsea în cea mai nehotărîtă stare de spirit şi că începuse să-i fie frică pînă şi lui.

Akaki Akakievici nu şi-a mai amintit nimic, nici cum a coborît scara, nici cum a ajuns în stradă. Nu-şi simţea nici mîinile, nici picioarele. În viaţa lui nu fusese muştruluit atît de tare de

un general şi încă de unul care nu era din departamentul său. Mergea cu gura căscată prin viscolul care şuiera pe străzi, poticnindu-se de marginea trotuarului. După obiceiul Petersburgului, vîntul bătea dintr-o dată din toate cele patru puncte cardinale şi din toate ulicioarele. Într-o clipă l-au cuprins dureri în gît, şi cînd a ajuns acasă nu mai era în stare să scoată un cuvînt. Se umflase tot şi a trebuit să se culce în pat. Iată cît de puternică poate fi cîteodată o muştruluială în lege !

A doua zi, avea febră mare. Datorită ajutorului mărinimos al climei din Petersburg, boala şi-a urmat cursul mult mai repede decît se putea aştepta, şi cînd a venit doctorul şi i-a luat pulsul, n-a găsit nimic de făcut decît să-i prescrie o prişniţă, numai aşa, ca bolnavul să nu rămînă fără ajutorul binefăcător al medicinei. Şi a declarat pe loc că în două zile moare sigur.

— Iar dumneata, maică, a adăugat el întorcîndu-se spre gazdă, nu-ţi mai pierde timpul degeaba, tocmeşte de pe acum o raclă de brad, căci una de stejar ar fi prea scumpă pentru el.

Auzise oare Akaki Akakievici aceste vorbe fatale care îl priveau ? Şi dacă le auzise îl zguduiseră ele oare ? Îi părea oare rău după viaţa lui nenorocită ? Despre toate acestea nu se ştie nimic, pentrucă tot timpul avea febră şi aiura. Avea necontenit vedenii, una mai ciudată decît alta. Ba îl vedea pe Petrovici şi-i comanda o manta cu

nişte curse împotriva hoţilor (i se năzărea tot timpul că-s ascunşi sub pat, şi mereu chema gazda să-i scoată, pînă şi de sub plapomă), ba întreba de ce stă atîrnat în faţa lui capotul vechi, cînd are o manta nouă, ba i se părea că se găseşte în faţa generalului, ascultîndu-i mustrările teribile şi spunîndu-i : „Vă rog să mă iertaţi, excelenţă“, ba, în sfîrşit, ajunsese să înjure, rostind vorbele cele mai îngrozitoare, aşa că bătrîna lui gazdă îşi făcea cruce, căci nu auzise niciodată aşa ceva de la el şi mai ales că aceste vorbe urmau întotdeauna după cuvintele... „excelenţa-voastră“. Apoi spunea cuvinte fără şir, din care nu se putea înţelege nimic, ci se vedea numai că gîndurile şi cuvintele lui dezordonate se învîrteau mereu în jurul mantalei.

În sfîrşit, bietul Akaki Akakievici şi-a dat sufletul. Nu i-au pus sigiliu nici pe odaie, nici pe lucruri, în primul rînd pentru că nu avea moştenitori, iar în al doilea pentru că lăsase o moştenire foarte mică, o legătură de pene de gîscă, o testea de hîrtie albă oficială, trei perechi de ciorapi, doi-trei nasturi căzuţi de la pantaloni şi capotul bine cunoscut cititorului. Cine s-a ales cu toate aceste lucruri, numai Dumnezeu ştie. Mărturisesc că nici povestitorul nu s-a interesat de asta.

Akaki Akakievici a fost dus la cimitir şi înmormîntat, iar Petersburgul a rămas fără Akaki Akakievici, ca şi cum niciodată n-ar fi trăit acolo.

A dispărut pentru totdeauna acea ființă, de nimeni ocrotită, nimănui dragă, de care nu se interesa nimeni, pe care n-o luase în seamă nici măcar vreun naturalist, care nu lasă să-i scape nici chiar o muscă obişnuită fără s-o prindă în ac şi s-o cerceteze la microscop, dispăruse ființa care îndurase supusă batjocurile cancelariei şi coborîse în mormînt fără să fi făcut ceva extraordinar, dar căreia, cel puțin înainte de moarte, i-a apărut o rază luminoasă sub forma unei mantale, însenindu-i pentru o clipă viața nefericită, dar nenorocirea neînduplecată a căzut asupra lui, cum cade şi asupra țarilor şi puternicilor lumii...

La cîteva zile după ce a murit, l-a căutat acasă un uşier de la departament, cu ordinul să se prezinte numaidecît, pentru că îl chema şeful. Dar uşierul s-a întors fără nici un rezultat şi a spus că Akaki Akakievici nu mai putea veni, și întrebat „de ce ?" a răspuns :

— Păi, a murit. E îngropat de patru zile.

Aşa s-a aflat la departament de moartea lui Akaki Akakievici, şi chiar a doua zi în locul lui şedea un funcționar nou, mult mai înalt, şi care nu mai aşternea literele cu un scris atît de drept, ci mult mai oblic, mai strîmb.

Cine și-ar fi putut însă închipui că povestea lui Akaki Akakievici nu se termină aici și că el era sortit să mai trăiască cîteva zile, prin vîlva stîrnită după moarte, ca o răsplată pentru viața pe care o dusese nebăgat în seamă de nimeni ? To-

tuşi aşa s-au petrecut lucrurile, şi mica noastră poveste capătă pe neaşteptate un sfîrşit fantastic.

Prin Petersburg au început deodată să umble zvonuri că la podul Kalinkin şi mai încolo, se arată, noaptea, un mort cu chip de funcţionar, care caută o manta furată, şi fără să facă nici o deosebire de rang şi de meserie, dezbracă pe toţi oamenii de mantale, fie că sînt căptuşite cu pisică, sau jderi, sau vătuite, fie că erau şube de castor, de vulpe ori de urs, într-un cuvînt lua orice blană şi orice piele născocită de oameni ca să-şi acopere pielea. Unul dintre funcţionarii departamentului a văzut mortul cu ochii lui şi l-a recunoscut pe Akaki Akakievici. S-a speriat însă atît de tare, încît a început să fugă cît îl ţineau picioarele şi nu s-a putut uita bine la dînsul, aşa că a văzut numai cum îl ameninţă cu degetul, de departe. Din toate părţile au început să curgă plîngeri că umerii şi spinările, nu numai ale consilierilor titulari — asta ar mai fi mers — ci şi ale consilierilor intimi, erau în primejdie să răcească, din pricină că li se luau noaptea mantalele. Poliţia a dat ordinul ca mortul să fie prins cu orice chip, viu sau mort, şi să fie pedepsit în mod aspru pentru a fi pildă şi altora, ceea ce era să se şi întîmple. Caraula unui cartier l-a prins chiar asupra faptului şi l-a apucat de guler în ulicioara Kiriuskin, în timp ce încerca să scoată mantaua de şiac unui fost muzicant care pe vremuri cînta din flaut. Apucîndu-l de guler, caraula

a strigat să vină doi tovarăşi de-ai lui şi i-a rugat să ţină mortul, iar el şi-a vîrît o clipă mîna în tureatca cizmei şi şi-a scos tabachera de mesteacăn, pentru a-şi mai înviora nasul degerat în trecut de şase ori. Dar tabacul era aşa de iute, că nici chiar un mort nu-l putea suferi. N-a apucat să tragă caraula o priză cu nara stîngă, în timp ce-şi astupa cu degetul nara dreaptă, că mortul a şi strănutat atît de tare, stropindu-i, încît toţi trei au trebuit să închidă ochii. Pînă să-şi ridice ei pumnii, ca să se frece la ochi, mortul a dispărut, încît nici nu mai ştiau dacă puseseră mîna pe el sau ba. De atunci a intrat în caraule o frică de morţi aşa de mare, încît se temeau să mai pună mîna şi pe vii şi ţipau numai de departe : „Ei, mă, vezi-ţi de drum !“ Iar funcţionarul mort a început să-şi facă apariţia şi dincolo de podul Kalinkin, băgîndu-i în sperieţi pe toţi oamenii slabi de înger.

Dar am lăsat cu desăvîrşire la o parte *persoana însemnată,* care, de fapt, este oarecum pricina întorsăturii fantastice luate de această poveste, de altfel în totul adevărată. În primul rînd, dreptatea ne cere să spunem că *persoana însemnată,* curînd după plecarea bietului Akaki Akakievici, muştruluit atît de aspru, a simţit un fel de compătimire. Acest sentiment nu-i era străin. Inima i se lăsase înduplecată de multe porniri bune, cu toate că foarte des rangul pe care-l ocupa îl împiedica să şi le arate. În clipa cînd prietenul ve-

nit la el a ieşit din cabinet, *persoana însemnată*, mişcată de soarta bietului Akaki Akakievici, a căzut pe gînduri, şi de atunci aproape zilnic i se părea că-l vede palid la faţă şi neputîndu-i suporta mustrarea. Acest gînd îl turbura aşa de tare, încît după o săptămînă s-a hotărît să trimită un funcţionar să afle cine e şi ce-i cu el şi dacă nu poate să-i fie cumva de folos. Iar cînd i s-a raportat că Akaki Akakievici murise îndată după întîmplarea aceea a rămas uimit, a avut mustrări de conştiinţă, şi toată ziua a fost rău dispus.

Vrînd să se distreze cît de cît, ca să scape de această impresie neplăcută, s-a dus la serata unui prieten, unde a găsit o societate aleasă, şi mai ales că fiind aproape toţi acolo de acelaşi grad cu el, nu-l mai putea stingheri absolut cu nimic. Asta a avut un efect extraordinar asupra stării lui de spirit. Şi-a dat drumul chefului de vorbă, era amabil, într-un cuvînt, a petrecut o seară foarte plăcută. La masă a băut un pahar, două de şampanie, mijloc destul de sigur, după cum se ştie, pentru a-ţi crea voie bună. Şampania l-a făcut să se apuce îndată de o mulţime de treburi urgente, şi anume, să nu se ducă acasă, ci să treacă pe la Karolina Ivanovna, o doamnă cunoscută, pare-se de origină germană, cu care avea legături cu desăvîrşire prieteneşti.

Trebuie să spunem că *persoana însemnată* nu mai era aşa de tînăr, era soţ bun şi venerat tată de familie. Doi băieţi, dintre care unul funcţionar

într-o cancelarie, şi o fetiţă drăgălaşă, de şaisprezece ani, cu un năsuc puţin încovoiat, dar drăguţ, venea în fiecare zi să-i sărute mîna şi să-i spună : „*Bonjour, papa*“... Nevastă-sa, o femeie încă proaspătă şi de loc urîtă, îi întindea mîna să-i fie sărutată, apoi întorcînd-o i-o săruta şi ea pe a lui. Dar *persoana însemnată,* care îşi găsea toată mulţumirea în plăcerile vieţii de familie, găsise de cuviinţă, din nevoia de a avea prieteni, să aibă o prietenă în altă parte a oraşului. Această prietenă nu era cîtuşi de puţin mai frumoasă ori mai tînără decît nevastă-sa, dar aşa sînt lucrurile pe lume, şi nu-i treaba noastră să le judecăm.

Şi astfel *persoana însemnată* a coborît scara, s-a urcat în sanie şi a spus vizitiului : „La Karolina Ivanovna“, apoi cu un gest maiestuos s-a înfăşurat în mantaua lui călduroasă şi s-a înfundat în acea stare plăcută, cum nu se poate mai potrivită pentru un rus, cînd, adică, nu te gîndeşti la nimic şi totuşi gîndurile îţi vin singure, unul mai frumos decît altul, fără să te mai osteneşti să le cauţi. Foarte mulţumit de felul cum îşi petrecuse seara, îşi amintea toate clipele vesele ale petrecerii şi toate vorbele care făcuseră micul cerc să rîdă în hohote. Le repeta acum pe unele din ele cu jumătate de glas, şi le găsea tot atît de hazlii cum i se păruseră şi înainte, aşa că nu era de mirare că rîdea singur, din toată inima. Vîntul vijelios, repezindu-se Dumnezeu ştie de unde şi din ce pricină, îl supăra din cînd în cînd şi îi

biciuia faţa, împroşcîndu-l cu zăpadă, fluturîndu-i gulerul mantalei ca pe o pînză sau izbindu-i-l peste cap cu putere supranaturală şi făcîndu-l astfel să aibă mereu de lucru cu el. Deodată a simţit cum cineva îl apucă de guler cu putere. S-a întors şi a zărit un om mic de stat, într-un mundir vechi şi uzat, şi l-a recunoscut cu groază pe Akaki Akakievici. Faţa funcţionarului era albă ca zăpada şi arăta într-adevăr ca a unui mort. Dar groaza *persoanei însemnate* a întrecut orice margine, cînd a văzut cum gura mortului se schimonoseşte şi rosteşte următoarele cuvinte, răspîndind o duhoare groaznică, de mormînt :

— A, iată-te în sfîrşit ! În sfîrşit, asta... te-am prins, de guler. Tocmai de mantaua ta am nevoie. De-a mea nu te-ai interesat, ba pe deasupra m-ai şi muştruluit, şi acum dă-mi-o pe a ta...

Biata *persoană însemnată* era cît p-aci să moară. Dădea el, nu-i vorbă, dovadă de străşnicie în cancelarie şi, în general, faţă de subalterni, şi oricine se uita la figura lui impunătoare şi la ifose, spunea : „Ehei, ce om energic !" dar în cazul de faţă, întocmai ca atîţia alţi oameni cu înfăţişare de eroi, a simţit o spaimă aşa de mare, încît, nu fără pricină, s-a temut să nu-şi piardă cunoştinţa. Şi-a scos el însuşi mantaua de pe umeri, cît a putut mai repede, şi a strigat vizitiului cu glas schimbat de groază : „Acasă, repede !"

Auzind un glas care de obicei se aude numai în clipe hotărîtoare şi e însoţit de încă ceva care te îndeamnă şi mai mult, vizitiul şi-a vîrît capul între umeri, pentru orice întîmplare, şi-a învîrtit biciul şi a pornit ca săgeata. Peste vreo şase minute şi ceva, *persoana însemnată* se afla înaintea casei, la scară. Palid, speriat şi fără de manta, în loc să se fi dus la Karolina Ivanovna, venise acasă. S-a tîrît cu chiu cu vai pînă în odaia lui, unde a petrecut o noapte foarte zbuciumată, încît a doua zi dimineaţă, la ceai, fata lui i-a spus fără înconjur :

— Tată, astăzi eşti foarte palid.

Dar tatăl a tăcut şi n-a suflat o vorbă despre ce făcuse, unde voise să meargă şi ce se petrecuse. Această întîmplare a avut asupra lui un efect foarte puternic. A început chiar să spună mult mai rar subalternilor : „Cum îndrăzniţi ? Vă daţi seama în faţa cui staţi ?“ Dacă spunea totuşi aceste cuvinte, n-o făcea decît după ce asculta mai întîi despre ce era vorba.

Dar ceea ce e mai demn de reţinut e că de atunci funcţionarul mort a încetat cu desăvîrşire să mai apară. Se vede că mantaua generalului îi venea numai bine. În orice caz, de atunci nu s-a mai auzit să i se fi luat cuiva mantaua. În treacăt fie zis, mulţi oameni activi şi cu grija altora n-au vrut de loc să se liniştească, şi vorbeau că funcţionarul mort tot se mai arată în cartierele de la marginile oraşului. Caraula din cartierul Kolomna

văzuse cu ochii lui apărînd de după casă o stafie, însă caraula era om cam neputincios de felul lui, iar o dată, un purcel mai mărişor, scăpat dintr-o casă, l-a trîntit jos, în hohotele de rîs ale birjarilor, de la care a cerut apoi cîte o jumătate de copeică pentru tutun, fiindcă au rîs de dînsul, şi, aşadar, caraula fiind neputincioasă, nu îndrăznise să aţină calea stafiei, ci numai s-a luat după ea, prin întuneric, pînă cînd, în cele din urmă, stafia s-a oprit deodată, şi l-a întrebat oprindu-se : „Ce vrei ?“ şi i-a arătat un pumn cum nici la un om viu nu poţi vedea.

Stafia era însă mult mai înaltă, avea nişte mustăţi uriaşe, şi îndreptîndu-şi paşii, pare-se, spre podul Obuhov s-a mistuit în întunericul nopţii.

CALEAȘCA

O dată cu venirea în garnizoană a regimentului de cavalerie ***, orăşelul B. s-a înveselit foarte mult. Pînă atunci fusese aici o groaznică plictiseală.

Cînd ţi se întîmplă să treci prin orăşel şi să te uiţi la căsuţele scunde de lut care privesc uliţa cu o mutră nemaipomenit de acră, atunci... Dar nici nu poţi spune ce ţi se întîmplă atunci în suflet... Simţi că te cuprinde o jale, ca şi cum ai fi pierdut la cărţi sau ai fi spus netam-nesam cine ştie ce neghiobie. Într-un cuvînt, nu te simţeai bine de loc. Lutul cu care au fost lipite cîndva căsuţele a căzut din pricina ploilor, iar pereţii, din albi, cum au fost cîndva, au ajuns bălţaţi. Cum se întîmplă de obicei în orăşelele noastre din sud, cele mai multe acoperişuri sînt de trestie. În urma unei porunci de mai de demult a poliţaiului au fost tăiate toate grădiniţele, pentru ca orăşelul să pară mai frumos. Pe uliţe nu întîlneşti ţipenie de om şi rar se întîmpla să treacă doar un cocoş,

peste caldarîmul moale ca o pernă, din pricina colbului gros de un sfert de arșin și la cea mai mică ploaie caldarîmul se preface în glod. Ulițele orășelului B. se umplu atunci de animalele grase, cărora polițaiul le spune „franțuji". Cînd animalele acestea își scot rîturile pline de seriozitate din băltoacele unde se tăvălesc, guiță așa de ascuțit, încît celui ce trece tocmai atunci pe acolo, cu căruța, nu-i rămîne decît să dea bice cailor. Dar, de altfel, e destul de greu să întîlnești vreo căruță prin orășelul B. Rar, rar de tot se-ntîmplă să treacă hodorogind pe caldarîm cîte un vehicul, nici brișcă, nici teleagă, în care șade, uitîndu-se, printre sacii de făină înghesuiți în jurul lui, un moșier oarecare, stăpîn peste unsprezece suflete de iobagi, îmbrăcat cu un surtuc de nanchin și biciuind o iapă murgă, cu mînzul după ea. Pînă și piața are o înfățișare cam demnă de plîns, casa croitorului iese din rînd cum nu se poate mai caraghios, nu cu toată fațada, ci numai cu un colț ; peste drum, drept în fața ei, se tot clădește de vreo cincisprezece ani o casă de piatră cu două ferestre, iar mai încolo se află o curte împrejmuită cu un gard de modă nouă, din scînduri vopsite în culoarea cenușie a noroiului, dat de polițai drept model pentru asemenea construcții încă de pe vremea cînd el era tînăr și nu-și luase obiceiul să se culce îndată după prînz și să ia noaptea, înainte de culcare, un decoct de agrișe uscate. La celelalte case gardurile sînt mai toate de nuiele împletite. În

mijlocul pieţii se află nişte dughene mici de tot, unde puteai vedea oricînd cîte un şirag de covrigi, o muiere cu basma roşie în cap, un pud de săpun, cîteva funturi de migdale amare, alice de vînătoare, puţină stambă şi doi băieţi de prăvălie, care, oricînd îi apucai, jucau svaika[1] în faţa uşii.

Însă cum a venit în garnizoană, în acest orăşel, capitală de judeţ, regimentul de cavalerie, toate s-au schimbat. Uliţele s-au împestriţat şi s-au înviorat, într-un cuvînt au căpătat o înfăţişare cu desăvîrşire nouă. Căsuţele scunde vedeau adesea cum trece pe lîngă ele cîte un ofiţer sprinten şi chipeş, cu penaj la chipiu, în drum spre vreun camarad al lui, să discute împreună despre înaintări, despre cel mai bun tutun, iar cîteodată să pună la bătaie, la cărţi, o droşcă, care cu drept cuvînt se putea numi a regimentului, căci trecea din mînă în mînă, dar tot la regiment rămînea, şi azi se plimba cu ea maiorul, mîine era în grajdul unui locotenent, iar cînd te uitai, peste o săptămînă, iar îi ungea bucşele cu seu ordonanţa maiorului. Gardurile de nuiele împletite, dintre case, erau pline de şepci soldăţeşti puse la soare şi nu era poartă unde să nu fie atîrnată cîte o manta sură. Prin toate ulicioarele dădeai de soldaţi cu mustăţi ţepoase, ca nişte perii de ghete. Astfel de mustăţi puteau fi văzute prin toate locurile. Numai ce se adunau în piaţă cîteva precupeţe cu căuşele, că îndată se şi ivea în spatele lor cîte o

---

[1] Joc de copii.

pereche de mustăţi. În piaţa din mijlocul orăşelului, nelipsitul soldat cu mustăţi îl săpunea pe vreun ţărănoi, căruia nu-i rămînea decît să geamă şi să-şi boldească ochii în sus. Ofiţerii au înviorat societatea orăşelului, alcătuită pînă atunci numai din judecător, care trăia într-o casă cu o oarecare diaconeasă, şi din poliţai, om aşezat, dar care dormea pe săturatele, cît era ziulica de mare, de după prînz şi pînă seara, şi de seara pînă a doua zi la prînz. Societatea s-a făcut însă mai numeroasă şi mai interesantă cînd şi-a mutat acolo cartierul generalul de brigadă. Moşierii din împrejurimi, a căror existenţă nici n-o bănuise cineva pînă atunci, au început să vină tot mai des în acest orăşel, totodată şi capitală de ţinut, să se întîlnească cu domnii ofiţeri şi să mai joace din cînd în cînd cîte un bănculeţ, la care visau cum nu se poate mai lămurit capetele lor din cale-afară de pline de grijile semănatului, de comisioanele nevestelor şi de vînătoarea de iepuri.

Tare îmi pare rău că nu-mi pot aduce aminte cu ce prilej anume s-a întîmplat să dea generalul de brigadă o masă mare. Se făcuseră pentru această masă pregătiri uriaşe. Pînă aproape de barieră se auzeau tocînd la bucătăria generalului cuţitele bucătarilor. Toată piaţa fusese cu desăvîrşire pustiită, aşa că judecătorul şi diaconeasa lui au trebuit să mănînce numai lipii de făină de hrişcă şi chisăliţă de crohmală [1]. Curtea nu tocmai mare a

[1] Scrobeală albă.

casei generalului era plină toată de droşti şi de caleşti. Societatea, alcătuită numai din bărbaţi, cuprindea, în afară de ofiţeri, şi cîţiva moşieri din împrejurimi.

Mai acătării dintre toţi era Pifagor Pifagorovici Certokuţki, unul din cei mai de seamă aristocraţi ai judeţului B., care venea la alegerile nobilimii într-un echipaj elegant şi făcea zarvă mai multă decît toţi. Certokuţki slujise cîndva într-un regiment de cavalerie, unde fusese unul dintre ofiţerii cei mai de seamă şi mai cu vază. Cel puţin prin locurile pe unde pribegise regimentul lui, fusese văzut la multe baluri şi sindrofii, despre care lucru pot fi întrebate domnişoarele din guberniile Tambovului şi Simbirskului. Şi poate că vestea i s-ar fi dus şi prin alte gubernii, spre şi mai marea lui glorie şi folosinţă, dacă nu s-ar fi întîmplat să iasă din armată dintr-o pricină numită de obicei afacere neplăcută. Nu prea ştiu bine dacă dăduse, pe vremuri, o palmă cuiva, sau că o primise — e sigur însă că fusese rugat să-şi dea demisia. De altfel nu pierduse cu asta nimic din prestigiu, purta un frac cu talia sus, în felul mundirelor de uniformă, pinteni la cizmă şi mustăţi sub nas, fiindcă fără ele nobilii ar fi putut crede că slujise în infanterie, armă pe care Certokuţki o numea în batjocură, cîteodată pihotă, cîteodată pifanterie. Certokuţki venea pe la toate iarmaroacele unde se îmbulzeau măruntaiele Rusiei, alcătuită din doice, copii, fete, şi moşieri grăsani, veniţi să

se distreze în tot felul de brişte, daradaice, tarantase, şi în nişte carete pe care nici măcar în vis nu ţi le-ai fi putut închipui. Mirosea numai decît că în cutare loc s-a stabilit în garnizoană un regiment de cavalerie, şi venea totdeauna să se vadă cu domnii ofiţeri. Cum dădea cu ochii de ei, sărea foarte sprinten din caleaşca lui mică şi uşoară sau din droşcă, şi făcea cunoştinţă cu dînşii nemaipomenit de repede. La alegerile trecute, dăduse nobilimii o masă straşnică, la care declarase că de-l vor alege mareşal, avea să pună nobilimea pe picioare, cum niciodată nu a fost pusă... Îndeobşte, cum se spune prin gubernii şi prin judeţe, avea apucături boiereşti, se însurase cu o fată destul de frumuşică şi luase cu dînsa o zestre de două sute de suflete şi cîteva mii, bani gata. Capitalul şi-a găsit întrebuinţare numaidecît : a cumpărat şase cai cu adevărat minunaţi, o maimuţă domesticită, din acele ce umblă prin casă, şi-a procurat clanţe aurite la uşi şi-a tocmit un majordon franţuz. Cele două sute de suflete ale nevestei, împreună cu celelalte două sute ale lui, au fost puse la credit pentru nişte manipulaţii comerciale. Într-un cuvînt, Certokuţki era un moşier în toată regula... Un moşier din cei mari !

Afară de el se aflau la masă la general şi cîţiva alţi moşieri, însă despre ei n-avem ce spune. Restul oaspeţilor erau toţi militari din regiment şi doi ofiţeri de stat-major, unul colonel şi celălalt maior, destul de rotofei. Generalul, şi el om voi-

nic şi din cale afară de gras, era de altfel, după spusele ofiţerilor, un şef bun. Avea glas de bas profund, plin de importanţă.

Masa a fost excepţională şi de toate felurile: nisetrul, morunul, cega, dropiile, sparanghelul, prepeliţele, potîrnichile, ciupercile mărturiseau că bucătarul nu luase încă din ajun nici o picătură de rachiu şi mai mărturiseau că patru soldaţi cu cuţite lucraseră toată noaptea, să-l ajute la făcut fricaseuri şi jeleuri. Mulţimea de sticle lungi, cu Lafitte, şi altele cu gît scurt, cu Madera, minunata zi de vară, ferestrele larg deschise, farfuriile cu gheaţă de pe masă, ultimul nasture descheiat al domnilor ofiţeri, plastroanele boţite ale stăpînilor fracurilor largi, convorbirile care se încrucişau, acoperite de glasul generalului şi udate din belşug cu şampanie, toate se potriveau cum nu se poate mai bine. După masă, toţi s-au ridicat cu o greutate plăcută în stomac; şi-au aprins care ciubucele lungi, care lulele scurte şi au ieşit în cerdac cu ceştile cu cafea în mînă.

Generalul, colonelul şi chiar maiorul, toţi erau cu mundirele descheiate, aşa că li se zăreau nobilele lor pacheşti [1] boiereşti, de mătasă, însă domnii ofiţeri, păstrînd respectul de rigoare, ţineau mundirele încheiate, afară de ultimii trei nasturi.

— Ei, de-acum o putem vedea, a spus generalul şi s-a întors către aghiotant, un tînăr destul de dezgheţat şi cu înfăţişare plăcută, şi a adăugat:

---

[1] Bretele pentru susţinut pantalonii.

Fii, mă rog, aşa de drăguţ şi porunceşte să se aducă iapa murgă. Uite, veţi vedea şi dumneavoastră... (Aici, generalul a tras din lulea şi a scos un nour de fum.) Nu arată încă aşa cum ar trebui să arate, pentru că-n blestematul ăsta de tîrguşor nu găseşti un grajd ca lumea. Iapa asta... puf-puf... e o iapă pe cinste...

— Dar de mult, puf-puf... o are excelenţa-voastră ? l-a întrebat Certokuţki.

— Puf-puf-puf, pu-puf... Nu chiar aşa de mult. Sînt numai doi ani, de cînd am luat-o de la herghelie.

— Şi a luat-o excelenţa-voastră gata învăţată la călărie, sau a binevoit s-o înveţe aici ?

— Pu-puf... pu-pu-pu-u-u-f... Aici !

Şi spunînd astfel generalul a dispărut într-un nour de fum.

Chiar atunci a ţîşnit din grajd un soldat, s-a auzit tropot de copite şi s-a ivit alt soldat, în halat alb, cu nişte mustăţi negre, uriaşe, ducînd de dîrlogi o iapă, care era speriată şi tresărea şi şi-a smucit pe neaşteptate capul în sus, încît era cît pe ce să-l arunce în aer, cu mustăţi cu tot, pe soldatul care s-a cinchit repede la pămînt.

— Hai-hai ! Fii cuminte, Agafiona Ivanovna, îi vorbea soldatul, aducînd-o lîngă cerdac.

Precum se vede, iepei îi zicea Agafiona Ivanovna. Era puternică, sălbatică, aşa ca o frumuseţe meridională ; a răsunat cerdacul de lemn cînd l-a izbit cu copitele, apoi s-a oprit brusc.

Generalul şi-a scos pipa din gură, şi a început să se uite la Agafiona Ivanovna, cu faţa plină de mulţumire. Însuşi colonelul comandant al regimentului a coborît din cerdac şi a apucat-o de bot, însuşi maiorul a bătut-o pe crupă, în timp ce ceilalţi o admirau plescăind din limbă.

Certokuţki a coborît şi el din cerdac şi a trecut înapoia iepii. Soldatul care o ţinea de dîrlogi stătea smirna şi se uita ţintă în ochii musafirilor, parc-ar fi vrut să se năpustească asupra lor.

— Foarte-foarte frumoasă iapă! Chipeşă iapă! a spus Certokuţki. Îmi dă voie excelenţa-voastră să văd şi eu cum merge?

— Pasul îl are bun. Numai dracu ştie... ce-i cu ea. I-a dat prostul de felcer nişte hapuri şi de-atuncea strănută într-una.

— Foarte-foarte frumoasă iapă! Are, însă, excelenţa-voastră un echipaj corespunzător pentru dînsa?

— Un echipaj? Dar iapa asta-i numai de călărie!

— Asta o ştiu eu. Am întrebat pe excelenţa-voastră numai ca să aflu dacă are un echipaj corespunzător pentru ceilalţi cai.

— Eh, echipaje nu prea am destule. Trebuie să-ţi mărturisesc că de cînd tot vreau să am şi eu o caleaşcă din cele care se fac azi... I-am scris despre asta fratelui meu care stă acuma la Petersburg, dar nu ştiu dacă mi-o trimite sau nu.

— Mi se pare, excelenţa-voastră, că nu se află caleşti mai bune decît cele de Viena, a observat colonelul.

— Ai perfectă dreptate, puf-puf-puf !

— Eu, excelenţa-voastră, am o caleaşcă minunată, originală, de Viena.

— Care ? Aceea cu care ai venit dumneata ?

— O, nu, asta-i de drum, a mea personală pentru alergătură după treburi, dar cealaltă... e uimitor de uşoară, parcă-i un fulg. Cînd şezi într-însa, dacă-mi permite excelenţa-voastră să mă exprim aşa, parcă te-ar legăna doica în leagăn, nu alta.

— Va să zică e confortabilă ?

— Foarte-foarte confortabilă ! Pernele, arcurile, toate parc-ar fi dintr-o poză.

— Bun lucru !

— Dar cît e de încăpătoare ! Nici c-am mai văzut aşa ceva, excelenţa-voastră. Pe cînd eram în activitate, puneam în cutiile ei zece sticle de rom şi douăzeci de funturi de tutun, afară că mai luam cu mine aproape şase mundire, albituri şi două ciubuce, ca să zic aşa — cu voia excelenţei-voastre — lungi cît nişte tenii. Iar în buzunarele ei ar încăpea un bou întreg.

— Bun lucru şi acesta !

— Eu, excelenţa-voastră, am dat pe caleaşca asta patru mii.

— Judecînd după preţ, trebuie să fie bună. Şi ai cumpărat-o chiar dumneata ?

— Nu, excelenţa-voastră, am căpătat-o din întîmplare. De cumpărat, a cumpărat-o un prieten al meu din copilărie, un om cum rar întîlneşti, cu care excelenţa-voastră s-ar fi înţeles de minune. Pentru noi doi, ce era al unuia era şi al altuia. Totuna era. Caleaşca i-am cîştigat-o la cărţi. Poate c-ar dori excelenţa-voastră să-mi facă cinstea să poftească mîine la dejun la mine. Aşa ar putea vedea caleaşca.

— Nu ştiu ce să-ţi spun. Să viu singur, mi-i nu ştiu cum. Dacă-i aşa, poate mi-ai îngădui să vin cu domnii ofiţeri ?

— Dar îi poftesc cu plecăciune şi pe domnii ofiţeri. Domnilor, are să fie pentru mine o mare cinste să am plăcerea să vă văd în casa mea !

Colonelul, maiorul şi ceilalţi ofiţeri i-au mulţumit, înclinîndu-se cu multă curtenie.

— Eu, excelenţa-voastră, sînt de părere că dacă-i vorba să cumperi un lucru, să fie neapărat un lucru bun, şi de cît să iei un lucru prost, mai bine te laşi păgubaş. Iată, mîine, cînd excelenţa-voastră are să-mi facă cinstea să poftească la mine, am să-i arăt nişte chestii pe care mi le-am instalat eu în gospodărie.

Generalul se uita la el, slobozind fumul pe gură.

Certokuţki era cum nu se poate mai mulţumit că-i poftise pe domnii ofiţeri la el la masă şi a prins a porunci din vreme, în închipuirea lui, tot feluri de pateuri şi de sosuri. Şi se uita la ei cu

multă veselie, iar domnii ofiţeri dacă ar fi fost să te iei după ochii lor şi după anumite mişcări uşoare ale trupului, care aduceau a plecăciuni, ai fi crezut că şi-au îndoit buna dispoziţie faţă de dînsul. Certokuţki se simţea acum în largul lui şi îi tot dădea ghes cu vorba. Glasul i se muiase şi semăna acum cu glasul unui om copleşit de plăcere.

— Stăpîna casei va fi măgulită cînd vă voi prezenta, excelenţa-voastră.

— Foarte încîntat ! a spus generalul, netezindu-şi mustaţa.

După aceea, Certokuţki ar fi vrut să plece îndată acasă, să poată pregăti din timp toate cele necesare pentru primirea oaspeţilor la masă de a doua zi. Îşi luase pînă şi pălăria în mînă, însă, lucru curios, fără să-şi dea seama cum, a zăbovit încă un răstimp. Pînă una alta, mesele de joc au şi fost aşezate în odaie şi în curînd întreaga societate s-a împărţit în partide de cîte patru, s-a împrăştiat prin diferitele colţuri ale odăilor şi s-a aşezat la *whist*.

S-au adus lumînările. Certokuţki a stat multă vreme la îndoială, dacă să se aşeze la *whist* sau nu. Cum însă domnii ofiţeri au început să-l îmbie să joace, refuzul i se păru foarte nepotrivit cu regulile bunei cuviinţe. Aşa că s-a aşezat şi el. Pe nesimţite a răsărit dinaintea lui un pahar cu *punci*, şi l-a băut îndată, tot fără să-şi dea seama. A jucat două robere şi a găsit iarăşi un pahar de

punci la îndemînă şi l-a băut şi pe acesta, tot aşa, nu însă fără a spune :

— E timpul, domnilor, să plec spre acasă. Zău că e timpul !

Totuşi s-a aşezat iar la partida a doua. Între timp discuţiile din diferite colţuri ale odăilor căpătară un caracter mai intim. Cei ce jucau *whist,* erau destul de tăcuţi, pe cînd cei ce nu jucau şedeau la o parte, tolăniţi pe divane şi vorbeau de ale lor. Într-un colţ, un ştab-rotmistru [1] cu pipa în dinţi, îşi potrivise o pernuţă sub coastă şi începuse să-şi povestească curgător şi pe îndelete aventurile amoroase, şi pusese cu desăvîrşire stăpînire pe luarea-aminte a celor din jur. Un moşier, peste măsură de gras şi cu mîinile scurte, aducînd întrucîtva cu doi cartofi bine crescuţi, asculta cu o mutră nespus de dulceagă şi-şi repezea din cînd în cînd mîna scurtă după spatele-i larg, să-şi scoată de acolo tabachera. În alt colţ se pornise o discuţie destul de aprinsă cu privire la instrucţia de batalion, şi Certokuţki care pînă atunci ajunsese să pună de două ori valetul în locul damei, începuse dintr-o dată să se amestece în vorbă şi să strige din colţul lui : „În ce an ?“ sau : „Din ce regiment ?“ fără să bage de seamă că întrebarea lui se potrivea cîteodată ca nuca în perete. În cele din urmă, cu puţin înainte de cină, jocul s-a sfîrşit, dar s-a mai prelungit un oarecare

---

[1] Grad ofiţeresc în trupele de cavalerie în armata ţaristă, echivalent gradului de locotenent-major.

timp în discuţia lor, ca şi cum capetele tuturor ar fi fost pline de *whist*. Certokuţki îşi aducea foarte bine aminte că de cîştigat cîştigase o mulţime de bani, dar că nu luase nimic în mînă. S-a ridicat nedumerit de la masa de joc şi a rămas mult timp în situaţia omului căruia îi lipseşte batista din buzunar. În timpul acesta s-a servit la masă. Se înţelege de la sine că numai vinurile nu lipseau, şi că, fără să vrea, Certokuţki se simţea obligat să-şi umple din cînd în cînd paharul, fie chiar numai de hatîrul sticlelor, aflate în dreapta şi în sfînga lui.

La masă, convorbirea s-a întins din cale-afară şi a urmat un curs oarecum ciudat. Un moşier, fost cîndva în armată, pe vremea campaniei din 1812, a început o poveste cu o bătălie care nici nu avusese loc ; după aceea, fără să ştie cîtuşi de puţin din ce pricină, a luat dopul unei gărăfi şi l-a înfipt într-o prăjitură. Într-un cuvînt ce s-o mai întindem ? Erau ceasurile trei, cînd oaspeţii au început să plece, iar vizitiii s-au văzut siliţi să-i ia pe unii la subţioară ca pe nişte boccele cu cumpărături. Certokuţki şedea în caleaşcă şi, în ciuda aristocratismului său, se înclina şi atît de tare dădea din cap, încît a ajuns acasă aducînd în mustaţă doi scai.

Acasă, dormeau toţi, duşi. Vizitiul abia l-a găsit pe fecior, care şi-a dus stăpînul prin salon şi l-a dat în primire fetei din casă, şi Certokuţki abia s-a ţinut după ea, pînă în odaia de dormit,

şi s-a culcat alături de tinerica şi frumuşica lui nevastă, îmbrăcată într-un veştmînt de noapte, alb ca neaua, şi care dormea întinsă într-o poziţie cum nu se poate mai încîntătoare. A trezit-o zgomotul prăbuşirii pe pat a soţului ei. S-a întins, şi-a ridicat genele, a clipit repede din ochi de trei ori şi i-a deschis, zîmbind pe jumătate supărată. Văzînd însă că de data asta bărbatul ei nici gînd n-avea să-şi arate tandreţea, s-a întors înciudată pe partea cealaltă, şi-a pus pe braţ obrazul plin de prospeţime şi n-a trecut mult pînă a adormit la loc.

Ceasul cînd s-a trezit tînăra stăpînă alături de soţul ei care sforăia, nu era ceea ce se cheamă, la ţară, devreme. Şi-a amintit că el se întorsese pe la ceasurile patru din noapte şi nu s-a îndurat să-l trezească, şi-a pus papucii de casă, comandaţi anume pentru ea de la Petersburg, iar rochia de casă pusă îndată s-a revărsat în falduri în jurul ei, ca o cascadă, apoi a intrat în cabinetul de toaletă unde s-a spălat cu apă ca şi ea de proaspătă. S-a apropiat apoi de oglindă, s-a privit de vreo două ori şi a văzut că arăta în ziua aceea cît se poate de bine. Împrejurarea asta, după cum se vede, fără prea mare importanţă, a făcut-o să şadă în faţa oglinzii două ceasuri mai mult ca de obicei. În cele din urmă s-a îmbrăcat foarte drăguţ şi a ieşit în grădină să se mai răcorească. Parcă anume se nimerise să fie o zi minunată cu care se pot lăuda numai verile sudului. Ajuns la

amiază, soarele ardea cu toată puterea razelor, dar era plăcut să te plimbi la răcoare, pe aleile dese şi umbroase, iar florile încălzite îşi răspîndeau întreit miresmele.

Frumuşica stăpînă uitase cu desăvîrşire că se făcuseră ceasurile douăsprezece şi că soţul ei tot mai dormea. A prins să audă cum sforăie doi vizitii şi un foraiter, care îşi făceau somnul de după masă în grajdul de dincolo de grădină. Ea, însă, tot mai şedea în aleea umbroasă şi se uita către capătul ei unde se deschidea vederea asupra şleahului celui mare, se uita cu gîndul dus la pustietatea drumului pe care nu era ţipenie de om, şi deodată luarea-aminte i-a fost atrasă de un nour de colb ivit în depărtare. S-a uitat mai bine şi a deosebit curînd cîteva echipaje. În cap, venea o caleaşcă uşoară, cu două locuri şi cu poclitul lăsat în jos, iar în ea şedea un general cu nişte epoleţi groşi, strălucind în soare, şi, alături de el, un colonel. După caleaşca aceea venea alta, cu patru locuri, în care şedeau, în fund, un maior cu aghiotantul generalului, iar în faţă alţi doi ofiţeri ; după a doua caleaşcă, venea binecunoscuta droşcă a regimentului, pe care pusese stăpînire de data asta grăsunul de maior, şi după droşcă, într-un bonvoiaj [1] cu patru locuri şedeau patru ofiţeri cu un al cincilea în braţe. În urma bonvoiajului călăreau trei ofiţeri pe nişte cai murgi, rotaţi, de toată frumuseţea.

---

[1] *Bonvoyage* — echipaj vechi.

„Nu cumva vin la noi ? s-a întrebat stăpîna casei. Ah, Doamne-Dumnezeule ! Chiar așa-i, cotesc spre pod." A scos numaidecît un strigăt, a pocnit din palme și a luat-o la fugă peste straturi și răzoare de flori, de-a dreptul în odaia de culcare a bărbatului ei, dar acesta dormea dus.

— Scoală, scoală ! Hai, scoală mai repede ! striga ea, zgîlțîindu-l de mînă.

— Ha ? a îngăimat Certokuțki și s-a întins fără însă să deschidă ochii.

— Scoală, puișorule ! Auzi, sau nu ? Ne vin niște musafiri !

— Musafiri ! Ce fel de musafiri ? După ce a rostit cele de mai sus, Certokuțki a mugit, ușor, ca un vițel cînd caută cu botul ugerul vacii. Mmm... întinde gîtul, puicuță, să ți-l sărut.

— Pentru numele lui Dumnezeu ! Hai, scoală mai repede, sufletelule ! A venit un general cu niște ofițeri ! Ah, Doamne-Dumnezeule ! Ai un scai în mustață...

— Generalul ? Cum așa ? A și venit ? Ce mama dracului înseamnă asta, că nu m-a trezit nimeni ? Dar masa ? Ce-i cu masa ? Totu-i gata cum trebuie ?

— Care masă ?

— Cum așa ? N-am poruncit eu masa ?

— Tu ? Ai venit la patru dimineață și cîte nu te-am întrebat... dar nu mi-ai răspuns nimic. Nu te-am trezit, puișorule, pentru că nu dormiseși de loc și mi-era milă...

Stăpîna casei a rostit ultimele cuvinte cu un glas nespus de galeş şi de rugător.

Certokuţki s-a holbat la ea, şi cam un minut a mai rămas în aşternut, lovit de trăsnet. Apoi a sărit din pat, numai în cămaşă, uitînd că nu era de loc cuviincios.

— Of ! Ce măgar sînt ! a spus, plesnindu-se cu palma peste frunte. Doar i-am poftit la masă. Ce-i de făcut acum ? Spune-mi, sînt departe ?

— Nu ştiu... Trebuie să ajungă într-o clipă.

— Sufleţelule... Ascunde-te. Ei, cine-i acolo ? Tu eşti fato ? Nu te teme, proasto ! Ia fă-te-ncoace ! Uite, îndată au să vină aici nişte ofiţeri. Să le spui că boierul nu-i acasă, că a plecat de dimineaţă şi că nu se-ntoarce toată ziua ! Auzi ? Să spună aşa şi oamenii din curte. Hai, du-te mai repede !

Spunînd astfel, Certokuţki a apucat repede un halat şi a fugit să se ascundă în droşcărie, cu gîndul că acolo va fi în cea mai deplină siguranţă. S-a aşezat într-un colţ, dar şi-a dat îndată seama că s-ar fi putut să-l vadă cineva şi acolo. Dintr-o dată, un gînd i-a fulgerat prin minte : „Uite, asta-i şi mai bine !“ Într-o clipă, a coborît scara caleştii aflată alături, a sărit înlăuntru, a tras uşiţa după dînsul, şi, ca să fie şi mai sigur, s-a ghemuit în halatul lui, s-a acoperit cu burduful de piele peste cap şi a amuţit de tot !

Între timp, echipajele trăseseră dinaintea cerdacului.

S-a dat jos generalul şi s-a scuturat de colb, iar după el a coborît colonelul, îndreptîndu-şi cu mîna penajul de la chipiu. Apoi, cu sabia la subţioară, a sărit din brişcă maiorul cel gras, după aceea au sărit sprinteni din bonvoiaje sublocotenenţii subţirei împreună cu locotenentul ţinut pînă atunci în braţe, iar la urmă au descălecat şi ofiţerii veniţi ţanţoşi pe cai.

— Boieru nu-i acasă, le-a spus un valet ieşit înaintea lor în cerdac.

— Cum aşa, nu-i acasă? Dar totuşi vine la masă.

— Ba, nu vine de loc. E plecat pentru toată ziua. Se poate întîmpla să fie acasă mîine, pe vremea asta.

— Ei, poftim! a spus generalul. Cum vine asta?

— N-am ce zice, straşnică figură! a zis colonelul rîzînd.

— Nu pricep, cum poate cineva face una ca asta? a urmat generalul cu nemulţumire. Ptiu!... Drace... Dacă nu poţi primi, de ce insişti să vie?

— Eu unul, excelenţa-voastră, nu înţeleg cum poate face cineva una ca asta? a rostit unul dintre tinerii ofiţeri.

— Cee? i-a întors-o generalul, căci obişnuia cînd grăia cu inferiorii să întrebuinţeze acest pronume interogativ.

— Am întrebat, excelenţa-voastră, cum se poate purta cineva aşa...

— Fireşte ! Ei, dacă s-a întîmplat să nu poţi primi oamenii, dă-le de ştire sau nu-i invita.

— Nu-i nimic de făcut, excelenţa-voastră. Să ne întoarcem acasă, a spus colonelul.

— Se înţelege că n-avem încotro. Dar de altfel caleaşca o putem vedea şi fără dînsul. Cred că n-o fi luat-o cu el. Ei, mă ! ia vină-ncoace, frăţioare.

— Porunciţi !

— Tu eşti grăjdar ?

— Grăjdar, excelenţa-voastră.

— Ia arată-ne caleaşca nouă căpătată de boier nu demult.

— Poftiţi în droşcărie.

Generalul şi ofiţerii s-au îndreptat spre droşcărie.

— Iată, să-mi daţi voie s-o trag puţin afară mai la lumină, că aicea e întuneric.

— Ajunge, ajunge. E bine şi aşa...

Generalul şi ofiţerii au făcut înconjurul caleştii şi i-au cercetat cu luare-aminte roţile şi arcurile.

— Ei, n-are nimic deosebit, a spus generalul. O caleaşcă şi nimic mai mult.

— Nu-i cine ştie ce de capul ei, a spus colonelul. N-are absolut nimic ca lumea.

— Mie, excelenţa-voastră, mi se pare că nu face în ruptul capului patru mii, a spus unul din ofiţerii tineri.

— Cee ?

— Am spus, excelenţa-voastră, că mi se pare că nu face patru mii.

— Ce patru mii ? Nu face nici două ! N-are pur şi simplu nimic. Dar, mai ştii poate c-o fi avînd ceva deosebit înăuntru... Ian-ascultă, drăguţule : deschide burduful !

Atunci, dinaintea ochilor lor, s-a ivit Certokuţki, în halat, şezînd ghemuit cu totul.

— Aha ! Aici erai ? a rostit cu uimire generalul.

Şi spunînd astfel, l-a acoperit la loc cu burduful, a trîntit uşiţa şi a plecat împreună cu domnii ofiţeri.

3 octombrie

Azi s-a întîmplat ceva neobişnuit. M-am sculat destul de tîrziu, şi cînd Mavra mi-a adus cizmele curăţate am întrebat-o cît e ceasul. Auzind că-i trecut de mult de ora 10, m-am grăbit să mă îmbrac. Drept să spun, n-aveam de loc chef să mă duc la departament, dacă aş fi ştiut ce mutră acră are să-mi facă şeful. De cînd îmi tot spune : „Ce-i cu tine, mă omule, de eşti aşa de zăpăcit ? Ba umbli ca un năuc, ba încurci cîte o lucrare, că nici dracu n-o mai poate descurca, scrii titlurile cu literă mică — nu pui nici data, nici numărul..." Pisălog afurisit ! Mă invidiază pesemne că stau în cabinetul directorului şi ascut pene pentru excelenţa-sa ! Într-un cuvînt, nu m-aş fi dus la departament, dacă n-aş fi nădăjduit să pot da de casier, să pot scoate de la zgîrcitul acesta măcar un avans cît de mic din salar. Ce creatură şi casierul ăsta ! Doamne, Dumnezeul meu ! Mai degrabă vine judecata de-apoi, decît să-ţi dea el leafa pe o lună înainte ! Poţi să ceri pînă te-o lua

dracu ! Chiar de-ai avea cea mai mare nevoie, javra asta bătrînă tot nu-ţi dă ! Şi doar ştie toată lumea că acasă bucătăreasa îl bate de-l zvîntă.

Nu-i nici un chilipir să fii slujbaş la departament, căci nu-ţi pică nimic pe delături. De pildă, la administraţia gubernială, la vistierie, la curtea de conturi, e cu totul altceva : vezi acolo pe cîte unul cum stă ghemuit într-un colţ şi scrie. Are pe el un frac ca vai de capul lui şi o mutră de ţi-i mai mare scîrba, dar să vezi ce vilă ţine cu chirie ! Şi totuşi, ia să îndrăzneşti să-i faci cadou o cană aurită de porţelan ! Căci, spune el, astfel de cadouri se dau numai la doctori. Lui să-i dai o pereche de cai trăpaşi, sau o trăsură, sau o blană de biber de vreo trei sute de ruble. Pare un om inofensiv şi vorbeşte cum nu se poate mai delicat. „Împrumutaţi-mi, vă rog, cuţitaşul, să-mi ascut pana“, dar te curăţă aşa de bine, că numai cămaşa n-o ia de pe spinarea petiţionarului. E adevărat că în schimb la noi, la departament, slujba e nobilă, peste tot domneşte o curăţenie desăvîrşită, cum nu se pomeneşte în administraţia gubernială. La noi, birourile sînt de mahon, iar şefii ţi se adresează numai cu „dumneavoastră“. Da, recunosc că dacă n-ar fi atîta nobleţe la noi, aş fi părăsit demult departamentul.

Am îmbrăcat mantaua cea veche şi mi-am luat umbrela, pentru că ploua cu găleata. Pe străzi nu era nimeni, îmi ieşeau în cale numai femei cu fustele în cap, negustori ruşi cu umbrele, şi cu-

rieri. Din lumea bună vedeai doar cîte un funcţionar de-ai noştri. Iată unul la răspîntie. Cum l-am zărit, mi-am spus îndată : „E-he drăguţule ! Tu nu te duci la departament, alergi după femeia aceea grăbită dinaintea ta şi-i priveşti picioruşele.“ Ce mai pui de lele şi funcţionarul nostru ! Nu-l întrec nici chiar ofiţerii ; cum vede vreuna cu pălăriuţă, se şi agaţă de ea. Pe cînd mă gîndeam astfel, am văzut un cupeu oprindu-se în faţa magazinului pe lîngă care treceam. L-am recunoscut îndată, era cupeul directorului nostru. „Dar ce să caute directorul într-un magazin ? m-am gîndit eu. Trebuie să fie fiică-sa...“ M-am lipit de perete. Cînd a deschis lacheul uşa, ea sări din cupeu, uşoară ca o păsărică. Şi... vai, cum se uita în dreapta şi în stînga, vai, cum mişca din ochi şi din sprîncene... Dumnezeule, Doamne ! Sînt pierdut, cu desăvîrşire pierdut ! De ce o fi ieşit din casă pe o vreme ca asta ? Şi să mai spui că femeile nu se prăpădesc după zdrenţe. Nu m-a recunoscut, dar şi eu am căutat să-mi ascund faţa cît mai bine, căci aveam o manta foarte murdară şi mai era şi de modă veche. Acum mantalele se poartă cu gulere mari. Pe cînd a mea are două gulere mici, unul peste altul, şi pe deasupra postavul nu era decatat.

Căţeluşa ei n-a apucat a intra în magazin şi a rămas afară, şi o cunosc, o cheamă Meggy şi n-a trecut nici un minut şi am auzit deodată un glas subţire : „Bună ziua, Meggy !“ Ei, comedie ! Cine

vorbeşte ? M-am uitat într-o parte şi-n alta şi am văzut două doamne mergînd sub o umbrelă : una bătrînă şi alta tinerică, dar au trecut înainte şi eu am auzit iar : „Nu-i frumos, Meggy !" Ce naiba ? Am văzut-o pe Meggy, mirosindu-se cu o căţeluşă care mergea în urma doamnelor. „E-he ! m-am gîndit eu, ce naiba, sînt beat ? Mă-mbăt doar aşa de rar !" „Nu, Fidel, n-ai dreptate." Am văzut-o cu ochii mei pe Meggy vorbind : „Ham, ham ! Am fost... ham, ham, foarte bolnavă... ham, ham..." A naibii căţeluşă ! Recunosc că m-am mirat grozav, auzind-o cum vorbeşte ca oamenii, dar pe urmă, chibzuind temeinic, nu m-am mai mirat. Cîte ciudăţenii nu se-ntîmplă pe lumea asta ! Se spune, de pildă, că în Anglia a ieşit la ţărm un peşte care a rostit două cuvinte într-o limbă aşa de ciudată, încît de trei ani îşi bat capul savanţii să-i dea de rost, dar pînă în prezent n-au ajuns la nici un rezultat. De asemenea, am citit în gazete despre două vaci, care s-au dus la o prăvălie şi au cerut un funt de ceai.

Recunosc totuşi că m-am mirat şi mai mult, cînd am auzit-o pe Meggy spunînd : „Ţi-am scris, Fidel ! Dar se vede că nu ţi-a adus Polkan scrisoarea".

Zău, să nu mi se mai dea leafa dacă mint ! De cînd sînt n-am pomenit cîini scriind ! Corect poate scrie numai un nobil. De bună-seamă că de scris mai pot scrie şi unii contabili din tagma negustorească, ba chiar şi unii iobagi, dar scrisul lor e

ceva automat, fără virgule, fără puncte, fără stil.

Lucrul acesta m-a mirat. Recunosc că de la o vreme încep să aud şi să văd lucruri încă nevăzute şi neauzite de nimeni. „Ia să mă duc, mi-am zis, după căţeluşa asta, să aflu ce-i cu ea şi ce gîndeşte."

Şi, deschizîndu-mi umbrela, am pornit în urma celor două doamne. Am trecut prin strada Gorohovaia, am cotit în Meşcianskaia, pe urmă am mers prin Stolearnaia şi în sfîrşit am ajuns la podul Kokuşkin, unde ne-am oprit în faţa unei case mari.

„Casa asta o cunosc, mi-am spus eu, e casa lui Zverkov." Ce casă mare ! Cîtă lume trebuie să stea în ea ! Cîte bucătărese, cîţi noi veniţi ! Iar fraţii noştri, funcţionarii, stau înghesuiţi, că se înăbuşă ! Acolo locuieşte şi un prieten al meu, care cîntă bine din trombon. Doamnele s-au urcat la etajul al cincilea. „Bine, mi-am zis eu, acum nu urc. Dar îmi notez locul şi nu voi lăsa să-mi scape prima ocazie."

4 octombrie

Azi e miercuri, de aceea m-am dus la biroul şefului. Am venit anume mai de dimineaţă şi i-am ascuţit toate penele. Directorul nostru trebuie să fie om foarte deştept. Tot cabinetul — numai dulapuri cu cărţi. Am citit titlul cîtorva : numai

cărţi savante, atît de savante încît nici nu te poţi apropia de ele. Toate în limba franceză sau germană. Dar uită-te la faţa lui! Cîtă măreţie! Nu l-am auzit niciodată spunînd o vorbă de prisos. Doar uneori, cînd îi dai hîrtiile, te întreabă: „Cum e afară?“ „Umezeală, excelenţă.“ Da, nu-i de teapa noastră. Om de stat. Remarc că pe mine mă iubeşte îndeosebi. Dacă şi fiica lui... Eh, fir-ar să fie... Dar tăcere, nu mai spun nimic!

Am citit *Pciolka* [1]. Ce oameni proşti sînt franţujii! Ce mai vor? Îţi vine să-i iai pe toţi la bătaie, zău aşa! Am citit tot acolo o descriere plăcută a unui bal, făcută de un moşier din Kursk. Moşierii din Kursk scriu bine. După aceea, am observat că era 12 şi jumătate, şi şeful nostru tot nu ieşea din dormitor. Aproape de 1 şi jumătate s-a întîmplat un eveniment pe care nu-l poate descrie nici o pană. S-a deschis uşa şi, crezînd că-i directorul, am sărit de pe scaun cu hîrtiile. Însă era chiar ea! Sfinte Dumnezeule, ce mai rochie avea! albă, parcă era o lebădă. Şi, vai, ce minunăţie! Cînd m-a privit, parcă m-a orbit soarele. Zău, soarele! M-a salutat, m-a întrebat: „A fost pe-aici papa?“ Vai, ce glas! Privighetoare! Privighetoare, nu alta!

Am vrut să-i spun: „Excelenţa-voastră nu daţi poruncă să fiu osîndit la moarte! Dacă vreţi totuşi să fiu executat, executaţi-mă cu mînuţa dumneavoastră de fiică de general!“

---

[1] *Albiniţa*. E vorba de ziarul *Severnaia pcela (Albina nordului)*.

La dracu! Dar nici nu-mi puteam mişca limba şi abia am îngăimat: „N-a fost de loc". S-a uitat la mine, apoi la cărţi şi a scăpat jos batista. M-am repezit s-o ridic. Am alunecat pe blestematul de parchet şi numai că nu mi-am turtit nasul! Totuşi m-am ţinut bine şi i-am dat batista. Doamne, ce pînză fină! Şi ce parfum, ambră veritabilă! Curat miros de general!

Mi-a mulţumit, a zîmbit puţintel, încît abia i s-au mişcat buzişoarele de zahăr, apoi a plecat.

Peste un ceas a venit lacheul să-mi spună: „Du-te acasă, Axenti Ivanovici. Boierul a plecat."

Nu pot suferi anturajul lacheilor, căci stau tolăniţi în hol, şi cînd intri abia binevoiesc să dea din cap. Dar asta încă nu-i nimic: odată, unul din aceşti mîrlani a crezut că mă poate trata cu tabac fără să se ridice de pe scaun. Ştii, tu, necioplitule, că sînt funcţionar, şi încă de viţă nobilă?

Mi-am luat fireşte pălăria, m-am îmbrăcat singur cu mantaua, căci aceşti domni nu te servesc niciodată, şi am plecat. Acasă, cea mai mare parte din timp am stat culcat. Am transcris şi nişte versuri foarte frumoase, trebuie să fie din Puşkin: *„Ceasul ăsta an îmi pare, Singur, fără draga mea. Clipele îmi sînt amare. Cum să mai trăiesc aşa?"* [1] Spre seară, înfăşurat în manta, m-am oprit la intrarea casei excelenţei-sale, am aşteptat mult, doar-doar va ieşi ea din nou, urcîndu-se, s-o mai văd o dată în cupeu! Dar n-a mai ieşit!

---

[1] Dintr-o poezie a poetului N. P. Nikolev (1758—1815).

Şeful de secţie m-a scos din sărite. Cum am ajuns la departament, m-a chemat la dînsul şi m-a luat la rost : „Spune-mi, te rog, ce ai de gînd ?“ „Cum, ce am de gînd ? Nimic.“ „Ce-i cu tine ? Ai patruzeci de ani şi-i vremea să-ţi vină mintea la cap. Ce-ţi închipui ? Crezi că nu-ţi cunosc toate isprăvile ? Umbli după fata directorului. Uită-te la tine şi gîndeşte-te : cine eşti ? O nulitate şi nimic mai mult ! N-ai nici o para în buzunar. Uită-te în oglindă : cum de ţi-a putut trece prin cap una ca asta ?“ Ei, drăcia dracului ! Ce-şi închipuie, că dacă faţa lui aduce cu un şip de spiţerie şi dacă are pe cap un smoc de păr dat în sus şi uns cu pomadă de roze — crede că numai lui îi e permis orice... A... înţeleg eu ! Înţeleg de ce se-nfurie pe mine : mă invidiază. A observat, se vede, bunăvoinţa deosebită care mi se arată. Dar puţin îmi pasă de el ! Mare scofală un consilier de curte ! Şi-a agăţat la ceas un lanţ de aur şi-şi face cizme de treizeci de ruble, lua-l-ar dracu ! Ce, eu sînt fiu de raznocineţ [1] ? De croitor ? De subofiţer ? Sînt un nobil ! Pot ajunge şi eu să am grad înalt. Am numai patruzeci şi doi de ani — de-abia la vîrsta asta începe cu adevărat cariera,

[1] *Raznocinţi* — reprezentanţi culţi ai burgheziei liberale şi democrate din Rusia, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care aparţineau funcţionărimii, micii burghezii, clerului, negustorimii şi ţărănimii.

şi, ai răbdare, amice ! Vom ajunge şi noi colonel şi, de-o vrea Dumnezeu, chiar ceva mai mare. Ne vom face şi noi reputaţie, poate chiar mai bună decît a ta. Ce, crezi că afară de tine nu se mai află şi alţi oameni de ispravă ? Ian să-mi dai un frac de la Ruci [1] şi o cravată ca a ta, şi ai să vezi că n-ai să-mi poţi ajunge nici pîn' la călcîie. Însă nenorocirea e că n-am mijloace.

8 noiembrie

Am fost la teatru. S-a jucat *Filatka, prostănacul rus*. Am rîs mult. S-a mai jucat şi un vodevil cu nişte cuplete foarte amuzante la adresa avocaţilor şi mai ales la adresa unui arhivar ; vodevilul era scris foarte îndrăzneţ, încît m-am mirat cum de i-a dat drumul cenzura ; despre negustori spunea de-a dreptul că înşeală lumea, iar fiii lor sînt nişte scandalagii şi se vîră între nobili ; şi despre ziarişti s-a cîntat un cuplet foarte amuzant ; spunea acolo că le place să batjocorească tot, şi autorul cupletului cerea apărarea publicului împotriva lor. Scriitorii de azi scriu bucăţi foarte amuzante. Îmi place să merg la teatru ; cum am un ban în buzunar, nu mă pot stăpîni să nu mă duc. Printre funcţionari sînt şi unii care trăiesc ca porcii ; nu ţi s-ar duce mujicul la teatru nici în ruptul capu-

[1] Croitor la modă pe vremea lui Gogol.

lui. Doar dacă i-ai da bilet gratis. O actriță a cîntat foarte bine. Mi-am amintit de ea... Eh, fir-ar să fie !... Dar tăcere, nu mai spun nimic !

9 noiembrie

M-am dus la departament la ora opt. Șeful de birou s-a prefăcut că nu vede c-am sosit. Din parte-mi, m-am purtat ca și cum n-ar fi fost nimic între noi. Am cercetat și confruntat cu originalul hîrtiile ; am ieșit la ora patru. Am trecut pe lîngă locuința directorului, însă nu s-a arătat nimeni. După masă am stat mai mult culcat.

11 noiembrie

Azi iar am fost în cabinetul directorului și i-am ascuțit lui douăzeci și trei pene — iar ei, vai ! vai ! excelenței-ei, patru pene ! Grozav îi place șefului să aibă cît mai multe pene. Ce deștept trebuie să fie ! Tace el, dar capul lui cred că judecă mereu ! Aș vrea să știu la ce se gîndește mai mult, ce anume s-o fi petrecînd în capul acesta ? Aș vrea să cercetez mai de aproape viața acestor domni, toate șiretlicurile și marafeturile lor de curteni — cum se poartă și ce fac în cercul lor — iată ce aș vrea să știu. M-am gîndit de cîteva ori să încep vorba cu excelența sa, dar, lua-m-ar

dracu ! nu mă ascultă limba, spun doar dacă-i cald sau dacă-i frig afară — şi atîta tot ! Aş vrea să mă uit în salon, unde uşa e deschisă numai cîteodată — şi apoi încă într-o cameră, care e dincolo de salon. Vai,. ce aranjament bogat ! Ce oglinzi şi ce porţelanuri ! Aş vrea să pot privi în cealaltă aripă, unde locuieşte excelenţa-ei — acolo aş vrea să mă uit ! Să văd cum îi sînt aşezate în buduar borcănaşele, sticluţele, florile asupra cărora te temi chiar să şi sufli, cum îi stă aruncată rochia care seamănă mai mult a aer decît a rochie. Aş vrea să privesc în dormitor. Acolo cred că-i o minune, un rai, cum nici în cer nu găseşti. Să văd scăunelul pe care-şi pune piciorușul cînd se scoală din pat, cum își trage pe picioruș un ciorap ca zăpada... Ei, fir-ar să fie !... Dar tăcere, nu mai spun nimic !

Parcă m-am luminat astăzi : mi-am adus aminte de conversaţia celor două căţeluşe, auzită pe Nevski Prospekt. „Bine, mi-am zis eu ; acum am să aflu tot... Trebuie să pun mîna pe corespondenţa dintre aceste javre. De bună seamă că o să aflu acolo ceva." Mărturisesc că o dată am chemat-o pe Meggy la mine şi i-am spus : „Ascultă, Meggy, iată, sîntem singuri, dacă vrei pot închide uşa, n-are să ne vadă nimeni. Spune-mi tot ce ştii despre domnişoara ; ce-i cu ea ? Jur că nu voi spune la nimeni !" Dar şireata de căţeluşă şi-a strîns coada între picioare şi a ieşit încetişor pe

ușă, parcă n-ar fi auzit nimic. Bănuiam eu demult că acest animal e mult mai deștept decît omul, sînt chiar convins că poate vorbi. Numai că e cam îndărătnic, e tare rafinat, observă tot, fiecare pas al omului. Nu ! Orice s-ar întîmpla, mîine o să mă duc acasă la Zverkov, s-o descos pe Fidel, și dacă voi reuși, voi pune mîna pe toate scrisorile pe care i le-a scris Meggy !

12 noiembrie

Am pornit la două după amiază, cu gîndul s-o văd pe Fidel și s-o trag de limbă. Nu pot suferi varza ; mirosul ei năvălea din toate prăvăliile de pe Meșcianskaia și, afară de asta, de sub poarta fiecărei case venea un miros atît de infernal, încît mi-am astupat nasul și am luat-o la fugă cît m-au ținut picioarele. Dar și ticăloșii de meseriași scot atîta fum din ateliere, încît unui om nobil îi e absolut imposibil să se plimbe pe aici ! Cînd m-am urcat la etajul al cincilea și am tras clopoțelul a ieșit o fetișcană nu tocmai urîtă, cu pistrui mărunți. Am recunoscut-o, era aceea care mergea cu bătrînica ! A roșit puțin, eu mi-am dat însă seama că porumbița voia un mire. „Ce doriți ?“ m-a întrebat. „Trebuie să vorbesc cu cățelușa dumneavoastră !“ Ce proastă era fetișcana ! Am văzut îndată că era proastă. În vremea asta,

cățelușa a venit în fugă spre noi, lătrînd. Am vrut s-o prind, dar ticăloasa era cît pe-aci să m-apuce cu dinții de nas. În schimb, am zărit într-un colț culcușul ei. Asta-mi trebuia ! M-am dus la locul acela, am răscolit paiele din culcuș și, spre marea mea mulțumire, am scos o legătură nu prea mare de hîrtiuțe. Văzînd ce fac, păcătoasa de cățelușă m-a mușcat întîi de pulpa piciorului, pe urmă, cînd a mirosit că i-am luat hîrtiile, a început să schiaune și să se gudure, dar eu i-am spus : „Rămîi cu bine, porumbițo !“ Și am luat-o la fugă. Cred că fetișcana m-a luat drept nebun, căci s-a speriat peste măsură. Ajuns acasă, am vrut să mă apuc imediat de lucru, să cercetez scrisorile acelea, deoarece la lumînare văd prost. Dar Mavrei i-a venit în cap să spele dușumelele. Proastele astea de finlandeze s-apucă totdeauna de curățenie cînd nu trebuie. De aceea, m-am dus să mă plimb și să mă gîndesc la cele întîmplate. În sfîrșit, acum voi ști toate amănuntele, toate intențiile, voi ajunge, în sfîrșit, să aflu tot ! Scrisorile acestea îmi vor dezvălui tot. Cîinii sînt ființe deștepte, cunosc toate dedesubturile și de aceea sînt sigur că voi găsi acolo tot : chipul adevărat și toate afacerile acestui bărbat. Va fi acolo cîte ceva și despre aceea care... dar... tăcere ! Seara m-am întors acasă. Cea mai mare parte din timp am stat culcat.

Ia să vedem : scrisul e destul de citeţ. Totuşi, în scris e ceva cîinesc. Să citim :

„Dragă Fidel ! Nu mă pot deprinde cu numele tău banal ! Nu puteau să-ţi dea un nume mai frumos ? Fidel, Roza, ce nume vulgare ! Dar, să lăsăm asta la o parte. Sînt foarte bucuroasă că ne-am gîndit să ne scriem."

„Scrisoarea e scrisă foarte corect. Punctuaţia şi chiar litera „iati“ [1] e pusă pretutindeni cum trebuie. Nici şeful nostru de secţie nu scrie aşa, deşi spune că a urmat la nu ştiu ce universitate. Să vedem mai departe :

„Cred că una dintre cele mai mari bucurii pe lume e să-ţi împărtăşeşti altuia gîndurile, sentimentele şi impresiile".

Hm ! Ideea asta-i luată dintr-o lucrare tradusă din nemţeşte. Nu-mi amintesc cum se cheamă.

„Vorbesc din experienţă, deşi n-am fost în lume mai departe de poarta casei noastre. Oare viaţa mea nu se scurge în mulţumire ? Domnişoara mea, căreia al ei papa îi spune Sophie, mă iubeşte la nebunie..."

Dar... tăcere !

„Şi papa mă dezmiardă des ; beau ceai şi cafea cu caimac. Ah, ma chère, *trebuie să-ţi spun că nu găsesc mulţumire în ciolanele mari, goale, pe care le mănîncă lacom, la bucătărie, Polkan al nostru ! Numai oasele de vînat sînt bune,*

[1] Literă din vechiul alfabet rus, care se pronunţă „e".

şi numai cînd nu le-a supt nimeni măduva. E foarte bine s-amesteci mai multe sosuri la un loc, dar fără capere şi zarzavat. Nu cunosc însă obicei mai prost decît cel de a da cîinilor cocoloaşe de pîine! Stînd la masă, un domn, după ce frămîntă pîinea cu mîinile cu care a umblat prin toate murdăriile, te cheamă şi-ţi bagă cocoloşul în gură! Nu poţi refuza — e nepoliticos — şi mănînci; cu scîrbă, dar mănînci..."

Dracu ştie ce-i asta! Parcă n-ar fi avut un subiect mai bun pentru scrisori! Să ne uităm la altă pagină. Poate acolo vom găsi ceva mai de soi.

„Cu mare plăcere sînt gata să te pun în curent cu toate evenimentele care au avut loc la noi. Ţi-am şi spus cîte ceva despre domnul cel mai important, căruia Sophie îi zice «papa»; e un om foarte ciudat."

A! Iată, în sfîrşit! Da, ştiam: cîinii au simţ foarte fin în toate chestiunile... Să vedem ce-i cu papa:

„...om foarte ciudat. Mai mult tace: vorbeşte foarte rar; dar cu o săptămînă în urmă vorbea mereu singur: «Am s-o capăt sau nu?» Ia o hîrtiuţă într-o mînă, pe cealaltă o strînge, goală, şi spune: «Am s-o capăt sau n-am s-o capăt?» O dată, mi s-a adresat şi mie cu întrebarea: «Tu cum crezi, Meggy? Am s-o capăt, sau n-am s-o capăt?» Drept să-ţi spun n-am înţeles nimic: i-am mirosit cizmele şi-am plecat. Apoi, ma chère, *după o săptămînă, pe papa l-a cuprins o mare bucurie, toată dimineaţa au venit domni în uniforme, care l-au felicitat pentru nu ştiu ce. La masă, era aşa de vesel, cum nu-l văzusem încă niciodată, ba spunea şi anecdote. După masă, m-a luat în braţe şi mi-a spus: «Ia uită-te, Meggy, ce e asta?» Am văzut o panglicuţă. Am mirosit-o. Dar n-avea nici un miros; pe urmă am lins-o încetişor: era oleacă sărată."*

Hm... Căţeluşa asta-i prea de tot! De n-ar bate-o! Aşa, va să zică, papa e vanitos! Asta trebuie s-o notăm...

„Adio, ma chère, *eu fug etc. etc... Voi termina scrisoarea mîine. Bună ziua! Sînt din nou cu tine! Astăzi, domnişora mea, Sophie...!"*

Ia să vedem ce-i cu Sophie! Eh, fir-ar să fie!... Dar, tăcere, tăcere!... să continuăm...

„...domnişoara mea Sophie a fost grozav de agitată. Se pregătea pentru bal. M-am bucurat, că în lipsa ei am să-ţi pot scrie. Sophie a mea e grozav de bucuroasă cînd pleacă la bal, cu toate că-n timp ce se îmbracă, se enervează aproape întotdeauna. Nu pricep de loc, ma chère, *plăcerea de a merge la bal. Sophie vine de la bal la şase dimineaţa şi totdeauna ghicesc aproape, după faţa ei palidă şi trasă, că acolo nu i-au dat să mănînce, sărăcuţa de ea. Mărturisesc că eu n-aş putea trăi niciodată aşa. Dacă nu mi-ar da sos cu potîrniche, sau friptură de aripi de pasăre... nu ştiu ce s-ar întîmpla cu mine. E bun şi sosul cu caşă, dar morcovul, napul sau anghinara nu pot fi bune niciodată..."*

Stilul e peste măsură de inegal. Se vede îndată că nu e scrisoare de om. Începe cum trebuie, dar termină cîineşte. Să mai vedem încă o scrisorică. Ceva mai lungă! Hm! Nici data nu-i pusă...

„Ah, dragă, cum se simte apropierea primăverii! Inima-mi bate parcă aştept ceva! Veşnic îmi vuiesc urechile. Aşa încît stau cîteva minute cu piciorul ridicat, trăgînd cu urechea la uşă. Îţi mărturisesc că am mulţi curtezani. Deseori, stînd la fereastră, îi privesc. Ah, dacă ai şti ce pocitanii sînt printre ei! Unul, un cîine de curte, de cea mai

comună speță, căruia i se citește prostia pe față, trece foarte grav pe stradă și-și închipuie că-i o persoană importantă și că toată lumea îl admiră. Nicidecum! Nu i-am dat nici o atenție, ca și cum nu l-aș fi văzut. Dar ce dog înfricoșător se oprește în fața ferestrei mele! Dac-ar sta pe labele de dinapoi — dar nu poate — obraznicul ar fi mai înalt cu un cap decît tatăl Sophiei mele, care-i destul de înalt și de gras. Tîmpitul acesta trebuie să fie un mare obraznic; am mîrîit la dînsul, dar puțin i-a păsat. Să se fi încruntat măcar! A scos limba, și-a lăsat urechile enorme în jos și se uita la geam... Ce mojic! Dar nu care cumva să crezi ma chère, *că inima mea rămîne nepăsătoare față de toți pretendenții. Ah, nu. Dacă l-ai fi văzut pe cavalerul acela care sare gardul casei vecine... Îl cheamă Trezor. Ah,* ma chère! *Ce botișor are!"*

La dracu!... Ce prostie!... Cum se poate umple o scrisoare cu astfel de aiureli? Mie să-mi descrieți omul! Vreau să văd omul! Cer hrană care să-mi hrănească și să-mi desfete sufletul; și-n loc de asta, fleacuri! Să mai întorc o pagină, poate că va fi mai bine.

„...Sophie sta la măsuță și cosea ceva. Eu stam la fereastră, pentru că-mi place să mă uit la trecători. Deodată a intrat lacheul și a spus: «Teplov!» «Poftește-l!» a strigat Sophie și-a început să mă îmbrățișeze! «Ah, Meggy, Meggy. Dacă ai ști cum e: brunet, Kammerjunker, și cu niște ochi negri și luminoși ca focul.» Sophie fugi în camera ei; după un minut a intrat tînărul Kammerjunker — cu favoriți negri; cum a intrat, s-a și dus la oglindă să-și aranjeze părul; apoi s-a uitat prin cameră; eu am mîrîit și m-am așezat la locul meu. Sophie a apărut îndată și i-a răspuns vesel la salut; iar eu, prefăcîndu-mă că nu văd nimic, continuam să mă uit pe fereastră; dar capul mi-l ți-

neam înclinat într-o parte, încercînd să-i aud ce vorbesc. Ah, ma chère, *ce fleacuri vorbeau! Spuneau cum o doamnă, în timpul dansului, a făcut o figură în loc de alta; cum un oarecare Bobov, care, în jaboul său, semăna cu un cocostîrc, era să cadă, că o oarecare Lidina își închipuie că are ochi albaștri, cînd de fapt ochii ei sînt verzi — și multe de-alde astea. M-am gîndit în sinea mea: nici pe departe nu-l poți compara pe acest Kammerjunker cu Trezor. Deosebirea e ca de la cer la pămînt. Mai întîi, Kammerjunkerul are o față netedă și lată și așa-i de încadrată de tavoriți, că parcă s-ar fi îmbrobodit cu o basma neagră; Trezor are un botișor subțire și o pată albă pe frunte. Talia lui Trezor nu poate fi comparată cu talia Kammerjunkerului. Dar ochii, gesturile, apucăturile! Cîtă deosebire! Nu știu,* ma chère, *ce a găsit Sophie la Kammerjunkerul ei! De ce o fi așa de încîntată de el?"*

Și mie mi se pare că ceva nu-i în regulă! Cred că n-a putut-o fermeca Kammerjunkerul pînă într-atît. Să vedem mai departe.

„Cred că dacă-i place acest Kammerjunker azi, mîine o să-i placă și funcționarul care stă în cabinetul lui papa. Ah, ma chère! *Dac-ai ști ce urîțenie e acela! O adevărată broască țestoasă într-un sac!"*

Cine-o fi funcționarul acela?

„Are un nume de familie foarte ciudat. Stă totdeauna și ascute penele. Părul din capul lui seamănă foarte bine cu fînul. Papa îl trimite întotdeauna în locul servitorului..."

Mi se pare că păcătoasa de cățelușă mă vizează pe mine! De unde a scos că părul meu e ca fînul?

„Cînd îl vede, Sophie rîde că nu se mai poate stăpîni..."

Minţi, căţea blestemată ! Ce limbă afurisită ! Parcă eu nu ştiu că o faci din invidie ! Parcă nu ştiu a cui mînă e amestecată aici ? Asta e mîna şefului de secţie ! Mi-a jurat, doar, o ură neîmpăcată, şi iată-l că-mi şi face rău. La tot pasul îmi face rău. Să mai vedem, totuşi, încă o scrisoare. Poate că acolo totul se va lămuri de la sine.

„Ma chère *Fidela, iartă-mă că nu ţi-am scris de aşa de multă vreme. Am trăit într-o desăvîrşită încîntare. Foarte bine a spus nu ştiu care scriitor că dragostea e a doua viaţă ! Afară de asta, şi acasă la noi s-au petrecut schimbări mari. Kammerjunkerul vine acum în fiecare zi. Sophie e îndrăgostită de dînsul la nebunie ! Papa e foarte vesel. Am auzit de la Grigori al nostru, care mătură podelele şi care mai totdeauna vorbeşte singur, că în curînd are să fie nuntă ; căci papa vrea neapărat s-o dea pe Sophie după un general sau după un Kammerjunker, sau după un colonel !*"

La dracu ! Nu pot citi mai departe !... Mereu Kammerjunkeri sau generali ! Tot ce-i mai bun pe lume cade în mîna Kammerjunkerilor sau a generalilor ! Găseşti şi tu o biată comoară, crezi că ai să pui mîna pe ea şi, cînd colo, ţi-o înşfacă ori un Kammerjunker, ori un general ! Fire-ar a dracului ! Aş vrea să mă fac şi eu general, nu pentru a-i căpăta mîna... şi celelalte. Nu ! Dar aş vrea să fiu general, numai ca să văd şi eu cum se învîrt ei şi cum fac tot felul de şiretlicuri şi marafeturi, ca la Curte, şi pe urmă să le spun :

„Vă scuip pe amîndoi!“ Dracu să-i ia! Mi-i ciudă! Am rupt în bucăţi scrisorile acestei căţeluşe proaste!

3 decembrie

Minciuni! Nu se poate! Nunta n-o să se facă! Ce-are a face dacă-i Kammerjunker? Asta nu-i decît o demnitate, nu-i un lucru care se poate vedea, care poate fi luat în mînă! Ce, dacă-i Kammerjunker are să capete al treilea ochi, în frunte? Ce, are nas de aur? Nu-l are tot ca mine, sau ca oricare altul? Doar cu nasul miroase, nu mănîncă, strănută cu el, nu tuşeşte! De cîteva ori am încercat să văd din ce vin toate deosebirile acestea. De ce sînt eu consilier titular? Şi de ce tocmai consilier titular? Poate că de fapt sînt conte sau general — şi par numai a fi consilier titular? Poate că nici eu singur nu ştiu ce sînt! Cîte cazuri nu s-au întîmplat în istorie? Un om de rînd oarecare, nu un nobil, ci un tîrgoveţ sau chiar un ţăran, se descoperă deodată înalt dregător, ba chiar împărat... Dacă dintr-un mujic poate ieşi aşa ceva, dar dintr-un nobil?

Să zicem că eu apar deodată în uniformă de general. Am un epolet pe umărul drept, un epolet pe umărul stîng. O panglică albastră în diagonală. Ei! Cum o să cînte atunci frumoasa mea! Ce-o să spună însuşi papa, directorul nostru?

Ăsta-i un mare vanitos! Un mason, pe onoarea mea, un mason, deși se preface în fel și chip, am băgat de seamă că-i mason: cînd dă mîna cu cineva, îi întinde numai două degete.

Dar ce, eu n-aș putea fi în clipa asta înaintat la gradul de general-guvernator, intendent, sau altceva în felul acesta? Aș vrea să știu de ce sînt consilier titular și de ce tocmai consilier titular?

5 decembrie

Azi toată dimineața am citit gazetele. În Spania se petrec lucruri stranii. Nici nu le-am putut înțelege bine. Se scrie că tronul este desființat și că demnitarii se găsesc într-o situație grea, în vederea alegerii unui urmaș, și din cauza asta se iscă răscoale[1]. Asta-mi pare peste măsură de ciudat! Cum se poate ca tronul să fie desființat? Se spune că trebuie să se urce pe tron o *dona* oarecare. Nu se poate urca o *dona* pe tron! Nu se poate în nici un caz! Pe tron trebuie să fie un rege! Da, se spune că nu este rege — dar nu se poate să nu fie rege! Nu poate fi o țară fără rege! Rege este, dar se găsește undeva, necunoscut. Poate că se află chiar acolo, dar, de frica

---

[1] Aici și mai departe e vorba de lupta care a pornit, după moartea regelui Ferdinand al VII-lea, în 1833, pentru tronul spaniol. După moartea lui Ferdinand al VII-lea trebuia să se urce pe tron fiica sa, infanta Isabella, însă unchiul ei, don Carlos, s-a proclamat rege, ceea ce a provocat un îndelungat război civil.

ţărilor vecine, ca Franţa şi altele, sau din motive familiale, e obligat să stea ascuns, sau poate că mai sînt şi alte motive.

8 decembrie

Voiam să mă duc la departament, dar m-au reţinut diferite motive şi gînduri. Nu puteau să-mi iasă din minte evenimentele din Spania. Cum se poate una ca asta, ca o *dona* să ajungă regină ? N-au să permită asta. Mai întîi de toate, nu va permite Anglia ! Şi afară de asta, politica întregii Europe... împăratul Austriei, împăratul nostru... Mărturisesc că evenimentele astea m-au zdruncinat şi m-au zdrobit aşa de tare, încît nu m-am putut apuca de nimic toată ziua. Mavra mi-a atras atenţia că sînt foarte distrat la masă. Şi chiar aşa, mi se pare, de distrat ce eram, am aruncat două farfurii pe jos şi s-au spart pe loc. După masă m-am dus la poalele munţilor. N-am putut trage nici o învăţătură. Am stat culcat cea mai mare parte din timp, meditînd asupra evenimentelor din Spania.

Anul 2 000, aprilie 43

Astăzi e zi de mare sărbătoare. În Spania este rege. A fost găsit. Acest rege sînt eu ! De-abia azi am aflat. Recunosc că parcă m-ar fi luminat

dintr-o dată un fulger. Nu înţeleg cum de-am putut crede şi cum mi-am putut închipui că sînt consilier titular? Cum mi-a putut trece prin cap gîndul ăsta absurd? Bine că nu i-a venit cuiva în minte să mă interneze în vreo casă de nebuni. Acum văd totul ca în palmă. Dar nu înţeleg de ce mai înainte totul era pentru mine învăluit în ceaţă. Asta din cauză că oamenii îşi închipuie că creierii se găsesc în cap; nu-i adevărat! Creierul îl aduce vîntul care bate dinspre Marea Caspică! Mai întîi, am anunţat-o pe Mavra cine sînt eu. Cînd a auzit că în faţa ei stă regele Spaniei, a pocnit din palme şi aproape să moară de spaimă. E o proastă; nu-l văzuse încă niciodată pe regele Spaniei. M-am străduit totuşi s-o liniştesc şi am căutat s-o conving, prin cuvinte pline de o regească milostivire, de bunăvoinţa mea, spunîndu-i că nu mă supăr de loc că uneori îmi curăţă rău cizmele. Aşa-s oamenii de rînd, nu le poţi vorbi despre teme înalte. Ea s-a speriat, deoarece era convinsă că toţi regii Spaniei seamănă cu Filip al II-lea [1]; i-am explicat că între mine şi Filip al II-lea nu-i nici o asemănare şi că n-am nici măcar un singur capucin [2]. Nu m-am dus la departament. Dracu să-l ia! Nu, amicii mei, deacum nu mă mai amăgiţi voi! N-o să vă mai còpii hîrtiile scîrboase!...

---

[1] Rege al Spaniei (1556—1598).
[2] Călugăr franciscan.

Azi a venit ușierul, chemîndu-mă la departament, unde n-am fost de trei săptămîni și mai bine. M-am dus la departament, ca să mă mai distrez. Șeful de secție credea că-l voi saluta și-i voi cere scuze, dar eu m-am uitat la el indiferent, nici prea mînios, nici prea binevoitor, m-am așezat la locul meu, făcîndu-mă că nu observ pe nimeni. Uitîndu-mă la toți ticăloșii ăștia de conțopiști, mă gîndeam : „Dac-ați ști cine se află între voi... Doamne, Dumnezeule ! Ce v-ați mai vînzoli — și chiar șeful de secție ar începe să mă salute, ploconindu-se adînc în fața mea, așa cum face acum în fața directorului." Mi-au pus în față niște hîrtii din care trebuia să fac extrase. Dar nu le-am atins nici cu degetul. Peste cîteva minute s-a produs o agitație. Spuneau că vine directorul. Mulți funcționari s-au grăbit să-l întîmpine, care mai de care, pentru a se pune în evidență. Eu nu m-am clintit din loc, și cînd a trecut prin secția noastră, toți și-au încheiat nasturii de la fracuri, eu nici nu m-am mișcat ! Ce director e acesta ? Să mă ridic în picioare înaintea lui ? Niciodată ! Ce fel de director e ? Un dop, nu director. Un dop de rînd, un simplu dop, și nimic mai mult. Un dop de astupat sticle. Mai tare ca orice m-a amuzat hîrtia ce mi-au vîrît-o sub nas s-o semnez. Au crezut că voi semna într-un colț, ca un șef

de birou oarecare ? Să aştepte ! Am semnat în locul rezervat pentru directorul departamentului : Ferdinand al VIII-lea... să fi văzut atunci ce linişte plină de veneraţie s-a lăsat, dar eu, făcînd un gest cu mîna, am spus : „Nu-i nevoie de nici un semn de supuşenie"... şi am ieşit.

De-acolo, m-am dus de-a dreptul la locuinţa directorului. El nu era acasă. Lacheul nu voia să-mi dea drumul să intru, dar i-am vorbit aşa, încît a rămas năuc. M-am dus drept în buduar. Ea stătea la oglindă ; a sărit de pe scaun şi s-a dat un pas înapoi. Totuşi, nu i-am spus că sînt regele Spaniei. I-am spus doar că o aşteaptă o fericire mare, cum nici nu-şi poate închipui şi că vom fi împreună, cu toate uneltirile duşmanilor. N-am vrut să vorbesc mai mult, şi am ieşit. Perfidă creatură e femeia ! Abia acum înţeleg eu ce-i femeia... Nimeni nu ştia pînă-acum de cine-i îndrăgostită ea ; eu am descoperit lucrul acesta cel dintîi. Femeia e îndrăgostită de diavol. Da, nu glumesc ! Fizicienii scriu prostii, că-i una, că-i alta, dar ea-l iubeşte numai pe diavol. Priviţi-o cum se uită cu lornionul, din una din primele loji. Credeţi că se uită la grăsunul acela cu decoraţie ? Da de unde ! Se uită la diavolul care stă în spatele grăsunului ! Iată-l, s-a ascuns la dînsul în decoraţie şi-i face semn cu degetul ! Şi ea îl va lua de bărbat. Îl va lua. Priviţi-i pe toţi aceşti înalţi funcţionari — părinţii lor — pe toţi aceştia care se gudură pe lîngă fiecare şi se înghesuie la Curte

și spun că-s patrioți. Dar ei nu vor decît un singur lucru, bani și iar bani. Numai bani vor patrioții ăștia! Pentru bani își vînd mamă și tată și chiar pe Dumnezeu! Vanitoși! Vînzători de Dumnezeu. Toate astea-s vanitate, iar vanitatea vine de la o bășicuță pe care o au sub limbă, iar în bășicuță se află un viermișor de mărimea unei gămălii de ac — și toate acestea le pune la cale un bărbier care locuiește pe Gorohovaia, nu-mi amintesc cum îl cheamă, dar se știe precis că el, împreună cu o moașă, vrea să răspîndească religia mahomedană în toată lumea. Se și spune că cea mai mare parte a poporului din Franța a ajuns să creadă în Mahomed.

Fără dată. Ziua nu avea dată

Mă plimbam incognito pe Nevski Prospekt; a trecut împăratul. Tot orașul și-a scos căciulile — și eu de asemenea, însă n-am lăsat să se vadă că-s regele Spaniei. Am socotit că ar fi necuviincios să mă dau în vileag față de toți, pentru că înainte de toate, trebuie să-mi fac prezentarea la Curte. M-a împiedicat numai faptul că deocamdată n-am veșminte regești. Cel puțin dacă aș fi putut să-mi fac rost de o mantie. Am vrut să-mi comand una la croitor, dar toți croitorii sînt niște dobitoci, își neglijează cu totul lucrul și se

lansează în afaceri, iar cea mai mare parte din ei bat străzile. Am hotărît să-mi fac o mantie din uniforma cea nouă pe care am îmbrăcat-o numai de două ori. Pentru ca ticăloşii ăştia de croitori să nu mi-o strice, am hotărît să mi-o cos singur, încuind uşa, ca să nu mă vadă nimeni. Am tăiat-o toată cu foarfecele, pentru că-i nevoie de o croială cu totul deosebită.

Nu-mi amintesc data. Nu era nici lună. Dracu ştie ce era

Mantia e cusută gata. Cînd am îmbrăcat-o Mavra a ţipat. Cu toate acestea, nu m-am hotărît încă să mă prezint la Curte. Pînă acum nu au sosit solii din Spania. Nu se cuvine fără soli! Ar fi o mare ştirbire a demnităţii mele. Şi-i aştept din ceas în ceas.

Zintîi

Mă miră peste măsură întîrzierea solilor. Ce cauze i-ar fi putut ţinea în loc? Nu cumva Franţa? Da. Ţara asta mi-e cea mai ostilă. Am fost la poştă să mă informez dacă n-au sosit solii din Spania. Dar dirigintele e peste măsură de prost şi nu ştie nimic. „Nu, mi-a spus el, aici nu sînt nici un fel de soli spanioli, dar dacă doriţi

să scrieţi o scrisoare, o vom taxa după tariful fixat." Să-l ia dracu ! Ce scrisoare ? Scrisoarea-i o prostie ! Scrisori scriu spiţerii...

Madrid, 30 februarie

Aşadar, sînt în Spania, şi lucrul acesta s-a petrecut aşa de repede, încît abia am apucat să-mi vin în fire. Azi dimineaţă mi s-au prezentat solii spanioli şi m-am urcat cu ei în cupeu. Graba lor neobişnuită mi s-a părut ciudată. Am mers aşa de repede, că după o jumătate de oră am ajuns la graniţa spaniolă. De-altfel, trebuie să spun că acum în întreaga Europă sînt drumuri de fier şi vapoarele merg foarte repede. Ciudată ţară Spania ! Cînd am intrat în prima cameră, am văzut o mulţime de oameni raşi pe cap. Mi-am dat seama îndată că trebuie să fie sau nişte soldaţi, sau nişte *granzi,* fiindcă ei îşi rad capul. Mi s-a părut peste măsură de ciudată purtarea cancelarului, care m-a dus de mînă şi m-a împins într-o cameră nu prea mare, spunîndu-mi : „Stai aici ! Şi dacă vei mai spune că eşti regele Ferdinand, am să te bat pînă o să-ţi iasă din cap !" Dar eu ştiam că asta nu era altceva decît o încercare, şi am răspuns negativ, din care cauză cancelarul m-a croit de două ori cu băţul peste spate, atît de tare încît era să ţip, dar m-am stăpînit, amintindu-mi că aşa era obiceiul la cavalerii medie-

vali cînd dobîndeau un rang înalt. În Spania se păstrează pînă azi obiceiurile cavalereşti.

Rămas singur m-am hotărît să mă ocup de treburile statului. Am descoperit că Spania şi China sînt una şi aceeaşi ţară şi numai ignoranţa noastră le desparte, considerîndu-le ţări deosebite. Îi sfătuiesc pe toţi să scrie pe hîrtie „Spania" şi va ieşi „China". Dar pe mine mă întristează peste măsură evenimentul care trebuie să aibă loc mîine. Mîine la ora şapte, se va întîmpla un fenomen ciudat : pămîntul va încăleca luna. Despre asta scrie şi vestitul chimist englez Wellington. Mărturisesc că am fost cuprins de o mare nelinişte, gîndindu-mă la extraordinara gingăşie şi şubrezenie a lunii ; luna se lucrează în mod obişnuit la Hamburg şi se lucrează foarte prost. Mă mir că Anglia nu observă lucrul acesta. O lucrează un dogar şchiop care, şi asta se vede de la o poştă, habar n-are, prostul, ce-i aceea lună. Amestecă frînghie gudronată cu untdelem şi de aceea e un miros groaznic pe tot pămîntul, că trebuie să-ţi astupi nasul. Din cauza asta, luna e o sferă aşa de delicată încît oamenii nu pot trăi acolo. Acolo trăiesc acum numai nasurile. De aceea nu ne mai putem vedea nasurile. Ele sînt în lună. Cînd mă gîndeam ce materie grea e pămîntul şi că atunci cînd se va aşeza pe lună ar putea să ne facă nasurile praf, m-a cuprins o atît de mare nelinişte, încît, punîndu-mi ciorapii şi ghetele, m-am grăbit să mă duc în sala consiliului de stat, să dau ordin

poliţiei să nu permită pămîntului să încalece luna. În sala consiliului de stat am găsit mulţi *granzi* cu capetele rase, oameni foarte deştepţi ; cînd am spus : „Domnilor, să salvăm luna, căci vrea s-o încalece pămîntul“, imediat s-au repezit toţi să-mi îndeplinească dorinţa de monarh şi mulţi s-au suit pe pereţi, ca s-ajungă luna. Între timp, a intrat marele cancelar ; văzîndu-l, toţi au fugit. Eu singur, ca rege, am rămas locului. Spre mirarea mea, cancelarul m-a croit cu băţul şi m-a alungat în cameră la mine. Ca să vezi ce putere are în Spania obiceiul pămîntului.

Luna ianuarie a aceluiaşi an, care, întîmplător, a urmat după februarie

Nici pînă acum nu pot înţelege ce fel de ţară e Spania. Obiceiurile pămîntului şi eticheta de la Curte sînt cu totul aparte. Nu înţeleg : nu înţeleg absolut nimic ! Azi mi-au ras capul, deşi am strigat din toată puterea că nu vreau să mă fac călugăr. Dar nu-mi pot aminti de loc ce s-a petrecut cu mine cînd mi-au turnat pe cap apă rece, picătură după picătură. Niciodată n-am simţit ceva mai infernal. Eram gata să-mi ies cu totul din fire şi abia m-au ţinut. Nu pricep rostul acestui obicei ciudat, obicei prostesc şi fără sens. Pentru mine e de neînţeles lipsa de judecată a regilor care pînă acum n-au desfiinţat încă obiceiul

acesta ! Judecînd după toate probabilitățile, mă întreb : n-am încăput, oare, în mîinile Inchiziției, și acela pe care-l cred marele cancelar n-o fi cumva însuși marele inchizitor ? Totuși, nu pot înțelege cum poate fi supus Inchiziției un rege ! Desigur, asta putea s-o facă Franța și mai cu seamă un Polignac[1]. O, bestia asta de Polignac ! S-a jurat că o să-mi facă rău pînă la moarte ! Și iată că mă prigonește, mă prigonește într-una ! Dar eu știu, amice, că pe tine te conduce englezul. Englezul este un mare diplomat. Peste tot își vîră codița. Lumea întreagă știe că atuncea cînd Anglia trage tabac, Franța strănută.

Data 25

Azi a venit în camera mea marele inchizitor ; auzindu-i pașii, m-am ascuns sub scaun. Nevăzîndu-mă, a început să mă strige. Mai întîi a strigat : „Poprișcin !" Eu n-am scos nici un cuvînt. Pe urmă : „Axenti Ivanov, Consilier titular ! Nobil !" Eu tac înainte. „Ferdinand al VIII-lea, regele Spaniei !" Am vrut să scot capul, dar pe urmă m-am gîndit : „Nu, frate ! Nu mă duci ! Te știm noi ! Iar ai să-mi torni apă rece în cap !" Totuși, m-a văzut și m-a scos de sub scaun cu

---

[1] Politician reacționar francez (1780—1847), care a semnat în 1830, în calitate de prim-ministru, decretele pentru dizolvarea camerei deputaților și desființarea libertății presei.

bățul. Afurisit băț ! Grozav mai doare cînd lovește ! Cu toate acestea, descoperirea de azi m-a răsplătit pentru tot ce am îndurat : am aflat că fiecare cocoș are o Spanie sub pene. Marele inchizitor a plecat de la mine furios, amenințîndu-mă cu pedepse. Dar n-am ținut seama de ura lui neputincioasă, fiindcă lucrează ca o mașină, ca o unealtă a englezului...

Da 34 da lu. anlu. ɹɒnɹqəɟ 349

Nu ! Nu mai pot răbda ! Doamne, ce fac ei cu mine ! Îmi toarnă apă rece pe cap ! Sînt neîndurători, nu mă iau în seamă și nu mă ascultă ! Ce rău le-am făcut ? Pentru ce mă chinuie ? Ce vor de la un nenorocit ca mine ? Ce le pot da eu lor ? N-am nimic. M-au părăsit puterile și nu mai sînt în stare să suport toate chinurile astea ; capul îmi arde și totul mi se învîrtește înaintea ochilor ! Salvați-mă ! Luați-mă de aici ! Dați-mi o troică iute ca viforul ! Așează-te, surugiule ! Sună, clopoțelule ! Luați vînt, cailor, și duceți-mă de pe lumea asta ! Mai departe, tot mai departe, să nu mai văd nimic, nimic ! Cerul se învolbură în fața mea. O steluță sclipește în depărtare, pădurea fuge cu copacii ei întunecați și cu luna, o ceață vineție mi se așterne sub picioare, o strună sună în negură, de o parte e marea, de cealaltă Italia.

Iată ! Se zăresc izbele ruseşti ! A mea e oare casa aceea întunecată care se zăreşte în depărtare ? E mama, aceea care stă la fereastră ? Salvează-ţi fiul nenorocit, măicuţă ! Varsă o lacrimă pe căpşorul lui bolnav. Uită-te cum ţi-l chinuie. Strînge-l la sînul tău pe sărmanul orfan ! Nu-i loc pe lumea asta pentru dînsul ! Îl prigonesc mereu ! Mamă, fie-ţi milă de fiul tău bolnav !... Ştiţi că deiul algerian are o bubă chiar sub nas ?

CUPRINSUL

Redactor responsabil : Teică Nicolae
Tehnoredactor : Tudor Ion

Dat la cules 16. 07. 1962. Bun de tipar 24. 09. 1962. Apărut 1962. Tiraj 40.145 ex. Broşate. Hîrtie tipar de 50 g/m². Format 700×920/32b. Coli ed. 11,55. Coli tipar 9,75. Planşe tiefdruck 1 A. nr. 0669/1962. C.Z. pentru bibliotecile mari 85. C.Z. pentru bibliotecile mici 85—32=R

Tiparul executat sub comanda 20.778 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" Piaţa Scînteii-1, Bucureşti, R.P.R.